

Hälsingegården i omvandling

En studie av världsarvsprocessen i Hälsingland

Martin Paju

Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Uppsala

Doktorsavhandling
Sveriges Lantbruksuniversitet
Uppsala 2016

Acta Universitatis agriculturae Sueciae

2016:60

Omslag

Framsida: Detalj från ytterdörr på hälsingegården Kristofers i Stene. Foto: Lars Lööv

Illustration baksida: Hälsingebocken är en förekommande symbol runt om Hälsingland.

Ursprunget anses ha koppling till de första landskapsvapnen på Gustav Vasas tid och hänga samman med en uppdriven getavel i Hälsingland under 1500-talet.

ISSN 1652-6880

ISBN (tryckt version) 978- 978-91-576-8622-0

ISBN (elektronisk version) 978-91-576-8623-7

© 2016 Martin Paju, Uppsala

Print: SLU Service/Repro, Uppsala 2016

Hälsingegården i omvandling. En studie av världsarvsprocessen i Hälsingland

Abstract

Under våren 2012 väntade ett stort antal människor runt om i landet på ett besked som bekräftade att ett antal jordbruksfastigheter och kulturmiljöer, i Gävleborgs län skulle kunde klassas som världsmonument och föras upp på listan över världsarv. En lista vars innehåll styrs av konventionen om skydd av världens kultur- och naturarv, världsarvs-konventionen, som är ett av FN-organet Unescos normativa instrument på natur- och kulturområdet.

I avhandlingen beskrivs och diskuteras processer och förhandlingar som uppstod i samband med att nomineringen av dessa fastigheter genomfördes. Ett samlande begrepp för denna agrara byggnadstradition är hälsingegårdarna. Med stöd från olika projektaktiviteter skapade personerna, ideella organisationer och myndigheter uppmärksamhet kring gårdarnas kulturvärden. Studien visar på att arbetet med nomineringen till världsarvslistan blir grund för förhandlingar om definitionsrättigheter och positioner i ett socialt fält och att bruk och förvaltning av ett kulturkapital som hälsingegårdarna sker inom ramen för särskilda sociala ordningar.

Världsarvsarbetet i Gävleborgs län visar på två olika styrkepositioner. En utvecklingsorienterad där besöksnäringens aktörer, med världsarv som en del av en regionalpolitisk agenda antas kunna driva en ekonomisk utveckling. Här fanns också en position orienterad kring bevarande, där kulturvärden anses utgöra ett symboliskt kapital som inte kan underkastas instrumentella krav. De sociala fält inom vilket aktörerna söker positionera sig är i många stycken formade av formella regelverk som hävdades av en nationell och internationell kulturmiljövård.

Diskussioner kring landsbygdsens förändringspotential är ofta inriktade på näringslivet utveckling och när världsarvsfrågan i Gävleborg initierades såg många aktörer detta som en möjlighet att artikulera sina ståndpunkter för hälsingegårdarnas och världsarvets roll för regionens ekonomiska framtid.

Exemplet hälsingegårdarna visar hur lokal mobilisering kan utvecklas i samband med en världsarvsnominering, där enskilda och organiserade aktörer på lokal och regional nivå möter en förvaltningskultur som för fram och bevakar byråkratiska och formella aspekter på världsarvet.

Hälsingegårdarna kom att utvecklas till ett viktigt verktyg för att organisera regionens utvecklingsintressen och blev en konfliktfylld symbol i samspelet mellan deltagande aktörer där varje enskild gård har en egen, unik karriär, som privatbostad, som produktionsenhet eller som en del av besöksindustrin.

Nyckelord: Hälsingegårdar, världsarv, kulturmiljövård, regionpolitik, maktordning, symboliskt kapital, sociala fält, landsbygdspolitik.

Författarens adress: Martin Paju, SLU, Institutionen för stad och land
Box 7012, 750 07 Uppsala, Sverige
E-post: martin.paju@slu.se

Tillägnan

Till min familj...

Innehåll

Akronymer	9
Figurer, tabeller och bilder	11
Förord	13
1 Inledning	15
1.1 Syfte	24
1.2 Centrala perspektiv och begrepp	25
1.3 Fältarbete och tillvägagångsätt	36
1.4 Avhandlingens disposition	45
2 Kulturarven och regelverken	47
2.1 Kulturarven - definitioner och bruk	48
2.2 Kulturarv och regional utveckling	56
2.2 Världsarvens byråkratiska fält	60
2.2.1 Unescos regelverk	61
2.2.2 Världsarvskonventionens historia och tillämpning	64
2.2.3 Nationell förvaltning	68
2.3 Den regionala agendan och projektkulturen	69
2.4 Gårdarnas status och karriärvägar	79
3 Hälsingegården som fenomen	83
3.1 Jon-Lars och Karlsgården – en jämförelse	85
3.2 “Berättelsen hälsingegårdarna”	89
3.3 Hälsingegårdar – antal och kommunalt engagemang.	93
4 Aktörerna	97
4.1 I byråkratins korridorer	102
4.2 Hemma på gården	104
4.3 Motståndets uttryck - Hans och Greta i Hälsingland	106
5 Hälsingegårdarnas Dag	117
5.1 Vem äger frågan?	118
5.2 Hälsingegården Erik-Anders	123
5.3 Möten på Gästgivars	127
5.3.1 De sociala samspelen	129
5.3.2 Kultureliten dyker upp	135
5.4 Sammanfattning av dagen	142

6	Förankringsprocessen och världsarvsprojektet <i>Hälsingegårdar - världsarv och utveckling</i>	145
6.1	En decembermorgon händer något	152
7	Nomineringsarbetet	161
7.1	Förarbetets byggstenar	161
7.2	Första omgången	165
	7.2.1 ICOMOS besök i Hälsingland	165
	7.2.2 Mötet i Sevilla och avslaget	167
7.3	"Vi ger oss inte" - andra nomineringsomgången	172
	7.3.1 The Decorated Farmhouses of Hälsingland	174
	7.3.2 Mötet i St. Petersburg	175
	7.3.3 .....och vad hände sedan?	177
8	Hälsingegårdarna i lokala och globala sammanhang	179
	Summary	191
	Referenser	195
	Bilaga 1 Utvik med bilder	205
	Bilaga 2 Utvik med bilder	207

Akronymer

EU	Europeiska Unionen
FN	Förenta Nationerna
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ICOMOS	International Council On Monuments and Sites
IUCN	International Union for Conservation of Nature
LAG	Local Action Group. (sv. Lokal Aktionsgrupp)
LEADER	Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale'
LRF	Lantbrukarnas Riksförbund
MDG	Millennieutvecklingsmålen
OKAB	Ovanåkers Kommunala fastighets AB
OUV	Outstanding Universal Values
PBL	Plan- och Bygglagen
RAÄ	Riksantikvarieämbetet
RTP	Regionalt tillväxtprogram
RUP	Regionalt utvecklingsprogram
RUS	Regional utvecklingsstrategi
SHGV	Stora Hälsingegårdarnas Väg
TVA	Tillväxtavtal
Unesco	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

Figurer, tabeller och bilder

Figurer

Figur 1.	Delfält med exempel på aktörer med intresse för världsarvsprocessen.	26
Figur 2.	Plan över projekt som genomförts under perioden 1996 – 2012.	72
Figur 3.	Karta över sex hälsingekommuner med gårdar och miljöer som finns upptagna i nomineringsomgångarna 2007 & 2011.	81
Figur 4.	Unescos världsarvsfält runt hälsingegården med det kollektiv av aktörer som verkar på olika samhällsnivåer och uppdrag.	98
Figur 5.	Mål och bruk kring hälsingegårdarna.	183

Tabeller

Tabell 1.	Det byråkratiska ramverket kring världsarv i Sverige.	22
Tabell 2.	Gårdar - miljöer som nominerats till Unesco:s världsarvslista.	80
Tabell 3.	Registrerade hälsingegårdar fördelade på åtta kommuner.	94

Bilder

Bild 1.	På världsarvsinvigning, Stene gård i Järvsö.	15
Bild 2.	Bybor och besökare samlas vid Långheds kolmila.	51
Bild 3.	Vägsträckningen "Stora Hälsingegårdars väg" mellan Alfta och Edsbyn.	74
Bild 4.	Den väl dekorerade farstuvisten vid världsarvsgården Jon-Lars i Långhed.	86
Bild 5.	Mangårdsbyggningen vid världsarvsgården Jon-Lars i Långhed.	87
Bild 6.	Tunet vid Karls-gården i Bonnarp.	88
Bild 7.	Hansel and Gretel av Arthur Rackham.	107
Bild 8.	Dukat till kaffegäster på tunet vid Erik-Anders i Asta by.	124
Bild 9.	Vy från gårdstunet vid Erik-Anders i Asta by.	123
Bild 10.	I portet till mangårdsbyggningen vid Erik-Anders i Asta by.	126
Bild 11.	I festsalen på Erik-Anders i Asta by.	126
Bild 12.	Hantverksmässa på gårdstunet vid Gästgivars i Vallsta.	129
Bild 13.	I hemslöjdsbutiken på Gästgivars.	133
Bild 14.	Förstuvist som en improviserad scen för framträdande.	136
Bild 15.	Visitor Center vid Ol-Anders i Alfta.	150

Förord

Med denna avhandling i handen så är många års slit, tvekanden och intensiva skrivperioder äntligen till ända. På hösten 2008, då min forskarutbildning inleddes kunde jag inte tänka mig att avhandlingsarbetet skulle utvecklas till en ganska utdragen process men även innebära möten med många spännande personer. Vid institutionen för stad och land på Ultuna i Uppsala men även runt om i Hälsingland.

Under de år som jag ägnat åt fältstudier har jag fått många speciella upplevelser, hamnat i främmande och utmanande sammanhang och miljöer. I mötet med alla som hängivet arbetat med byautveckling, hälsingegårdar och nomineringsprocesser i Gävleborgs län har jag fått värdefulla upplevelser och insikter. Inte minst har samtal, möten och andra aktiviteter som jag bjudits in till av tillmötesgående bybor, varit lärorika. Samtal som på många sätt utgör stommen till denna bok. Jag vill här framföra ett varmt tack till alla Er som ställt upp och med personligt engagemang bjudit på berättelser om livet och vardagen i Hälsingbygderna. Trots att berättelserna stundtals varit svåra att förhålla sig till, har jag alltid upplevt att min närvaro runt om i Gävleborg präglats av respekt och förtroende. Utan Er hade den här boken aldrig lämnat min hårddisk och hamnat i tryckpressen.

Jag vill framföra ett särskilt tack till Lasse Feldtblad och Elsa Knutsson i Vallsta som bjudit in mig till sitt hem, där jag haft en bädd att vila ut på. Tack för alla härliga sommarkvällar invid Ljusnan och för alla värdefulla synpunkter på min närvaro i Hälsingland som ni bidragit med. Aldrig ska jag glömma valkarna i mina händer från insatserna i Arbrå kyrkbåtsförening.

Vid sidan av de som bidragit till mitt empiriska material så har mina handledare Ann-Kristin Ekman, Kjell Hansen och Örjan Bartholdsson vid institutionen för stad och land, visat prov på ett särdeles tålamod med mina strävanden att få denna berättelse om hälsingegårdar, världsarv och landsbygders förändringar, att fungera. Jag känner särskild tacksamhet till Er för att Ni med envighet bidragit med utomordentlig handledning, goda råd, kritiska synpunkter och

uppmuntran, vilket har förändrat min syn på vetenskap, forskarrollen och skrivande. Men framför allt har Ni hållit fast vid föreställningen om att denna avhandling till slut kan publiceras. I detta sammanhang vill jag även till Cecilia Waldenström och Bengt-Erik Borgström sända ett stort tack för kritisk läsning och konstruktiva synpunkter som Ni bidragit med i samband med Ert opponentskap vid halvtids- och slutseminarier.

Under mina perioder i Uppsala har jag haft nära kontakt med Karl Johan Eklund, före detta länsantikvarie i Uppsala län, som varit en stöttepelare, en axel att luta sig mot. De intensiva och konstruktiva diskussioner som vi fört under våra gemensamma middagar på Ringgatan har haft avgörande betydelse för mitt arbete som doktorand. Tack för att Du har stöttat och trott på mig

Jag vill även rikta ett varmt tack till alla trevliga och stöttande medarbetare på institutionen för stad och land. Det har varit spännande att följa och delta i arbetsprocesser, seminarier och spontana diskussioner i den vetenskapliga miljö som håller på att ta form vid avdelningen för landsbygdsutveckling. Det har visat sig att byggnadsvård, arkitektur och landsbygd kan ha många ingångar vilket gjort att jag fått många bra och utmanande frågor från många av er. Institutionens administrativa och tekniskt kompetenta personal har varit ett nöje att samarbeta med. Mitt varma tack till Er. Ett särskilt tack till Elinor Carlbrand, Per-Arne Klasson och Anni Hoffrén som på olika sätt satt guldkant på min tid vid SLU.

Tack till Er i doktorandkollegiet, ett kollektiv fullt av vitalitet som, trots pressande forskarstudier, engagerar Er i doktorandernas arbetssituation och alltid har tid för uppmuntrande samtal.

Vid CERUM (Centrum för Regionalvetenskap) i Umeå finns ett forskarlag och administratörer som visat ett intresse för mitt avhandlingsarbete. Till Er vill jag här framföra ett innerligt tack för all tid som Ni lagt på läsning, synpunkter och diskussioner runt fikabordet och vid seminarier. Särskilt tack till CERUMs ledning som erbjudit mig ett arbetsrum så att jag i lugn och ro kunnat fila på avhandlingsskapiteln.

Slutligen vill jag tacka min livskamrat Maria som på alla sätt ställt upp under min tid som doktorand. Med sina insatser som kritisk läsare, diskussionspartner och framför allt som pådrivare under perioder av tung skrivkramp, har hon haft en avgörande betydelse för att jag till slut nått fram till målnöret.

Umeå den 29 april 201

1 Inledning

Det är lördag den 25 maj 2013 och ett hundratal personer har samlats på Stene gård i Järvsö. De flesta tycks ha kommit i sällskap, är ledigt klädda och småpratar på det solindränkta gårdstunet. Alla är här för att delta i ceremonin när *hälsingegårdarna*¹ som Sveriges femtonde världsarv, officiellt ska invigas.

Bild 1. På världsarvsinvigning, Stene gård i Järvsö. Foto: Solveig Envall.

---

1. I avhandlingen har jag valt att använda mig av gemener i stavningen av begreppet "hälsingegård". Bakgrunden till detta är att valet mellan gemen och versal har i Gävleborg blivit till en fråga om att olika stavningar också säger något om förhållningsätt till gårdarna. Stavning med en inledande versal som förekommer i olika broschyrer och informationsmaterial anses stärka en stereotyp och objektifierande bild av "Hälsingegården", ett objekt som tituleras med ett egennamn. En stavning med gemen anses förhålla sig mer neutralt till vilka och hur många gårdar i Hälsingland som omfattas av begreppet hälsingegård.

På gårdsplanen har en stor scen med ljudteknik och blomsterarrangemang byggts upp och av ett programblad framgår det att Gävle symfoniorkester har en huvudroll i arrangemanget. På rätt klockslag stiger en kvinna fram till en av mikrofonerna och hälsar alla välkomna.

Programmet flyter på utan störningar. Orkestern spelar, officianter som länssantikvarie, kulturminister, ordförande för gårdsägarnas förening och landshövding håller tal med ord och meningar som inte bjuder på några överraskningar. Mellan talen och musiken ekar applåderna mot de vackra trähusfasaderna som omsluter gårdstunet.

Två timmar senare sitter jag tillsammans med några vänner och äter den förbeställda menyallriken med lingondricka till. Tillsammans konstaterar vi att hälsingegårdarna nu efter en lång process kan hävdas som en världsunik företeelse. Världsarvsutnämningen uppfattas av många runt om i regionen som belöningen på ett hårt och intensivt arbete. Ansträngningar som kantats av både framgångar och besvikelser.

Men vilka krafter är det som driver en världsarvsprocess och vad är det med världsarv som gör dem så eftertraktade? Handlar det om andra behov än att för evigt bevara och skydda en fysisk plats? Världsarvskonventionen från 1972 är ett byråkratiskt regelverk som tagit bevarande som grundidé men som samtidigt med tiden skapat utrymme för andra behov. Instiftandet av världsarvskonventionen 1972 som ett globalt räddningsprojekt måste ses i ett större sammanhang med olika aktörer som ökat sitt engagemang kring historia och natur- och kulturarv.² Ett engagemang som påverkat förvaltandet av världsarven och det arbete som föregår nomineringar till världsarvslistan.³ Världsarv handlar minst lika mycket om politik och ekonomi som om autenticitet och universell unicitet.⁴

Min analys av arbetet med hälsingegårdarna och världsarvsfrågan i Gävleborg utgår ifrån två parallella processer. Den ena är en regional förankringsprocess, initierad av regionförbundet Region Gävleborg⁵, som syftar

---

2. Lowenthal, D. (1998).

3. Unesco (2015a).

4. Turtinen, J. (2006).

5. Regionförbundet, Region Gävleborg, arbetar bland annat med utvecklingsfrågor i regionen och omfattar tio kommuner i landskapen Gästrikland (4) och Hälsingland (6). Sedan 2015 är Regionförbundet sammanslaget med Landstinget i Gävleborg. Regionförbundet är en politiskt styrd organisation, där regionfullmäktige är högsta beslutande organ. Verksamheterna leds av koncernledningen med regiondirektören som är högste tjänsteman och som tillsätts av politikerna. Organisationen tar, till skillnad mot länsstyrelsens mer tillsynsansvar, ett mer samlat ansvar för olika utvecklingsområden som förtroendevalda från hela länet anser vara prioriterade. Bland ansvarsområdena finns infrastruktur och kollektivtrafik, kompetens- och utbildningsfrågor, arbetsmarknads och näringsliv, hälso-/sjukvård och kultur. Region Gävleborg slogs under 2014 samman med Landstinget i Gävleborg och gavs då ett nytt direktvalt, regionalt parlament.

till förberedande, marknadsföring och regional utveckling i anslutning till en kommande världsarvsutnämning. Denna förankringsprocess skedde inom ramen för ett EU-projekt som fick rubriken ”Hälsingegårdar – Världsarv och Utveckling”.⁶

Den andra är en byråkratisk process som varit minst lika intressant att följa och som handlar om nomineringsförfarandet, skriven dokumentation och urval av världsarvsgrårdar. Detta arbete har varit styrt av formella regelverk inom svensk förvaltning och handläggningsrutiner och ideal hos Unescos världsarvskommitté.^{7 8}

Under åren som världsarvsfrågan drivits i Gävleborgs län utvecklades ett intensivt samarbete mellan olika aktörer - myndigheter, företag, föreningar och individer - var och en med sin egen förståelse av frågan och egna agendor som varierar i form och styrka. Hit hör även de till antalet relativt omfattande projektaktiviteter som genomförts för att lyfta fram hälsingegårdarna som ett värdefullt kulturobjekt och för att skapa ett ökat intresse för gårdarna.

Runt det kulturpolitiska fält⁹ som arbetet med världsarvet utgjorde, samlades olika grupperingar av aktörer, som försökte anpassa sig till den formella processen. Inom detta fält pågick en strid om att få genomslag för just sin egen förståelse för vad världsarvsprocessen i Gävleborg skulle handla om.

Från och med mitten av 1990-talet började organisationer, myndigheter och enskilda i sex hälsingekommuner i Gävleborgs län att tillsammans arbeta och investera både tid och resurser för att få hälsingegårdarna uppförda på världsarvslistan. Denna avhandling handlar om den processen.

Processen är också ett exempel på hur de historiska lämningarna, som avser att garantera autenticitet och trovärdighet, måste fogas in i ett samtida sammanhang för att kunna fungera som ett världsarv, det vill säga som ett uttryck för det internationella samfundets kulturpolitiska strävanden.¹⁰ I det sammanhanget ska kulturarvet inte bara bevaras, det ska också i någon mening bidra till utveckling, som besöksmål eller som bärare av vad världssamfundet anser vara viktiga värden. Strax efter att världsarvskommittén godkänt hälsingegårdarna som världsarv firar Unesco världsarvskonventionens 40-års jubileum, då generaldirektören, Irina Bokova, slår fast att:

---

6. I avhandlingen förekommer diskussioner och beskrivningar med koppling till olika projekt som genomförts kring hälsingegårdarna. För att undvika missförstånd så har jag valt att genomgående titulera detta projekt för ”Världsarvsprojektet”. Detta begrepp har genomgående använts av olika aktörer i Gävleborg.

7. Unesco (2003a).

8. Här kan byråkratin och regelverken som styr arbetet med världsarvskonventionen med Unesco som central aktör ses som ett socialt fält.

9. Se diskussion om fältbegreppet i kapitel 1.2 *Centrala perspektiv och begrepp*.

10. Jfr. Lowenthal, D. (1998).

Världsarv är en byggsten för fred och hållbar utveckling. Det är en källa till identitet och värdighet för lokala samhällen, en källa till kunskap och styrka.¹¹

Därmed blir det inte heller märkligt att utnämningssprocesser, liksom världsarven själva, ibland framstår som kontroversiella och som något som skapar debatt, eller att en världsarvsutnämning ibland kan skapa orealistiska förväntningar på ekonomisk avkastning. Världsarven i allmänhet och nominerings- och utnämningssprocesser i synnerhet blir således centrala exempel inte bara på hur det förgångna kommer att tolkas in i en samtida kontext, utan också på hur det förgångna kan göras till symboler för framtid och utveckling.¹²

Det förefaller som om världsarvsstatusen hos ett kulturobjekt har potential att förändra en plats, dess innehåll och människors upplevelser av platsens utveckling. Det är en strävan att vilja förstå detta samspel mellan plats, människa och kulturarv som varit drivande i mitt avhandlingsarbete. En utmärkt utgångspunkt för att studera ett sådant samspel har varit arbetet kring hälsingegårdarna och processerna kring världsarvsnominingarna på olika samhällsnivåer.

Mitt empiriska material redovisar en process som tog sin början under 1990-talet då länsstyrelsen i Gävleborg och dess kulturmiljöavdelning beslutade att anta ett mer strategiskt grepp kring hälsingegårdarna. Sedan det nationella systemet med länsantikvarier tillkom 1976 och länsstyrelserna fick en mer aktiv roll i kulturmiljöarbetet, har utvecklingsperspektiven för kulturhistoriska miljöer i Sverige kommit att bli mer dominerande.¹³

Från att i huvudsak ha varit ett område präglad av rena bevarandebestyrrelsen kom nu kulturarv att tydligare föras in i regionala utvecklingssammanhang. Berättelser om det förflutna blev till en viktig del av hur människor förväntades förhålla sig till en plats. Platsers berättelser, deras tolkningar och ideologiska innehåll lyftes fram och kunde därmed också ifrågasättas och debatteras. Detta trenderbrott inom kulturpolitiken blev en viktig hörnsten i arbetet med att låta svenska regioner ta ett ökat ansvar för egna resurser, ekonomi och beslut.¹⁴

Samarbetet mellan olika samhällssektorer blev nyckeln till de utmaningar som nya förvaltningsmässiga reformer gav upphov till. Kulturarvssektorn med offentliga förvaltningar och föreningsliv var inte undantagna. Kulturmiljöer och deras historiska innehåll förutsattes kunna bidra till ett utvecklingsstrategiskt arbete inom andra politikområden. Exempelvis inom

---

11. Citatet är hämtat från Svenska Unescorådets hemsida 2012-11-13.
<http://www.unesco.se/varldsarvskonventionen-40-ar/>

12. Fyall, A. & Leask, A. (2006).

13. Arnell, K.-H. & Nordin, E. (2003).

14. Johannisson, J. (2010).

sysselsättnings- och tillväxtpolitiken finns kulturarv beskrivet som en ”resurs- och utvecklingsfaktor”.¹⁵ Mot denna bakgrund blev jag inte särskilt förvånad när jag för första gången fick information om hälsingegårdarna och det regionala utvecklingsarbetet som pågår i Gävleborg. Det som gjorde mig nyfiken på arbetet med världsarvsprocessen var möjligheten att på nära håll följa samarbeten som uppstår mellan de aktörer som gav sig in i leken. En mängd olika frågor uppstod inför möjligheten att få undersöka vilka grupperingar och intressen som ansluter sig till en världsarvsnominering. Vilka är de och hur kan de beskrivas? Hur motiverar de sitt engagemang i en världsarvsprocess? Vem är det som tar initiativ till ett sådant arbete, vem driver och tar kommandot och med vilka verktyg kan det vara rimligt att beskriva processen?

Ett världsarv kan generera olika typer av värden men grunden för en världsarvsutnämning är främst ett objekts natur- eller kulturhistoriska värden.¹⁶ För hälsingegårdarna handlar det främst om kulturvärden som framhålls som agrar bebyggelse med en tydlig arkitektonisk särprägel. I en miljöutvärderande skrift från länsstyrelsen fångas en bild av byggnadsstilen:

Typiskt för länet är det norrländska månghussystemet. I det traditionella jordbruket fanns en byggnad för varje användningsområde. Detta är särskilt påtagligt i Hälsingland. Här finns en byggnadskultur av mycket hög kvalitet med stora bondgårdar (Hälsingegårdar) och fåbodbebyggelse.¹⁷

En världsarvsutnämning baseras på förväntade värden av olika slag. I Gävleborg har världsarvsfrågan formats så att hälsingegårdarna som världsarv kan fungera som en sammanhållande symbol för bygden och regionen. Objekten – gårdarna – blir en viktig del i marknadsföringen av området och därmed har dess ekonomiska betydelse förändrats. Många personer upplevde sig på ett eller annat sätt berörda av tanken på hälsingegårdarnas världsarvsstatus. Med hälsingegårdarnas symboliska innebörd, globala uppmärksamhet och förväntningar om ekonomisk utveckling i regionen följde även ett lokalt engagemang för gårdarna och nomineringsarbetet. Det breda intresset kom även att knytas till det offentliga engagemang där länsstyrelse, regionförbund och kommuner arbetade tillsammans med enskilda gårdsägare, media, byaföreningar och byalag, samt turistnäringen.

För kommunerna och deras samarbete handlar det i hög grad om att via hälsingegårdarna som varumärke, stärka en kulturell identitet för region-

---

15. Se Regeringens proposition (1995) & Regeringens proposition (1997).

16. Unesco (2008a).

17. Bredberg, A. (2011).

en.¹⁸ Olika aktörer med intresse i kulturmiljövård har, å sin sida, arbetat med agrar arkitektur sedan hembygdsrörelsens uppbyggnad på 1920-talet. Hälsingegården har i dessa sammanhang ofta lyfts fram som särskilt intressant och varit föremål för bevarandeinsatser. Arbetet har initierat en rad olika verksamheter och projekt, som sammantaget har bidragit till att forma hälsingegårdarna till ett potentiellt världsarv. Att genomföra en världsarvs-nominering till Unescos världsarvskommitté är en relativt utdragen och resurskrävande process som engagerar aktörer med intressen på olika samhällsnivåer. I regel tas initiativet till ett nomineringsarbete av en myndighet även om en framställan också kan göras av en ideell organisation eller en privatperson. I Gävleborg hade under perioden från 1995 fram till världsarvsutnämningen, både gårdsägare och aktörer inom turismnäringen anslutit sig till olika styrgrupper och projektägarskap. Frågan om vem som tog initiativ till att världsarvsarbetet i Gävleborg inleddes har varit föremål för diskussion.¹⁹ Uppgiften om i vilket sammanhang som världsarvsidén i Gävleborg väcktes är i viss mån kontroversiell. Flera av länsstyrelsens tjänstemän går officiellt ut med uppgiften om att världsarvstanken lanserades 1994. Den officiella versionen är att prologen till möjligheten att lansera hälsingegårdarna som världsarv var en diskussion mellan tjänstemän på länsstyrelsens kulturmiljöenhet. I en SVT-dokumentär uttalar sig en representant för länsstyrelsen:

Världsarvsidén, den kommer ju inte från hälsingarna utan är, skulle jag vilja påstå, född i ett fikarum på länsstyrelsen i mitten på 90-talet.²⁰

I sin verksamhetsplan för 1994/95 formulerade kulturmiljöenheten som ett av sina uppdrag att driva frågan om världsarv.²¹ Efter detta bearbetades tanken på en världsarvs-nominering inom ramen för olika aktiviteter.

Runt hälsingegården och världsarvet verkar olika aktörer såväl individuellt som kollektivt. Gårdsägarna organiserade sig i *Föreningen Hälsingegårdar* och turistorganisationen Hälsinge Turism och blev på så sätt aktiva parter i processen.²² En bred, ofta kulturhistoriskt intresserad allmänhet utgjorde också en del av kollektivet av intressenter.

Aktörerna har både formulerat och använt sig av en mängd olika policydokument för att framhäva och utveckla sina strategiska möjligheter. Dokumen-

---

18. Hälsingerådet (2006-11-29).

19. Se diskussionen kring initiativet till att hälsingegårdarna skulle nomineras till världsarvslistan i kapitel 7 *Nomineringsarbetet*.

20. Östman, N, & Jansson, A. (2014).

21. Länsstyrelsen Gävleborg. (2004).

22. Oftast är enskilda personer gårdsägare men även organisationer, till exempel hembygdsföreningar och kommuner, kan fungera som gårdsägare.

ten och regelverken, som finns på olika samhällsnivåer, används som resurser i det regionala sammanhanget. Bland dessa dokument märks såväl policyhandlingar som handlar om utveckling av landsbygder²³, Unescos världsarvskonvention, regionalpolitiska styrdokument samt litteratur som diskuterar kulturmiljövårdens betydelse och roll i svensk regionalpolitik.

Det byråkratiska ramverket kring världsarv är i huvudsak en fråga för offentliga myndigheter och förvaltningar. Det yttersta ansvaret för världsarvens hantering ligger på nationell nivå. Det är den svenska staten som nominerar ett objekt till världsarvslistan. Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och länsstyrelserna är de förvaltningar i den svenska byråkratin som organiserar vård och bevarande av natur- och kulturarv. För att samordna arbetet med förvaltning, information och utveckling kring världsarven finns särskilda förvaltningsråd där olika intressenter som regionala myndigheter, kommuner och ägare kan ingå.²⁴

För att kunna följa och förstå aktörer med förvaltningsansvar bör man även förstå det byråkratiska ramverk som formats kring de världsarv som en stat har nominerat och fått godkända. Nationella, regionala och lokala förvaltningsnivåer bildar tillsammans det byråkratiska fält som styr hur en kulturhistorisk miljö eller ett enskilt objekt kan genomgå en byråkratisk process för att hamna på världsarvslistan. (se översikt i tabell 1)

---

23. Till exempel EU:s strukturfondsprogram.

24. Riksantikvarieämbetet, Svenska Unescorådet & Naturvårdsverket (2014).

Tabell 1. Det byråkratiska ramverket kring världsarv i Sverige.

Nivå/Beslut	POLITISKA	EXEKUTIVA	STYRDOKUMENT
Internationell	FN	Unesco ²⁵ ICOMOS ²⁶	- Världsarvskonventionen från 1972
Nationell	- Regering/ - Kultur- departement	- Riksantikvarie- ämbetet	- Kulturmiljölagen (1988:950). - Förordning om kulturminnen (1988:1188). - Förordning om bidrag till kulturmiljövård (1993:379). - Världsarvspolicy: Reg. skrivelse 2001/02:171. - Plan- och bygglagen (1987:10) Plan och byggförordningen (1987:383). - Förordning om statliga byggnadsminnen (1998:1229). - Miljöbalken (1998:808).
Regional	- Regionförbund - Landsting - Länsstyrelse ²⁷	- Länsstyrelse	- Kulturmiljölagen (1988:950). - Regionala utvecklingsstrategier (RUP, RUS, Tillväxtavtal).
Lokal	- Kommun- fullmäktige/ - Byggnads- nämnd - Kulturnämnd	- Kulturför- valtning - Enhet för sam- hällsplanering - Kommunala museer	- Lokala kulturplaner - Översiktsplan - Plan- och Bygglagen (PBL) - Verksamhetsplaner

Byråkratin kring världsarv följer de formella samhällsförvaltande aktörernas geografiska indelning med regeringen som högsta beslutande organ och den enskilda kommunen som ansvarig på ett lokalt plan. Naturvårdsverket samt Riksantikvarieämbetet med sina regionala företrädare vid länsstyrelsen blir till verkställande och myndighetsutövande organ som hanterar natur- och kulturmiljöfrågor. Varje länsstyrelse samverkar med kommunerna i länet, främst med lokala policydokument som till exempel styr hur enskilda kulturobjekt ska erhålla nödvändigt skydd. Den hierarkiska ordningen hind-

25. UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

26. ICOMOS - International Council On Monuments and Sites är en global sammanslutning bildad 1965 med uppgift att verka för bevarande av historiska minnesmärken och miljöer, kulturlandskap och fornlämningar. ICOMOS är expertorgan åt Unesco i kulturmiljöfrågor och för världsarvskonventionen. Bland medlemmarna finns såväl praktiker, administratörer och forskare, antikvarier, arkitekter, arkeologer, fastighetsförvaltare, ingenjörer, konservatorer, konstvetare. planerare m.fl. ICOMOS finns representerad i 144 nationer. Av dessa har 110 nationer egna kommittéer.

27. Landsting, regionförbund och länsstyrelse är alla organisationer regional avgränsning och förankring men med olika uppgifter och strukturer. Som exekutivt organ arbetar länsstyrelsen i huvudsak på statens uppdrag.

rar emellertid inte att enskilda tjänstemän och politiker på kommunal nivå kan engagera sig i och påverka processen kring skapandet av ett världsarv.

De svenska världsarven ser olika ut avseende ägarförhållanden och förvaltningsansvar.²⁸ Förvaltningen av världsarv i Sverige styrs av en lagstiftning kring fysiska miljöer. Här är det främst plan- och bygglagen (PBL), miljöbalken och kulturminneslagen som är verksamma. Det finns ingen särskild lagstiftning för världsarven, men i en regeringsskrivelse från 2002 görs en del principiella ställningstaganden.²⁹

I det förvaltningsråd som utses för att samordna och planera underhållet av varje världsarv kan representanter för länsstyrelse, kommun, ägare, och andra intressenter ingå. Regeringen har utfärdat ett generellt uppdrag till Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket att hantera frågor kring världsarv. Dessa myndigheter ansvarar för att följa upp utvecklingen bland svenska världsarv och verka stödjande till länsstyrelserna. Här ingår även ett ansvar att bevaka och förvalta den nationella politiken på området.

Under arbetet med avhandlingen blev det också tydligt att världsarbetet i Gävleborg ökade kulturmiljövårdens möjligheter att förstärka sina utvecklingsstrategiska argument. I samband med en ökad fokusering på hur kulturarvet skulle kunna stärka Gävleborgs attraktionskraft tog länsstyrelsen beslut om att skjuta till medel för en ny kulturmiljövårdsplan. I uppdraget angavs att planen skulle ges en tydligare inriktning mot entreprenörskap och utvecklingsfrågor än i tidigare kulturmiljövårdsplaner.³⁰

Parallellt med att hälsingegårdarna gavs en allt högre status som regional symbol ökade också deras närvaro i den politiska tillväxtretoriken, bland annat genom att lansera gårdarna som objekt för besöksindustrin. Som jag inledningsvis har antytt handlar arbetet med kulturarv och världsarvskonventionens regelverk inte endast om att skapa enad front för att förebygga risker och hot mot mänskliga värden. Det är tvärtom så att när man ger sig i kast med att bevara något från det förflutna utvecklas samtidigt en kamp om tolkningsföreträden

---

28. Efter att hälsingegårdarna förts upp på världsarvslistan ansvarar Sverige för 15 världsarv: (årtal anger året då objektet skrevs in på världsarvslistan) Drottningholm, Ekerö (1991), Birka och Hovgården, Ekerö (1993), Engelsbergs bruk, Fagersta (1993), Hällristningsområdet i Tanum (1994), Skogskyrkogården, Stockholm (1994), Hansestaden Visby, Gotland (1995), Laponia, Lappland (1996), Gammelstads kyrkstad, Luleå (1996), Örlogsstaden Karlskrona (1998), Södra Ölands odlingslandskap (2000), Höga Kusten, Ångermanland (2000), Falun och Kopparbergslagen (2001), Varbergs radiostation i Grimeton (2004), Struves meridianbåge (2005) & Hälsingegårdarna (2012). Ytterligare information om de svenska världsarven finns på Riksantikvarieämbetets hemsida: <http://www.raa.se/upplev-kulturarvet/varldsarv/>

29. Kulturdepartementet (2002). I kontakt med Riksantikvarieämbetet har jag fått informationen att det för närvarande inte finns planer på att uppdatera dokumentet. Se även diskussion på s. 30 och 66.

30. Länsstyrelsen Gävleborg (2005).

och rätten att definiera vilka berättelser som ska synas. Varje uppmärksammade av ett historiskt skeende inbegriper olika synsätt och perspektiv samt subjektiva urval,³¹ vilket innebär att världsarvskonstruktioner också är genomryrade av ideologiska och politiska dimensioner.

Världsarvsatsningar har i varierande utsträckning knutits till förhoppningar om positiva effekter i framtiden och då inte endast som bevarade natur- och kulturmiljöer för kommande generationer. Det finns flera exempel på där en världsarvsutnämning också förväntats leda till positiva förändringar såväl ekonomiskt som socialt.³² Detta har lett till att kunskapsproduktion, debatt och policyutveckling kring antikvariska tillgångar i allt högre utsträckning kopplas till vidare verksamheter och behov. Ett världsarv som förknippas med en hel region medför att delar av arbetet handlar om att uppnå en ökad acceptans för en samverkan mellan sociala behov och ekonomisk utveckling. Denna dubbla målsättning kan leda till konflikter och intressemotsättningar.³³ Kring arbetet med hälsingegårdarna, landskapen och utvecklingsfrågorna i Gävleborg har en mängd olika individer, företag, föreningar och myndigheter samlats. Det är dessa aktörer, deras nätverk, handlingar och ställningstaganden som denna avhandling lyfter fram.

1.1 Syfte

Syftet med avhandlingen är att beskriva och belysa processer som leder fram till att hälsingegårdarna blir nominerade och uppförda på Unescos världsarvslista och hur dessa processer gör hälsingegårdarna till en del av ett sammanhang där frågor om regional utveckling är framträdande. Syftet ska ses i perspektiv av mitt eget intresse för regionalpolitiska aspekter på historia, kulturarv och förändringsdynamik i en nordsvensk landsbygd. En ambition med avhandlingen är att visa hur gårdarna blir till ett världsarv genom en sammanfogning av processer, händelser, aktörer och ting. I analysen av sådana processer har geografi och enskilda aktörer central betydelse. Genom att beskriva dessa företeelser belyser avhandlingen de värderingar, ideologier och intressen som uppstår i samband med att ett världsarvsarbete genomförs. De processer som leder till en världsarvsutnämning består av förhandlingar, strider och allianser inom och mellan olika aktörer. Avhandlingen har ett fokus på dessa processer. Sammantaget bildar detta viktiga utgångspunkter när processerna kring världsarvet i Gävleborg görs till föremål för min analys. I mitt avhandlingsarbete har jag sökt svar på följande frågor:

---

31. Lowenthal, D. (1998).

32. Exempelvis Laponia, Södra Ölands odlingslandskap och Visby Hansestad.

33. Jfr. Green, C. (2009) & Saltzman, K. (2001).

- Vilka aktörer är aktiva vid en världsarvsnominering och hur kan en sådan process beskrivas?
- Hur manifesteras ett världsarvsnominerat kulturobjekt lokalt?
- Hur ser samspelet ut mellan de aktörer som samlats kring världsarvsfrågan i Gävleborg?
- Vilka argument och strategier använder de olika aktörerna sig av för att utifrån sina positioner driva frågan om hälsingegårdarnas betydelse?

1.2 Centrala perspektiv och begrepp

Ansträngningarna att föra upp hälsingegårdarna på världsarvslistan och att förvalta och marknadsföra dessa skedde inom ramen för olika samarbeten där olika aktörer uppträdde med formella och informella roller. Gårdsägare, kulturexperter, företagare, turistguider, föreningsaktiva, administratörer, akademiker och journalister är exempel på aktörer som tillsammans bildar nätverk av relationer, där varje aktör har både egna och gemensamma intressen och agendor. Nätverken, det vill säga de konstellationer av aktörer som bildas kring specifika uppgifter och händelser, opererar inom ramen för både formella och informella regelverk, som utgör både möjligheter för och begränsningar av agerandet. Som bärare av särskilda resurser ingår aktörerna i olika nätverk. Ett exempel är politiker som har en position med rätten att fatta beslut om fördelning av ekonomiska stöd, men även kring rekrytering av personal med särskild kompetens. Nätverken består även av tjänstemän som i egenskap av expertpositioner inom offentliga förvaltningar förfogar över resurser och särskilda kompetenser.

Med begreppet nätverk ansluter jag mig till den klassiska socialantropologin där begreppet ofta använts utifrån kvalitativa aspekter för att beskriva sociala relationer vars länkar kan ha olika innehåll, styrka, täthet och komplexitet.³⁴ En analys som utgår ifrån aktörers sociala rörelser i nätverk syftar oftast till att utforska relationer mellan individer och hur de är organiserade. Att tänka i termer av nätverk har också varit ett stöd i mitt fältarbete.

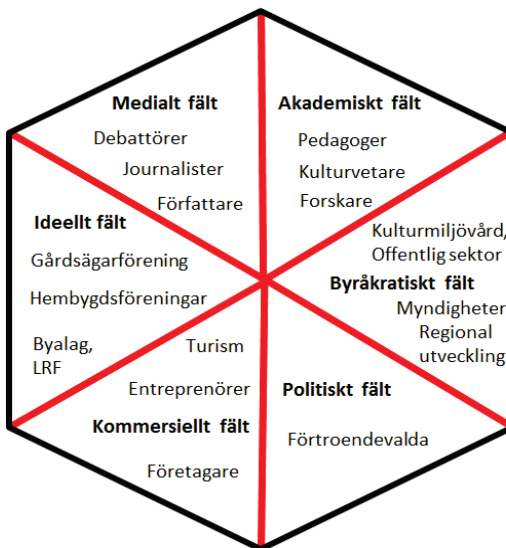
Varje aktör har ofta flera sociala roller eller identiteter. Bland de som har med hälsingegårdarna att göra återfinns personer som har särskilda kompetenser, resurser och roller och med dessa deltar aktörerna i professionella men även i informella nätverk och upparbetar ibland ömsesidiga privata relationer. Länkarna mellan olika aktörer i nätverken skiftar till innehåll, närvaro i tid och i styrka, beroende på sammanhanget. Detta gör att nätverken är dynamiska, individer kan komma och gå. En enskild person kan företräda en formell myndighet och samtidigt vara gårdsägare samt driva ett företag. Företagandet kan

---

34. Hamnerz, U. (2010); Bott, E. (1971); Mitchell, J. C. (red.) (1969).

exempelvis erbjuda sakkunskaper och tjänster som har anknytning till kultur-
miljövården.

Ett socialt fält existerar när ett antal aktörer tillsammans skapar ett system av relationer där de utvecklar likartade intressen, värden och normer.³⁵ Individerna inom ett bestämt fält bildar ofta olika grupper, som intar specifika positioner och roller, med specifika intressen, mål och strategier. Kring hälsingegårdarna och världsarvsarbetet finns till exempel politiker, tjänstemän, gårdsägare, företagare och ideellt verksamma som alla gör anspråk på att deras intressen och målsättningar ska ges särskild hänsyn. De olika grupperna både samverkar och konkurrerar inbördes och mellan varandra om att ta kontroll över vilka värden, normer, resurser och kapital som ska värderas högst och hur dessa ska tolkas.³⁶ Inom svensk kulturmiljövård finns det en rad olika organisationer och myndigheter och enskilda personer som tillsammans driver på för att lyfta fram historiska miljöer, deras underhåll och betydelse för samhället. Dessa bildar en framträdande fraktion inom den arena som både lyfter fram hälsingegårdarnas betydelse och intensivt diskuterar hur dessa ska tolkas.

Figur 1. Delfält med exempel på aktörer med intresse för världsarvsprocessen.

35. I Broady, D. (1991) görs ett försök att definiera fältbegreppet med följande minidefinition: "avses ett system av relationer mellan positioner besatta av specialiserade agenter och institutioner som strider om något för dem gemensamt". Jmf. Bourdieu, P. (2000).

36. Bourdieu, P. (1993b).

Figuren på sidan 26 ger en översikt över vilka aktörer som medverkar i fälten kring hälsingegårdarna och världsarvet. Den ska ses som en förenklad modell av de aktörer från olika fält som deltog i världsarvsprocessen, men verkligheten är mer dynamisk och mångfacetterad. Många aktörer kan vara del av flera fält och deras handlingar kan också överbygga och länka olika fält.

Samtidigt som aktörerna kring hälsingegårdarna är delar av skilda sociala fält, inom vilka alla aktörer strävade efter att få hälsingegårdarna omvandlade till världsarv, framträdde de också som individer. Gårdarnas och världsarvets funktion och betydelse tolkas olika av aktörer inom och mellan fälten. Det är viktigt att poängtera att aktörerna inte ska ses som isolerade utan ofta är delaktiga i fler än ett socialt fält.

Aktörerna och händelserna kring hälsingegårdarna kan delas in i tre huvudsakliga positioner; en ekonomisk som innefattar företagande, regionalekonomi och tillväxtfrågor; en som handlar om kulturellt värdeskapande där gårdarnas estetiska och autentiska värden uttrycks och en byråkratisk position där regelverk och formaliserade processer har stor betydelse. Ingen av dessa positioner är isolerad från de övriga utan de både interagerar och kan i vissa frågor gå samman och artikulera gemensamma intressen, ståndpunkter och krav.

Linjerna markerar gränser mellan de sociala fält som är delaktiga på olika sätt i att diskutera hälsingegårdarna och världsarvsarbetet. Här finns ett byråkratiskt fält som omfattar aktörer som är styrda av formaliserade regelverk eller uppdrag, till exempel tjänstemän inom offentliga myndigheter och förvaltningar. Byråkraterna agerar inom en myndighet och hämtar ofta stöd från akademiska diskurser. Det byråkratiska fältet är temamässigt komplicerat och mångfacetterat och regleras av olika, överlappande regelverk för olika myndighetsområden. Det kan handla om såväl kulturmiljöförvaltning, näringslivsarbete och regionfrågor.

Inom det politiska fältet framhävs ofta kommunal- och regionalpolitiska intressen där regionens övergripande mål är insprängda³⁷. Inom andra fält, som till exempel i det kommersiella, lyfter aktörerna fram andra perspektiv som främst betonar gårdarnas roll som produktionsmiljöer, där företagande, turism och arbetstillfällen är centrala värden.

Inom det ideella organisationsfältet, som även är ett delfält till det politiska fältet, finns aktörer som inte måste anpassa sig till formella regelverk av det slag som råder inom det byråkratiska fältet, utan är friare i sitt agerande, även om de måste agera inom sina organisationers tolknings- och handlingsramar³⁸. Flertalet gårdsägare och deras organisationer, liksom övriga delar av föreningslivet vars verksamheter på något sätt är kopplat till hälsingegårdarna, kan räknas till detta fält. Slutligen utgör media och akademi två fält kring hälsingegår-

---

37. Jfr. Bourdieu, P. (1994b).

38. Se Fliegstein, N. & McAdam, D. (2012).

darna och världsarvsfrågan där aktörer mer kommenterar och reflekterar än skapar egna handlingsmålsättningar och strategier. Inom dessa fält återfinns aktörer som till exempel författare, forskare, debattörer, journalister, vilka främst arbetar med dokumentation och med olika typer av analyser.

Att arbeta med kulturarv, både materiellt och immateriellt, skapar ofta situationer som ställer krav på förmåga att analysera, tolka och reflektera över insamlat material. Företagare, myndigheter och ideella sektorer som arbetar med dessa frågor beskriver ofta sin verksamhet som kunskapsintensiv³⁹. Olika aktörer deltar i kunskapsproduktionen kring gårdarna, världsarv, kulturarv och utveckling. Aktörer som har olika perspektiv och intressen på hälsingegårdarnas roll och betydelse hämtar ofta stöd från sina förställningar hos forskare, som lyfter fram olika perspektiv och tolkningar. Hänvisningen till akademisk forskning bidrar till att skapa viss legitimitet åt aktörernas tolkningar och presentationer av hälsingegårdarna och världsarvsprocessen. Forskare och andra akademiker är kunskapsproducenter som de övriga aktörerna antar ska bidra med en slags objektiv kunskap, och därför inte kunna belastas med jäv eller ensidighet. Företrädare för olika utbildningsinstitutioner, till exempel högskolor och universitet, har därför en naturlig anknytning till det akademiska delfält som formats runt hälsingegårdarna.

Personer som inte ägnar sig åt samhällsforskning uppfattar ofta sådan forskning som objektiv och neutral, istället för att förstå att den påverkas av vilka forskningsfrågor som ställs, vilka teoretiska och metodologiska perspektiv som anläggs, hur forskningen är organiserad och inom vilken kontext den bedrivs.⁴⁰ Det betyder att tolkningsprocesser kring kulturarv också är komplicerade och beroende av bakgrunder och ideologiska ställningstaganden hos uttolkaren. Här kan hälsingegårdarna som ett uttryck för en välbärgad bondeklass jämföras med arkitektur som tillhör andra samhällsskikt.⁴¹ I en sådan jämförelse av olika samhällsskikt finns alltid en ideologisk dimension.⁴² Det är därför inte ovanligt att aktörernas intresse för kultur, kulturmiljövård, kulturhistoria skapar nära kontakter mellan byråkrater, ideella aktörer och den akademiska världen och vad som skiljer en tjänstemannaexpert från en forskare vid ett universitet kan emellanåt vara svårt att upptäcka.

Gårdarna blir ofta en del av fallstudier i forskning som bedrivs inom skilda ämnesdiscipliner, till exempel etnologi, konsthistoria och arkitektur. På den hem-

---

39. Se Gren, L. (red.) (2010).

40. Se Bourdieu, P. (2004); Davies, C. A. (2002).

41. Se diskussion på s. 92 ff. om berättelser ur historien om hälsingebönder, utanvidsfolk och andra grupper i Hälsingland som konkurrerat om begränsade resurser och tillgången till det ökande välbstånd som präglade livet bland hälsingegårdarna under tidigt 1800-tal.

42. Jameson, F. (1989 s. 289).

sida som Regionförbundet byggt upp finns en diger redogörelse för olika akademiska publikationer. En genomgång av litteraturlistor med koppling till hälsingegårdarna visar att det bland titlarna finns en betoning på humanistiska ämnen som arkitektur, byggnadsvård, konstvetenskap och annan kulturforskning.

Under mina fältstudier har aktörerna berättat om sina ställningstaganden och orsaker till att engagera sig i världsarvet och förklarat varför just deras perspektiv och målsättningar är de mest relevanta. Dessa berättelser och förklaringar är starkt påverkade av deras positioner inom de sociala fält som de befinner sig i; till exempel som företagare, kulturmiljövårdare eller som regionpolitiker.

Begreppen horisont och förståelse är viktiga när tolkningar av verkligheten ska beskrivas med utgångspunkt i hermeneutisk tolkning.⁴³ Förståelsen av ett fenomen är beroende av den särskilda horisont som betraktaren har att tillgå i sin förståelse och förklaring av världen. Horisontbegreppet grundar sig i antagandet att alla tolkningar och utsagor har sin grund i särskilda kontexter, villkor och förutsättningar.⁴⁴

Man kan givetvis betrakta ett föremål med ett högt kulturhistoriskt värde som ett objekt som talar för sig självt. Landskapet med hälsingegårdarna kan då ses som en bild eller en text som talar för sig själv oberoende av betraktarens egen förståelse, perspektiv och horisont. Här vill jag snarare lyfta fram att både tolkningar och presentationer ofta används för att visa gemensamma sammanhang eller motstridiga perspektiv. De tolkningar som görs blir därmed viktiga att uppmärksamma.⁴⁵

Fältarbetet har erbjudit många intressanta situationer och möten där jag fått lyssna till berättelser om gårdsägares upplevelser av samarbetet med olika myndigheter kring världsarvsfrågan. Ett exempel är deras beskrivningar av relationerna i den styrgrupp för det EU-finansierade världsarvsprojektet där olika aktörer från världsarvsprocessen kring hälsingegårdarna deltog.⁴⁶ Den aktör som skulle få huvudkontrollen över resurser och beslut kring världsarvsprojektet var samtidigt beroende av att projektet och de beslut som fattades kunde hävdas vara förankrade på olika nivåer. Vikten av att dels förankra besluten och få så stor uppslutning bakom dem som möjligt var nödvändigt för att skapa legitimitet kring världsarvsfrågan i regionen.

I styrgruppen skapades allianser och synliggjordes konflikter mellan aktörerna och här utkämpades också strider om vilken grups tolkningar som skulle

---

43. Gadamer, H.-G. (1994).

44. Sjöström, U. (1994).

45. Gadamer, H.-G. (1994).

46. I en första målbeskrivning för projektet "Hälsingegårdar – Världsarv och Utveckling" angavs som mål att "förbereda Hälsingland för ett kommande världsarv". I ett senare skede ändrades målformuleringen till "Att installera och driftsätta hälsingegården som långsiktigt hållbart världsarv". Se Lejoneke, P. (2008).

vara dominerande. Detta avspeglades såväl lokalt som i relationen mellan aktörerna i Gävleborg och regelverken inom Unescos förvaltning av världsarvskonventionen. Kampen runt hälsingegårdarna och världsarvsfrågan fördes bland annat mellan gårdsägarnas egna definitioner och de som gällde inom världsarvskonventionens regelverk.

I samband med att gårdarna omvandlades till en symbol för regionen ledde mötena mellan gårdsägare, politiker och tjänstemän hos olika myndigheter till att olika positioner utkristalliserades. Positioner ska i detta sammanhang inte ses som relationer som uppstår eller avslutas. De positioner som aktörerna intog är ett resultat av deras ömsesidiga tolkningar. De utgör en utgångspunkt i de förhandlingar som pågår inom fältet.

I Gävleborg noterade jag även hur olika aktörer som deltog i diskussionerna om hälsingegårdarnas innehåll, bruk och förvaltning, anpassade sina perspektiv och värden till tolkningar som betonades inom andra sociala sammanhang. Ett belysande exempel är hur gårdsägarnas organisationer delvis anpassade sina argument till de behov som de regionala myndigheterna ansåg föreliggande. Föreningen Hälsingegårdar bildades 1998 på initiativ av länsstyrelsen i syfte att skapa en motpart med uppgiften att företräda gårdsägarnas intressen. Behovet av en motpart med förankring i lokalsamhället syftade även till att skapa en demokratisk process. Det fanns således en anledning att utforma nomineringsprocesserna så att ett framtida världsarv inte riskerade att bli till en symbol för hierarki, myndighetsutövande och brist på lokalt engagemang. Världsarvsnomineringen skulle annars kunna uppfattas som en primärt byråkratisk aktivitet som i princip lämnar andra aktörer utanför. Det fanns också en risk att en sådan motsättning skulle kunna beskrivas som en symbolisk strid mellan landsbygd och stad eller mellan aktörer i periferin och en central byråkrati. Väl medvetna om detta riskförhållande formade gårdsägarkollektivet sina egna argument, strategier och handlingsplaner. På så sätt fördes svaret för att hålla gårdsägarna informerade och förankrade i processen över på de regionala myndigheterna.

I centrum för dessa diskussioner fanns själva gårdarna som uttryck för ekonomiskt, kulturellt och symboliskt kapital. Aktörerna i världsarvsprocessen tenderade dock att lägga olika vikt vid de skilda kapitalformerna. Ett exempel på detta är när gårdarnas symboliska värden som produktionsmiljöer tonades ned och istället konstvetenskapliga diskurser användes för att framhäva deras världsunika kulturhistoria. Sådana diskurser var centrala i förhandlingarna mellan regionala myndigheter i Gävleborg och expertorganet ICOMOS och

Unescos världsarvskommitté.⁴⁷ Maktordningen på denna arena av överlappande fält som aktörerna kring världsarvsnominingarna skapade, baserades på rätten att disponera och förmågan att utnyttja ett erkänt symboliskt kapital.⁴⁸

En person som via sina formella kunskaper äger förmågan att tala och röra sig i sammanhang där kultur och historia är erkända spelbrickor, kan nå till den position där själva spelbrickornas innehåll definieras och värdesätts, det vill säga kontroll över det symboliska kapitalet. En annan betydelsefull position är den byråkratiska, där enskilda tjänstemän utövar kontroll över ekonomiska resurser, vilket gör det möjligt för dem att framhäva sina egna tolkningar, åsikter och önsknings. På samma sätt ger gårdsägarnas fysiska kontroll över sina gårdar dem möjligheter att framhäva sina tolkningar, åsikter och önsknings, baserat på deras tillgång till ekonomiskt och kulturellt kapital.

De vanligaste kapitalen, enligt Bourdieu, är ekonomiskt, kulturellt och socialt kapital och symboliskt kapital; kapitalen är olika slags resurser som en aktör kan förfoga över och konvertera till andra typer av kapital. De olika kapitalen ger auktoritet genom att de erkänns av andra aktörer som deltar i fältet. Kring världsarvsarbetet i Gävleborg fanns det enskilda personer som i egenskap av att betraktas som kulturpersonligheter och ha horisontellt och vertikalt socialt kapital kunde använda sig av dessa resurser i det byråkratiska fältet. Ett socialt kapital som fungerar på ett horisontellt plan för samman personer med jämbördig status och makt, medan personer som förfogar över socialt kapital som också fungerar vertikalt har en förmåga att skapa förtroenden och friare röra sig mellan grupper med olika maktstatus och klassursprung.⁴⁹ En aktör kan för att ta sig fram i till exempel det byråkratiska fältet, använda sig av sådana resurser, i förhandlingar med en offentlig myndighet, reglerad genom formella och detaljerade regelverk.⁵⁰

Materiella ting kan uppfattas och värderas för sitt funktionella innehåll. Funktionen hos ett hus är ofta uppenbar. Objekt har också alltid ett symboliskt innehåll och fungerar ofta som representationer för en verksamhet, en idé eller en plats. För att framhäva olika platser, till exempel en kommun eller en region, skapas ofta en symbol som stöd för marknadsföring men även för upprätthållande av en föreställd gemenskap⁵¹. Symbolen ges en uppgift och får verka som instrument. Se till exempel på hur hälsingegården omvandlats till en sym-

---

47. Innan världsarvskommittén fattar sitt beslut har oberoende expertorgan fått i uppdrag att utreda i vilken grad ett nominerat objekt uppfyller konventionstextens krav och kriterier. Se Unesco (2008b).

48. Broady, D. (1991).

49. Bourdieu, P. (1996).

50. Broady, D. (1998).

51. Anderson, B. (1993).

bol för regionen Hälsingland, dalahästen för Dalarna, malmen för Pajala eller skogen för Småland.

För att symbolvärdet hos ett objekt ska kunna göras synligt kräver detta en förmåga att se, eller skapa, relationerna mellan tinget och det som tinget förväntas stå som symbol för. Dessa relationer kan vara mer eller mindre abstrakta och komplicerade att begripa och att bruka.

Aktörer som har tillgång till ett kulturellt kapital, i form av en väldekorerad mangårdsbyggnad, kan använda detta som en resurs för att framhäva eller försvara ett särintresse. Dessa särintressen kan till exempel handla om gårdsägarna och deras strid om rätten att definiera vad som konstituerar en hälsingegård och vad den bör användas till. Turistorganet Hälsinge Turism försvarar ett ekonomiskt perspektiv, eftersom organisationens medlemmar ofta är enskilda turistföretagare. Lokala och regionala politiker försvarar mer samhällsinriktade och regionstrategiska perspektiv där den enskilda kommunen eller regionen försöker hävda sina utvecklingsmöjligheter i konkurrens med andra. Mot bakgrund av detta kan vi förstå att kring hälsingegårdarna uppstår en maktkamp om rätten att definiera värdet hos symbolen ”hälsingegården”.

Symboliskt kapital måste erkännas av andra aktörer för att kunna användas. Begreppet kan användas för att beskriva hur vissa personer, beteenden, kunskaper, åsikter och institutioner åtnjuter särskild tilltro och anseende. Kring hälsingegårdarna finns en erkänd kompetens, den antikvariska, som kräver en särskild utbildningsbakgrund och ibland en särskild samhällsposition med tillhörande yrkestitel. Exempel på yrkestitlar som ger särskild styrka i detta sammanhang är ”antikvarie”, ”museolog”, ”etnolog” som ofta har koppling till institutioner som museer, antikvariska myndigheter samt universitet och högskolor.

Medan det finns en lång vetenskaplig tradition kring kulturarv och historia⁵², har det vetenskapliga intresset för just världsarv varit relativt begränsat. Ett centralt perspektiv som lyfts fram i den forskning kring världsarv som ändå finns, har kretsat kring hur världsarv skapas i mötet mellan antikvariska, politiska och ekonomiska intressen. En utgångspunkt här är att världsarv är en speciell typ av natur- och/eller kulturarv, och resultatet av en omfattande formell hantering inom ramen för ett strikt regelverk. Detta innebär att ett världsarv inte helt enkelt kan uppfattas som ett redan existerande fenomen, möjligt att på ett självklart pekats ut. Utgångspunkten blir således att världsarv måste skapas inom ramen för särskilda förhandlingar.⁵³ Sådana förhandlingar äger rum inom ramen för formella organisationer och regelverk och blir ofta en del av ett politiskt spel.

---

52. Se till exempel Lowenthal, D. (1998); Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998); Zander, U. (2006); Hobsbawm, E. J. & Ranger, T. O. (red.) (1992).

53. Turtinen, J. (2006).

När hälsingegårdarna lyftes fram med stöd i särskilt utformade berättelser och därmed samtidigt gavs ett ideologiskt innehåll, var det ett resultat av just sådana förhandlingar. Detta fick också politiska konsekvenser. Detta blev tydligt i samband med att Unesco och ICOMOS tog grepp om nomineringsarbetet och synliggjorde sin roll genom att markera det regelverk som styr kriterierna när ett objekt ska tillskrivas unika och universella värden, så kallade OUV (Outstanding Universal Values).⁵⁴ Världsarv blir därmed ett fenomen som inte endast engagerar antikvariska intressen utan det blir även ett verktyg för politiska och ekonomiska aktörer.⁵⁵

I de sammanhang där världsarvsfrågorna förhandlas är det staterna som är representerade och här förekommer en rad olika strategier med avseende på hur världsarv ska utses.⁵⁶ Från Sveriges sida⁵⁷ har man dels drivit frågan om en ökad balans mellan kultur- och naturarv, dels frågan om en jämnare fördelning mellan utnämningar av världsarv i olika delar av världen.⁵⁸ Världsarven handlar numer inte endast om att leva upp till rollen som bevarandeprojekt som endast engagerar antikvariska intressen utan även om att stimulera lokalt engagemang och ekonomiskt intresse för natur- och kulturvärden. Perspektiv som med tiden vuxit sig allt starkare inom Unesco.

En annan aspekt botten i hur världsarvsprocessen kan studeras och beskrivas med utgångspunkt i samspelet mellan den verkligt existerande platsen och hur den gestaltas för att kunna bli ett världsarv.⁵⁹ I exempelvis ”medeltidsstaden Visby”, som blev världsarv 1995, stöptes hela stadskärnan, med byggnader från en rad senare epoker, in i en berättelse som helt dominerades av det medeltida. På så sätt omvandlades den fysiska platsen till en närmast mytisk plats och här spelade den så kallade Medeltidsveckan⁶⁰ en viktig roll. Utnämningen

---

54. OUV är ett av kriterierna som Unesco nämner i dokumentet Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, 2008. ”Outstanding universal value means cultural and/or natural significance which is so exceptional as to transcend national boundaries and to be of common importance for present and future generations of all humanity. As such, the permanent protection of this heritage is of the highest importance to the international community as a whole. The Committee defines the criteria for the inscription of properties on the World Heritage List.”

55. Turtinen, J. (2006).

56. Se även diskussion om världsarvskonventionens politiska implikationer på s. 61 ff.

57. För mandatperioden 2007 -2011 valdes Sverige in i Unescos världsarvskommitté. Sveriges representanter var riksantikvarien samt Naturvårdsverkets generaldirektör. Denna position gjorde det enklare att driva Sveriges linje inom Unesco.

58. En genomgång av Unescos världsarvslista visar en sned fördelning mellan olika delar av världen som även följer vilken resursfördelning som gäller mellan länder inom OECD och nationer i den så kallade ”tredje världen.

59. Ronström, O. (2008).

60. Medeltidsveckan är ett stort evenemang med tusentals människor som på olika sätt (och med olika grader av allvar) gestaltar ett medeltida liv.

av Visby till världsarv innebar också en viss omgestaltning av den fysiska miljön med design av den offentliga miljön och restriktioner på ny- och ombyggnader som viktiga inslag, liksom en tydlig gentrifiering av staden. Den gestaltningens process som var en nödvändig del för att göra staden till ett möjligt världsarvsobjekt fortsatte således även efter det att utnämningen var klar.

I hälsingegårdarnas fall kan vi följa den första delen i en sådan transformationsprocess, i hur gårdarna gestaltas för att passa de formella kriterierna, men vi kan endast gissa oss till vad som kommer att ske i framtiden. Omvandlingen, eller omtolkningen, har visat sig vara en central ingång till att förstå en del av innebörden i den långa process att skapa hälsingegårdarna till ett världsarv, framför allt i fråga om hur gårdarna placerats in i olika historiska, geografiska, sociala och kulturella sammanhang.⁶¹ Omtolkningen innebär också ett förhandlingsspel mellan krafter som vill lyfta fram individuella variationer hos hälsingegårdarna och en homogeniseringsprocess med sikte på att skapa en sammanbindande symbol.

Hälsingegårdarnas roll och betydelse har kommit att starkt förknippas med landskapet Hälsingland, dess historia, natur och människor. Den kulturmiljö gårdarna utgör kan ses som en viktig kulturmarkör i ett utpräglat landsbygds-sammanhang, kännetecknat såväl av naturgivna förutsättningar som av långvarig mänsklig bearbetning. Liknande perspektiv har uppmärksammats av andra forskare, bland annat av Katarina Saltzman kring världsarvet på södra Öland⁶² och av Carina Green kring världsarvet Laponia i Norrbotten.⁶³

En utgångspunkt i resonemanget är just att landskap är resultat av ett samspel mellan sociala, historiska och biologiska processer och att avgörandet kring vad som utgör grunderna för vad som ska uppfattas som världsunik därmed inte är självklart. Med ett sådant perspektiv framstår landskapet inte som en statisk bakgrundskuliss, utan som en integrerad och ständigt föränderlig del av det sociala livet, där vi, såväl på Öland som i Hälsingland, i dag kan se ansatser till konflikter mellan miljöbevarande och aktivt lantbruk. På södra Öland lanserades det blivande världsarvet först som ett unikt naturområde,

---

61. Jfr. Ronström, O. (2008); Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998); Grundberg, J. (2004).

62. Saltzman, K. (2001).

63. I Green, C. (2009) beskrivs de förhandlingar som föregick beslutet om förvaltningsansvar för världsarvet Laponia och hur världsarvet utvecklades till en arena för en långvarig samisk etnopolitisk kamp för ökad självförvaltning och självständighet.

vilket skulle ha inneburit att bevarandebeståndet blivit helt dominerande.⁶⁴ Det var först efter det att ICOMOS representant, vid en inspektion inför världsarvskommitténs beslut, hävdade att södra Ölands odlingslandskap var ett resultat av odling, som det stod klart att det inte var självklart att ensidigt betrakta landskapet som en av naturen skapad miljö utan som ett resultat av mänsklig påverkan. Bara genom att vända på perspektiven och omtolka landskapet från naturarv till kulturarv blev jordbrukarnas verksamhet en förutsättning för att kunna formulera världsarvsvärden.⁶⁵ I och med omtolkningen blev världsarvet även till en tillgång för de lokala jordbrukarna och en radikal attitydsvängning skedde hos den lokala LRF-organisationen. Världsarv blir på det sätt som Saltzman beskriver det också beroende av de processer som omgärdar objektens omvandling till just världsarv. Även om förhandlingarna och kampen om tolkningsalternativen i Gävleborg inte haft samma innehåll som på Öland, finns här teman som tjänat som uppslag i min analys.

Processerna kring hälsingegårdarna är även exempel på en regional politik som bygger på en slags kulturalisering där landsbygden långsamt genomgår en förändring från att vara råvaruproducent till att tillhandahålla upplevelser. I en allt mer globaliserad värld, där vi lika gärna kan söka upplevelser i Thailand som i Hälsingland, blir det allt mer viktigt för regioner att profilera sig. På så sätt uppstår en konkurrens mellan regioner kring hur attraktiva de framstår på en global marknad. Det som då lyfts fram är kvaliteterna i det konkreta och lokaliserade, där det platsbundna och historiska kommer att länkas samman med en känsla av autenticitet. När det lokala kan stärkas av att förknippas med historiska natur- och kulturarv, ökar dess äkthet än mer.⁶⁶ Inte minst gäller detta i frågan om världsarv.

De iscensatta upplevelserna av "landsbygden" kretsar ofta kring ett samhälle som knyts till föreställningar om självförsörjning och allomfattande gemenskap som en sorts motvikt till dagens mer splittrade och osäkra verklighet. Med världsarvet fick regionpolitiken och landsbygdens försvarare i Gävleborg också plötsligt en möjlighet att med berättelser om framgångsrika bönder möta

---

64. I en skrift från svenska Unescobeskrivs Öland som ett exempel på integrerad natur- och kulturmiljö där kultur- och naturaspekter ofta blir sammanvävda med och beroende av varandra. "Detta synsätt sprids internationellt för att förbättra bevarandet av världsarven. Södra Ölands odlingslandskap är ett illustrativt exempel där natur- och kulturarv är förbundna med varandra. Världsarvsvärdena motiveras av att området bebos och brukas sedan tusentals år, vilket nu betyder ett unikt kulturlandskap. Tack vare den långa markanvändningen har området även höga naturvärden. Betande djur har tillsammans med naturförhållanden skapat förutsättningar för unika och ovanliga växter. Odlingslandskapet är ett levande kulturarv som idag bibehålls med modernt jordbruk." Se Unesco (2008a).

65. Saltzman, K. (1999).

66. Hansen, K. (1999).

föreställningar om en tärande och ekonomiskt svag landsbygd. Men berättelserna måste paketeras så att konsumenterna blir attraherade. Att de väljer just ”den” platsen, och inte en annan. I denna marknadsanpassningens regionalpolitik ingår kopplingar till en globaliserad värld och ett internationellt miljöarbete där flöden av information, varor och människor hela tiden har ökat.

Världsarvskonventionens mål och ambitioner har också blivit en del av dessa processer.⁶⁷ Från att främst syftat till ett bevarande av världsunik värden har konventionen anpassats till att ge världsarven även ett annat innehåll med anknytning till regional och hållbar utveckling. Kultur- och världsarven tenderar därmed att framstå som konsumtionsvaror på en global marknad. Poängen här är att arbetet med världsarvskonventionen har utvecklats till en arena och verktyg för en rad olika intressen som får koppling till internationell prestige, personlig karriär, möjligheter för ursprungsbefolkningar samt politiska relationer mellan regioner och nationer.⁶⁸

1.3 Fältarbete och tillvägagångsätt

Mitt fältarbete, som inleddes under våren 2009, har koncentrerats på hur olika aktörer organiserat sig kring hälsingegårdarna och världsarvsarbetet samt på hur företrädare för olika intressegrupper formade sina positioner. Ända sedan mitt första möte med regionen har en kvalitativ metodansats fått dominera, med ett induktivt förhållningssätt till det empiriska materialet, det vill säga att med enskilda utsagor som utgångspunkt försöka säga något om det generella avseende historiebrik, nätverk och landsbygdens förändringsprocesser. Genom intervjuer och deltagande observation har jag mött förtroendevalda, tjänstemän föreningsaktiva och företagare. Bland dessa finns det personer som under olika intervjuer, möten och sammanhang pekats ut som särskilt centrala för mina frågeställningar. En del av dessa har blivit mina nyckelinformanter. Mitt deltagande i olika aktiviteter har gjort att jag även fått möta ett stort antal bybor, gårdsägare och turister. Materialet till avhandlingen består dels av den här typen av ganska tydliga intervjuer och observationer, dels av läsning av arkivhandlingar, tidningsartiklar, policydokument, protokoll och andra skriftliga källor, dels av en kännedom om fältet som uppstått genom att jag befunnit mig där, småpratad med människor och deltagit i aktiviteter. I spontana möten utanför den lokala livsmedelsbutiken har jag fått många intressanta uppslag och perspektiv.

Som inledning till mina fältstudier, och för att kunna bilda mig en uppfattning av sammanhangen kring hälsingegårdarna, ägnade jag ett par må-

---

67. En beskrivning av världsarvskonventionens innehåll och historia finns i kapitel 2.2 *Världsarvens byråkratiska fält*.

68. Turtinen, J. (2006).

nader åt att läsa igenom relevant litteratur och även hur landskapet och gårdarna hanterats i media. Kring Hälsingland och hälsingegårdarna finns en mängd litteratur, artiklar, filmer och broschyrmaterial som producerats lokalt.⁶⁹ Här har även vetenskapliga arbeten med anknytning till Hälsingland bidragit till en introduktion till min förståelse av regionen och dess historia.⁷⁰ I början av fältstudierna var mina personliga band i regionen begränsade och jag fick därför lita till kontakter bland de regionala myndigheterna. Bland annat vände jag mig till tjänstemän på regionförbundet i Gävleborg men även till länsstyrelsen som bland annat har i uppdrag att bevaka kulturmiljövårdslagens efterlevande. Genom dessa kontakter fick jag översiktlig information om hur hälsingegårdarna historiskt har förvaltats men även hur arbetet med världsarvsfrågan fortskred. Utöver en presentation av gårdarna och tidigare aktiviteter fick jag namn på personer och organisationer som jag sedan använde för att ta mig vidare in i nätverken.

Samtal och mailkorrespondens med personalen vid kulturmiljöenheten på länsstyrelsen i Gävle gav mig värdefull information om fältet men även namn på personer och organisationer som kunde fylla mitt behov av information av mer lokal karaktär. Mitt eget intresse för dragspel och spelmanslåtar var en god start för att skapa ingångar till mer informella nätverk men även till olika organisationer. Bland de lokala sammanhang där jag genomfört fältstudier finns ett antal mindre byar utmed Stora Hälsingegårdarnas Väg, ett utpekad turiststråk i Ovanåkers kommun. Dessa byasamhällen varierar med avseende på föreningsliv, lokalt engagemang och framförallt avseende befolkningstalen. En aspekt är att detta turiststråk länkar samman två kommundelar, Edsbyn och Alfta. Av tradition sedan kommun-sammanslagningens reformen på 1970-talet råder här sociala spänningar som får olika uttryck och betydelse.⁷¹

Bland dessa byar är det Långhed och Knåda där uppbyggande av olika sociala nätverk i kombination med det arbete som utförs utmed Stora Hälsingegårdarnas Väg i Ovanåkers kommun, som jag intresserar mig för. Den mobilisering som sker kring olika verksamheter gör Långhed och övriga byar utmed vägen särskilt lämpade för denna typ av nätverksstudier. En annan ort där kulturhistoria med koppling till hälsingegårdarna har stor betydelse är Rengsjö i Bollnäs kommun där jag även har tillbringat längre fältperioder.

---

69. Litteratur om Hälsingland som publicerats under 1900-talet är till största delen populärvetenskapliga beskrivningar. Bland exemplen finns serien Hälsingerunor som ges ut av Hälsinglands hembygds-krets, Erixon, S. (1923) samt Bratt, T. (1998).

70. Se till exempel: Ekman, A.-K. (1991); Ellström, A. (2001); Johansson, E. (1994).

71. Innehållet i dessa konflikter och hur dessa vidmakthålls beskriver Ann-Kristin Ekman i sin avhandling, Ekman, A.-K. (1991).

Urvalet av platser i avhandlingsarbetet är avgörande för resultatet. Utgångspunkten för platsurvalet har av naturliga skäl varit förekomsten av världsarvs- miljöer. Då, våren 2009, blev det den första nomineringen som fick styra mitt urval av platser. Under arbetets gång valde jag att koncentrera mig på byarna kring Stora Hälsingegårdarnas Väg medan mina erfarenheter från Rengsjö har fått verka som jämförelsematerial under tolkningsprocessen.

Att ta sig in på fältet kan handla om att agera enkelt och praktiskt. Det finns vägar att köra på, telefonnummer att ringa och dörrar att knacka på. Men det handlar även om att skapa någon slags teoretisk förståelse av vad som är lokalt liv eller så kallat ”native wit”.⁷² För min del handlade det om att försöka förstå vilka lokala aktiviteter och lokala regler som ger bra ingångar till sociala sammanhang. En väg till att få förståelse för ”bygdens” olika normer var att skaffa sig nyckelinformanter.

En av personerna som jag under min första fältstudieresa fick kontakt med, var Bosse som visade sig vara starkt engagerad i frågor kring historiebruk och landsbygdens omvandling. Han bor på hälsingegården Gästgivars i Vallsta, är pensionär, musiker och på ideell basis verksam i en mängd olika projekt med anknytning till lokal utveckling. Han blev också en av mina nyckelinformanter och på senare år också en personlig vän.

Bosse är lite av en ”cultural broker”⁷³ och i egenskap av suppleant i beredningsgruppen för LEADER Hälsingland⁷⁴ har han en god insyn i olika utvecklingsprojekt. Tillsammans med honom har jag spenderat många timmar och resonerat om Hälsingland som region, dess framtid, nätverk och kulturella gränser. Tillsammans har vi prövat och böjt olika resonemang och hypoteser mot varandra. Dessa stunder har även innehållit ett musikaliskt utbyte som har varit värdefullt. Det är naturligtvis svårt att värdera Bosses idéer om det som hände kring världsarvsfrågan, men den kompletterande information som jag fått från honom har stärkt mina möjligheter att komma vidare i mina fältstudier. Här var de interna resonemang som förts inom LEADER-gruppen ett exempel på information som gav mig perspektiv på det som hände i regionen.

Det faktum att Bosse, på flera nivåer, skapat sina personliga avtryck i Hälsinglands kulturliv har lett till att jag ansträngt mig för att få syn på och förhålla mig till lokala företeelser som han har varit inblandad i.

Han uppfattas som en aktör i regionen vilket personer runt honom har både positiva och negativa åsikter om. Jag har vid olika tillfällen prövat i vilken

---

72. Hammersley, M. & Atkinson, P. (2007).

73. Begreppet ”cultural broker” avser en person som inflyttad eller ingift i lokalsamhället skapar sig en position som förhandlare i olika konflikter. Se Smith, V. L. & Brent, M. (red.) (2001).

74. LEADER (Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale) har sedan 1991 fungerat som metod för landsbygdsutveckling inom den Europeiska Unionen.

utsträckning som mina informanter i Rengsjö och Ovanåker känner till Bosse och fått enstaka men utslutande positiva reaktioner på Bosses förehavanden.

I antropologisk litteratur problematiseras ofta forskarens fysiska närvaro i fältet och villkoren för att genomföra etnografiska studier.⁷⁵ Det kan handla om att försöka skapa förståelse för aktörernas egna meningssystem genom att som forskare komma nära de erfarenheter som aktörerna själva gör.⁷⁶

Denna diskussion har gett mig tankar om hur min egen närvaro i fältet kunde uppfattas. Personer som jag mött har ofta haft blandade föreställningar om det akademiska samhället och dess representanter. Föreställningarna om vetenskapssamhället är naturligtvis beroende av betraktarens referenser. Därför har jag tonat ned min akademiska tillhörighet. Att världsarvsprocessen varit laddad har också återspeglat sig i att många informanter undrat vad jag varit ute efter och ställt frågor kring hur jag skulle använda materialet. I varje sammanhang har jag därför varit noga med att informera om i vilket sammanhang som jag verkar i och i vilket syfte som jag samlar information. För att kunna beskriva aktörerna, deras begreppsvärld och handlingar i en sådan process har jag utgått från händelser i arbetet med att nominera hälsingegårdarna till Unescos världsarvslista.

Ett exempel på explicita bedömningar av min person och forskarroll är den beskrivning i det lokala nyhetsorganet Rengsjöbladet. I texten presenteras jag med epiteten ”försynt” och ”glad norrlänning”. Jag uppfattar mig inte som särskilt försynt men beskrivningen kan ha sin bakgrund i det att jag något försiktigt framställt mina önskemål om kontakt med informanter. I rollen som den glada, sociala norrlänningen som jag känner mig mer bekväm med skapas ett slags skimmer av ”ofarlighet” kring min närvaro.

När man diskuterar metod och fältarbete handlar det om även att skilja på perspektiv som presenteras av *den andre*,⁷⁷ (emiskt) och de tolkningar som görs genom generella teorier (etiskt).⁷⁸ Det är väsentligt att vara medveten om begränsningarna i att exakt kunna återge den andres utsaga i skrift. Thomas Hylland Eriksen diskuterar flera problem som ligger i den

---

75. Ett av de klassiska verken på detta område är Clifford, J. & Marcus, G. E. (red.) (1986).

76. Hughes J. A. (1976 s. 132).

77. Begreppet myntades av den franska filosofen Simone de Beauvoir och senare utvecklat av Edward Said i hans verk *Orientalism*. Se Said, E. W. (1993); Beauvoir de, S. (1976).

78. Det emiska förhållningssättet betecknar ett perspektiv på världen och livet så som det uppfattas av individerna i ett samhälle. Man kan ibland tala om ”det lokalt exklusiva”. Det implicerar att när antropologen söker förståelse för samhällen och kulturer så utgår hen från de begrepp, tankestrukturer och omvärldsbilder som individerna i samhället värderar som användbara för att definiera sin tillvaro. Ett slags inifrån-perspektiv. Tillämpning av ett etiskt synsätt innebär att forskaren, med distans, utifrån betraktande och från ett externt objektivet perspektiv studerar ett socialt sammanhang. Det etiska omfattas här av användningen av en analytisk begreppsapparat bestående av begrepp som kan tillämpas som jämförande.

emisk-etiska dikotomin men menar att den är användbar för att hantera den problematik som forskaren kan erfara mellan det ”upplevda” och det i analysen återgivna.⁷⁹

Hughes skriver att:

[...] den kraft som gör det logiskt omöjligt att bokstavligen ’vara någon annan’ inte bara har betydelse i en forskningssituation, utan finns närvarande i alla slags vardagliga interaktioner.⁸⁰

Min samhörighet med regionen *Norrland* kan, för att följa Hughes resone-
mang, bli till en brygga mellan min forskarroll och min privatperson i fältet.

Hastrup menar att vi måste gå in i fältet för att förstå sammanhangen och ta till oss att den etnografiska beskrivningen inte kan vara resultatet av en ren historieproduktion.⁸¹ Historien har konstruerats om över tid och utifrån flera särskilda positioner. Det gäller både betraktaren (mig) och den observerade (den andre). Vi blir således alla agerande aktörer i ett fysiskt geografiskt fält.

Om min norrländska tillhörighet har uppfattats positivt eller negativt har jag svårt att ha synpunkter på, men om man får tro redaktören för Rengsjöbladet så är det just ”norrlänningen” som attraherar, skapar trygghet. Men denna norrländska tillhörighet och försynthet ger inte samma fördelar i andra sammanhang. I kontakter med tjänstemän inom offentlig förvaltning så efterfrågas ofta andra kvaliteter, som till exempel mina erfarenheter av och synpunkter på regionalt utvecklingsarbete.

Det finns även tillfällen då jag ställts utanför viktiga samtal och möten. Detta har varit särskilt påtagligt inför världsarvsprojektets styrgruppsmöten där motsättningar uppstod mellan företrädare för regionens världsarvsprojekt och styrelsen för gårdsägarna. En förklaring som gavs och som jag har förståelse för, var just den upphettade stämning som stundtals rådde mellan medlemmarna i styrgruppen.

En principiell utgångspunkt för fältstudierna har varit att låta nätverken och deras aktörer leda mig framåt bland aktörer som är associerade till arbetet med hälsingegårdarna. Här har erfarenheter från snöbollssampling som insamlingsmetod varit vägledande. Snöbollsmetoden beskrivs ofta som en process där forskaren fyller på med material från sitt fält till en viss mättnad uppstår. Denna informationsmättnad kan beskrivas som att forskaren upplever att ingen ny empiri tillförs i insamlingsarbetet.⁸²

---

79. Eriksen T.H. (2000 s. 38).

80. Hughes J.A. (1976 s. 132).

81. Hastrup, K. (1992 s. 118).

82. Noy, C. (2008).

Det finns fördelar och nackdelar med en sådan metod. Bland fördelarna kan framföras att forskaren relativt snabbt kan bilda sig en uppfattning om fältet och vilka aktörer som är inblandade, hur de resonerar kring sina målsättningar samt vilka andra aktörer och nätverk som ingår. När forskaren upplever sig inte längre få någon information av vikt för sitt ämne kan hen med sina resultat som underlag gå vidare med studier av fältet där alternativa metoder görs aktuella.

Svagheten med denna metod är att de personer som informanterna föreslår kan bära på samma uppfattning och åsikter i olika sakfrågor. Med en sådan metod riskerade jag därmed att missa nätverk och personer med alternativa uppfattningar i sakfrågor. Med tanke på detta har jag aktivt sökt efter andra sammanhang och personer som inte haft en direkt koppling till hälsingegårdarna och världsarvsfrågan och därmed kunnat presentera alternativa perspektiv på regionen och olika aktörer.

I samband med fältstudierna har jag genomfört planerade intervjuer som varit bokade i förväg men jag har även gjort spontana besök till olika institutioner och platser. Det har för det mesta varit svårt att få spontan kontakt med privatpersoner i de utvalda byarna. I alla dessa lokala sammanhang är det spontana mötet ”på byn” begränsat även om Rengsjö avviker från andra sammanhang.

I Rengsjö fanns flera offentliga miljöer där jag hade möjligheter att ta upp spontana samtal med bybor. Ett sådant sammanhang var den lokala livsmedelsbutiken men även restaurangen vid äldreboendet Ringshög hembygdsområdet, Västerby. Lunchen på Ringshög skapade spännande möten med äldre personer och personal. Stunderna utanför den lokala lanthandeln gjorde att jag lärde känna bybor som senare även lett till konkreta intervjutillfällen

Det finns både positiva och negativa aspekter på situationer där utgångspunkten för materialinsamling är det spontana mötet. Till skillnad mot planerade och mer formaliserade intervjuer kan det spontana mötet ge värdefull kompletterande information om vardagliga ting. En negativ aspekt av detta är att information från ett sådant möte sällan kan spelas in. Däremot kunde jag i efterhand dokumentera upplevelsorna.

När jag som forskare sökte tillgång till information var jag tvungen att förhålla mig till bybornas egna positioner som *insiders*. Jag blev oundvikligen betraktad som besökare, *en outsider*.⁸³

Enskilda bybor tar oundvikligen ställning till min närvaro. Eller som Halstaed uttrycker det:

[...] considering these academic issues, my informants were taking their own positions in situating my intrusion into their lives.⁸⁴

---

83. Det kan även finnas så kallade självutnämnda ”gatekeepers” (grindvakter) som kan se sin position och maktställning hotad igenom att tro att forskaren kan synliggöra dolda hierarkier.

Jag har vid olika tillfällen erbjudits möjligheter att praktiskt få delta i olika arbetsaktiviteter som jag tror har tonat ner bilden av mig som *outsider*. Så har jag mer eller mindre medvetet kunnat använda mig av olika tekniker och symboliska uttryck för att kunna få access till fältet.⁸⁵

Det finns flera exempel på hur ett engagemang i lokalsamhällets vardagliga uppgifter stärker en insiderstatus. Inflyttare kan med fördel engagera sig i till exempel hembygdsfrågor och därmed öka sina möjligheter att bli inkluderade.⁸⁶

Ett sätt för mig att komma närmare människor och visa att jag stödjer dem i deras ansträngningar har varit att ansluta mig till enskilda aktiviteter. På det sättet har jag på ett naturligt sätt fått kontakt med lokalbefolkningen och samtidigt kunna göra en insats för deras verksamheter. Exempel på detta är när jag hjälpt till med tunnbrödstillverkning i Rengsjö eller ställt upp som vakt av kolmilan i Långhed. I flera sammanhang har jag mött diskussioner där någon hävdar sig vara ursprunglig bybo och en annan säger sig vara inflyttad.⁸⁷

Gränsen mellan dessa kategorier kan vara flytande och växlingen mellan positionerna kan ske situationellt beroende på vilka personer som är inblandade i diskussionen. I relation till mig blir alla bybor *natives* eller *insiders*.⁸⁸ De som uppfattar sig som insiders bestämmer med stor variation i vilken utsträckning som jag positioneras som outsider. Min position i lokalsamhället blir rimligen beroende av deras uppfattning kring min status. Förhållandet mellan forskaren och fältets aktörer visar på problematiken när byborna, *the natives*, har ett behov av att markera sin exklusiva interna tillhörighet men samtidigt ett behov av att via forskarens akademiska tillhörighet kunna sprida kunskaper om ”sin” situation. Det vill säga ge forskaren en access till det interna och stärka dennes roll som en insider.⁸⁹

Ett exempel på vilka utmaningar jag haft är när jag en vanlig arbetsdag i mars 2009 besöker byn Långhed. Här syntes inga människor som jag kunde fråga om vägen till olika personer och platser. I mina kontaktförsök med någon enskild hundrastare eller skolungdom på cykel visade dessa svagt intresse av att vilja svara på några frågor. Mina kontakter med äldre människor i pensionsåldern fungerade för det mesta, ungdomar förhöll sig klart

---

84. Halstead, N. (2001).

85. Även språket är en tydlig markör för våra positioner i det kulturella fältet, vilket även används för att positionera oss i en social hierarki eller i ett statusfält som placerar individer efter olika kriterier så som klass, kön, etnicitet, generation osv. Se Broady, D. (1991).

86. Jfr. Ekman A.-K. (1991).

87. Jfr. Strathern, M. (1981).

88. Strathern, M. (1981).

89. Halstead, N. (2001).

avvaktande. Jag fick intrycket av att äldre personer ofta blev upplivade av att någon uttryckte intresse för byn och deras tillvaro. Vissa kan ta ett steg bakåt när jag nämner att jag är ute i forskningsärenden, men när man fått prata en stund så har det i regel lossnat. Jag har i mina inledande intervjuer haft ett behov av att sända ”rätt” signaler kring syftet med min närvaro i fältet. En sådan signal handlar om att inte uppfattas som part i olika konflikter och förhandlingar. Av den anledningen har jag gett informanterna utrymme att styra innehållet i intervjun. För det mesta har jag använt semi-strukturerade intervjuer med öppna frågor. Det innebär att jag har haft ett antal frågor eller ämnesområden jag fört fram under intervjun. Samtalet har ofta lett till en kritisk punkt då intervjun tenderat till att ledas bort från mina frågeställningar, vilket gjort mig särskilt uppmärksam på detta och styrt samtalet till intervjuens ursprungliga teman när så behövts.

En del av de metodologiska utmaningarna handlar om under vilka villkor som intervjuerna har genomförts, i vilka miljöer och i vilka sammanhang som informanten har valt att träffa mig. De flesta informanterna har fått stort inflytande på valet av både tidpunkt och miljö.

Intervjuerna har med några få undantag spelats in med hjälp av ett elektroniskt röstminne. Efter intervjun har jag fört över inspelningarna till min arbetsdator och sedan raderat dessa ur röstminnet. Inför informanterna har jag motiverat inspelningen med att det är enklare att genomföra en intervju och koncentrera sig på frågorna i jämförelse med att jag för anteckningar på papper som tar fokus från samtalets kvalitet. Jag har även betonat att materialet behandlas på ett säkert sätt så ingen obehörig ska kunna ta del av materialet. Vid något enstaka tillfälle har informanten bett mig stänga av röstminnet då samtalet handlat om konflikter och spänningar kring hälsingegårdarna och världsarvsfrågan. I övrigt har jag inte upplevt att inspelningen haft negativ inverkan på intervjun. Informanterna har som regel varit öppna och engagerade under intervjuerna. Ett sätt att markera förtroende är att aldrig diskutera information som andra informanter har bidragit med.⁹⁰

Vid vissa tillfällen har jag blivit inbjuden till sociala aktiviteter. Ett exempel var att delta i en kväll med bastu och öl som bidragit till min kunskap om lokala förhållanden. I den situationen uttryckte mina bastukamrater att det var spännande med min närvaro och de deltog aktivt i diskussionerna kring sina egna och andras liv i lokalsamhället.

Under fältstudierna har jag således använt mig av olika typer av källor för att skapa mig en helhetsbild av vad som hänt och vad som händer kring historieberuket, utvecklingsambitionerna och världsarvsfrågan. De muntliga källorna,

---

90. Se diskussion kring forskningsetiska problem i Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014 s. 105 ff.)

det vill säga enskilda informanter, har varit en av mina viktigaste utgångspunkter i materialinsamlingen.

Ett ytterligare exempel på en värdefull informationskälla är medias bevakning av olika aktiviteter och debatter. I min kontakt med journalister har jag vid enskilda tillfällen blivit tillfrågad att avslöja preliminära resultat, vilket jag vänligt men bestämt avböjt, ofta med hänvisning till att jag är i starten av mina studier. Mot löfte att hålla journalisten informerad om mina offentliga framträdanden så brukar jag få det som jag eftersöker. I Hälsingland är det i regel den samordnade lokalpressen⁹¹ samt mediearkivet Retriever som försett mig med information om den lokala debatten. En tredje källa har varit dialoger mellan aktörer som förts via epost.

Fältstudierna har även bestått av att läsa olika dokument som projektbeskrivningar, ansökningar, protokoll, strategiska planer och annan dokumentation. Detta material har varit ett stort stöd i min förståelse för hur aktörer förhåller sig till lokal historia i kombination med olika krav på förändring.

En reflektion jag gjort kring min närvaro i Hälsingland handlar om mitt förväntade deltagande i insatser kring lokal utveckling. Personer, främst i ledande positioner, har uttryckt ambitioner med min närvaro. Ett exempel på detta är att jag under mina fältstudier mottagit epost där aktörer önskar information om mina åsikter om effektivitet och organisation i deras verksamheter.

Ett exempel är en föreningsaktiv och tidigare informant som vill veta hur jag uppfattar deras marknadsföring. Det kan jag utan problem ha åsikter om, men samtidigt blir jag då något av en expert och aktionsforskare i mitt eget forskningsfält och en del av föreningens utvecklingsarbete.⁹² Forskarens närvaro i fältet är alltså komplicerad och dubbel.⁹³ Bara genom att vistas i området och tillsammans med dess människor blir betraktaren själv en del av flödet och självfallet en del av resultatet. På platserna finns olika aktörer som i samspel med varandra och även med forskaren skapar nya mönster och framtidsambitioner, något som jag upplevt i båda byakontexterna, Rengsjö och Långhed. Som en respondent i Rengsjö spontant kommenterade ”på grund av din närvaro kanske insatserna i Rengsjö Framtid ökar”.

---

91. Lokaltidningarna i Hälsingland, Hudiksvalls tidning, Söderhamnskuriren, Ljusnan, Ljusdalsposten drivs av ett gemensamt mediebolag, Hälsingetidningar AB. Se <http://helahalsingland.se>

92. McIntyre, A. (2008).

93. Hammersley, M. & Atkinson, P. (2007).

1.4 Avhandlingens disposition

Det har varit en utmaning att beskriva de processer som ryms i världsarvsutnämningen i Gävleborg. Jag har fått möta ett stort antal aktörer som verkar på olika samhällsnivåer med olika typer av argument och målsättningar som dessutom förändras över tid. Ett dynamiskt fält, helt enkelt. För att skapa någon form av logik och sökbarhet i texten kan därför en kort genomgång av avhandlingens struktur vara på sin plats. Det inledande kapitlet har skrivits med en ambition att skapa en förförståelse för de specifika förutsättningarna som rådde i Gävleborg kring hälsingegårdarna men även en introduktion till avhandlingens centrala begrepp och metoder.

I kapitel två förs dels en diskussion i vilken jag vill visa på hur begreppet kulturarv kan beskrivas, dels en diskussion kring kulturmiljöer och dess betydelse för regional utveckling. Här redogör jag även för de formella regelverken som styrtt världsarvsprocessen. Världsarv spänner över många olika samhällsnivåer och är starkt reglerade av formalia och konventionstexter i det byråkratiska fält som omgärdar tillämpningen av Unescos världsarvskonvention. Slutligen redovisar jag också vilka gårdar som ingått i nomineringsprocessen.

I följande kapitel behandlar jag i huvudsak den empiri som samlats in. I kapitel tre finns en diskussion kring hälsingegården som fenomen. Utöver dess historia och som fysisk företeelse i landskapet beskriver jag de tematiska huvuddragen i den diskussion som finns kring definitioner av begreppet hälsingegårdar.

I världsarvsprocessen, nomineringsarbete och gårdarna finns en stor mängd personer, organisationer och myndigheter, såväl i Hälsingland som i regionen, som tillsammans skapade sammanhang och händelser. De fjärde och femte kapitlen kan sägas höra samman genom att de båda diskuterar dessa aktörer, fast på olika nivåer. I det fjärde kapitlet fokuserar jag i huvudsak på aktörer som engagerade sig i världsarvsfrågan men även på olika händelser, dock på en mer övergripande nivå. Här tar jag till exempel upp aktörer som hamnade i förhandlingsspelets centrum men även hur ett lokalt motstånd kan se ut. Kapitel fem har formulerats med ambitionen att utifrån en avgränsad händelse på lokal nivå, Hälsingegårdarnas Dag, diskutera hur aktörer möts och hur de agerar kring en central händelse i ett lokalt sammanhang. Det betyder att vi kan möta samma individer i båda dessa kapitel.

I avhandlingens sjätte kapitel fokuserar jag på hur arbetet med att förankra världsarvsprocessen genomfördes och på de tolkningsstrider som uppstod. Världsarvsarbetets olika händelser och förhandlingar som omgav de nomineringar som myndigheterna formulerade upptar stora delar av kapitel sju. Här finns en beskrivning av aktörernas upplevelser av hur Unesco arbetar med världsarvsnomineringar och expertorganet ICOMOS inspel i nomineringspro-

cesserna liksom en diskussion kring hur enskilda gårdar och miljöer kan gestaltas i samband med en världsarvsnomining.

I det åttonde och avslutande kapitlet sätter jag in världsarvskussionen i en vidare kontext och redogör för några teman som avhandlingen givit upphov till. Här presenterar jag även några slutsatser som jag dragit från min tid bland dem som drivit på hälsingegårdarnas möjlighet att föras upp på Unescos världsarvslista.

2 Kulturarven och regelverken

När hälsingegårdarna i Gävleborgs län på allvar formades till en nationell angelägenhet vilket så småningom leder till en världsarvsutnämning, ökar medvetenheten om komplexiteten och att en sådan process spänner över flera samhällsnivåer och sammanhang. Vid sidan av de byråkratiska aspekter som finns på kulturmiljövård uppstod även sociala och politiska implikationer. Särskilt unikt, vilket skapade ytterligare en dimension, var att de flesta gårdar ägs och underhålls av privatpersoner. Under de år som olika projekt genomfördes blev det även tydligt vilka aktörer, personer och organ som ställde krav på delaktighet. Grunderna för denna delaktighet handlade om ägarförhållanden, ideologiska aspekter, ekonomiska resurser och myndighetsutövande på olika samhällsnivåer.

Samtidigt som nomineringshandlingar i olika omgångar togs fram av tjänstemän vid länsstyrelsens kulturmiljövårdsenhet krävdes en dialog med det lokala samhället. Därför tog myndigheterna initiativ till att en förankringsprocess och en informationsspridning genomfördes inom ramen för projektet *Hälsingegårdar – världsarv och utveckling*. Projektet lyckades samla en budget på 20,4 miljoner och med Region Gävleborg som huvudman leddes verksamheten av tjänstemän och politiker med olika bakgrund och kompetens. Även om nomineringsarbetet och förankringsprocessen innehöll olika mål, arbetsuppgifter och personal fördes en dialog mellan företrädare för båda processerna (tjänstemän och förtroendevalda) om hur arbetet fortlöpte. Framför allt var ekonomin och hur resurser skulle allokeras till olika verksamheter och händelser en anledning till att driva processerna i dialog. De byråkratiska aspekterna av en världsarvsnominering hanterades av de offentliga myndigheterna i enlighet med givna regelverk. En förankringsprocess, å andra sidan, som inbegrep dialoger med allmänheten och olika särintressen innebar ett arbete som handlade om marknadsföring, debatter och utvecklingsperspektiv.

I detta kapitel diskuterar jag kulturarvsbegreppet och ger exempel på hur detta används lokalt samt för ett resonemang kring hur kultur görs till resurser i

ett regionalt utvecklingsarbete. Därefter guidar jag läsaren genom världsarvens byråkratiska fält.

2.1 Kulturarven - definitioner och bruk

De senaste årtiondena har intresset för kulturarv ökat inte minst pådrivet av en snabbt ökande turismnäring. I ett samhälle där allt fler lever i stora och tämligen likartade moderna storstäder uppstår en marknad för sådant som kan ge annorlunda upplevelser.⁹⁴ Detta har varit en, av flera drivkrafter också bakom ett växande forskningsintresse för kulturarv. Forskningen har i huvudsak följt två huvudriktningar. Den första, med ett starkt fäste i myndighetssfären, har försökt slå fast vad det är som konstituerar ett kulturarv, alltså en sorts jakt på en fungerande definition. Den andra riktningen har varit mer intresserad av hur kulturarv uppstår i samtidens interaktioner, hur det ständigt förändras och fogas in i de erfarenheter människor gör i nuet. På en mer existentiell nivå kan man här tala om hur den nutida människan använder historien för att bättre förstå vem hon är.

I den första inriktningen uppfattas kulturarv vara förknippat med ting, plats eller en miljö. Ett exempel finns i ett betänkande från en kulturmiljöutredning 2013 som anför följande definition av kulturarv:

Kulturarvet kan sägas utgöras av de traditioner och värden som vi medvetet eller omedvetet övertar från tidigare generationer. Det är både materiellt och immateriellt. Dess innehåll är öppet och dynamiskt och påverkas ständigt av tidsmässigt och socialt skiftande värderingar. Det inbegriper sådant som enskilda kulturminnen, kulturmiljöer, konstnärliga verk, myter och bruk - faktorer som vittnar om människans villkor i olika tider och civilisationer.⁹⁵

Trots att här finns flera reservationer är detta ett sätt att försöka definiera kulturarv som kan fungera i förvaltningen av alla de objekt som nu räknas som just kulturarv. Sådana resonemang förekommer framför allt inom ramen för de formella och informella regelverk som finns kring ett specifikt kulturarv och som upprätthålls bland annat av kulturarvsvårdande myndigheter såsom museer, länsstyrelser, hembygdsförbund, RAÄ, ICOMOS och Unesco. Här handlar kulturarv om urvalsprocesser som omfattar förhandlingar om urval, tolkningar och prioriteringar där olika aktörer bär med sig olika meningskonstruktioner kring objekt och händelser.

Ett problem med den här typen av definitioner är att de utgår från att kulturarven uppstår närmast naturligt genom historiens gång. Kulturarvet blir på så

---

94. Jfr. Coombe, R. (1998).

95. SOU 2012:37.

sätt det som lyckats överleva moderniseringens förändringar, det som blivit kvar som en påminnelse om hur det var ”förr”. Även om detta sätt att betrakta kulturarv varit av betydelse för min förståelse av hur några av de offentliga aktörerna agerat, har mitt analytiska sätt att närma mig en förståelse av kulturarv i Hälsingland snarare utgått från den andra inriktningen, det vill säga hur det i dag konstitueras i interaktioner.⁹⁶ I ett sådant sammanhang blir kulturarv inget fast värde som enkelt kan pekats ut, utan är resultatet av olika sociala processer och sammanhang.⁹⁷ Objekt blir ”kulturarv” genom att fyllas med en särskild sorts mening och det blir därmed meningsskapandet snarare än objektet som hamnar i centrum. Kulturarv kan därmed uppstå också kring ganska enkla, men iscensatta, objekt eller händelser.

Ett exempel på ett sådant meningsskapande finns i Rengsjö, Bollnäs kommun och evenemanget ”På Gammelmormors tid”, där hembygdsföreningen ordnat ett slags lekland med historiska anspelningar. Här upprättas relationer till historien genom lek snarare än genom seriöst lärande. För ett inträde på 120 kronor erbjuder hembygdsföreningen en berättelse om hälsingegårdarnas historia, paketerad i små portioner och med frihet för besökaren att själv avgöra omfånget av och tempot i upplevelserna. Ordet ”Gammelmormor” ger ingen exakt historisk tidsangivelse utan fungerar mer som en idé om att besökarna nu träder in ett ospecificerat ”förr”. Besöket inleds i mottagningen, som är placerad i ett vagnslider som tydligt markerar övergången mellan ”nuet” och ”förr”. I lidrets ena ände finns en samtida vardag och i den andra finns det förflutna och mellan dessa två poler finns en guide, som informerar om besöket. Barnen erbjuds rekvisita, som de får bära under hela besöket och som underlättar klivet in i det förflutnas magi: blå keps och randig snickarskjorta till pojkarna och huckle och klänning i vitt och ljusblått till flickorna.

Väl inne i det förflutna möts besökarna av ett gårdstun iscensatt med hjälp av gamla saker och där barnen kan gå runt för att upptäcka hur de olika provapå-stationerna fungerar. Här kan de bygga en miniatyrversion av en hälsingegård, hantera lin eller mjölka den ko i plast som finns uppställd. Här finns också en handelsbod, en lada med hö och verkstäder. Genom att lekfullt prova på hur det kan kännas att leva som på gammelmormors tid etableras en relation med det förgångna. Det är i den typen av relationer som kulturarven blir meningsfulla för besökare. Det är i laddningen av det förgångna med innebörder som kan ha bäring på det nutida samhället som kulturarven blir till och fyller en funktion som handlar om att via det förgångna och historieberättande bearbeta den egna samtiden.⁹⁸

---

96. Jfr. Saltzman, K. (2001).

97. Jfr. diskussionen om hur landskap formas i Saltzman, K. (2001).

98. Se Lowenthal, D. (1998); Hobsbawm, E. J. (1983).

De ideellt verksamma problematiserar sällan vilken historia de egentligen presenterar. De förefaller nöjda med att de presenterar något. Men arbetet sker framför allt utifrån en praktiskt tillägnad kunskap. Görandet är således en viktig del i kulturarvsstrukturen. Någon har lärt sig hantera en vävstol, andra utvecklar skicklighet kring ett städ eller en tändkulemotor.

I min empiri finns många exempel på årliga temadagar där praktiskt kulturarvsskapande är centralt. Ett exempel på en sådan temadag är Slätterdagen i Långhed. Hit kan vem som helst komma för att delta i skörden, köpa sig en kopp kaffe med tilltugg och kanske träffa någon bekant som man kan bekräfta sin tillhörighet med. Tekniken för att lägga hö för torkning på en träställning är i sig förknippad med speciella kunskaper men är även en bekräftelse på en lokal särart. Slätterdagen formas under några timmar till ett socialt "event" där scenen är slätterängen. Här undervisas besökare i språkbruk, verktygshandling och hässjningsteknik. Besökarens aktiva deltagande är något självklart. Den som inte redan kan är dömd att förpassas till outsiders sitt hörna. Jag studerade hur andra personer utförde detta speciella arbete och med en kratta började även jag att samla hö och placera sjoken av hö på träställningen. Så länge jag höll till på de nedre delarna av hässjan väckte detta inga reaktioner men när jag och en annan besökare intresserade oss för de högre regionerna fick vi bakläxa med besked.

Den person som senare visade sig vara "experten" rev bryskt ned de hölager som vi omsorgsfullt placerat högst upp på hässjan. Problemet med vårt bidrag var att vi inte hade kunskaper att placera på rätt sätt. "Rätt" sätt i sammanhanget handlar om att placeringen ska göras så regnvatten inte kan tränga igenom och fukta hö som ligger längre ned i hässjan. Ett annat viktigt moment är att fästa översta lagret så att det kan motstå hårda vindar. Vi insåg plötsligt att hötorkningen och höets betydelse för överlevnad var kringgärdat med specialistkunskaper. Kunskaper som inte finns uttryckta utan bara finns där. Traderade genom det gemensamma arbetet mellan generationerna. Hur mycket jag än vill skaffa mig dessa kunskaper är jag ändå en outsider. En roll som förstärker långhedsbornas känsla av gemenskap.

Bredvid kunskapandet och lärprocesser har leken en central position i konstruktionen av hälsingegårdens historia. Genom leken kan vi få kontakt med historisk tid.⁹⁹ Innehållet i historien är i leken underordnat upplevelsen. Med tanke på de knappa resurserna som hembygdsföreningen i Rengsjö har, får de vackert bruka de ideella tillgångar som erbjuds. Det enskilda barnets upplevelse av att dra i spenarna på en konstgjord ko eller att spika samman en fågelholk har sin självklara funktion som historieförmedlande lekaktivitet.

---

99. Jfr. Gustafsson Reinius, L. (2002).

Det finns även andra exempel där man plockar ut ett ögonblick i historien och gör det till en årlig ritual. Att sätta upp och tända en kolmila är en aktivitet som rör både överlevnad, ekonomi och teknikhistoria. I dramatiseringen av den årliga ”Kolmiletändningen vid Hökens smedja i Långhed” kan enskilda visa sitt stöd med närvaro, köp av förtäring eller agera nattvakt vid den pyrande men lättantändliga kolmilan. Milan och kolet fungerar som en koppling till förfädernas strävanden och en manifestation av äldre teknikkunskaper som villkor för upprätthållande av dåtidens välfärd. När jag ges tillfälle att som vakt delta i kolmilans bevakning får jag även information om bakgrunden till denna årliga tradition, som bygger på att en gammal smedja uppmärksammas och nu samlar byborna. Dessutom menar ledarskapet för kolmilans tillverkning och genomförande att kunskaperna om koltillverkning hålls vid liv över generationer.

Bild 2. Bybor och besökare samlas vid Långheds kolmila. Foto: Martin Paju.

Detta behov av kontinuitet visar att kulturarvskapandet handlar mycket om hur vi förhåller oss till tid. I det förflutna har smedjan varit en viktig del av lokalsamhället men idag är smedjan en mötesplats för besökare och bybor för social samvaro där bygdeföreningens ekonomi och lokalt kunskapsbyggande samsas. Kunskapsbanken som hävdas som en del av platsens traditioner blir samtidigt ett sätt att peka ut vem som utses som pålitlig att förvalta detta minne, det vill säga vilka som får förtroendet att blanda smet och grädda kolbullen samt bygga och driva kolmilan.¹⁰⁰

---

100. Jfr. diskussion om kulturarv som tid och plats i Hansen, K. (2005).

Kring en sådan händelse upprättas också tydliga roller. Här finns de som drivit på och ansvarat för arrangemanget, ofta medlemmar i bygdeföreningen, och som därmed också iklätt sig ett ansvar för att ”det ska gå rätt till”, att kolmilan i Långhed ska sända ut ”rätt” signaler så att det historiska innehållet upprätthålls. Här finns också ett ansvar för att arrangemanget ska generera ett överskott som kan användas för nya aktiviteter. De andra, besökarna, turisterna, njutarna och de upplevelsefokuserade som är där av fri vilja tillhör en informell kategori som inte enkelt kan underkastas regelverken som styr uppstarten av kolmilan i Långhed.

De två distinkta grupper som bildas kring arrangemanget visar också att det inte entydigt är så att det enbart kan förstås som ett uttryck för historieintresse eller kärlek till kulturarvet. Kolmilan framstår snarare som ett centrum för de sociala aktiviteter som festen erbjuder. Här kan man knyta band till sina grannar, man kan köpa sig och äta en kolbulle och lyssna till Dan Anderssons texter, framförda av den lokale trubaduren.¹⁰¹ Den färdiga produkten, grillkolet, minner om en tid då kolet var en förutsättning för överlevnad. Nu här, vid kolmilan och vid försäljningen, fungerar kolet som en illustration till en fantasifull lek mellan historia och samtid. Dessa kunskaper är kopplade till vissa huvudpersoner som fungerar som ledare och guider kring hur arbetet ska utföras. Det finns inga skrivna instruktioner eller någon som samlar publiken för att presentera hur det hela ska gå till. Allt sker efter traditionens regelverk. Man skulle kunna tala om ”dubbla” traditioner. Utöver de traditionella handlag och kunskaper som visas upp under aktiviteterna runt kolmilan har händelsen i sig blivit en del av bygdens traditioner. Den historiska kunskapen om kolning har glidit samman med det nutida firandet av att höra till i en tradition.

Även de mer professionella aktörerna i arbetet med kulturarv, museer och länsstyrelser, ligger numera nära det mer lekfulla sättet att närma sig kulturarvet. Ord som tillgängliggöra, upplevelse, iscensättning och delaktighet har blivit allt vanligare inom kulturarvssektorn. Samtidigt bygger institutionernas auktoritet på att de också kan framstå som bärare av en djupare kunskap om kulturarvens historiska ursprung och betydelse. På så sätt framträder många institutioner idag som ett slags kunskapsföretag i underhållningsbranschen. Det är i förankringen i en vetenskaplig kunskap om kulturarven som dessa aktörer har sitt främsta kulturella kapital och som de kan spela ut inte bara vid kulturarvens iscensättning utan också ge uttryck för vid seminarier, workshops och föreläsningar.

I arbetet med världsarvsprocessen förekom många arrangemang där olika perspektiv på hälsingegården lyftes fram, ofta med hänvisning till enskilda

---

101. Poeten Dan Andersson beskrivs ofta som proletärförfattare som skrev texter som beskriver tillvaron runt skogsarbete och kolarkojor.

forskare eller vetenskapliga rapporter. Att kunna föra sig med resonemang där akademiska begrepp finns med ger ökad styrka åt argumenten och den egna positionen. Detta medför att kulturmiljövården, antikvarisk expertis, refererad litteratur och forskning omgärdas av kunskapsintensiva processer där akademiska ämnen som historia, etnologi, konstvetenskap, kulturgeografi, ekonomi, turismforskning, statsvetenskap, är självklara inslag. De värden som ger bra positioner i fältet är de som kan framföras med antikvariska och historiska begrepp. Hit hör även en kritisk diskussion som ifrågasätter möjligheterna att kommersialisera kulturvården när kulturarv har blivit en del av retoriken kring regionens ekonomiska utveckling. I nätverken kring hälsingegårdarna har båda dessa synsätt lyfts fram som ömsesidigt beroende. Det handlar om att erövra ett språk så att dessa till synes oförenliga ytterligheter kan ges mening och bli till begripliga sammanhang. Ett exempel på ett kunskapsfyllt sammanhang är när en förening försöker samla gårdsägare för lokal forskning. På en hemsida för en byaförening kallas gårdsägare till möte med följande text:

Min gård och dess Historia. Under våren träffas vi för att hjälpas åt med forskning om våra gårdar.¹⁰²

I ett sammanhang som detta är de som företräder vetenskapliga miljöer vid universitet och högskolor självklara inslag. Samtidigt upplever många av de personer som är aktiva och på något sätt bidrar till verksamheterna engagemanget stimulerande, inte minst av sociala skäl. Här finns olika kunskapsstyper, tillfällen för lärande och möjligheter att bli infogad i ett sammanhang. Kring världsarvsprocessen blir de kollegialt spridda kunskaperna inom gruppen även till ett uttryck för delfältets sammanhållande. Den praktiska men ofta tysta kunskapen och dess forum för överföring blir på så sätt också en fråga om tillhörighet, trygghet och solidaritet.¹⁰³

Vid sidan av rekreationsupplevelser söker sig dagens relativt välutbildade kulturarvsturist inte sällan till sammanhang som hälsingegårdar just mot bakgrund av att dessa utgör en möjlighet att skaffa sig ytterligare bildning och insikt. Hur kunskaper formuleras och kommuniceras är en del av kvalitetsbedömningen. Detta gör att kulturmiljöupplevelser handlar mycket om kunskapsbildning, pedagogisk kvalitet och kunskapspridning. Detta kommunicerar även med hur Unesco formulerar pedagogiska mål kring världsarven.¹⁰⁴ Information och kunskapspridning är enligt världsarvskonventionen en av de viktigaste uppgifterna som världsarven ska fokusera på. De pedagogiska uttrycken bland hälsingegårdarna är omväxlande, alltifrån professionella vis-

---

102. Långheds byaförening (2012). Se www.langhed.se.

103. Hansen, K. (1998).

104. Se artikel 27 i konventionstexten, Unesco (1972).

ningar till öppna miljöer utan guide där besökare lämnas till sina egna tolkningar. Även i det pedagogiska utvecklingsarbetet är kontakterna med forskarvärlden viktiga inte minst för att skapa sig en position i fältet kring gårdarna. Den aktör som kan referera till och söka stöd för en tolkning, ståndpunkt eller en definition utifrån akademisk litteratur och vetenskapliga arbeten stärker sin position och ökar sina möjligheter i konkurrensen med andra. Samtidigt blir detta ett sätt att diskutera kulturarv som fokuserar på objektens historiska ursprung och betydelser, snarare än på hur de kan göras meningsbärande i en nutida kontext.

Hälsinglands landsbygd är en plats som historiskt främst uppfattats som ett produktionslandskap och där ekonomin i huvudsak baserades på hantering av naturresurser och livsmedelsproduktion. Under det förra seklets senare årtionden kom emellertid regionen att alltmer infogas i uppgiften att tillfredsställa en efterfrågan på andra typer av tjänster. Hälsingland står inte ensamt i denna långsamma strukturomvandling som kan beskrivas som en övergång från produktionslandskap till konsumtionslandskap, utan blir här ett ganska typiskt exempel på hela den svenska landsbygdens omvandling. Det som ska konsumeras är i första hand sådant som kan inge bestämda känslor och skapa goda upplevelser.¹⁰⁵ Samtidigt sker detta i en värld som alltmer präglas av mobilitet och hastiga förflyttningar.¹⁰⁶ Detta skapar ett konkurrensförhållande mellan regioner kring förmågan att kunna erbjuda de bästa upplevelserna och här kan kulturarvet ges en roll med potentialen att bidra till den regionala utvecklingen.

Anspråken på äkthet, autenticitet, får här en central roll. Uppfattningarna kring autenticitet följer i stort samma skiljelinjer som uppfattningarna om hur man ska förstå och definiera kulturarv. Å ena sidan finns en uppfattning om att äktheten i första hand avgörs genom det aktuella objektets trohet mot det ursprungliga, å andra sidan en uppfattning som snarare fokuserar på upplevelsens äkthet.

I regelverket kring konstruktionen av världsarv är den mer normativa synen på autenticitet avgörande för bedömningen. Unescos världsarvskommision har utverkat så kallade "Operational Guidelines" för att klargöra begreppets roll i en världsarvsnominering:

The ability to understand the value attributed to the heritage depends on the degree to which information sources about this value may be understood as credible or truthful. Knowledge and understanding of these sources of information, in relation to original and subsequent characteristics of the cultural heritage, and their meaning, are the requisite bases for assessing all aspects of authenticity.¹⁰⁷

---

105. Jfr. Svensson, B. (1999).

106. Jfr. Löfgren, O. (1994).

107. Se Unesco (2008b).

I fråga om hälsingegårdarna var originalsicket centralt för att nomineringen skulle kunna förverkligas. När en jordbruksfastighet ges status som hälsingegård i strikt antikvarisk mening så skiljs den ut från andra jordbruksfastigheter i Hälsingland som inte kan visa upp samma historiska innehåll. Urvalsprocessen sker genom en värdering dels av troheten mot originalet, dels av gårdens representativitet i förhållande till den typifiering som implicit ligger i begreppet hälsingegård. Samtidigt har autenticitetsbegreppet modifierats något i världsarvskonventionen för att överbrygga de svårigheter som uppstått i förhandlingar om autenticitet mellan olika länder. Vad som uppfattas som autentiskt skiljer sig åt mellan olika kulturområden och nationella lagstiftningar.¹⁰⁸ Men det gemensamma för alla olika varianter av detta sätt att betrakta autenticitet är att det ger den antikvariska expertisen en nyckelroll.¹⁰⁹

I brist på bevis som stärker autenticitetsgraden hos kulturhistoriska objekt och dess berättelser kan aktörerna vädja till betraktarens förståelse kring det faktum att vi ”befinner oss i en process av kunskapsuppbyggnad kring hälsingegårdarna”. En brist på vetenskapliga bevis skapar sällan ett ointresse hos den större publiken, snarare tvärtom. Det ger utrymme för ett samtal, gissningar och ett ökat deltagande i kunskapsjakten. En kulturhistoriskt intresserad publik är ofta van vid denna kulturarvens mystik, vilket gör upplevelsen än mer spännande och inbjudande till deltagande i konstruktionen. Besökaren, betraktaren, experten görs därmed till medansvarig till eventuella historiska faktafel och därmed knyts det tysta kontrakt som stärker solidariteten kring och ödmjukheten inför våra egna begränsningar.

En aspekt på kulturarvsskapandet är konsumtion. Vid Västerby finns precis som under medeltidsveckan i Visby möjligheter att spendera pengar på olika typer av varor. Lockelsen att köpa souvenirer, slöjdhandverk och enklare förtäring blir en del av besökarens förväntningar på historierepresentationen. På Västerby har hembygdsföreningen arrenderat ut dessa ”marknadsfunktioner” till utomstående aktörer. Det tycks inte finnas någon särskild linje i utbudet utan här blandas konsthandverk med mer funktionsinriktade slöjdprodukter. Detta har skapat en diskussion inom hembygdsföreningen om hur utbudet ska harmoniera med den historia som Västerby presenterar. Innehållet i dessa förhandlingar har koppling till föreställningar om autenticitet och vilka målgrupper

---

108. Turtinen, J. (2006).

109. Kring hälsingegårdarna finns en erkänd kompetens, den antikvariska, som kräver en särskild utbildningsbakgrund och ibland en särskild samhällsposition med tillhörande yrkestitel. Exempel på yrkestilar som ger särskild styrka i detta sammanhang är ”antikvarie”, ”museolog”, ”etnolog” som ofta har koppling till institutioner som museer, antikvariska myndigheter samt universitet och högskolor.

som uppfattas lockas till Västerby. I diskussionerna finns en spänning mellan historisk ”trovärdighet” och en kulturarvspragmatism.¹¹⁰

Den äkthetskänsla som bygger på omedelbara upplevelser är väsensskild från den antikvariska. Här är trohet mot originalet inte en nödvändig förutsättning, även om det, som i exemplet med kolmilan, kan bidra till att förhöja upplevelsen. I stället byggs känslan upp av att man kan uppleva något *som om*, en känsla av *att så här kunde det (nog) ha varit 'förr*.¹¹¹ Medeltidsveckan i Visby är ett exempel då människor klär sig i olika typer av dräkter, som alla är nyproducerade, just för att skapa en upplevelse för sig själva kring hur det skulle kunna varit att leva på medeltiden. En viktig poäng här är den kombination av lekfullhet och distansering som präglar den här typen av upplevelser, eftersom alla deltagare är medvetna om att det är just en lek. Sådana evenemang är också nära förknippade med västerländska uppfattningar om individualism.¹¹² Brett definierad kan en sådan västerländsk individualism innefatta ett förhållningssätt till vår fysiska verklighet där individen ges en central roll i förståelsen av sin egen subjektiva verklighet. Ett sådant resonemang skulle stärka påståenden att vårt sökande efter det äkta och genuina säger mer om betraktaren och mindre om de individer, företeelser och objekt som betraktas.

I lekens form blir arbetet med höstacken eller kolmilan till ett socialt kontrakt kring vår gemensamma historia. I gråzonen mellan arbete och fritid exponeras kulturarvet. Inte som en förutsättning för överlevnad utan som en vacker och kunskapsmättad erfarenhet som hör samman med njutning och ledighet. Efter genomfört arbete kan gästerna ta plats runt festbordet i hälsingegården.

2.2 Kulturarv och regional utveckling

Utveckling är vad man brukar kalla ett ”i grunden ifrågasatt begrepp”, vilket innebär att det inte bara är omstritt utan också skiftar i betydelse från en situation till en annan. Det måste därför förstås inom ramen för sin historiska kontext.¹¹³

Sambanden mellan kulturarv och regional utveckling har sedan Sveriges inträde i den europeiska unionen tillmätts en ökad betydelse. Dessa samband har aktualiserats i genomförandet av olika strukturfondsprogram, regionala tillväxt- och utvecklingsprogram.¹¹⁴ Parallellt med att den regionala nivån till-

---

110. Jfr. Lowenthal, D. (1998).

111. I sin avhandling *Den förtrollade zonen* fångar Lotten Gustafsson upp liknande processer på ett förtjänstfullt. Se Gustafsson Reinius, L. (2002).

112. Handler, R. (2003).

113. Hettne, B. (2008).

114. Varje region arbetar kontinuerligt med framtidsstrategier som deklarerats i olika dokument som fått olika akronymer. Bland exemplen finns TVA, RTP, RUP och RUS.

skrivs en ökad politisk och ekonomisk betydelse för välfärdsarbetet framhålls dess historiska sammanhang som en viktig faktor för en regions identitet och attraktivitet. Redan under 1980-talet utvecklades en regionalpolitik i vilken ”kultur” uppmärksammades som ett verktyg för regional förändring. Under 1990-talet utformades *kultur som attraktionsfaktor* som ett strategiskt koncept i den regionala utvecklingsdebatten.¹¹⁵ Detta ansågs vara av särskilt intresse för ekonomiskt och demografiskt utsatta regioner.¹¹⁶ Argument som behandlar kulturarvet som en del av en policy för att stimulera regional tillväxt, såväl inom som utanför kulturarvssektorn, fick allt större gehör.¹¹⁷

Det tycks råda en relativ konsensus kring vad som avses med tillväxt. I det europeiska samarbetet utvecklas en form av retorik med nyckelord som *starkt regional konkurrenskraft, hållbar tillväxt, entreprenörskap, sysselsättning, kunskap* och *innovationer*. Men här finns även ambitioner som berör sociala kvaliteter där bland annat *territoriell sammanhållning* särskilt lyfts fram.¹¹⁸

Från regeringshåll framhålls möjligheter för en hållbar tillväxt i alla delar av landet. Villkoren för detta var en starkt konkurrenskraft på lokal och regional nivå.¹¹⁹ Analogt med detta har EU:s utbud av strukturfonder och stödprogram formats i linje med ett sådant konkurrenstänkande och har påverkat språkbruket bland grupper som arbetar med lokala frågor. Utveckling tenderar att bli liktydigt med tillväxt.¹²⁰

På det sättet har tillväxt blivit till en allt viktigare del i lokala utvecklingsprojekt, inte minst när det gäller insatser på kulturmiljöområdet. I ett meddelande från Europeiska kommissionen 2014 uttrycks en sådan inriktning:

Under 2014–2020 kommer de europeiska struktur- och investeringsfondernas kulturarvsinvesteringar att på vissa villkor förbli stödberättigade genom direkt finansiering, men även genom investeringar i stadsförnyelse, hållbar utveckling och stöd till små och medelstora företag.¹²¹

För kommuner präglade av landsbygdens möjligheter och problem handlar det ofta om att vända en negativ befolkningsutveckling och locka kunskapsintensiva verksamheter genom att genomföra investeringar i den egna kommunen. Inte sällan fylls de mellankommunala relationerna med nyckelord som kan

---

115. Se Ekman, A.-K. (red.) (1996).

116. Se SOU 1989:55.

117. Weissglas, G., Paju, M., Westin, L. & Danell, T. (2002).

118. I ett årligen reviderat reformprogram redogör den svenska regeringen för tillämpningen av EU:s strukturfonder. Se Stadsrådsberedningen (2015).

119. Larsson, L. (2002).

120. Näringsdepartementet (2009).

121. Europeiska Kommissionen (2014).

sammanfattas med konceptet Kommunal samverkan.¹²² Exempel på samverkansområden är utbildningsfrågor, turism, räddningstjänst och miljöfrågor. På samma sätt har Hälsingegårdarna blivit ett ämnesområde som mobiliserar över kommungränserna.

Även inom kulturmiljövården, där man som tidigare i huvudsak verkat för bevarandefrågor, har man sedan mitten av 90-talet fått anpassa mål, strategier och argument för offentlig finansiering till en sådan tillväxtorienterad diskurs¹²³, inte sällan för att vinna erkännande för sitt sakområde hos regioner och kommuner.¹²⁴ Historiska sammanhang har därmed fått ökad strategisk betydelse inom politik och förvaltning.¹²⁵

Inom kulturmiljösektorn har detta lett till en förändrad syn som betonar att kommersialiseringen av kulturmiljöer är en förutsättning för ett omfattande bevarandearbete.¹²⁶ Närvaron av den så kallade marknaden betyder att platser, regioner och historiska bakgrunder görs så attraktiva att betalningsviljan för dessa tillgångar stiger.

Aktörer inom turistsektorn använder sig frekvent av begrepp som marknad, attraktion, kulturresurser och samverkan vilket gör den till en lämplig brygga mellan olika intressen. Besöksindustrin intar ofta en position i landsbygds-sammanhang och erbjuder lokalpolitiker och utvecklingsstrateger att via kulturarven skapa samverkan för utveckling. Ett sådant arbete kopplas inte sällan till en akademisk diskussion som belyser betydelsen av kulturresurser i modern samhällsplanering.¹²⁷

I mina studier av svensk kulturmiljövård har jag sett hur man fått vänja sig vid en mer marknadsorienterad utvecklingsdiskurs.¹²⁸ Riksantikvarieämbetet har under senare tid tagit initiativ till ett förändringsarbete som i många stycken handlat om att med mer samhällstillvända argument kunna motivera och försvara sina arbets- och förhållningssätt. Ett exempel är projektet Agenda Kulturarv. I ingressen till slutrapporten noteras att,

---

122. Gossas, M. (2006).

123. Nilsson, D. (2011).

124. Weissglas, G., Paju, M., Westin, L. & Danell, T. (2002).

125. Till exempel inom olika regionala och lokala landsbygdsprogram.

126. Riksantikvarieämbetet (2004).

127. Cars, G., Olsson, K. & Snickars, F. (1996); Grahn Danielson, B., Rönn, M. & Swedberg, S. (2014).

128. Min egen resa in i detta område startade under hösten 2000 då jag som forskningsassistent vid CERUM (Centrum för regionalvetenskap - Umeå universitet) blev rekryterad till FoU-projektet *Kulturarvet som resurs för regional utveckling* och med medel från Riksantikvarieämbetet genomförde studier som syftade till att identifiera delar av kunskapsläget avseende samband mellan kulturarv och regional utveckling. Se Weissglas, G., Paju, M., Westin, L. & Danell, T. (2002).

[...] om kulturmiljövården ska fungera i takt med tiden och de gemensamma demokratiska målsättningar som finns för verksamheten, krävs att man istället för att utgå från de fysiska objekten i högre grad utgår från människan.¹²⁹

Citatet får stå som exempel på omsvängningen inom svensk kulturmiljövård där människan i sitt sammanhang och inte objektet, blir satt i första rummet. Detta arbete gör att aktörer inom denna kultursektor blivit tvungna att anpassa sitt arbete och synsätt till att verka för ökad tillgång till historiska miljöer, både genom att samhällsgrupper som tidigare inte synliggjorts, förväntades kunna ta del av historiskt material, men även att deras egna berättelser skulle lyftas fram.¹³⁰

I takt med Riksantikvarieämbetets förändringsarbete utvecklades även en ökad förståelse för platsens betydelse. I sådana sammanhang uppfattas platsbundna gemenskaper ofta som liktydiga med kollektiva identiteter vilka baseras på en gemensam berättelse om den egna bygden.¹³¹

”Lokal identitet” är ett begrepp som fokuserar platsens betydelse för hur människor konstituerar sig som subjekt. I det lokala sammanhanget kan även historien tjäna som instrument i skapandet av en lokal särart som också blir en del av ett regionalt sammanhang. Det lokala är inte endast omgivningar för vardagslivet utan ska ses som ett fält av meningar. I detta fält produceras betydelser och värden som emanerar just av hur platsen är integrerad i överlokala sammanhang.¹³²

Begrepp som landsbygdsutveckling blir ofta till slagord i strategiska dokument som utformats i ett urbant sammanhang. I Gävleborgs län avspeglas denna stad-landdikotomi i förhållandet mellan centralorten Gävle och ”de andra”. Det råder ofta konsensus om världsarvets utvecklingsmöjligheter men hur hälsingegårdarna ska passas in i en sådan framtidsfokuserad diskurs är långt ifrån entydig.

”Landsbygd” är till sin essens ett geografiskt begrepp. Det ger oss en idé om en plats. Men begreppet innehåller även sociala och kulturella dimensioner, och det är i ett socialt sammanhang som var och en ges utrymme att själv konstruera innehållet i sin egen ”landsbygd”.¹³³ Med världsarvet hälsingegårdarna får regionpolitiken och landsbygdens försvarare i Gävleborg plötsligt en möjlighet att med berättelser om rika bönder möta föreställningar om en tärande och ekonomiskt svag landsbygd. Här finns många andra exempel på regional marknadsföring med berättelser som ofta tar avstamp i kulturhistoria. Värm-

---

129. Riksantikvarieämbetet (2004).

130. Exempel på demokratiska aspekter på kulturmiljöarbetet handlar bland annat avseende klass, kön, generation och etnicitet. Se Alzén, A. & Aronsson, P. (red.) (2006).

131. Se diskussion om platsbaserade gemenskaper i Gunnarsdotter, Y. (2005).

132. Hansen, K. (1998).

133. Jfr. Hansen, K. (1998).

lands Mårbacka, Dalarnas folkmusik, Smålands Glasrike, Tornedalens Mikael Niemi är några. De är alla exempel på hur en region använder distinkta berättelser för att skapa en gemensam profil. En väl konstruerad och paketerad historia kan utgöra ett positivt bidrag för marknadsföringen av platsen.¹³⁴ I tidigare studier har man kunnat visa att diskussioner om kulturhistoria, attraktivitet och tillväxt främst tycktes gälla perifera landsbygdsregioner som samtidigt tillskrevs ha problem med strukturomvandling.¹³⁵

Även om dessa ansträngningar från kommuner och regionala förvaltningar äger sitt berättigande kan man ställa kritiska frågor kring hur, var och när historiebevarande och kulturarvsbruk bidrar till regional utveckling och tillväxt.

Argument för kommunernas engagemang handlar inte endast om ett bevarande utan även om att mäta, eller på annat sätt, bestämma samhällsekonomiska effekter av bevarandeinsatser och ett ökat bruk av kulturarv.¹³⁶ Genast uppstår en definitionsproblematik. Inget av begreppen landsbygd, region, kulturarv och utveckling är särskilt entydigt. Trots detta används begreppen frekvent i olika strategidokument som uttrycker regionalpolitiska ambitioner. Detta fördjupar snarare problemen när olika organisationer och intressegrupper ska tolka dessa dokument i relation till sin verksamhet. Det är med dessa erfarenheter och tankar som tjänstemän och förtroendevalda i Gävleborg bygger upp förhoppningar kring möjligheterna att få hälsingegårdarna uppförda på världsarvslistan.

2.2 Världsarvens byråkratiska fält

Det finns ingen standardiserad form för hur en världsarvsnominering initieras. Här finns ofta olika nätverk av aktörer som med sina specifika resurser avgör den konkreta utformningen. Processerna kring en världsarvsnominering handlar därför i hög grad om kontroll över avgörande delar i nomineringens slutliga utseende. Här finns olika tolkningar av den gemensamma resursen, det vill säga objektet som ska nomineras, men även aktörer från olika sociala fält som i varierande grad lyckas ta plats i processen.

På olika platser i Sverige finns det lokalt initierade nomineringsförslag, till exempel Vindelälvdalen och Potatisbacken i Ammarnäs, där enskilda aktörer driver frågan om världsarvsstatus för en plats, ett objekt eller en företeelse. Andra exempel karakteriseras av att initiativtagare till nomineringsarbetet är olika myndigheter, till exempel Linnéminnen med den systematiska biologins framväxt som föreslagits bland annat av Uppsala universitet.

---

134. Olsson, K. (2010).

135. Paju, M. (2002).

136. Weissglas, G., Paju, M., Westin, L. & Danell, T. (2002).

2.2.1 Unescos regelverk

Unesco utgör en så kallad mellanstatlig organisation och arbetar med normativa instrument (deklarationer, rekommendationer, konventioner) där konventionstexter är de starkaste instrumenten. En nation som undertecknar en konventionstext åtar sig samtidigt att integrera denna som en del i den egna lagstiftningen. Världskonventionen är ett av dessa normativa instrument för Unesco att uppfylla sitt uppdrag på kulturområdet.^{137 138}

I sitt uppdrag arbetar Unesco för att skapa förutsättningar för ”dialogue among civilizations, cultures and peoples, based upon respect for commonly shared values.”¹³⁹ På sin hemsida menar organisationen att det är genom sådana dialoger som världen kan uppnå de globala visioner som ingår i Unescos uppdrag och verksamhet. Här framhålls formuleringar kring hållbar utveckling, respekt för mänskliga rättigheter och fattigdomsbekämpning.

Dessa mål gäller för hela det internationella samfundet (FN) som därför även tas upp i olika internationella överenskommelser.¹⁴⁰ Inom Unesco strävar man efter att samla olika kompetenser inom utbildning, vetenskap, kultur, kommunikation och information som vidare ska bidra till målpuppfyllelsen.

Unescos övergripande uppdrag är således att via utbildning, vetenskap, kultur, kommunikation och information bidra till fredsbyggande, begränsning av fattigdom, hållbar utveckling och interkulturell dialog.¹⁴¹ Alla dessa begrepp som Unesco refererar till är komplicerade, normativa och dessutom kontextuellt avhängiga uppdrag. Unescos arbete med världsarven är styrt av ett regelverk som bland annat reglerar vilka stater som kan väljas in i världsarvskommittén, hur befintliga världsarv ska skyddas och förvaltas och under vilka villkor som nya objekt eller miljöer ska föras upp på världsarvslistan. Världsarvskommittén består av ledamöter från 21 medlemsstater som regelbundet byts ut.¹⁴² Kommittén utgör även det forum som beslutar om vilka nominerade objekt som ska

---

137. Exempel på andra normativa instrument om bevarandet av natur och kultur som Unesco har utarbetat är konventioner om:

- skydd av kulturföremål i händelse av väpnad konflikt; Haagkonventionen (1954).
- åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätt till kulturogömdom (1970).
- våtmarker av internationell betydelse i synnerhet såsom livsmiljö för våtmarksfåglar (1971).
- skydd för det immateriella kulturarvet (2003).

138. Svenska UNESCO-rådet (2015).

139. Unesco (2015b).

140. Avser utvecklingsmål, inklusive millennieutvecklingsmålen (MDG) som syftar till att ge stöd åt strategier och aktiviteter som Unesco arbetar med. Världskonventionen är en sådan aktivitet.

141. Unesco (2015b).

142. Mandatperioden är sex år, men för att skapa större cirkulation finns det en frivillig möjlighet att minska perioden till 4 år.

föras upp på listan över världsarv. Det är på den nationella samhällsnivån som aktörer har starkast mandat avseende nominering av objekt och miljöer och hur representationen i världsarvskommittén hanteras.

Regelverket kring världsarv är i hög grad formaliserat men är samtidigt dynamiskt och föremål för ständiga förhandlingar och prövningar, som avspeglar globala strukturella förändringar. Exempel på detta är Unescos förändrade syn på autenticitet¹⁴³ och vilka hänsyn som ska tas till utvecklingsfrågor i samband med världsarvsutnämningar. Både autenticitet och utveckling är begrepp som tycks vara medvetet vagt definierade för att förhandlingsspelet kring världsarvsutnämningar ska kunna hållas relativt öppet. Regelverket för vilka stater som har möjlighet att nominera till världsarvslistan präglas inte heller av några självklara gränsdragningar, varken juridiska eller geografiska. Ett exempel är att trots ifrågasättandet av Palestinas formella nationella status har detta inte hindrat Unesco och därmed FN från att ge Palestina rättigheter att nominera platser och objekt till världsarvslistan.¹⁴⁴

Man kan således konstatera att arbetet med världsarvskonventionen gradvis har anpassats till en ordning där världsarvsvärden inte längre enbart grundas på antikvariska hänsynstaganden, även om de primärt motiveras av sådana. Det huvudsakliga skälet till detta är att Unesco har en viktig position som politisk aktör och att utnämningar av världsarv har starka politiska, ekonomiska och ideologiska aspekter.¹⁴⁵ Arbetet med världsarven framstår därmed snarare som en arena för förhandlingsspel än som enbart en expertuppgift med fokus på historiska objekt. Världsarvslistan utgör därmed ett resultat av mötet mellan expertförankrade bedömningar av kulturhistoriska värden och det politiska förhandlingsspelet kring dessa värden.

Världsarvskommitténs möte 2009 i spanska Sevilla visar också upp relativt tydliga mönster avseende hur olika delegationer förhåller sig till regelverket.¹⁴⁶ Många delegationer, företrädesvis från västvärlden, tenderar att argumentera kring nomineringsarbetet med utgångspunkt från en expertdominerad position med tonvikt på vetenskaplig och förvaltningsmässig integritet. I samband med

---

143. I samband med en konferens i Japan 1994 (*NARA-konferensen*) formulerades ett gemensamt dokument för hur autenticitetsbegreppet skulle hanteras och tolkas inför framtida världsarvsutnämningar.

144. Palestina blev officiellt deklarerad som Staten Palestina 1988. Deklarationen proklamerades via en självständighetsförklaring av organisationen PLO i november 1988. Den Palestinska staten är erkänd av minst 128 av världens 193 suveräna stater samt många internationella organ, inklusive FN:s generalförsamling, som via en omröstning 2012 valde in Palestina som enskild stat med observeringsstatus i FN.

145. Turtinen, J. (2006).

146. Se beskrivning av världsarvskommitténs möte i juni 2009, under kapitel 7.2.2 *Mötet i Sevilla och avslaget*.

den första nomineringen av hälsingegårdarna till världsarvslistan anslöt sig den svenska delegationen till detta förhållningssätt.

En annan linje som förekom i förhandlingarna fokuserade på de politiska aspekterna, där enskilda nationer kunde ge stöd åt varandras nomineringar och där politiska hänsyn mätte sig väl vid sidan av antikvariska argument.¹⁴⁷ I ett sådant ömsesidigt förhandlingsspel handlar det således om att gemensamt hitta vägar som kan leda inblandade parter förbi besvärande synpunkter från den rådgivande expertisen.

I samband med mötet i Sevilla spelades båda dessa strategier upp. Fram till att den svenska nomineringen presenterades, som nummer 28 av totalt 54 nomineringar, blev den svenska delegationen vittne till hur ett flertal nomineringar där expertorganen rekommenderat ett *defer* ”röstades upp” av kommittén till ett *refer*. Flera länder har höjt röster mot denna utveckling och försöker istället att via olika nätverk att stärka Unescos regelverk.¹⁴⁸

Ett beslut som leder till ett *defer*, som senare föreslogs för hälsingegårdarnas del, innebär en längre bordläggningstid, då det krävs att sökanden omarbetar sin nominering och arbetet får tas om från början. Ett *refer* innebär att sökande nation endast avkrävs komplettering med efterfrågade dokument. Således blir bordläggningstid och process väsentligt kortare och enklare. Vid ett *refer* ställs heller inte några krav på att något expertorgan gör ett nytt besök på platsen eller tillåts framföra nya synpunkter.

En kommittésession är relativt omfattande, både tidsmässigt, till antalet medverkande och avseende programinnehåll.¹⁴⁹ Olika kategorier av delegater deltar under de dagar som en kommittésession pågår i ett digert program där de ges möjlighet att medverka vid möten med representanter för olika organisationer och nationer. Mötesdagarna innehåller även förhandlingar utanför dagordningen som påverkar hanteringen av och besluten kring nomineringar till världsarvslistan.¹⁵⁰ En viktig del är de informella kontakter som upprättas och där enskilda stater kan presentera och argumentera för sina nomineringar.¹⁵¹

---

147. IP nr: 024.

148. I en artikel pekar Svenska Unescorådet och Riksantikvarieämbetet på riskerna med en utveckling där världsarvsprocessen blivit alltmer politiserad. Se Svenska Dagbladet (2013-06-18).

149. Se vidare under 7.2.2 Mötet i Sevilla och avslaget.

150. Vid varje session för Världsarvskommittén finns en särskild punkt som tar upp hotbilder mot befintliga världsarv som finns upptagna på en särskild lista, ”List of World Heritage in Danger”.

151. Flera tjänstemän från länsstyrelsen i Gävleborg deltog som observatörer under kommitténs olika sessioner. I ett nyhetsbrev till svenska ICOMOS rapporterat de från Sevilla-mötet och förmedlar en bild av förhandlingarna. Se Broström, I. (2009).

2.2.2 Världsarvskonventionens historia och tillämpning

Idén om världsarv har en lång historia. Det finns dokumentation kring tankar om människans avtryck på jorden och hur detta ska kunna exponeras. Från olika håll i världen har det sedan medeltid funnits projekt som liknar dagens arbete med världsarv. Redan 140 f.Kr. finns det omnämnt hur planetens historia kan presenteras genom att lyfta fram ett antal fysiska objekt.¹⁵² Uppbyggandet av en internationellt kontrollerad världsarvskonvention om bevarande av globalt unika miljöer har sitt ursprung i en internationell kulturdebatt på 1920-talet om skydd av olika naturresurser.¹⁵³

Det mest omtalade av Unescos så kallade normativa instrument är *The Convention concerning Protection of the World Cultural and Natural Heritage*; konventionen om skydd av världens kultur- och naturarv, allmänt kallad *Världsarvskonventionen*, antagen av Unesco 1972. En av utgångspunkterna för konventionens tillblivelse var att:

[...] parts of the cultural or natural heritage are of outstanding interest and therefore need to be preserved as part of the world heritage of mankind as a whole.¹⁵⁴

Världsarvskonventionens tillblivelse speglar den periodens miljöintresse och en global oro inför en tilltagande urbanisering och ett växande antal verksamheter som betraktades som miljötärande.¹⁵⁵

I konventionstexten stipuleras även vad som avses med ett världsarv. Detta definieras i två artiklar i vilka Unesco formulerat regelverk för kulturarv respektive naturarv.

I världsarvskonventionen redovisas även vilka skyldigheter de nationer (eng. *state party*) som ratificerat konventionen har avseende ansvar för de världsarv som finns inom respektive nationellt territorium (artikel 4). En sådan *state party* åtar sig att inom ramen för sin egen lagstiftning säkerställa identifiering, skydd, bevarande, levandegörande och överlämnande till kommande generationer av det kultur- och naturarv som skyddas. I konventionstexten från 2011 anges fyra olika kategorier som en nominerande nation kan åberopa:

- Kulturarv.
- Naturarv.
- Blandat Kultur- och Naturarv (mixed sites).¹⁵⁶

---

152. Hellström, P. & Unge Sörling, S. (1993).

153. Jfr. beskrivningar om hembygdsrörelsens framväxt i kapitel 3 *Hälsingegården som fenomen*.

154. Unesco (1972).

155. Cameron, C. & Rössler, M. (2013 s. 1).

156. Denna kategori räknas inte som en egen, självständig kategori.

- Kulturlandskap.¹⁵⁷
- Flyttbara arv (movable heritage).¹⁵⁸

Det står alla medlemsländer inom Unesco fritt att nominera objekt till listan. De urvalskriterier som Unesco och världsarvskommittén tillämpar i sin bedömning förklaras i *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, som förutom konventionstexten är det huvudsakliga arbetsverktyget som styr nomineringsarbetet. Kriterierna revideras regelbundet av kommittén för att återspegla utvecklingen av världsarvsbegreppet i sig, vilket medför att världsarvskonventionen och dess principer är ständigt föremål för översyn och förändringar.

Det konkreta administrativa arbetet med världsarvskonventionen utförs av världsarvskommitténs sekretariat i Paris. Detta världsarvscenter fungerar som samlande byråkratisk enhet för samordning och kommunikation med det omgivande samhället.

Världsarvsbyrån är ett utskott som består av sju medlemmar som löpande fungerar som beredande organ inför världsarvskommitténs möten. Till sitt stöd för att riktiga beslut fattas engagerar världsarvskommittén de tre expertorganen, ICOMOS, IUCN och ICCROM¹⁵⁹, som förutsätts garantera att varje enskilt beslut kring ett objekts möjligheter till världsarvsstatus tas enligt kommitténs principer om att verksamheten grundas på objektivitet, vetenskaplighet och professionalitet. Bland världsarvsforskare beskrivs detta som ett sätt att trygga legitimitet och objektiv korrekthet:

Expertorganisationens uppgift är att göra bedömningar och utlåtanden och ge förslag till beslut och lämpliga åtgärder, som Byrån och kommittén därefter har att ta ställning till. Expertisen ger tillsammans med arbetsdelningen verksamheten legitimitet och anses behövas för att de rätta besluten ska kunna fattas.¹⁶⁰

Världsarvskonventionen bygger på en förändrad bild av ett gemensamt och gränsöverskridande ansvarstänkande där hänsyn till olika natur- och kulturvärden inte endast kan ses som ett nationellt åtagande. Med konventionens tillkomst har natur- och kulturvårdsfrågorna blivit internationaliserade i syfte att skapa en gemensam plattform för att hantera problem.¹⁶¹ Därmed föregås nomineringar av miljöer och objekt till världsarvslistan av en reglerad urvalsprocess. De principer som styr urvalet av globala kulturarv har också varierat över

---

157. I konventionstexten definieras termen "kulturlandskap" med "a diversity of manifestations of the interaction between humankind and its natural environment."

158. Unesco (2003b).

159. Organisationerna presenteras närmare i kapitel 7.2.2 *Mötet i Sevilla – avslaget*.

160. Turtinen, J. (2006).

161. Ibid.

tid, men så som världsarven formuleras idag är de i huvudsak styrta av den text som formuleras i världsarvskonventionen.

Proceduren från att en nominering lämnats till Unesco, till att det föreslagna objektet förs upp på listan, kan upplevas omständlig, fylld med förhandlingar och framför allt ta tid i anspråk. Det är inte ovanligt att ett nomineringsarbete tar flera år, innan beslut kan tas i världsarvskommittén. En vanlig missuppfattning är att en världsarvsutnämning automatiskt genererar resurser för objektets skydd och bevarande. Så är inte fallet, utan det åligger varje stat att ta ansvar för sin egen nominering och att förvalta objektet enligt vad som förespeglats i nomineringshandlingarna. Följande citat är hämtat ur en skrift, utgiven av Unesco, och får stå som exempel på hur världsarv kan uppfattas.

What makes the concept of World Heritage exceptional is its universal application. World Heritage sites belong to all the peoples of the world, irrespective of the territory on which they are located.¹⁶²

Syftet med konventionen är att länderna som undertecknar den ska skapa lagstiftning och organisation för att bevara kultur- och naturarvet i sitt eget land. Nominerade objekt ska passa till de kriterier som finns i konventionen och ha ”enastående universellt värde”. I slutet av 2015 fanns 1031 världsarv i 163 nationer. Av dessa är 802 världsarv som representerar kultur, 197 naturobjekt och 32 stycken som antagits som *mixed sites*.¹⁶³

Villkoren för att ett objekt eller en miljö ska skrivas in på världsarvslistan är att det uppfyller minst ett av de tio kvalitetskriterier som anges i världsarvskonventionen.¹⁶⁴ Dessa kriterier anses beskriva värden som ger ett objekt status som en universell unik miljö. I nomineringen av hälsingegårdarna fann länsstyrelsen kriterium fyra och fem vara de mest relevanta. Det fjärde kriteriet betonar att ett nominerat objekt ska utgöra ett exempel på arkitektonisk eller teknologisk byggnadstyp eller landskap som illustrerar signifikanta framsteg i mänsklighetens historia. Kriterium fem framhåller att objektet ska vara ett enastående exempel på mänsklig bosättningstradition, mark- eller vattenanvändning som är representativ för en eller flera kulturformer. För att lösa obalansen mellan natur- och kulturarv har Unesco reviderat de operativa riktlinjer som gäller för genomförandet av världsarvskonventionen. Dessa är

---

162. Unesco (2008c).

163. Unesco (2015c).

164. Fram till slutet av 2004, valdes världsarven ut på grundval av tio värderingskriterier (sex kultur och fyra natur). I och med antagandet av reviderade operativa riktlinjer för förvaltningen av världsarvskonventionen, finns endast en uppsättning av tio kriterier som gäller för samtliga världsarv. En lista över samtliga kriterier finns i fotnot nr. 159.

nu sammanslagna som en uppsättning av tio kriterier.¹⁶⁵ Tidigare var dessa kriterier framförda som två separata kategorier: kriterium 1-6 för kulturarv och 7-10 för naturarv.¹⁶⁶

Den centrala uppgiften i Unescos arbete med världsarvskonventionen är att skapa skydd åt objekt med OUV men samtidigt upprätthålla balansen ur olika aspekter. Men som jag tidigare pekat på arbetar Unesco löpande med olika obalanser som finns bland objekt och miljöer som idag finns på världsarvslistan. Förutom en sned fördelning mellan nationerna inom OECD och nationer i den så kallade ”tredje världen” råder en obalans mellan antalet kultur- och naturvärldsarv.¹⁶⁷ Diskussionen om obalanser och de åtgärder som Unesco arbetar med har även rönt ett visst intresse inom internationell forskning.¹⁶⁸

Från de nationalstater som ratificerat världsarvskonventionen tar Unescos världsarvscenter i Paris, löpande emot förslag på objekt eller miljöer som kan nomineras till världsarvskommittén för prövning och beslut. Det förekommer olika statusnivåer beroende på hur långt i nomineringsarbetet som en nation lyckats föra ett objekt mot en världsarvsutnämning. Unescos världsarvscenter i Paris sammanställer och publicerar årligen samtliga förslag på en så kallad tentativ lista (tentative list) som även används som ett planerings- och värdeeringsverktyg för Unescos arbete inför kommande världsarvsutnämningar.

---

165. Designen av urvalskriterier för världsarv (i) to represent a masterpiece of human creative genius; (ii) to exhibit an important interchange of human values, over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design;(iii) to bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared; (iv) to be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history; (v) to be an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture (or cultures), or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change; (vi) to be directly or tangibly associated with events or living traditions, with ideas, or with beliefs, with artistic and literary works of outstanding universal significance. (The Committee considers that this criterion should preferably be used in conjunction with other criteria); (vii) to contain superlative natural phenomena or areas of exceptional natural beauty and aesthetic importance; (viii) to be outstanding examples representing major stages of earth's history, including the record of life, significant on-going geological processes in the development of landforms, or significant geomorphic or physiographic features; (ix) to be outstanding examples representing significant on-going ecological and biological processes in the evolution and development of terrestrial, fresh water, coastal and marine ecosystems and communities of plants and animals; (x) to contain the most important and significant natural habitats for in-situ conservation of biological diversity, including those containing threatened species of outstanding universal value from the point of view of science or conservation. Unesco (2008b).

166. Unesco (2008a).

167. Se även kapitel 2.2.3 *Nationell förvaltning*.

168. Steiner, L. & Frey, B.S. (2012); Frey, B.S., Pamini, P. & Steiner, L. (2013).

Sedan instiftandet 1972 har världsarvskonventionen haft en stark prägel av bevarandeprojekt men genom åren har konventionen utvecklats till instrument för andra syften än de som står nedtecknade i konventionstexten och i den policy som Unesco förmedlar. Internationell uppmärksamhet, ökade turistflöden och nya arbetstillfällen är några av de utvecklingseffekter som förekommer i den världsarvsdiskurs som utvecklats sedan konventionens tillblivelse.¹⁶⁹

Från att tidigare främst varit en antikvarisk angelägenhet har utvecklingsperspektiv på världsarv fått en större betydelse vilket innebar ökade möjligheter för den enskilda nationen och olika ekonomiska aktörer till exempel inom kultur- och naturturism. Utvecklingsperspektiven har även fått politiska implikationer där konventionen används i syfte att uppfylla helt andra politiska ambitioner än de bevarandeariktade. Nationer och enskilda regioner med en svag ekonomisk utveckling har med stöd från en världsarvsutnämning och satsningar på platsmarknadsföring, kunnat återta vissa utvecklingsinitiativ. Världsarven kan således uppfattas som konstruerade i en skärningspunkt mellan flera processer och strukturella förhållanden,¹⁷⁰ och utnämningarna har under 2000-talet fått ökad uppmärksamhet och en breddning avseende funktion och incitament.

Ett värde som betonas i världsarvskonventionen är världsarvens förmåga att ge en samlad berättelse om mänsklighetens utveckling. Det rör sig här om hur de konkreta världsarvsobjekten, som uttryck för de många små berättelserna om historiska företeelser ger stöd och form åt en större och sammanhållande berättelse.

2.2.3 Nationell förvaltning

På den nationella nivån förvaltas världsarvsfrågor av en statlig byråkrati med främst Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket som kontrollerande och sakkunniga myndigheter.¹⁷¹ I den mån som världsarv görs till en politisk fråga hanteras detta via Kulturdepartementet respektive Miljödepartementet. På regional nivå är det länsstyrelsernas enheter för kulturmiljövård med länsantikvarier som ansvariga experter vilka förvaltningsmässigt sorterar under Riksantikvarieämbetet. För naturvärldsarv hanteras dessa av naturvårdande enheter vid respektive länsstyrelse.

Som nämnts i inledningskapitlet driver Sverige en linje som handlar om att skapa en ökad balans mellan kultur- respektive naturarv. Det gäller även att i sina nomineringar till världsarvslistan ska Unescos medlemsstater eftersträva en jämnare fördelning mellan västekonomier och utvecklingsländer. Detta har

---

169. Turtinen, J. (2006).

170. Ibid.

171. Sverige har undertecknat UNESCO-konventioner på följande områden: Utbildning, Vetenskap, Kommunikation/media, Kultur, Övriga/Idrott.

påverkat den svenska kulturpolitiken att inta en mycket restriktiv hållning till nomineringen av nya svenska världsarv.¹⁷² För tjänstemännen på Riksantikvarieämbetet handlar det ofta om att möta ivriga regionpolitiker med ambitioner att få ”sitt” objekt upp på världsarvslistan. Detta återspeglas av världsarvens potential att som attraktionsmiljöer utgöra bidrag till att lösa regioners omvandlingsproblem.

De objekt som ingår i en nomineringshandling måste ha ett lagstadgat skydd, antingen i form av riksintresse eller via lokala områdesbestämmelser. I Sverige regleras områden av riksintresse på olika sätt.

En kulturhistoriskt värdefull byggnad eller miljö kan ges ett lagreglerat skydd antingen av staten som byggnadsminne enligt lagen om kulturminnen m.m. (KML) eller av kommunen genom skyddsbestämmelser och rivningsförbud (Q- eller q-beteckningar) i detaljplaner och områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen (PBL). Kommunerna kan på detta sätt skydda byggnader genom den fysiska planeringen. Länsstyrelsen har hand om motsvarande statliga skydd genom byggnadsminnesförklaringar.¹⁷³

Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket noterar löpande platser och objekt som myndigheten anser möjliga för en framtida nominering på den så kallade ”tentativa listan”. Inkomna förslag blir inte per automatik registrerade på den tentativa listan men de som accepteras kan anses ha goda förutsättningar för att starta ett nomineringsarbete där statliga resurser kan utnyttjas.

2.3 Den regionala agendan och projektkulturen

En betydelsefull period för lanseringen av hälsingegårdarna uppstod i samband med att Stockholm utsågs till europeisk kulturhuvudstad 1998.¹⁷⁴ Olika organisationer hade sedan mitten av 1990-talet initierat olika projekt som fokuserats på hälsingegårdarnas möjligheter att bidra till regional utveckling. 1997 startades ett samlat arbete, *Projekt Hälsingegårdar*, som varade i två år och fick genom länets samarbete med kulturhuvudstadsårets organisation en genomslagskraft som var över förväntan. Hälsingegårdar blev ett begrepp långt utanför länets gränser.¹⁷⁵

Organisationen för kulturhuvudstadsåret hade behov av att öka sitt samarbete med andra regioner utanför Stockholm och i kontakter med regionala myndigheter i Gävleborg lyftes fem olika kulturföreteelser fram, varav Häl-

---

172. Kulturdepartementet (2002).

173. www.halsingegardar.com.

174. IP nr: 004.

175. Länsstyrelsen i Gävleborg. (1997).

singegårdarna var en.¹⁷⁶ Samtidigt stärkte de kulturmiljövårdande myndigheterna i Gävleborg sina möjligheter att tydligare träda fram i regionens utvecklingsstrategiska planarbete. Länsstyrelsens beslut om att skjuta till medel för att ta fram en ny kulturmiljövårdsplan harmoniserade med arbetet i den svenska regionalpolitiken.

Det blev hälsingegårdarna som kom att profilera Gävleborg under kulturhuvudstadsåret och fick i det läget ett bredare fäste på nationell nivå. Detta blev även startskottet för ett arbete som syftade till att lyfta upp hälsingegårdarna som en resurs i det regionala utvecklingsarbetet.

Som ett verktyg att hantera de förändringar som landsbygden i västekonomier har ställts inför har EU:s strukturfondspolitik fått stort genomslag. Det gäller särskilt den del som vände sig till landsbygden och dess aktörer.¹⁷⁷ I och med det svenska medlemskapet i den Europeiska gemenskapen utvecklades även en politik och bidragsstruktur för regionala utvecklingsprojekt. För att stimulera positiv utveckling i landsbygdsregioner skapades under 1990-talets senare del olika stödformer. Aktörer som ville engagera sig i landsbygders utmaningar och möjligheter och dessutom hitta finansiering till utvecklingsprojekt fick lära sig hantera en byråkrati med tillhörande språk. Man fick information om olika målområden, strukturfonder,¹⁷⁸ åtgärdsprogram och särskilda riktade resurser.¹⁷⁹ Samtidigt som dessa stöd- och finansieringsformer utvecklades till en viktig del i de regionala myndigheternas arbete så fanns det aktörer utanför offentligt styrda förvaltningar som såg möjligheter att skapa projekt genom dessa nya stödformer. Enskilda företag, byalag, bygdeföreningar och andra ofta ideellt styrda organisationer är några exempel på aktörer som ville skapa alternativ till en jordbrukssektor som successivt tappat kontroll och initiativförmåga i ny ekonomisk ordning.

I föreställningarna kring ett världsarv är dess geografiska implikationer betydelsefulla. Ett världsarv anses bidra till att knyta internationell och nationell uppmärksamhet till en plats. En sådan publicitet förväntas i sig bidra till en positiv utveckling, både för världnationen men även för de platser som knyts till världsarvet. I den tilltagande konkurrensen mellan olika platser och regioner blir platsmarknadsföring och varumärkesarbete verktyg som politiker sätter allt

---

176. Projektet "Kulturhuvudstadsåret 1998 Gävleborg" startade den första april 1997. Länets samarbete med organisationen "Kulturhuvudstadsåret Stockholm" resulterade i ett marknadsföringsförslag där Gävleborg lanseras i Stockholm med fem olika teman: *Järnriket Gästrikland* - ett pågående kulturhistoriskt projekt med stark växtkraft, *Hälsingegårdarna* - ett nystartat riksintressant kulturprojekt, *Världsteatern* med regissören P Oskarson, *Gävle Konserthus* - med invigning i starten av Kulturhuvudstadsåret 1998 samt *Musiken i Gefleborg* - tema och symbol för länets rika musikutbud.

177. Larsson, L. (2002).

178. Mål 5b, mål 2, mål 6, LEADER I, II och LEADER+.

179. Larsson, L. (2002).

större tilltro till.¹⁸⁰ Till sådana processer ansluter sig gärna aktörer med regionalpolitiska ambitioner men även mer kommersiella intressen har fått upp ögonen för kulturarv. Exempel på detta är besöksindustrins aktörer som ser världsarv som en möjlighet att utveckla sina verksamheter.

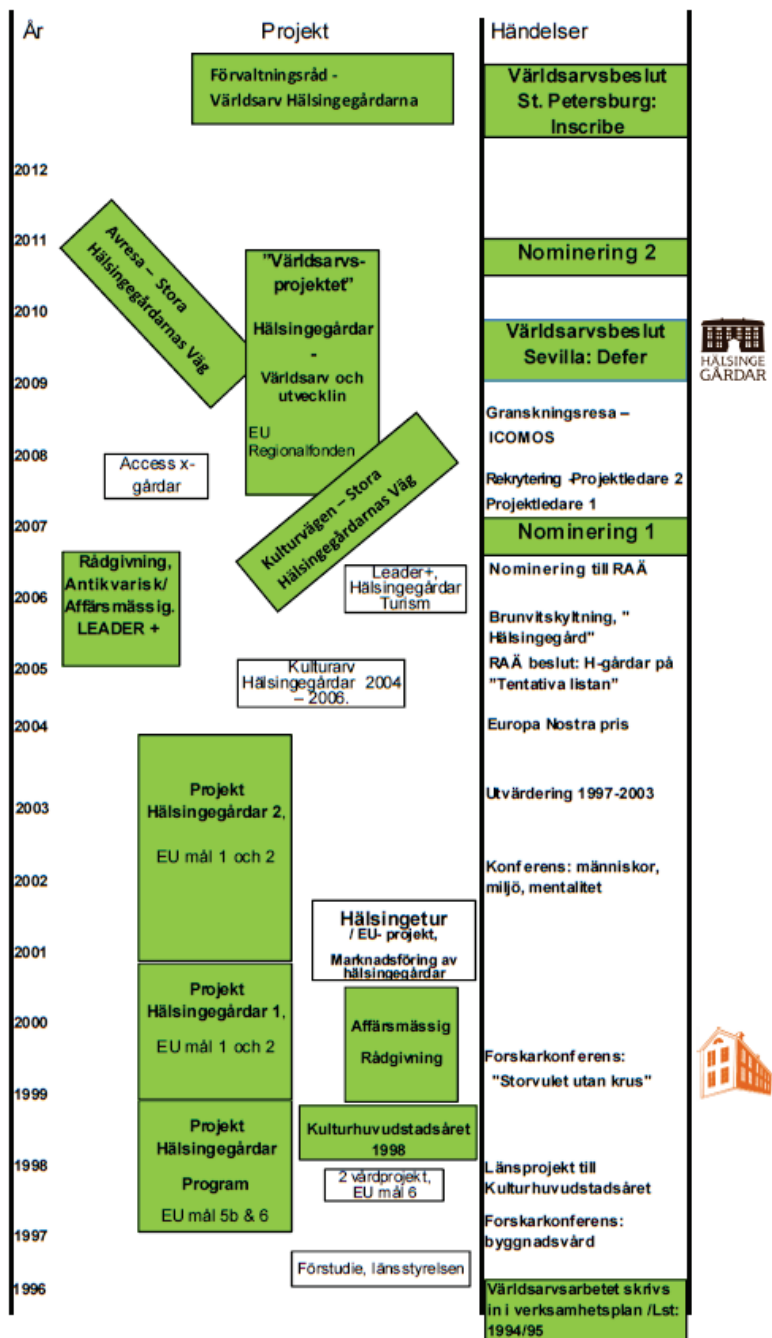
Tillväxt, god livsmiljö och projektansökningar blev till en vardag för aktörerna runt världsarvet i Gävleborg. Vid de tillfällen då jag mött olika människor som arbetat nära hälsingegårdarna har jag slagits av den mängd projekt som genomsyrat verksamheterna. Att hälsingegårdarna uppfattas som en resurs för landsbygden runt om i hälsingekommunerna går inte att ta miste på.

Men i takt med omställningen från livsmedelsproduktion till att tillhandahålla upplevelser och miljötjänster har just projektformen uppfattats som en väg att både skapa uppmärksamhet kring sin sak och finna finansiering för olika åtgärder.

I Hälsingland och Gävleborg hade arbetet med hälsingegårdarna sålunda pågått i många år innan regeringen överlämnade världsarvsnomineringen till Unesco i december 2007. Processen startade redan under senare delen av 1990-talet och omfattades av flera olika projekt och finansieringslösningar. Skissen ger en bild av den omfattande projektaktivitet som pågått från mitten av 1990-talet fram till 2010 med fokus på hälsingegårdarna. Varje block representerar en projektaktivitet med finansiellt stöd som ofta beviljats via en EU-fond. De projekt som finns beskrivna i avhandlingen motsvaras av de grönfärgade blocken.

---

180. Westholm, E. (2008).

Figur 2. Plan över projekt som genomförts under perioden 1996 – 2012.

Listan på områden kan göras lång och projekten skiljer sig något beroende på från vilken utgångspunkt som det enskilda projektet startats. En ambition som ofta finns uttryckt i projektbeskrivningar och verksamhetsplaner är att en satsning på hälsingegårdarna ska stimulera en positiv utveckling. Definitionerna av vilken typ av utveckling det är fråga om är sällan exakta och varierar dessutom över tid.

Projekt Hälsingegårdar påbörjades av Länsstyrelsen i Gävleborg i samarbete med länsmuseum och Hälsinglands museum. Projektbudgeten på 2,4 miljoner kronor finansierades med medel från länsstyrelsen och EU:s strukturfonder. Syftet var att öka intresset för hälsingegårdarna och förbättra förutsättningarna för bevarande genom vård och iordningställande, information och visning. Andra projektverksamheter som mer inriktades på hälsingegårdarnas ekonomiska möjligheter drevs av organisationen *Hälsingland Turism Ekonomisk förening*¹⁸¹ samt projektet *Rådgivning Hälsingegårdar*. Rådgivningsprojektet blev exponerat som en aktivitet med en stark koppling till gårdsägarkollektivet. Rådgivningsverksamheten drevs som ett LEADER-projekt av gårdsägarföreningen i samarbete med länsmuseum i Gävleborg och syftet var att lyfta fram hälsingegårdarnas kommersiella möjligheter. Målgruppen för rådgivningen var de gårdar som länsstyrelsen i tidigare projekt lyft fram som gårdar med särskild bevarandepotential.¹⁸²

Att rådgivningsprojektet ansågs som särskilt framgångsrikt, särskilt i landsbygdssammanhang, fick starkt stöd genom en nationell uppmärksamhet samt att projektet vann utmärkelsen ”Årets LEADER-projekt 2006”. Glesbygdswerket framhöll att man:

[...] skapat en modell för att utveckla affärsidéer och företagande med kulturminnet som bas. Det ger ekonomiska möjligheter att bevara byggnadskultur samtidigt som det ger en levande arbets- och boendemiljö för ägarna.¹⁸³

En aspekt av rådgivningsprojektet som ofta lyftes fram var dess lokala förankring.

Arbetet bedrivs med underifrånperspektiv och i nära samverkan mellan en offentlig kulturinstitution, en ideell förening och ett stort antal enskilda företagare.¹⁸⁴

---

181. Hälsingland Turism Ekonomisk förening (tidigare HälsingeTUR) bildades 2006 av företagare inom besöksnäringen. Föreningens primära uppgift är att marknadsföra Hälsingland som varumärke och turistmål.

182. Länsmuseum Gävleborg (2007).

183. Glesbygdswerket (2007-07-12).

184. Glesbygdswerket (2007).

Med rådgivningsverksamheten utvecklade gårdsägarna som företrädare för det ideella fältet sina kunskaper och sin vokabulär i kontakter med aktörer från det kommersiella fältet. Men genom en relativt omfattande publicitet kunde de även öka sina möjligheter att positionera sig i ett byråkratiskt fält dominerat av regionalekonomiska perspektiv.¹⁸⁵

Andra exempel på projekt som fått nationellt genomslag är aktiviteterna i Ovanåkers kommun. Där formades flera olika projekt; *Ovanåkersmodellen*¹⁸⁶, *Avresa - Stora Hälsingegårdarnas Väg* och *Kulturvägen - Stora Hälsingegårdarnas Väg* (SHGV). I slutet av 2006 organiserades projektet under rubriken *Kulturvägen* som i ett senare skede ändrades till *Stora Hälsingegårdarnas Väg*, en vägsträckning mellan Alfta och Edsbyn. Vägen lanserades som en möjlig utgångspunkt för att marknadsföra hälsingegårdarna som en turistdestination och lokal resurs.

Bild 3. Vägsträckningen “Stora Hälsingegårdars väg” mellan Alfta och Edsbyn, Ovanåkers kommun. Namngivna gårdar har publik verksamhet eller finns medtagna på världsarvslistan.

185. Se figur 1 med delfält i kapitel 1.2 *Centrala perspektiv och begrepp*.

186. En kortfattad presentation av Ovanåkersmodellen finns i kapitel 3.3 *Hälsingegårdar – antal och kommunalt engagemang*.

Av olika projektdokument framgår att man med denna kulturväg ville stödja och stimulera utvecklingen av olika aktiviteter inför etableringen av hälsingegårdarna som världsarv. Aktiviteterna var i hög grad inriktade på mobilisering, etablering av verksamhet samt informationsspridning. Denna inriktning var till stora delar likartad med det innehåll som senare kom att formuleras i förankringsprojektet, *Hälsingegårdar – världsarv och utveckling* som jag i detalj återkommer till i kapitel sex.

I en slutrapportering från arbetet med Stora Hälsingegårdarnas Väg summerar projektledaren:

Vi började med att diskutera oss fram till olika aktiviteter. Det är viktigt att det finns en drivande kraft i projektet och att de som medverkar med ideell tid inte behöver ta för stort ansvar för genomförandet. Det är mycket viktigt att förankra beslutet hos alla inblandade för att få bra respons av det material som produceras och att samtliga parter är nöjda med resultatet. Positivt är att träffarna vi haft, har skapat en bra mötesplats för föreningarna och företagare med gemensamma diskussioner som ökar förutsättningarna för samarbete i framtiden.¹⁸⁷

Med erfarenheterna från arbetet med Ovanåkersmodellen betraktades turiststråket även som en del av ett större rekreationsutbud men även som ett ”begrepp” eller ”rubrik” under vilket flera olika utmaningar kunde finna en lösning. När jag, under våren 2009, fick kontakt med olika aktörer som engagerats sig i etableringen av denna vägsträckning beskrivs arbetet som ett sätt för lokala politiker att stärka kommunens turistiska profil. Kopplingen till en stärkt besöksnäring var en sådan men även att skapa en lokal gemenskap kring gårdarna och en medvetenhet om gårdarnas antikvariska värden samt att koppla samman två kommundelar, var ”uppgifter” som denna vägsträckning förväntades lösa. Ett sätt att ytterligare stärka stråkets legitimitet var ett samarbete med dåvarande Vägverket för att få vägsträckningen klassad som ”turiststråk” och därmed kunna utrustas med så kallad ”brun-vit” skyltning.¹⁸⁸ På kommunens hemsida presenterades stråket som:

[...] en brunvit skyltad turistväg som invigdes sommaren 2008. Ta en tur efter den 28 km långa turistvägen som slingrar sig genom byar och områden med de största Hälsingegårdarna, de präktigaste förstukvistarna och interiörer med överdådigt måleri. Många hundra Hälsingegårdar lyser i landskapet. Här finns gårdar och byar som ingår i ett föreslaget världsarv.¹⁸⁹

---

187. Axman Jumisko, G. (2011).

188. Vägverket var fram till 2010 en statlig myndighet med ansvar för underhåll och skyltning. Verksamheten och uppdrag förvaltas idag av Trafikverket. En vägsträckning som av Trafikverket godkänts som turiststråk förses med så kallad Brun-Vit skyltning.

189. Ovanåkers kommun.

Projektägaren, det kommunala näringslivsbolaget (OKAB) ville inte ta ett långsiktigt ansvar för administration och marknadsföring utan drev idén om att verksamheterna utmed kulturvägen skulle ägas och drivas av lokala och ideella krafter. Därför startades föreningen *Stora Hälsingegårdarnas Väg* som tillsammans med kommunen samlade enskilda gårdsägare, byaföreningar och företagare till att mer samlat arbeta med vägen. De efterlängttade brunvita skyltningarna började synas utmed vägen, informationstavlor vid rastplatser och besöksmål samt en hemsida iordningställdes.

De personer som då arbetade med vägen beskrev engagemanget i vägföreningen som ”vara på sparlåga”. Varken kommun eller gårdsägare uttryckte sig ha något förtroende för eller vilja att satsa på aktiviteter i föreningsverksamheten.

Föreningens bildande har startat förhoppningar att det hela ska skötas ideellt och utan kostnad. OKAB tar hand om turistorganisation, och administrerar hemsidan för SHGV med ansvar för turistbyråer, skapa nätverk utmed vägen som ökar utbudet.¹⁹⁰

Samarbete med Vägverket och turistklassningen innebar garantier för ett statligt underhåll och skyltning av kulturvägen. I mina kontakter med företrädare för projektet har framkomligheten för busstrafik framställts som en avgörande aktivitet i projektet.

Senare under mina fältstudier då jag hade kontakt med företrädare för föreningen *Stora Hälsingegårdarnas Väg* och hälsingegårdarna blivit uppförda på världsarvslistan uppgavs verksamheten fått ökat förtroende bland gårdsägare, föreningar och i den kommunala förvaltningen. En slutsats som kan dras från erfarenheterna med denna vägsträckning är att detta är ett av flera exempel där myndigheter startar ett symbolmättat projekt dit många aktörer kan ansluta sig. När projektet är avslutat så finns en förväntan att ideella krafter övertar driften och det fortsatta utvecklingsarbetet.

De projektaktiviteter som jag presenterat ovan hade alla förankring i olika lokala nätverk där hälsingegårdsägare och deras gårdar haft en central position. Projekten kring hälsingegårdarna är även exempel på ett uttryck för hur kulturmiljövärden har antog mer marknadsorienterade arbetsmetoder. Det blev även tydligt att gårdsägare ville att olika projekt skulle skapa nytta utanför ett rent bevarande av kulturvärden. Projekt som fick stöd från strukturfonderna förutsattes även skapa förutsättningar för sysselsättning, näringsliv och utbildning. Behoven som ofta formulerades som nödvändigheten att skapa en hållbarare ekonomi kring gårdarna harmoniserade även med de mål och anvisningar som den ideella föreningen *LEADER-Hälsingebygden* satt upp för sin verksamhet.

---

190. IP nr: 006.

För antikvarierna vid länets museer och länsstyrelsen blir det uppenbart att rena bevarandeperspektiv inte fungerade som argument för att få medel från EU:s strukturfonder. En ledande devis var ”Värna, Vårda Visa” som även harmonierade med de nationella ambitioner som presenterats i olika regleringsbrev och visionsdokument.¹⁹¹ Länsantikvarien påpekar:

[...] då myntades begreppet Värna, Vårda, Visa. Det var precis detta det handlade om. Den ekonomiska verkligheten lyftes fram i termer av att det här kan vara en tillgång, det här kan man göra någonting av. [...] Vårda med bidrag kan man göra, men det räcker inte långt. [...] Vårdandet måste ske med hjälp av en utvecklad ekonomi, annars har vi inte en chans. Då blev det Värna, Vårda, Visa, Veta, Vidareutveckla där vidareutveckla betyder att man gör något företagande, något ekonomiskt gångbart. Samtidigt måste man inse att den stora ekonomiska utvecklingen som kan ske i Hälsingland med utgångspunkt i hälsingegårdarna sker inte på hälsingegårdarna utan den sker i andra miljöer som drar nytta av detta.¹⁹²

Helt plötsligt ställs det krav på att åtgärder på kulturmiljöområdet även tar hänsyn till olika utvecklingsperspektiv som definieras som tillväxtbefrämjande. Dessa projekt som alla på olika sätt tagit hälsingegårdarna som grund, är några exempel på vad man kan beskriva som en regional folkrörelse där projektformen ses som ett sätt att positionera sig. Med ett exponerat och uppmärksammat ”signalprojekt” kan dess företrädare konvertera projektets verksamheter och ofta positiva effekter till att vinna företräde i det sociala fält där den regionalt betydelsefulla bondearkitekturen utgör en grund.

Sedan arbetet med gårdarna startades 1996 har, utöver den antikvariska, formats en inriktning som syftar till att stärka hälsingegårdarnas företagsekonomiska potential, vilket varit avgörande för att konceptet hälsingegårdarna ska kunna hävda sig i sammanhang som rör regionens ekonomiska utveckling.

Detta har, som jag ser det, fört med sig att man utvecklat en form av projekt- och bidragskultur kring hälsingegårdarna med effekten att enskilda organisationer och personer har skaffat sig god kompetens i att hantera mångfalden av bidrag och stödorgan. En tjänsteman på länsstyrelsens kulturmiljöavdelning bekräftar detta och talar om en bidragskultur:

[...] får man inte projektpengar så gör man inget. Det finns den sidan av det också. Det är en kritik som just nu lever, när det gäller gårdsägarnas egen representation. Det är en av de knäckfrågor som gäller nu och den här organisationen.¹⁹³

---

191. Se Naturvårdsverket (2011).

192. IP nr: 018.

193. Ibid.

Av de projekthandlingar som jag fått ta del av framgår att hälsingegårdarna var i behov av skydd, dokumentation och restaureringsåtgärder och därför ska uppfattas som en del av ett långsiktigt engagemang för ett regionalt kulturarv. Gårdarnas symboliska värde, både som identitetsmarkör och som strategisk resurs, ansågs vara högt hos många länsinvånare och aktörer, inte minst på grund av den uppskattning som befolkningen fick via besökare som sökt sig till gårdarna.

Även bland tjänstemän förmedlades liknande vittnesmål. Hälsingegårdsägarna ansågs bära på en slags historisk entreprenörsförmåga och likt sina förfäder bära på en självbild som visade på envishet och stark självkänsla. I detta entreprenörskap ingick även uppfattningar om den egna förmågan att kunna utnyttja olika bidragsstrukturer. Kring hälsingegårdarna fanns även ett föreningsliv som i sina målformuleringar och argumentation för resurser ständigt höjer sin förmåga att möta samhällets krav.

Det föreningsliv som ofta associeras med ideella incitament och insatser har alltmer förändrats till att hantera tillfälliga och projektliknande aktiviteter. Föreningar som har ett intresse i att förvalta kulturhistoriska resurser är inget undantag i detta avseende. Arbetet med hälsingegårdarna var ett exempel där aktörer i det ideella fältet utvecklade en slags projektkultur med ekonomiska förtecken. En kulturförening som till exempel Föreningen Hälsingegårdar arbetade ofta i projektform, vilket också var en anpassning för att stärka sina positioner inom de fält där hälsingegårdarna och världsarvet har varit betydelsefullt.

Att mobilisera sig kring ett konkret projektmål kan samtidigt fungera som ett sätt att ge individen möjligheten att definiera sin anslutning till en gemenskap, ett " eget " kollektiv. Att formulera utmaningar, att sträva mot ett gemensamt mål, finna resurser och ge varandra bekräftelse i olika projektinsatser kan vara nog så starka syften till att förklara meningen med att delta i lokalsamhällets liv och utveckling.

Med andra ord så kan "projektet" som sådant skapa det sammanhang som förklarar deltagandet i en lokalpolitisk mobilisering. Projektet blir den plattform utifrån den egna gemenskapen kan artikuleras. Vid sidan av det konkreta projektmålet kan även den gemensamma "kampen för landsbygden" fungera som ett outtalat övergripande mål.¹⁹⁴ Relationerna till omgivande motparter och andra aktörer som deltar i kampen är avgörande för hur mobiliseringen utvecklas.¹⁹⁵ Ett kollektivs mobilisering verkar även förenande på gruppen internt och formerar den som en enhet i förhållande till omvärlden.¹⁹⁶ Men mobiliseringen ställer också krav på en förmåga att kunna föra

---

194. Jfr. Forsberg, A. (2010).

195. Green, C. (2009).

196. Jfr. Gerholm, L. (1985).

en dialog, vars kvalitet avgör vilken position som den mobiliserande gruppen kan anta i processen.

2.4 Gårdarnas status och karriärvägar

Från det tillfälle, i slutet av 1990-talet, då idén väcktes om att nominera hälsingegårdarna till världsarvslistan, har olika aktörer diskuterat vilka kriterier som har betydelse för gårdarnas unika universella värden. Med tanke på att antalet möjliga gårdsmiljöer som kan komma i fråga uppgår till cirka tusen, kan man tänka sig att urvalet måste föregås av en noggrann och vetenskaplig grundad värderingsprocess. Inledningsvis hanterade länsstyrelsens tjänstemän frågan utifrån de miljöer som bäst kunde representera regionens ekonomiska historia. I den senare nomineringsomgången kom estetiska och sociala värden att bli utgångspunkten i arbetet.

Detta har lett till debatt, seminarier, rapportmaterial och ett stort antal broschyrer där olika miljöer och gårdar har exponerats som globalt intressanta. Under de år som nomineringsarbetet pågått har olika gårdar och produktionsmiljöer figurerat bland förslagen. Vissa gårdar har varit inne i processen och andra har fått lämnas utanför. Man kan därför tala om gårdarnas olika status och karriärvägar.

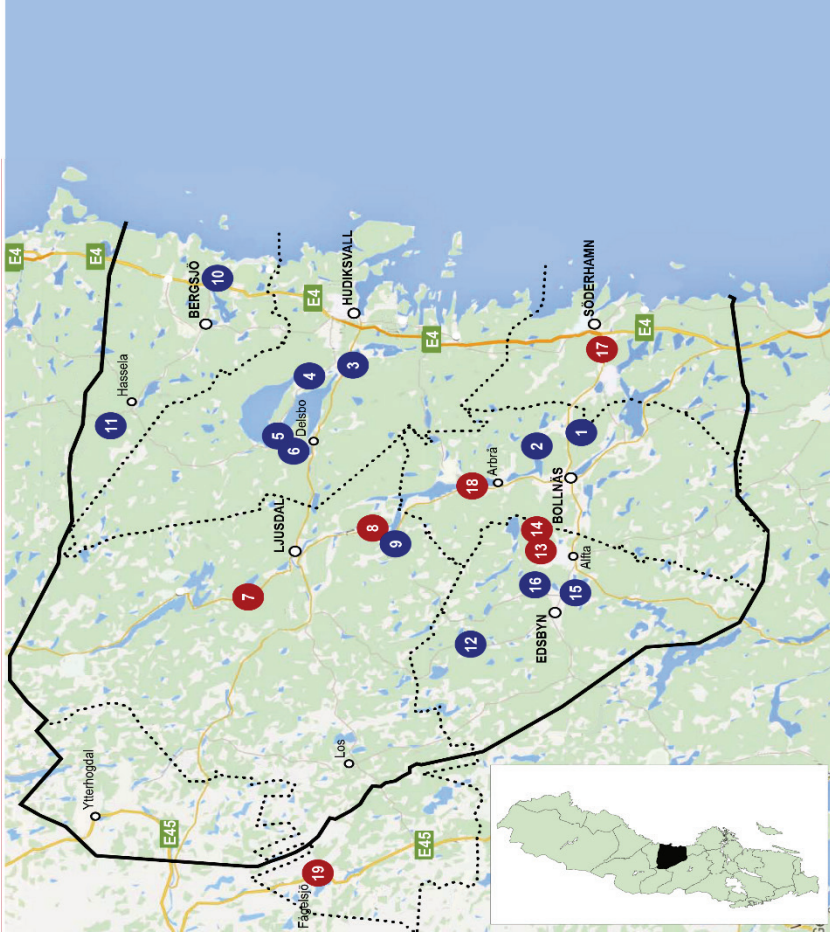
Ett konkret exempel är de gårdsmiljöer som togs upp i världsarvsnomineringen 2007 för att falla ur i samband med nominering nummer två som lämnades till Unesco i december 2011. Bland de 15 gårdarna och kulturmiljöerna finns några exempel på objekt som gjort en negativ resa mellan nomineringsomgångarna. Två sådana miljöer i Bollnäs kommun är *Växbo kvarn* och hembygdsområdet *Västerby i Rengsjö*. *Väsbo fäbodrar* i Ovanåkers kommun framställdes i den första nomineringen som en representant för hälsingegårdarnas fäbodsystem. Här finns även *Vängsbo by* med gården Nygårds, i Ovanåkers kommun, som beskrivs som en bymiljö med särpräglad arkitektonisk utformning. Alla dessa platser präglas av produktionsmiljöer och kan anses fylla ambitionen att visa upp regionens ekonomiska bas och hälsingarnas arbetshistoria. Dessa kom dock inte med i den andra nomineringsomgången.¹⁹⁷ Andra gårdsmiljöer har fått förnyat förtroende och inkluderats i samband med den senare nomineringen. Två gårdsmiljöer som inte tagits med i den tidigare nomineringshandlingen men väl i den senare är *Gästgivarv* i Vallsta, Bollnäs kommun samt gården *Bortom Åa i Fågelsjö* i Los, Ljusdals kommun. På följande uppslag finns en lista över de gårdar och kulturmiljöer som nominerades i de två omgångarna samt en kartbild. Notera att hälsingegården Bortom Åa i Fågelsjö är lokaliserad i Ljusdals kommun men i Dalarnas landskap.

---

197. Se även kapitel 7. *Nomineringsarbetet*.

Tabell 2. Gårdar - miljöer som nominerats till Unesco:s världsarvslista. Se utvik med bilder i bilaga.

Gårdar / Miljöer	Kommun	Nomineringsår	Inscribe
1. Västerby, Rengsjö.	Bollnäs	2007	
2. Trolldalen - Växbo kvarn.	Bollnäs	2007	
3. Hillista -Nansta-Trogsta, Forsa.	Hudiksvall	2007	
4. Norrgården, Flatmo, Forsa.	Hudiksvall	2007	
5. Delsbobygden, Delsbo.	Hudiksvall	2007	
6. Kulturreseptatet Västeräng -Ås- Vi.	Hudiksvall	2007	
7. Bommars, Letsbo.	Ljusdal	2007/2011	2012
8. Kristofers, Stene, Järvsö.	Ljusdal	2007/2011	2012
9. Karls, Bondarv, Järvsö med bymiljö.	Ljusdal	2007	
10. Å by, Svens, Jättendal.	Nordanstig	2007	
11. Ersk-Mats, Lindsjön, Hassela.	Nordanstig	2007	
12. Väsbo fåbodar.	Ovanåker	2007	
13. Jon-Lars, Långhed -Näsbyn - Gunbo, Alfta.	Ovanåker	2007/2011	2012
14. Pallars, Långhed -Näsbyn - Gunbo, Alfta.	Ovanåker	2007/2011	2012
15. Skommars, Tutabo, Grängsbo, Alfta.	Ovanåker	2007	
16. Vängsbo by, Ovanåker, Nygårds.	Ovanåker	2007	
17. Erik Anders, Asta by, Söderala.	Söderhamn	2007/2011	2012
18. Gästgivars, Vallsta.	Bollnäs	2011	2012
19. Bortom Åa, Fågelnsjö, Los.	Ljusdal	2011	2012

Figur 3. Karta över sex hälsingekommuner med gårdar och miljöer som finns upptagna i nomineringsomgångarna 2007 & 2011. Omarbetad av författaren. Gårdar numrerade i rött är idag världsarvs gårdar.

Medan sex av sju världsarvsgårdar finns lokaliserade mer sammanhållet och relativt tillgängliga runt om i Hälsingland har gården Bortom Åa, ett mer perifert läge i Fågelsjö-Los, i Dalarnas landskap, alltså utanför gränsen för Hälsinglands landskap. Gården i Fågelsjö har på grund av sitt perifera läge haft svårare att hävda sig i publika sammanhang men blev, på grund av sitt omfattande interiörmåleri, medtagen i den andra nomineringsomgången.

Bortom Åa, som ägs av Ljusdals kommun med drivs och hålls tillgänglig av en hembygdsförening har i olika sammanhang fått mindre uppmärksamhet i jämförelse med till exempel gården Gästgivars i Vallsta. Gästgivars har i jämförelse med andra blivit mer tydligt exponerad under sin karriär som världsarvsgård och fått en mer central position i världsarv arbetet. I samband med de nya villkoren för världsarvsarbetet i Gävleborg blev både Bortom Åa och Gästgivars valda som kandidater till en andra nomineringsomgång, främst på grund av ett omfattande och antikvariskt intressant interiörmåleri. Gästgivars har även fått en framskjuten plats i media, i världsarvsbroschyrer och bland kulturavsexpertisen. Andra gårdar, till exempel Jon-Lars i Långhed och Kristofers i Järvsö, har sjunkit tillbaka i fokuseringen av världsarvsgårdar. Man kan spekulera i om ägandeformen och graden av publik verksamhet har haft betydelse i dessa sammanhang. Eller är det så att de, i den första nomineringen utvalda världsarvsgårdarna, redan är tryggade och ses som självklara representeranter för det världsunikum?

Urvalet av gårdar till världsarvs nomineringarna har gjorts av de antikvariska myndigheterna men det betyder inte att urvalet inte också debatterats. I insändare och i artiklar har enskilda urval och principer för urvalet fått kritik, inte minst med tanke på den kunskapssyn, urval av gårdar och temamässigt tänkande som präglade den tidigare nomineringen. I en debatt presenterade en konstvetare sina kritiska tankar om vilka traditionsbärare inom inredningsmåleriet som borde exponeras. Olika traditioner efterfrågades och Gästgivars, som nykomlingen i sammanhanget, blev en god kandidat för att fungera som ett pedagogiskt exempel på inredningsmåleri. I sin bedömning tar Unescos världsarvskommitté ingen hänsyn till gårdarnas ägarskap, driftsformer eller geografiska läge. Tillsammans med expertorganet ICOMOS strävar Unesco främst efter att upprätthålla de antikvariska värden som ska verka utskiljande.

Man kan konstatera att gårdar som sorterar under definitionen 'hälsingegårdar' har gjort olika karriärer under den period som världsarvsfrågan hållits aktuell. I en första nominering som fokuserar på ekonomiska värden får vissa miljöer och gårdar högt anseende medan i en andra nomineringsomgång får andra gårdar träda in.

3 Hälsingegården som fenomen

[...] och vid dalens gräns, där skogen började, stodo gårdarna. De voro stora och välbyggda och följde den ena efter den andra i en nästan obruten rad. Ur Selma Lagerlöfs *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*.¹⁹⁸

Citatet ur Lagerlöfs pedagogiska försök att med äventyrlitteraturen beskriva den svenska kulturgeografin visar på att ”gårdarna” i Hälsingland är ett historiskt uppmärksammat signum för regionen. Man kan lätt föreställa sig att sådana regionala symboler redan på Lagerlöfs tid användes svepande utan något behov av att särskilja olika bebyggelsemönster. Men det visar på att begreppet hälsingegårdar var etablerat redan kring sekelskiftet. Vad som omfattas av en hälsingegård är emellertid inte entydigt och för den oinvidge kan en hälsingegård ofta likställas med en ”bondgård i Hälsingland”.

Det förekommer olika uppfattningar om vad begreppet ”hälsingegård” egentligen omfattar; till exempel en hel jordbruksfastighet inklusive skogs- och åkerarealer, ett sammansatt byggnadskomplex bestående av flera byggnader eller en enskild, ofta rikt dekorerad, mangårdsbyggnad. I den förteckning över drygt tusen ”hälsingegårdar”, som finns hos länsstyrelsen är det den första, bredare definitionen som används, medan en bildrik litteratur och turistbroshyrer ofta refererar till en större mangårdsbyggnad som ”hälsingegården”.

Man kan dock konstatera att definitionen av hälsingegården varierar beroende på vem som tolkar och från vilken position och med vilket syfte tolkningen görs. Helt klart är att de flesta definitionerna handlar om ursprung och autentiska värden.

Som diskuterats i inledningen är det dock viktigt att hålla i minnet att den officiella uppfattningen om kulturarvsbruk som främst fokuserar på autenticitet som ett uttryck för historisk kontinuitet inte nödvändigt överensstämmer med brukarnas (turistnäring, gårdsägare med flera) förhållningssätt till kulturarvs-

---

198. Lagerlöf, S. (1907).

bruk där det snarare handlar om skapandet av en känsla av att kliva in i en annan tid.

Det är således svårt att ge några entydiga svar kring vilket innehåll och med vilka metoder som en hälsingegård kan definieras. För den oinvidige kan begreppet hälsingegård blir svårbegripligt och mångfalden av beskrivningar ger oss därför anledning att reflektera över hur en hälsingegård definieras i olika sammanhang. Bland mer antikvariskt initierade personer pekas uppmärksammade gårdar ofta ut som ”välbevarade jordbruksfastigheter” med bevarade ”tidstypiska karaktärsdrag” i byggnadernas exteriörer. Här finns även andra jordbruksfastigheter i Hälsingland som lokalt anses bära på en historia men som i antikvarisk mening inte kan inordnas i kategorin hälsingegårdar. Sedan världsarvsprocessen genomförts i Gävleborg har ytterligare en kategori, *världsarvsgårdar*, lagts till listan av definitioner av hälsingegårdar.

Under mina resor i Hälsingland och besök vid olika gårdar har jag fått uppleva mångfalden i de arkitektoniska uttrycken bland hälsingegårdarna. Varje gård har sina egenheter avseende utseende, ägande, verksamhet och ekonomi. Med sitt personliga namn och dominans i landskapet och hos människorna hanteras gården ofta som om den har en egen särskilt upphöjd position i nätverket kring världsarvet. En berömd gård som blir till salu och får ny ägare väcker därför nyfikenhet.

Som uttalat fenomen ska hälsingegården förknippas med den minnesvård som startades under 1920-talet då lokala hembygdsföreningar bildades runt om i landet. Ett sätt att konkret visa upp dessa fastigheter var genom att peka ut en landskapspecifik arkitektur. Jordbruksfastigheter i Hälsingland fick i samband med en tilltagande industrialism ofta anta rollen som fysiska manifestationer för en rik och närande del av lokalsamhället. En viktig aktör i dessa sammanhang var en framväxande hembygdsrörelse som fick stort utrymme i den nationalromantiska våg som drog fram över Europa kring sekelskiftet.¹⁹⁹ I början av 1900-talet utvecklades den svenska hembygdsrörelsen, ofta uttryckt som en rörelse mot en samhällsutveckling präglad av industriell effektivitet och en tilltagande urbanisering.²⁰⁰ 1800-talets stora samhällsförändringar medförde att den gamla folkkulturen upplevdes hotad.²⁰¹ Denna utveckling gav även näring till intresset för en gammal folklig, agrar livsstil och organiseringen lät inte vänta på sig.

I Hälsingland etablerades många jordbruk i och med regionens expansion i samband med en allmän ekonomisk uppgång i den svenska jordbruksnäringen i

---

199. Sundin, B. (1994).

200. Se Frykman, J. & Löfgren, O. (1979).

201. Björkroth, M. (2000).

slutet av 1700-talet.²⁰² I takt med utvecklingen av förindustriella produktions-tekniker, lägre investeringar i militära aktiviteter och en förbättrad livsmedels-försörjning förbättrades successivt levnadsvillkoren. Man kan föreställa sig att när gårdarna utvecklas till livsuppehållande produktionsmiljöer blir de även symboliska centra för en förbättrad livssituation för många individer på lands-bygden. För gårdar i Hälsingland blev storleken och utsmyckningarna markö-rer som skiljer en hälsingegård från andra jordbruksfastigheter i Hälsingland.

Hälsingegårdarnas glansperiod anses infalla mellan 1790 och 1860.²⁰³ Denna period utvecklade gårdsägare sitt byggande och vissa gemensamma drag i arkitekturen kom att förstärkas. Dagens definition betonar ofta de ge-mensamma dragen men i sammanhanget är det även viktigt att komma ihåg att byggandet präglades mer av variation än av gemensamma drag. De hälsinge-gårdar som finns kvar idag visar även upp variationer när det gäller ägarförhål-landen. De flesta hälsingegårdar ägs privat men det finns även exempel där en kommunal förvaltning eller ideell förening står som lagfären ägare.

De bostadshus (mangårdsbyggnader²⁰⁴) som idag är fokuserade i världs-arvsnomineringen och som tillskrivs speciella kvaliteter är i regel resultatet av olika ut- och påbyggnadsprojekt.²⁰⁵ Detta säger oss att utvecklingen av stor-byggda gårdar i Hälsingland har ägt rum under en relativt lång tidsperiod. I forskning kring hälsingegårdarna visas ofta att många av de storbyggda hälsingegårdarna successivt har utvecklats över generationer. Det är därför komplicerat att exakt definiera vad som utgör en ”färdig” byggnad. Vissa mangårdsbyggnader, som i exemplet Jon-Lars i byn Långhed, har på kortare tid färdigställts efter en planritning medan andra gårdar har byggnader som är resultatet av en långsiktig planering. Resultatet har blivit att gårdarna runt om i Hälsingland skiljer sig åt, både stilmässigt och till sin historia, även om de alla utgör exempel på en i grunden gemensam byggnadstradition.

3.1 Jon-Lars och Karlsgården – en jämförelse

Den stilmässiga spännvidden bland olika hälsingegårdar kan illustreras genom en jämförelse mellan två hälsingegårdar med vitt skilda arkitektoniska uttryck och historia. Ett av de större utförandena är *Jon-Lars* i byn Långhed, Ovanå-

---

202. Gadd, C.J. & Myrdal, J. (red.) (2000).

203. Bedoire, F. & Hogdal, L. (2000); Bedoire, F. (2001).

204. I Hälsingland används ofta ordet *byggning*, en dialektal variant av ordet byggnad.

205. För att särskilja byggnader vid en hälsingegård som i huvudsak används som bostäder används ofta begreppet ”mangårdsbyggnad” medan begrepp ”byggning” används dialektalt.

kers kommun.²⁰⁶ Byggnaderna vid Jon-Lars uppfördes efter en brand 1851. Som dess motpol kan *Karlsgården* i Järvsö, Ljusdals kommun lyftas fram med sin fyrbyggda gårdsmiljö och sina opanelade timmerväggar.

Gården Jon-Lars är speciell eftersom bostadshuset anses vara ett av de till bostadsytan största i regionen. Denna exceptionellt stora byggnadstyp är vanlig bland jordbrukshemman i Voxnadalen dit byarna kring Alfta hör. Huvudbyggnaden och majoriteten av uthusen vid Jon-Lars, totalt elva byggnader, återuppfördes efter att större delen av gårdens byggnader förstördes av branden. Bostadshuset, som uppfördes av två bröder under perioden 1852 till 1857, planerades att fungera som ett flerfamiljshus. Vid sidan av den omfattande bostadsytan är huset särskilt uppmärksammat för sin utsmyckade entré med brokvist och trapp samt dubbla dörrentréer som var för sig leder till respektive bostadsdel.

Bild 4. Den väl dekorerade förstukvisten vid världsarvsgården Jon-Lars i Långhed.
Foto: Länsmuseet i Gävleborg.

Delar av byggnaden är idag ombyggd och anpassad enligt dagens byggstandard, medan övriga rum och ytor har bevarats i syfte att kunna visa en 1800-tals interiör med väggmålningar, tapeter, inredningsnickerier och eldstäder.

---

206. Bland kulturminnesvårdande myndigheter anses bostadsbyggnaden vid Jon-Lars utgöra en god representant för byggnadstraditionerna i Voxnadalen, vilket föranlett ett beslut 1994 om bevarandestydd enligt kulturminneslagen.

Gårdens historia domineras sedan 1600-tal av en släkt vars medlemmar sökt att bevara exteriören i ursprungligt skick med rödfärgade och slätbilade timmerväggar och det brutna och valmade tegeltaket. Mangårdsbyggnaden försågs med för den tiden ett exceptionellt stort antal fönster och flera rum för större mottagningar för fest och religiösa möten.²⁰⁷ Antalet fönster användes som underlag för beskattning av fastigheten, vilket givit upphov till spekulationer kring de ekonomiska villkor som gällde för uppförandet av bostadsbyggnaden.²⁰⁸

Bild 5. Mangårdsbyggningen vid världsarvsgården Jon-Lars i Långhed. Foto: Martin Paju.

Man kan undra med vilka resurser bröderna kunde uppföra en sådan för den tiden stor byggnad, vilka som deltog i arbetet och under vilka villkor som ett sådant byggnadsprojekt kunde genomföras?

Den nuvarande ägaren har ambitionen att hålla gården bevarad med de exteriörer och interiörer som byggnaderna tidigare utrustats med. Huvudbyggnadens bostadsrum och salar är rikligt dekorerade med målade motiv vilket gör Jon-Lars särskilt intressant som objekt i nomineringen till världsarvslistan.²⁰⁹ Idag fungerar gården som privatbostad och görs endast tillgänglig för besök i officiella sammanhang och för enskilda guideföretag och turistorganisationer.

---

207. Sundberg, M. (1993).

208. Bedoire, F. & Hogdal, L. (2000).

209. Jansson Herlitz, L. & Broström, I. (2013).

Ett exempel på en hälsingegård med en helt annan historia, arkitektur och förvaltningstyp är Karlsgården i Järvsö som sedan 1927 ägs av Hälsinglands Hembygds-krets.²¹⁰ Som hembygds-gård och visningsobjekt har Karlsgården blivit till en offentlig plats och rum för ett lokalt bevarandebeslut. Enligt lokala berättelser har Karlsgården varit bebodd sedan 1300-tal men har sedan 1500-talet fram till försäljningen utgjort en släktgård.²¹¹

Karlsgården är ofta benämnd som en *fyrbyggd* gård med en byggnadsstruktur som huvudsakligen kan härröras från 1700-talet med, i ett hälsingegårdsperspektiv, relativt låg bebyggelse. Den är även ett exempel på jordbruk som byggnadsmässigt utvecklats över flera sekel.²¹²

Bild 6. Tunet vid Karls-gården i Bonnarv. Foto: Martin Paju.

Det inre gårdstunet omfattas av sammanbyggda men separata byggnader som var och en haft särskilda funktioner som efterfrågades i självhushållets jordbrukssamhälle. Denna ”fyrbyggning” är ett exempel på en ofta förekommande nordsvensk gårdsstruktur där byggnadernas placering bildat en skyddsmur runt ett gårdstun, en torgliknande yta i mitten.

Karlsgården har herrstuga och vardagsstuga med portluder. Utmed sidorna finns byggnader för olika typer av djurhållning samt visthus, slibod, och avträde. Utanför den fyrbyggda gårdsstrukturen, bildas ett yttre tun, där andra

210. Se beskrivning av hembygdsvårslens framväxt på s. 84.

211. Begreppet ”släktgård” avser här jordbruksfastighet där äganderätten kontrolleras av en släkt och generationsövergångar regleras via sedvanlig testamentering.

212. Olsson, D. (2003).

byggnader finns uppförda för olika typer av förvaring (ved, djurfoder, spannmål) samt bastu. 1927 övertogs ägarskapet och underhållsansvaret av Hälsinglands hembygds-krets och gården drivs idag som besöksgård i samarbete med Järvsö hembygdsförening.²¹³ Detta som ett resultat av att den siste ägaren avlidit 1922 och gården och dess inventarier gått till försäljning.²¹⁴

Beskrivningarna av Jon-Lars och Karlsgården visar på att hälsingegårdarna präglas mer av mångfald än av enhetlighet och monokultur. Man kan konstatera att berättelserna kring hälsingegårdarnas historia har många variationer avseende både arkitektur och funktion som utvecklats över olika epoker.

3.2 “Berättelsen hälsingegårdarna”

Det finns flera teorier kring orsakerna till att bönderna i Hälsingland byggde så stort. I litteratur där hälsingegårdarna avhandlas lyfts bland annat böndernas relativa välstånd och behov av att manifesteras sin position, som möjliga orsaker.²¹⁵ En teoribildning fokuserar på att man byggde för fest och andra sammankomster, kyrkliga men även där olika rättsprocesser kunde förläggas.²¹⁶ Detta gäller även varför byggnaderna dekorerats med olika typer av utsmyckningar. Det finns olika teman i berättelserna och det förefaller som om själva floran av orsaker till denna regionala arkitektur, stärker en mytbildning kring fenomenet hälsingegårdarna.²¹⁷ Begreppet hälsingegård kan därför förstås som ett samlande koncept för de konstruerade minnen som samhället önskar behålla. Detta i sin tur genererar ökat intresse både från allmänheten och från olika typer av expertgrupper.

Hälsingegårdarna har hos lokalbefolkningen tidigare uppfattats som en relativt isolerad företeelse i bygden.²¹⁸ Men efter 1995 då olika aktiviteter kom igång, har gårdarna, utöver sin roll som byggnadsminnen, skapat en ström av projekt, böcker och turistbroschyrer där olika aspekter och värden har lyfts fram, dokumenterats och inte minst debatterats. Nationellt är det gårdarnas byggnadsstil, inredningsdetaljer med tapeter och schablontryck och utsmyckade entréer som bidragit till att hälsingegårdarna fått uppmärksamhet.²¹⁹ Denna uppmärksamhet vidmakthölls främst av personer och organisationer

---

213. <http://karlsibondarv.se/historia/>

214. Henriksson, H. (1973).

215. Johansson, E. (2003).

216. Bedoire, F. & Hogdal, L. (2000).

217. Se till exempel diskussion om inredningsmåleriet i Andersson, M-B. (2000) samt informationsbroschyrer som producerats i samband med världsarvsprojektets genomförande.

218. Detta stöds av ett flertal informanter.

219. I samband med invigningen av Skansen 1891 etablerades två miljöer som representanter för bondearkitekturen i Hälsingland, Delsbogården samt Bollnässtugan.

med intresse för kulturmiljöer och ett engagemang inom byggnadsvårdsteknik och etnologi.

Ett tema i berättelserna kan hänföras till koncepten moral och ordning. Det handlar om böndernas relation till kyrkan och till högre ståndspersoner i bygden. Lokala berättelser vittnar om hur hälsingebönderna, genom storbyggda och väldekorerade hem, kunde erbjuda ståndsmässiga miljöer för olika typer av sammankomster. Enskilda berättelser vittnar om att tingsrättsförhandlingar kunde genomföras på en hälsingegård. Bristen på religiösa lokaler i småbyarna ledde också till att ekonomiskt välbärgade bönder upplät sina hem för bönemöten och husförhör. Ett annat exempel på storböndernas associering till kyrkan är berättelsen om hur lokala snickare som deltog i inredningsarbeten i en ny kyrkobyggnad fick inspiration till dekoration av förstukvistar till olika gårdsbyggnader.

Många stora gårdsbyggnader har kopplingar till starkt religiösa världsbilder. Kyrkan och prästerna hade en stark roll i hälsingebygden och dessa maktinstitutioner kan ha påverkat bönderna till en kyrkoinspirerad arkitektur, ofta med bibliska teman i inredningsmåleriet.²²⁰

Detta ger en bild av jordbruksföretagarnas situation i 1800-talets Hälsingland där hårt arbete och ackumulering av ekonomiskt kapital knöts till en religiös värdegemenskap. Många av de ekonomiskt besuttna jordbrukarna uppfattades som auktoriteter i lokalsamhället och de odlade ofta kontakter med kyrkan som då var en institution med möjlighet att utöva makt. Hälsingeböndernas strävan efter ekonomiska vinster blev också en arena för skapandet av sociala hierarkier.²²¹ Positionen som storbonde i lokalsamhället kunde stärkas av att hålla sig nära representanter för högre andliga värden. Många hälsingebönder medverkade aktivt i religiösa församlingar och gav det stöd som behövdes till olika aktiviteter. Alla de bönhus och småkyrkor som uppfördes runt om i Hälsingland var även ett uttryck för en fungerande relation mellan ekonomisk välfärd och andliga värden.

Resonemangen kan jämföras med en idé om att hälsingebönderna hade ett behov av att uppfattas som en maktbas vid sidan av kyrkan, militären och rättsväsendet.²²² Många hälsingebönder var inte endast jordbrukare utan tog även säte i olika rättsvårdande institutioner och politiska församlingar. Bilden av lokalsamhällets auktoriteter med behovet av att manifesteras sig fysiskt i landskapet, blev allt tydligare. Även frånvaron av ett

---

220. Andersson, M.-B. (2000); Fiebranz, R. (2002); Fiebranz, R. (2003).

221. Johansson, E. (1994).

222. Jämför med Webers resonemang om den västerländska kapitalismens utveckling och den kristna etiken. Weber, M. (1978).

svenskt adelskikt i regionen skapar ett utrymme för välbärgade hälsingebönder att skapa sig en maktposition.

Under första delen av 1800-talet, då byggandet av stora gårdsbyggnader var som mest omfattande, växer det också fram nya grupper i lokalsamhället. Olika typer av tjänstemän, näringsidkare och handelsverksamma personer tar plats i det politiska landskapet och hotar delvis böndernas, sedan århundraden, starka position.²²³ Genom en förändrad social struktur växer det också fram nya ekonomiska relationer i lokalsamhället.

Det är viktigt att komma ihåg att en gryende industrialism med en tilltagande urbanisering hotade böndernas ställning som viktiga samhällsspelare. Detta hör samman med att jordbrukets centrala roll för den nationella ekonomin tonades ned genom att industrisamhällets ekonomi och kultur slår igenom under senare delen av 1800-talet.²²⁴

Produktionen av varor och tjänster skedde i den meningen att gårdarna en gång i tiden utgjorde mindre förindustriella centra i en bygd som dominerats av skog och odlad mark.²²⁵ Med ofta enkel teknik och med skogens material som grund utvecklade hälsingebönderna mindre produktionsenheter nära kraftgivande vattendrag. Vid dessa småindustrier kunde lin för textilproduktion bearbetas, spannmål malas eller bruksföremål smidas.

Man ska komma ihåg att många gårdar som klassas som antikvariskt värdefulla fortfarande är aktiva produktionsmiljöer med växtproduktion för livsmedel och djurfoder. Här finns även gårdar som förändrat produktinnehållet till att mer koncentreras på olika typer av miljötjänster.

Genom den industriella utvecklingen med växande sågverkscentra utmed norrlandskusten och en tilltagande specialisering ökade efterfrågan på arbetskraft i industrierna. Dessa nya möjligheter lockar många lantarbetare och unga människor till städerna vilket skapar sämre ekonomi för många jordbruksföretag. I samband med denna samhällsförändring fortsätter många enskilda bönder att manifesteras sig med utbyggnader och exklusiva inredningar samtidigt som andra väljer att inte investera i sina gårdar.²²⁶

Berättelsen om hälsingegårdarna och deras befolkning framförs ofta med stöd från historiska referenser. Ett återkommande citat är från riksantikvarien Sigurd Erixons beskrivning av landskapet:

---

223. Svensk byggtjänst. (2002).

224. Frykman, J. & Löfgren, O. (1979).

225. Gadd, C.J. & Myrdal, J. (red.) (2000).

226. I Ekman, A.-K. (1991) beskrivs dessa skillnader mellan Alfta och Edsbyn.

Hälsingland är eller var dock en gång Sveriges stoltaste landskap i fråga om byggenkap. Här har funnits karska bönder, som behövt svängum i sina gårdar och haft glädje av att se litet pompa och skönhet omkring sig. Så växte här upp dessa makalösa träborgar och timmerslott, varav ännu några bevarats och som verka så imponerande, där de ligger i dalslutningar och älvbrinkar.²²⁷

I den historiska framställningen av hälsingegårdarna har betoningen legat på att gårdarna i Hälsingland främst är tecken på hur rika, stolta och innovativa bönder skapade sig maktpositioner i lokalsamhället. Det sätt på vilket begreppet hälsingegårdarna har utformats är nästan ett extremt exempel på en sådan historieförsköning.

I Hälsingland och Gävleborg finns en metaberättelse i vilken bönderna fortfarande framställs som en kulturell elit men här har även konkurrerande berättelser vuxit fram där andra grupper runt gårdarna fått ökat utrymme, till exempel utanvidsfolk.²²⁸

Emellertid får berättelser om utanvidsfolk och andra representanter från "fattig-Sverige" inte särskilt stor plats i marknadsföringen av gårdarna. Det har orsakat en debatt där kritiska röster anser att den lyckliga berättelsen kring hälsingegårdarnas framväxt är alltför ensidig. Ett tydligt exempel på detta är ett bidrag från det mediala fältet i form av en insändare skriven av pseudonymen "Elin Hägg" som publicerades i mars 2011 i en av regionens lokaltidningar:

Här har jorden brukats av självständiga, stolta och arbetsamma bönder i århundraden. De storslagna gårdarna berättar en framgångsrik historia om jord- och skogsbruk, djurhållning och handel. Och visst gör den det! Men de berättar även en annan historia, den om vita piskor och barnadöd, våldtäkter i vackert utsmyckade sängar, ömmande ryggar och bönder som plågade sin arbetskraft. Var finns denna historia representerad i historien om de vackra hälsingegårdarna?²²⁹

Ett annat exempel, denna gång från det akademiska fältet, är den konstvetare med lokalt engagemang som kritiserat framställningen av hälsingegårdarna när dessa fokuserat på hälsingebönderna som en regional överklass. Hon menar att även andra kategorier med anknytning till gårdarna bör lyftas fram.

---

227. Citatet från Erixon förekommer i flera olika publikationer. Bland annat i Nordin, E. (2006); Rideland, F. (2004) samt på hemsidan där Hälsingegårdarna presenteras <http://halsingegardar.se>.

228. "Bland utanvidsfolket under 1800-talet liksom bland befolkningen i övrigt kan en social skiktning skönjas från alkoholiserade utfattiga i fallfärdiga ruckel till skötsamma hantverkare som timmelmän, murare, smeder, storsnickare och målare med högt anseende på välsköta små gårdar med rikt utsirade förstukvistar och dekorerade inredningar. Till utanvidsfolket hörde vidare skomakare, skräddare och kvinnor som livnärde sig på att spinna, väva, sy, baka och städa i dagsverken hos bönderna, pigor och drängar, 'kloka' gummor och gubbar, aktiva eller avskedade indelta soldater." Se Andersson, M.-B. (2003).

229. Ljusdalsposten (2011-03-12).

Hälsinglands storbondgårdar har de senaste åren rönt ett intresse utan dess like inom och utom landskapets gränser. [...] Gamla myter frodas, som att hälsingebönderna av högmot och skrytsamhet tävlade med varandra i bygghälsa. [...] ”Hälsinglands utanvidsfolk var i högsta grad integrerat i bondesamhället.” [...] Den historia som jag här efterlyser är utanvidsgårdarnas och utanvidsfolkets historia, som återstår att skriva när den hittills främst förvaltats i den muntliga kulturen på Norrlands landsbygd.²³⁰

Dessa exempel från debatten kring hälsingegårdarna står i samklang med generella teorier om hur ett kulturarv skapas genom att grupper med maktpositioner ofta dominerar processen.²³¹

3.3 Hälsingegårdar – antal och kommunalt engagemang.

Att definiera en kultursymbol som hälsingegården handlar om vem som ges, eller tar, tolkningsföreträdet. Ett sätt att försöka dominera i kampen om ett sådant företräde är att skapa kontroll över vilka värden som faktiskt finns. För hälsingegårdarna är antalet ett sådant värde.

I artiklar, litteratur, broschyrer och informationsmaterial kring hälsingegårdarna som kulturarv får man ofta information om att det finns ”tusen hälsingegårdar”. Uppgiften kommer ursprungligen från en inventering som genomförts av länsstyrelsen i Gävleborg. I en databas finns en lista på 1022 registrerade gårdar som anses bära på bevarandevärda detaljer och därför bör komma ifråga för underhållsinsatser.²³² Databasen, som innehåller översiktliga uppgifter om gårdarna, ska fungera som en ”snabbinventering” men även som ett register som håller samman uppgifter från och hänvisningar till olika källor om hälsingegårdarna. För ett mindre antal gårdar finns även uppgifter om enskilda hus och enskilda rum. Normalt registreras endast byggnader av särskilt intresse och klassificeras enligt en standardiserad lista över byggnadstyper.

I en ambition att försöka förstå varför engagemanget skiljer sig mellan olika hälsingekommuner lockades jag att titta närmare på hur antalet registrerade gårdar fördelar sig på de sex Hälsingekommunerna. Fördelningen ser ut enligt tabellen:

---

230. Andersson, M-B. (2003).

231. Lowenthal, D. (1998).

232. www.xgardar.se/xgardar.

Tabell 3. Registrerade hälsingegårdar fördelade på åtta kommuner.

Kommun	Antal fastigheter
Härjedalen	1
Ockelbo	3
Nordanstig	30
Söderhamn	123
Ovanåker	155
Hudiksvall	222
Ljusdal	223
Bollnäs	265
Totalt	1022

Fördelningen över regionen skapar ett mönster och ger upphov till frågor.²³³ Varför har Hudiksvall, Ljusdal och Bollnäs över 200 gårdar medan Söderhamn och Ovanåker visar upp ett mindre antal mellan 120-160? Hur kan detta tolkas?

Ovanåkers kommun, har sedan gårdarna blev uppmärksammade som kulturobjekt, i början av 1990-talet, profilerat sig som särskilt aktiv. Orsakerna till detta har att göra med enskilda tjänstemän och företagare inom kulturmiljövård och turism, som tillsammans har gjort inventeringar, registreringar och upprättat skyddsplaner inom ramen för ”områdesbestämmelser”.²³⁴

I Ovanåker har samtalen kring ”stolta Hälsingegårdsägare” resulterat i ett positivt samförstånd. Samarbetet mellan kommunala förvaltningar och enskilda gårdsägare har till syfte att skapa samsyn och ett gemensamt åtgärdsprogram har fått epitetet ”Ovanåkersmodellen”. Namnet förekommer i olika sammanhang där Ovanåker har skapat särskild uppmärksamhet. Kommunens arbete med gårdarna har inte alltid möts av positiva reaktioner och projektet hade inledningsvis inget politiskt stöd. Turistfrågor var under en period inte heller prioriterade på kommunens utvecklingsagenda. Ett inventeringsprojekt som startades på initiativ av kommunens planhandläggare möttes av negativa reaktioner bland gårdsägare. En handläggare berättar om situationen:

---

233. Orsaken till att det i listan finns inventerade gårdar utanför de sex hälsingekommunerna (Ockelbo i norra Gästrikland, Dalarna samt Härjedalen i Jämtlands län) handlar om att en hälsingegård definieras enligt kulturella gränsdragningar medan svenska kommungränser ofta grundar sig på administrativa och ekonomiska variabler.

234. Områdesbestämmelser används inom begränsade områden utan detaljplan för att reglera mark- och vattenanvändning samt bebyggelsemiljöns egenskaper. De kan också användas för vissa andra uppgifter av mer administrativ karaktär. Områdesbestämmelser antas för att säkerställa syften i översiktsplanen eller tillgodose riksintressen enligt Miljöbalken. Genom områdesbestämmelser kan allmänna intressen prövas mot varandra på ett bindande sätt och ett allmänt intresse kan prövas mot ett enskilt. Kommunen kan genom områdesbestämmelser få ett bindande besked från staten om huruvida ett riksintresse blivit tillräckligt tillgodosett. Se Boverket (2002).

Man blev initialt utbud av lantbrukarna i Alfta för att skapa områdesbestämmelser. Då insåg vi att vi måste jobba på ett annat sätt. Man måste kunna möta folk.²³⁵

På Riksantikvarieämbetet fanns en annan uppfattning. Här ställde man sig särskilt positivt till hur Ovanåker hanterade enskilda fastighetsägare. Riksantikvarieämbetet har senare uppmärksammat sitt eget arbete med kulturmiljöer och delaktighet med ”Ovanåkersmodellen” som utgångspunkt. Med rubriken ”Delaktighet i landskapsutvecklingen” som ledstjärna har olika samverkansformer testats i syfte att stimulera lokalt engagemang för förvaltning av kulturlandskap.²³⁶

På andra håll i regionen har arbetet inte alltid gått friktionsfritt utan orsakat motstånd från enskilda fastighetsägare som hellre har betonat negativa aspekter av sådana organiserade inventerings- och skyddsåtgärder. Det kan handla om misstänksamhet mot myndigheter som med olika regelverk begränsar fastighetsägarens frihet att göra förändringar, till exempel byggprojekt, på sin egen mark. Ett sådant motstånd har rapporterats från olika håll i Hälsingland, särskilt i kommunerna Ljusdal och Hudiksvall. Därmed icke sagt att det inte i enskilda jordbruksenklaver, som Forsa i Hudiksvalls kommun och Järvsö i Ljusdal, finns ett starkt engagemang för hälsingegårdarna som fenomen och ett intresse för världsarvsarbetet.

Att ordföranden i styrgruppen för världsarvsprojektet rekryterades från Ovanåker var kanske därför inte en tillfällighet.²³⁷ Denne, Ovanåkers ”starke man”, såg uppenbarligen positivt på ett starkt engagemang i världsarvsfrågorna som drevs med Regionförbundet i Gävleborg som huvudman.

I Nordanstig, Ljusdal och Hudiksvall har hälsingegårdsfanan förts något lägre. Nordanstigs kommun med lägst antal gårdar är både till yta och till befolkningstal mindre. I kommunen finns ett 30-tal gårdar, så det relativt begränsade engagemanget kan i viss mån göras begripligt. Dessutom har Nordanstig en historisk bakgrund där befolkningen mer associerats sig som en del av ett ångermanländskt kulturområde. Av tradition är näringslivsverksamheten i Nordanstig starkt kopplad till utvecklingen i Hudiksvall och Sundsvallsregionen.²³⁸ I det perspektivet är det inte förvånande att region-

---

235. IP nr: 006.

236. Riksantikvarieämbetet (2010).

237. En mer omfattande beskrivning och diskussion kring projektet ”Hälsingegårdar – Världsarv och utveckling” finns i kapitel 6 *Förankringsprocessen och världsarvsprojektet Hälsingegårdar – världsarv och utveckling*.

238. Tillsammans har dessa tre kommuner en befolkning på drygt 140 000 invånare, vilket gör att man i Nordanstig ser möjligheter att framlades bilda en gemensam arbetsmarknadsregion. Nordanstigs kommun (2015).

övergripande projekt som världsarvet hälsingegårdarna får ett relativt svagt genomslag i Nordanstig.

Däremot blir analysen svårare när det gäller Ljusdal och Hudiksvall där antalet inventerade gårdar ligger högre än i Ovanåker. Vad är det som gör att just dessa kommuner har en relativt låg profil i sammanhang som berör hälsingegårdarna som lokal och regional resurs?

För att få en bild av vilka politiska ambitioner som kunde finnas för hälsingegårdarna genomförde jag en sökning bland hälsingekommunernas kulturplaner och andra kulturpolitiska program. Vid sökningen, som jag gjorde 2012, visade det sig att Hudiksvall arbetade med hur en kulturplan skulle tas fram men att arbetet med denna plan inte var en prioriterad fråga. I Ljusdal var läget liknande där ingen kulturplan tagits fram sedan 2001 och i det arbete som påbörjats om en förnyad plan fanns inga signaler om att hälsingegårdarna skulle ges en framskjuten plats.

Ljusdal, liksom Hudiksvall, är historiskt rika industrikommuner. Ljusdals näringsliv har en tradition med stark koppling till skogsindustriella kluster. Hudiksvall har visserligen starka traditioner som bygger på jordbruk och fiske, men här finns även en pappersmasseindustri strax söder om Hudiksvall,²³⁹ en tradition som skapat en bruksmentalitet med fackligt engagemang och större intresse för kollektiva strukturer. I dessa näringsmässiga bakgrunder kanske man kan söka orsaker till att engagemanget för hälsingegårdarna har varierat mellan kommunerna i Hälsingland.

---

239. Iggesunds bruk.

4 Aktörerna

I samband med att världsarvsprocessen i Gävleborg kom igång formades en arena där olika aktörer med intresse för hälsingegårdarna trädde in.²⁴⁰ På arenan möttes aktörer från olika sociala fält och med hjälp av sina positioner och kapital, försökte de få genomslag för just sina perspektiv.²⁴¹ Hur hälsingegårdarna skulle tolkas och definieras styrdes delvis av den uppsättning regler, både formella och informella, som redan fanns etablerade inför arbetet med världsarvsfrågan.

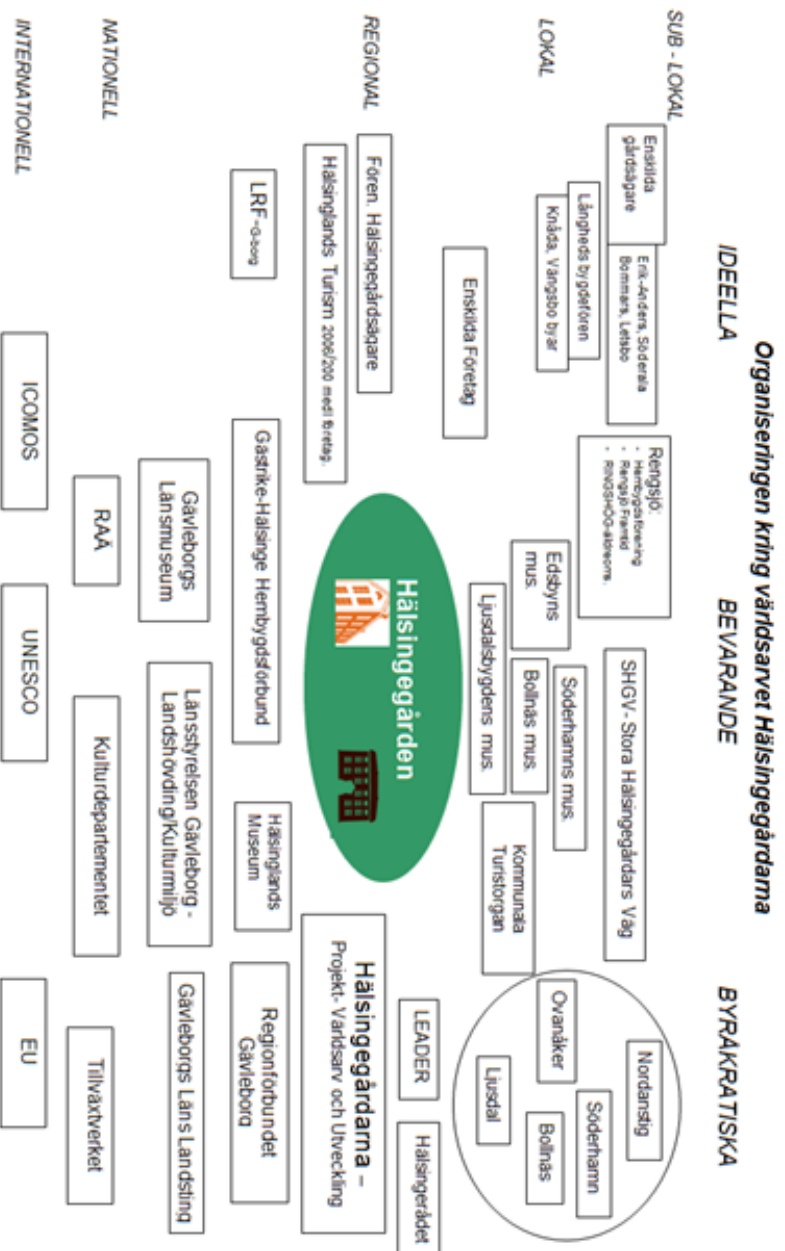
I fallet kring hälsingegårdarna var skalan sådan att de personer som uppbar aktörpositionerna inte bara träffade varandra i många olika sammanhang, utan också kunde inta olika positioner. En enskild person kan, vilket jag redan påpekat, företräda en formell myndighet och samtidigt vara gårdsägare samt driva ett företag. Företagandet kan exempelvis erbjuda sakkunskaper och tjänster som har anknytning till kulturmiljövården. För ägaren av en hälsingegård bedrivs ofta företagandet inom jord- och skogsbruk eller inom besöksnäringen. Samverkan i dessa nätverk innebar även att enskilda personer upparbetade privata relationer. Att beskriva aktörer, intressen och grupperingar innebär därmed ett träcklande i nätverk med komplicerade gränsdragningar mellan individer, positioner och organisationer.

I skissen på nästa sida är aktörerna i huvudsak definierade utifrån sin egen definition av organisering. På den horisontella skalan är aktörerna kategoriserade efter vilken målsättning som de främst företräder. Jag har utgått från tre olika målsättningskategorier; Instrumentella, Bevarande och Byråkratiska mål.

---

240. Med "aktör" menas här inte personer eller individer, utan snarare sociala roller. I det sammanhanget är det också intressant att se vilka olika roller som enskilda kan ha och vad som förenar och skiljer dem åt.

241. Se Figur 1 i kapitel 1.2 *Centrala perspektiv och begrepp*.

Figur 4. Unescos världsarvsfält runt hälsingegårdarna med det kollektiv av aktörer som verkar på olika samhällsnivåer och uppdrag.

På den vertikala skalan finns deras tillhörighet efter samhällsnivå. Skissen fungerar som en översikt av hur aktörerna flätas samman i nätverk med utgångspunkt i vilka intressen deras aktörpositioner ger.

Bilden visar hur ett kulturobjekt som nomineras till världsarvslistan omgärdas av olika organisationer och intressen. Den gör inga anspråk på att kunna täcka alla förekommande organ eller förklara alla nätverkslänkar men den ger en idé om hur omfattande ett nätverk kan bli för den enskilde aktören vid en världsarvsnominering. Sammantaget får man en bild av ett fält styrt av den internationella nivån (Unesco & ICOMOS) med lokala och regionala delfält där aktörer investerar sina resurser i arbetet med att få ökad kontroll över världsarvsprocessen och dess politiska implikationer i regionen. Schemat ska ses som ett försök att sätta struktur på de fält och nätverk som verkar kring hälsingegårdarna. För att ytterligare fördjupa innehållet i bilden av organiseringen kring ett bebyggt kulturarv vill jag, utifrån skissens tre målteman (ideella, bevarande och byråkratiska) bidra med några konkreta beskrivningar.

Bland de ideella aktörerna finns de som fokuserar på bruket av kulturarv. Med detta sagt ska dessa inte uppfattas som ointresserade av byråkrati och bevarandefrågor, men i sin organisering handlar deras verksamheter ofta om att använda hälsingegårdarna för sina egna syften som till exempel kan ta utgångspunkt från föreningslivet eller från en kommersiell verksamhet. Ett exempel på ideella aktörer är lokala byagrupper, byaföreningar och bygderåd som ofta har landsbygdens utveckling som gemensam agenda.

När jag fått närvara vid olika möten som Långheds bygdeförening genomfört har världsarvsfrågorna ofta diskuterats. Inte kring världsarvstekniska frågor utan hur den egna verksamheten skulle kunna anpassas till marknadsföringen av hälsingegårdarna och etableringen av världsarvet. Dessa ideellt drivna sammanslutningar har ofta sociala aktiviteter och ekonomi i sina verksamhetsmål. Föreningens egen lokal ska underhållas och fyllas med verksamhet och samtidigt finns ofta en önskan om att lokalsamhället ska fungera som en sammanhållande enhet, enkelt uttryckt att bygga förtroendefyllda relationer som stärker en känsla av samhörighet. Aktiviteter som genomförts riktade sig ofta mot allmänheten som har intresse av att få ta del av bygdens hälsingegårdar och arbetet med världsarv. Därmed blev gårdarna en del av ett lokalt utvecklingsarbete som kan bidra till att stärka den egna föreningskassan. Vid mina besök till dessa föreningar fanns det en underton av att man på denna nivå inte ville lägga sig i debatten kring världsarv och tolkningar kring gårdarnas historia. Här fanns en mer pragmatisk inställning som kopplas till en lokal samhörighet och lokal utveckling. I Rengsjö finns flera ideella föreningar som arbetade för detta. Rengsjö framtid och Rengsjö hembygdsförening är exempel på organisationer där engagemang för lokal utveckling och hembygdsfrågor flyter samman och där hembygdsområdet, Väs-

terby, blir till en bricka i ett större sammanhang. Vad byggnaderna vid hälsingegården Västerby har för historia och hur de ska tolkas och beskrivas hade få Rengsjöbor problem med. Även om Rengsjöborna inte deltog i den officiella debatten om världsarvet betyder detta inte att de var ointresserade av att för egna intressen slå mynt av frågan.

Under ett andra måltema, bevarandet, finns organisationer som främst arbetade med aspekter på hälsingegårdarna som handlar om bevarande och antikvariska värden. Här finns ett system av aktörer från Unesco, Riksantikvarieämbetet, museibranschen och till den lokala hembygdsföreningen. De individer som uppbar olika positioner, till exempel styrelseledamöter, museitjänstemän, konsulter och antikvarier, relaterade sällan sin retorik till regionstrategier, bygdeföreningens ekonomi eller byråkratiska regelverk. Denna aktörskategori åtog sig helt enkelt att förvalta och utveckla kulturella värden. I skissen visar jag att det runt om i Hälsingland fanns ett antal museer, både lokala men även regionala, som i varierande omfattning deltog i arbetet med hälsingegårdarna.

I min orientering runt bland nätverken i Hälsingland dök museerna sällan upp som aktiva krafter kring världsarvsfrågan. Särskilt de lokala museerna profilerade inte sin verksamhet kring de hälsingegårdar som fanns i deras närhet. Detta förbryllade mig en aning. För att få veta mer om dessa mönster gjorde jag besök och fick till svar att ”vi har inte blivit tillfrågade att medverka i frågor som rör världsarvet”.²⁴² De lokala museerna, särskilt Hälsinglands museum, deltog däremot aktivt och påverkade även utgången av vissa centrala aktiviteter. Ett exempel är hur museet offentligt tog avstånd från innehållet i exponeringen av historien kring hälsingegårdarna vilket fick till följd att utställningen inte visades i museets hemkommun.

En aktörskategori som tidigare har diskuterats i avhandlingen, är den byråkratiska. Här finns en rad olika myndigheter som arbetar utifrån sina, i regel formella, regelverk. Dessa har självklart även ingångar och verksamheter som appellerar till bevarandefrågor och brukarperspektiv men i skissen är de framför allt exponerade som företrädare för den byråkratiska apparat som svenskt förvaltningsväsende byggt upp sedan generationer. Framför allt styrs deras verksamheter av beslut som handlar om politik och ekonomi. Ofta får dessa byråkratiska enheter i uppdrag att ta fram och försvara olika styrdokument, bereda sakfrågor inför beslut och hantera finansiella flöden som syftar till att olika beslut kan verkställas.

Kring hälsingegårdarna och världsarvsfrågan fick dessa byråkratiska system stort utrymme. Inte minst för att dess aktörer åtog sig att kontrollera att förvaltningen av världsarvsfrågan följde regelverken, bland annat satta av Unesco, men även att kontrollera avsatta resurser. Här fanns det till exempel runt om i Häl-

---

242. IP nr: 025.

singland kommunala förvaltningar som med varierande styrka engagerade sig i världsarvsfrågan.²⁴³ Här fanns även den regionala nivån med Regionförbundet Gävleborg och Landstinget. Hit kan också räknas LEADER Hälsingebygden, ett sätt att organisera lokala utvecklingsinsatser inom ramen för EU:s stödåtgärder, samt Tillväxtverket. I skissen binds dessa organisationer samman av deras förhållningssätt till den gemensamma resursen, Hälsingegården.

Nätverken kring hälsingegårdarna realiserades i många olika konkreta situationer, från gårdsägarens köksbord via förenings- och styrelsemöten, myndighetsskrivelser till invigningar och andra publika evenemang. Vissa av sammanhangen var mer formella medan andra gav utrymme för en friare och mer informell koppling mellan aktörerna. Även styrkan i de olika aktörernas engagemang skiljde sig åt. Aktörer med stort engagemang och ansvar var regionförbundet i Gävleborg och Föreningen Hälsingegårdar, medan engagemanget från Landstinget i Gävleborg och Sveriges regering och kulturdepartementet varit relativt lågt.

Även om varje aktör definierade hälsingegårdarna efter sina kompetenser, ideologiska ståndpunkter och med hänvisning till historiska sammanhang, skapade de olika positionerna skilda referensramar och därmed olika sätt att fylla sådana kategorier med konkret innehåll. En kärnpunkt i de strider som pågick inom fältet, handlade om hur man skulle avgöra vad en *äkta* hälsingegård är och eftersom denna definition inte var given kunde olika aktörer positionera sig på olika sätt. Här kan man bibringas intrycket av att gårdsägare och tjänstemän var homogena grupper som hade samma åsikter om till exempel turismens roll och regionala utvecklingsfrågor i allmänhet. Så var ingalunda fallet.

En gårdsägare som i 17e generationen äger en släktgård hävdade definitionsrätten utifrån sin position och sina referenser, medan länsantikvarien, med stöd från lagtexter och skyddsregler, hävdade sin rätt att definiera utifrån sådana referensramar. Alla inblandade aktörer var därmed visserligen på ett eller annat sätt länkade till varandra, men de, till exempel gårdsägare och beslutande tjänstemän, kommunicerade inte alltid med varandra utifrån samma referenser. För de kulturmiljövårdande myndigheterna gällde det att övertyga gårdsägarna om fördelarna med att enrollera gårdarna i världsarvsprocessen, medan det för gårdsägarna snarare handlade om en mer jordnära nytta i förhållande till gårdens drift. Detta gav i sin tur de aktörer som representerar turism och regional utveckling en potentiell nyckelroll som brobyggare mellan de två positionerna.

De olika positionerna bars upp av aktörernas kapital som också utgjorde ett potentiellt maktmedel i de förhandlingar, konfrontationer och allianser som uppstod mellan aktörerna. Medan gårdsägarna förlitade sig på egendomsrätten

---

243. Se beskrivningar av hälsingekommunernas engagemang under kapitel 3.2 *Berättelsen hälsingegårdarna*.

och på den styrka som finns i att de upprätthåller en tradition som den enskilda gården representerar, agerar myndigheterna med bas i sin expertis, sin tillgång till ekonomiska stöd och det formella regelverk som knyter processen till Unesco. Representanterna för besöksnäringen agerade samtidigt utifrån ett ekonomiskt perspektiv som pekade mot hur gårdarna kunde omvandlas till en bärande och lönsam kraft i den nya regionala ekonomin²⁴⁴. Ett sätt att betrakta konsekvenserna av resonemanget är att det symboliska kapitalet runt hälsingegårdarna var spritt. I stort sett kunde vem som helst som positionerade sig kring hälsingegårdarna ta sig rätten att föra fram åsikter om gårdarna, världsarv och dess betydelse. Detta öppnade för ett ganska brett samtal som fördes från olika positioner och att det samtalet ledde till att hälsingegårdarna konstituerades som en allt tydligare symbol för regionen.

4.1 I byråkratins korridorer

Länsstyrelsens kulturmiljöenhet fick tidigt en central roll i världsarvsarbetet eftersom man redan länge hade arbetat strategiskt med hälsingegårdarna.²⁴⁵ Genom den första förfrågan om världsarvsnominering, som ställdes till Riksantikvarieämbetet 1999, upprättades kontakter med länsstyrelsen i Gävleborg som ansvarig myndighet. Länsstyrelsen var alltså den myndighet som hade mandat att formellt ta beslut om att tillskjuta resurser för att sammanställa en nomineringshandling och med regeringen som nominerande part framföra förslaget till Unescos världsarvskommitté. De aktörer som var knutna till den offentliga förvaltningen hade därmed en särskild position i världsarvsprocessen. Förutom att de hade den mest centrala rollen i den del av processen som riktades mot Unescos formella regelverk, förvaltade de också det symboliska kapital som byggts upp kring deras roll som experter på historia, byggnadsstilar och folkliga traditioner. De hade dessutom den fördelen att de kunde utföra sitt arbete på betald arbetstid, vilket till exempel gårdsägarna sällan hade möjlighet till.

Liknande förhållanden gällde även i styrgruppen för världsarvsprojektet. Här fanns tjänstemän från Lantbrukarnas riksförbund, museibranschen, besöksnäringen, regionförbund och länsstyrelse. Även förtroendevalda som via Hälsingerådet representerade sex hälsingekommuner fanns med.²⁴⁶ En majori-

---

244. Se diskussion om den regionala strukturomvandlingen i kapitlet 2.2 *Kulturarv och regional utveckling*.

245. Länsstyrelsens roll vid en världsarvsnominerings styrs även av formella regelverk där den svenska staten, via Riksantikvarieämbetet och Kulturdepartementet, är nominerande part.

246. Hälsingerådet är ett kommunalt samarbetsorgan där ledarskikten för de sex hälsingekommunerna diskuterade gemensamma frågor. Rådet har inga egna medel att ta beslut om, utan har främst funktionen som ett rådgivande samverkansorgan.

tet av ledamöterna deltog sålunda utifrån en förankring i organisationer med formella, professionella uppdrag. Gårdsägarna, som av projektledningen uppfattades som betydelsefulla för projektets genomförande, deltog däremot utifrån en position som egenföretagare och privatpersoner.²⁴⁷

Det är enkelt att föreställa sig de offentliga tjänstemännen kring världsarvsfrågan som ”byråkrater”. Visserligen företrädde de just byråkratin men de allra flesta drevs av ett starkt intresse för kulturarvet och av en vilja att inte bara bevara utan också göra det tillgänglig för så många som möjligt. Deras argumentation blir därmed inte främst ”byråkratisk” utan allt som oftast snarare entusiastisk och informativ. Samtidigt har tjänstemännen ett uppdrag som vänder sig inåt mot förvaltningsapparaten och det regelverk de är satta att följa och förvalta. Det fanns även en ambition att förmedla kunskap om regelverken kring processerna, bland annat om vilka gårdar som kunde vara aktuella i de två nomineringsomgångarna samt de ekonomiska villkoren för en världsarvsutnämning.

En annan viktig grupp av aktörer med stark förankring i den offentliga sfären var de som främst såg världsarvsprojektet som en strategi för att stärka den regionala profilen, näringslivets möjligheter och länets allmänna utveckling. I sådana regionalt övergripande frågor var myndigheter som länsstyrelsens regionalekonomiska enhet, regionförbundet och Hälsingerådet aktiva.

Samtidigt som de regionala myndigheterna ökade sitt engagemang i gårdarna stärkte också de sex hälsingekommunerna sina positioner i världsarvsfrågan. På det sättet blev hälsingegårdarnas roll i regionen till en fråga för Hälsingerådet. Beslut som togs i Hälsingerådet sågs som uttryck för gemensamma ambitioner, men graden av följsamhet varierade mellan kommunerna och från fall till fall. Eftersom den officiella hanteringen tolkade kraven på lokal förankring just som en förankring på den kommunala nivån fick Hälsingerådet en stark position i förhållande till andra intressen.

Det faktum att det fanns olika sätt att diskutera hälsingegårdarna som världsarvsobjekt, komplicerade bilden. Här var de olika grupperingarna ofta samstämmiga med de delfält som diskuterats i inledningen. Ett sätt var att i planer, beslutsdokument, informationsbrev och inför media framhålla de positiva betydelseerna av världsarvet. Ett annat sätt var att på ett mer personligt plan hantera de behov som fanns bland olika aktörer. Enskilda gårdsägare blev

---

247. Rollerna och mandatet för den enskilde ledamoten i styrgruppen komplicerades då projektledningen i skriftligt avtal reglerade ledamöternas representation som inte skulle kopplas till deras organisatoriska tillhörighet. Deltagandet i styrgruppen skulle endast bygga på den egna organisationens nominering och att ledamoten blev utsedd av projektägaren Regionförbundet samt att ledamoten förväntades representera ”projektet” i styrelsearbetet och lämna eventuella lojaliteter mot den egna organisationen utanför.

tvungna att ta ställning till vilka betydelser som den egna gården skulle ha inför en eventuell världsarvsutnämning, enskilda styrelseledamöter blev tvungna att stå upp för sina ställningstaganden inför väljare och medlemmar. Även projektledare, tjänstemän och enskilda politiker såg sig tvingade till att själva hantera de agendor som låg utanför de officiellt uttalade.

Samtidigt byggde det mediala fältet med enskilda journalister, akademiker, konsulter och frilansande skribenter upp en intellektuell miljö runt hälsingegårdarna med seminarier, ofta inramade av vetenskapliga publikationer eller personligheter. Denna gruppering dominerades av människor med kulturell förankring utanför det lokala sammanhanget och deltagarna kom i regel från någon av Hälsinglands tätorter. Här fanns även akademiska profiler från annat håll utanför Gävleborg. Påtagligt få hade någon förankring på landsbygden och en koppling till Stockholm gavs ofta status i dessa sammanhang. I den här grupperingen var det intresset för kulturarv, historia och traditioner som dominerade i motsats till den position som världsarvsprojektets projektledning intog. Här hyllades kulturarvet som värdefullt i sig självt. Det mediala intresset för gamla gårdar, lantlig arkitektur och livsformer som samlats i dess miljöer tycks vara konstant. Intresset var större i lokala medier än på riksnivå men det fanns ett antal lokala journalister som även syntes i nationella medier. Dessa journalister deltog aktivt i kritiska diskussioner med inriktning på kultur och samhällsfrågor. De var ofta verksamma som publicister och som arrangörer eller som talare på olika seminarier och föreläsningar.

Men här har också funnits mer informella sammanhang, som till exempel under *Hälsingegårdarnas Dag* eller olika seminarier då aktörerna dels inte formerat sig utifrån någon sorts idé om representativitet, dels inte behövt hålla lika strikt på sina formella roller. Sammantaget kan sägas att de arenor som jag här har beskrivit har utgjort en grund där hälsingegårdarna fått sin form och där aktörernas styrkepositioner vägts mot varandra. Slutsatsen av resonemangen och utifrån det som hänt under världsarvsarbetet i Gävleborg är att i byråkratiens korridorer förvaltas regelverk men att i mötet med andra aktörer blir sådant arbete också dynamiskt vilket har lett till fältöverskridande överenskommelser, kompromisser och ändrade ståndpunkter.

4.2 Hemma på gården

Gårdsägarna som i princip hör hemma i de ideella och kommersiella delfälten har givetvis haft en nyckelposition i processen. Gruppen ska inte uppfattas som homogen även om den hålls samman av att medlemmarna oftast är fastighetsägare, det vill säga personer med ett starkt juridiskt och formellt inflytande över de objekt som stått i centrum. Med detta följer också ett ansvar att driva och

underhålla gårdarna med byggnader och marker vilket skapar kostnader för varje gårdsägare.

Bortsett från detta hade olika gårdsägare olika mål och önsknings. Det handlade om boende, om släktskap och traditioner men även om ekonomi. En viktig typ av gårdsägare var de som brukade gården marknadsmissigt, antingen som jordbruksföretag eller som turistverksamhet. Ett exempel på denna typ av gård är *Kristofers* i byn Stene, Järvsö socken där ägarna driver företag med köttjur och en besöksverksamhet med logi och frukost. De drygar även ut inkomsterna från gården med insatser inom andra sektorer, bland annat som lärare och utförare av maskinreparationer. På deras hemsida presenteras gårdens historia:

Gården Kristofers är flyttad till sin nuvarande plats under tidigt 1800-tal men har en historia från 1500-talet. Här bedrivs ett jord- och skogsbruk med dikor och får och där moderna funktioner tillåts samspela med kulturhistoriska värden. Gården har fått sitt namn efter Kristoffer Persson som var skattebonde under Karl XI:s tid.²⁴⁸

Gården är en av de sju gårdar som ingår i världsarvsutnämningen. Ett annat exempel är Erik-Anders i Asta där ägaren använder sin hälsingegård som utställningslokal i marknadsföringen av sin egen möbelproduktion. Andra gårdsägare har försäljning av gårdstillverkade livsmedel som till exempel ost, honung och bröd. Alla dessa exempel bekräftar det faktum att vi har att göra med en hälsingegård i historisk mening, men detta är inte det enda viktiga för brukarna, utan övergripande fokus för dem är också att få driften och ekonomin att gå ihop. För dessa gårdsägare blir därmed diskursen om hälsingegårdarna som kulturobjekt bara en del av ett sammanhang (till exempel turism, köttproduktion eller möbeltillverkning) som skiljer sig från de sammanhang andra aktörer agerar i.

Andra gårdsägare som jag talat med har framför allt pekat på att gårdsägandet ofta handlar om att ha tillgång till en bostad som man trivs i. Trivseln relateras till närheten till natur men även till ett intresse för kulturhistoria. Ekonomin är kopplad till uppvärmning, underhåll och skötsel men även till vissa inkomster. Det är med detta som utgångspunkt, som gårdsägarna inte sällan ställning till förslag från besöksindustrin att ta emot turister. Det handlar också om antikvariskt underhåll och samverkan med andra aktörer som guider, myndigheter och andra gårdsägare. Generellt fanns det bland gårdsägare ett intresse för antikvarisk kunskapsproduktion, även utanför världsarvsarbetet. Dock varierade intresset för samverkan med antikvariska myndigheter. Projekt som initierats av myndigheterna kunde handla om inventering eller bevarande. Ett ex-

---

248. Se www.kristofers.se.

empel är *Värna-Vårda-Visa-projektet* som initierades av länsstyrelsens kulturmiljöenhet.²⁴⁹ Hälsingegårdsägare blev även inbjudna att ansluta sig till projekt som syftade till att stärka de ekonomiska villkoren för gårdens bevarande, som till exempel i projektet *Rådgivning Hälsingegårdar – Antikvarisk/Affärsmässig* som drivits av Föreningen Hälsingegårdar.²⁵⁰

Ågarskapet innebär således ofta en anslutning till olika nätverk som arbetar utifrån aspekter som kulturhistoria, kunskapsproduktion, forskning, genealogi och för att skapa en rimlig ekonomi kring gårdarna. Att driva utvecklingsfrågor med den egna gården som utgångspunkt kräver engagemang och resurser. Äldre gårdsägare har inte alltid energi nog att själva driva utvecklingsfrågor, utan överlåter ofta detta till olika myndigheter.

Gårdsägarna skiljde sig också från de andra aktörerna genom att de i lägre grad såg sig som representanter för ett kollektiv och mer som individuella ägare och företagare. Samtidigt var världsarvsarbetet definierat på ett sådant sätt att det var just företrädare för gårdsägarkollektivet, som skulle ges en röst i processen. Processen ställde därmed tydliga krav på att gårdsägarna skulle organisera sig. Ett av uttrycken för detta var gårdsägarnas förening, som, då 2010 samlade ca 200 medlemmar, men långt ifrån alla av dessa var själva ägare av en hälsingegård. Här fanns, som jag tidigare nämnt, även variationer avseende bruket av gården.

4.3 Motståndets uttryck - Hans och Greta i Hälsingland

I mitt fältarbete har jag ofta fått höra berättelser om hur samarbetet inom världsarvsprocessen försvårats av en upplevd brist på ett ödmjukt förhållningssätt hos tjänstemännen i relation till enskilda gårdsägares önskemål och ekonomiska förmåga. Otaliga är de berättelser som handlar om motstånd och negativa erfarenheter i förhållanden mellan enskilda fastighetsägare, jordbruksföretagare och myndigheter. Berättelserna pekar också mot en uppfattning om att myndigheterna innehar en maktposition, som kan utnyttjas i förhandlingar mellan olika aktörer. Sammantaget skapas då en föreställning, som rättfärdigar att mark- och fastighetsägare generellt tackar nej till samverkan med myndigheter.

---

249. Se även diskussionen kring ”projektkultur” i kapitel 2.3 *Den regionala agendan och projekt-kulturen*.

250. Ibid.

Bild 7. Hansel and Gretel av A. Rackham (PD-1923).

Diskussionerna kring gårdsägarnas position och roll i världsarvsarbetet ställde detta på sin spets. I gårdsägarnas beskrivningar framträdde ett narrativt tema som påminner om den sedelärande sagan om häxan, som med olika löften lockar några barn in till sitt hus. Likt Hans och Greta som av hunger drevs in i häxans hus, lockades gårdsägare att medverka i Regionförbundets världsarvsprojekt. Det som lockade gårdsägarna att stiga in i världsarvsprojektet var möjligheterna att få gehör och resurser för sina egna projektaktiviteter. Citatet nedan är från ett medlemsbrev där styrelsen för Föreningen Hälsingegårdar presenterade sina förhoppningar om resurser och aktiviteter som engagemanget i världsarvsprojektet skulle generera. Att förväntningarna var höga och positiva kan inte missförstås:

Det stora treåriga projektet Hälsingegårdar Världsarv – Utveckling blev beviljat och första styrelsemötet var den 18 april. [...] Det kommer att finnas en hel del resurser till seminarier och workshops, så det återkommer vi till. Håll utkik på hemsidan för vi annonserar där så fort verksamheter börjar komma igång. Vi får också en fortsättning på Rådgivning Hälsingegårdar och nätverksträffar i olika former. Kom gärna med önskemål om ämnen till seminarier och workshops! Det blir spännande framöver! Våra representanter i projektstyrelsen har valts ut av Föreningen Hälsingegårdar och av Hälsingegårdar Ekonomisk förening.²⁵¹

Det entusiastiska utropet i medlemsbrevet gav intrycket att Föreningen Hälsingegårdar räknade med att världsarvsarbetet och de resurser som knutits till världs-

---

251. Föreningen Hälsingegårdar (2008).

arvsprojektet även skulle bli en angelägenhet för enskilda gårdsägare och förankras i lokalsamhället. Men i takt med att hälsingegårdarna fick en alltmer självklar plats som regional symbol ökade också intresset bland olika myndigheter och politiska organ, vilket skulle visa sig bli en grogrund för konflikter. Sådana politiska maktpositioner liksom de ekonomiska resurser som var kopplade till världsarvsprocessen i Gävleborg skapade en upplevelse av utanförskap bland företrädare för hälsingegårdsägarnas förening. Som en följd av att de tre gårdsägare som valts in i styrgruppen inte skulle betraktas som gårdsägarföreningens representanter grusades deras egna förhoppningar om ökade resurser.²⁵²

På samma sätt som Hans och Greta stod suktande framför pepparkakshusets godsaker, som den elaka häxan kontrollerade, kan gårdsägarna betraktas som en lokalbefolkning som attraherades av möjligheterna att få gehör för sina egna planer. I en sådan metaforiskt driven analys framstod relationerna i världsarvsprojektet som svekfulla och fyllda av dolda agendor.

Denna konfrontatoriska inställning till den politiska och ekonomiska makten i "Gävle", som delar av gårdsägarkollektivet uttryckte, var bara en del av det totala samspelet. I grunden kan detta förstås som en positionering av den egna särarten, både som ett avståndstagande mot 'byråkratin', men även som ett sätt att upprätthålla och dra fördelar av en distans mellan land och stad, där de som representerar "centralitet" och konstitutionell makt får verka som ett stöd att pröva sin hållfasthet mot. En beskrivning av samspelet mellan aktörerna kan dock inte entydigt handla om spänningar utan måste också ses som dynamiska processer där enskilda personer gör utspel som bekräftar konflikter men samtidigt också betonar allianser över gränser.

Runt om i Hälsingland har jag mött personer som beskrivit sin identitet som "hälsing" och hälsingarnas dagliga verksamheter som att det handlar om att verka i en oppositionsbygd, att var motvals och ofta ha ett behov av att framföra en egen åsikt.²⁵³ Detta blir särskilt tydligt i frågor som har inspel på hur regionen Hälsingland ska presenteras. Men i en beskrivning av hälsingen som just oppositionell finns alltid risken att ge en bild av en homogenitet som inte stämmer med verkligheten. Situationen kring hälsingegårdarna och världsarvet måste beskrivas utifrån att det här rådde en dynamik mellan organisationer och individer, som verkade i olika delfält med olika roller.

---

252. Se även kapitel 6.1 *En decembermorgon händer något*.

253. Det finns en tydlig parallell med det resonemang som Ekman för kring motståndet som uppstod i samband med 1974 års kommunsammanslagning. I Alfta och i byarna runtomkring mobiliserades lokalbefolkningen i en kamp för att få behålla sitt politiska självbestämmande. Se Ekman, A.-K. (1991).

En solig dag i juli 2009 färdas jag med bil i norra delen av Hälsingland. Jag är på väg till gårdsägareföreningens ordförande som äger en gård, strax utanför Hudiksvall. Väl framme bjuds jag på kaffe i ett litet men ombonat kök som ger mig en känsla av traditioner och en närhet till det förflutna. Under intervjun får jag för första gången ett ansikte på den frustration som jag tidigare endast hört talas om.

Ordföranden förmedlar från första början att konflikten kring världsarvet är mycket baserat på ett *vi* och en tidigare historia:

Vi har ju inte gått med Gustav Vasa frivilligt, heller. Den finns en frihetstörst i Hälsingland. Vi har inte blivit kommersialiserade som de i Dalarna. De har haft små jordbruk och har inte kunnat leva på det. De har tvingats kommersialisera sina tillgångar på ett annat sätt. I början av diskussionen som gick ut på att vi skulle visa våra gårdar, så var det en mjölkbonde som jag känner väl. Hon såg lönsamheten svikta och sa; ”menar du att för att göra ett hederligt hantverk så ska jag stå här och visa upp någonting och krusa för turister, istället för att vara bonde?” Lantbruksföretagandet var en identitet för henne. Men detta har vänt, idag så de (gårdsägare i Hälsingland) är rätt så kommersialiserade och visar upp och gör allt möjligt.²⁵⁴

Jag får det förklarar hur de tillsammans, och i samarbete med länsmyndigheter, byggt ett självförtroende bland gårdsägarna. Precis som i Ovanåker fanns det en betoning på ”stolta” gårdsägare som enligt gårdsägareföreningens ordförande har mycket att göra med att få den egna ekonomin att fungera. Det som många av mina informanter kallade ”rådgivningsprojektet” återkommer hela tiden under intervjun. En viktig utgångspunkt för gårdsägarna var att kunna argumentera för sina ståndpunkter med stöd från landsbygdens utvecklingsmöjligheter.²⁵⁵ Kombinationen antikvarisk vård och företagande var betydelsefull för föreningens identitet, dess möjligheter att uppträda som legitim aktör i världsarvsfrågan, men även som ett sätt att manifesteras motstånd.²⁵⁶

Ett annat exempel på hur lokalt motstånd uttrycktes är Kristofers som nämndes tidigare som inför den första nomineringen 2009 togs upp som en av 15 miljöer att presenteras och bedömas av världsarvskommittén. Länsstyrelsens kulturmiljöenhet gjorde dock misstaget att låta detta ske utan att ägarna tillfrågades, vilket skapade förvåning och irritation:

---

254. IP nr: 001.

255. Länsmuseet Gävleborg (2007).

256. En kombination som flera gårdsägare som jag talat med uttrycker. Se även Länsmuseet Gävleborg (2007 s. 128).

Vi var inte nöjda med att vår fastighet blev en del av världsarvsnomineringen 2009. Helt plötsligt fick vi veta att vår fastighet skulle bli världsarv. Ingen kontaktade oss. Det var ett arbete som gick över huvudet på oss.²⁵⁷

När Kristofers ägare väl upptäckte att de fanns med i nomineringen, inträdde en spänd väntan på resultatet med både positiva och negativa förväntningar på vilka effekter ett beslut om världsarv skulle kunna få för gården. Här handlade det således inte om att vara mot världsarvet, utan om brist på dialog.

Bakgrunden till att Kristofers kunde ingå i den första nomineringen utan att ägarna var tillfrågade finns i de områdesbestämmelser²⁵⁸, som utfärdats för granngården Stene²⁵⁹ och som gällde ett antal kulturhistoriskt värdefulla objekt, vilket också omfattade Kristofers. Det var med stöd i dessa områdesbestämmelser, som Kristofers togs upp som ett av 15 objekt i den första nomineringen. Med dessa erfarenheter i tankarna och inför den andra nomineringsomgången fick nu ägarna av gården Kristofers möjlighet att ta ställning till frågan om att bo och leva med ett världsarv.²⁶⁰

Medveten om motståndet besökte länsantikvarien ägarna av Kristofers i omgångar och förhandlade om möjligheterna att integrera gården i den kommande nomineringen. Ägarna var initialt kallsinniga till förslaget men efter långdragna förhandlingar godkände de att stiga på världsarvståget. Det som ledde fram till detta var länsstyrelsens garantier för att jordbruksverksamheten inte skulle ta skada av en världsarvsutnämning. Ägarna gjorde även en poäng av behovet av stöd till underhåll och renoveringsinsatser på gårdens kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Innan länsantikvarien fått ägarnas underskrift på sitt avtal fick hon lämna löfte om ekonomiska resurser till att täcka kostnader som kunde tänkas uppstå.²⁶¹

I samband med den andra nomineringsomgången, sommaren 2010, lyckades nuvarande länsantikvarien att övertala ägaren att anta erbjudandet om ekonomisk kompensation för restaureringsåtgärder mot att gården underkastades regelverket som hör samman med kulturminnesvårdslagen. Sampelet mellan länsstyrelsen och ägarna av Kristofers får stå som exempel på

---

257. IP nr: 028.

258. Se regelverket kring områdesbestämmelser i kapitel 3.3 *Hälsingegårdar – antal och kommunalt engagemang*.

259. Stene gård är en konferens- och turistanläggning med lokaler för lokala hantverkare, konstnärer och matserveringar. Anläggningen finns i Järvsö och ägs av Ljusdals kommun.

260. En mer detaljerad beskrivning av de båda nomineringsomgångarna finns i kapitel 7 *Nomineringsarbetet*.

261. Redogörelsen kring Kristofers anslutning bygger på material från intervjuer med gårdsägare och tjänstemän på länsstyrelsen.

hur gårdsägare vill vara en del av ett större sammanhang men samtidigt hävda privata intressen.

Föreställningar kring ett eget lokalt motstånd kan även upprätthållas som en berättelse i ett kollektiv. En företagare som hade nära kontakt med gårdsägare runt om i Hälsingland vittnade om hur olika individer påtalade spänningar mellan det lokala och regionala. Ofta med koppling till ekonomiska resurser som fastnar i byråkratin och inte fördelas ut i verksamheter. Ett exempel är de resurser som knöts till projektet Hälsingegårdar – Världsarv och utveckling som Regionförbundet administrerade. Företagaren berättar:

De sitter i Gävle med en massa pengar och det skapar frustration lokalt i föreningar och hos enskilda gårdsägare. Detta är ett centralt problem för samverkan mellan lokalgrupperna/enskilda och regionförbundet som är projektägare. Man får inte insyn i vad som händer.²⁶²

Företagaren pekade på den irritation över ett ”hemlighetsmakeri” kring världsarvsarbetet som spreds bland fastighetsägare i regionen. Detta orsakade en ryktesspridning om myndighetskontroll, massturism och fördelning av ekonomiska medel. Diskussionen med företagaren präglades av att världsarvsprocessen inte har varit en ”undergroundsrörelse”. Hon refererade till mötet med ICOMOS-representanten som under sitt besök ville få information kring hur förankringen gått till, och om det fanns grupperingar som satte sig emot världsarvsidén. Ordföranden i världsarvsprojektet höll under mötet med ICOMOS en lång och, enligt företagaren, ”innehållslös information” kring detta tema och ICOMOS representant upplevde sig inte fått svar på frågan om förankring:

Hon (ICOMOS representant) tog upp det senare igen, för hon ville veta. Oklart om det finns ett formellt krav från Unesco, men hon var påtagligt intresserad av lokalt motstånd. Och det finns ett lokalt motstånd och motsättningar som handlar om att man inte vill ha turister i bygden, man vill ha det lugnt och skönt.²⁶³

I diskussioner kring världsarvet under möten på olika platser runt om i regionen har myndigheterna således mött motstånd. Men detta gäller även hur regionala myndigheter hanterade enskilda projekt som inte hade bäring på hela länet. Här fanns ett motstånd som handlade om att undvika att enskilda länsdelar prioriterades. När hälsingegårdarna presenterades som en viktig markör för Gävleborg ställdes fyra kommuner i den södra länsdelen i landskapet Gästrikland utanför. För många myndigheter var relationen mellan kommuner och enskilda initiativ i landskapen Gästrikland och Hälsingland problematisk. Ett

---

262. IP nr: 006.

263. Ibid.

exempel var just arbetet med de landskapsspecifika gårdarna i Hälsingland. Före detta länsantikvarien uttryckte detta:

Det som har hänt på sistone är regionbildningen. Tidigare när man på landstingsnivå talat regionutveckling så är det hela länet som varit i fokus. Då är det svårt att driva hälsingegynnande projekt och få landstingspengar till det. Det har alltid stött på motstånd. Då måste man göra något parallellt i Gästrikland för jämvikt. Samma problem kan man tänka sig med regionen, för det är kommunerna i Gävleborg samt landstinget som har ägare i regionförbundet.²⁶⁴

Detta exempel på motstånd är dock inte något som dominerar min empiri kring hälsingegårdarna. I flera fall där jag mött personer som gjort en särskild betoning på motstånd har detta oftast handlat om hur enskilda fastighetsägare markerat ovilja att samarbeta med offentliga myndigheter. Detta är i sig inget ovanligt. Uttryck för motsträvighet och en ovilja att följa myndigheters pålagor och regelverk när det gäller att försvara den egna särarten, finns på många platser. Bland de mer dokumenterade exemplen finns Jämtland och Gotland.²⁶⁵ Det som lokalt i Hälsingland inneburit problem är när myndigheterna till exempel velat genomdriva områdesbestämmelser för enskilda fastigheter.

Länsstyrelsens tjänstemän försökte samla in information från olika håll för att kunna möta reaktioner som i huvudsak handlade om relationen mellan utövande myndighet och enskilda fastighetsägare. Här handlade myndigheternas ambition om att få diskussionen på en rimlig nivå för att undvika överreaktioner. Många vände sig mot myndigheterna för att de uppfattades som otrevliga, snarare än att de tog ställning i sakfrågan och vad myndigheten orsakade i just det enskilda fallet. Motståndet var en del av den tradition som präglar relationerna mellan det perifera och det centrala. Länsantikvarien igen:

I en del av det här inser vi att motståndet mot det vi vill åstadkomma eller tar upp har att göra med erfarenheter av hur naturvården har skött vissa affärer med de här markägarna. Hur de har gått hårt fram, inte lyssnat särskilt mycket, dåliga erfarenheter. Då sitter vi med det bakslaget i ryggen och då vill gårdsägarna inte ha med oss att göra. Då kan man säga att det inte är helt orimligt, de bönderna som har byggt de här gårdarna, de var rätt sturska redan då. Husen byggdes i en anda då bönderna var kungar och bestämde över bygden. Om de betar sig likadant nu så är det ganska naturligt.²⁶⁶

Huvudfrågan är vem som definierar och har makten. Allt som kan misstänkas handla om oskäligt myndighetsutövande upplevdes som ett problem bland

---

264. IP nr: 018.

265. Se Hansen, K. (1998); Gustafsson Reinius, L. (2002).

266. IP nr: 018.

fastighetsägare. Det här har hälsingarna och centralmakten i Gävle levt med länge och det har gjorts att urvalet av områden och gårdar i viss mån styrts av tidigare relationer. Myndigheterna bjöd inte in fastighetsägare som inte vill vara med. Det handlat i huvudsak om att förhandla och resonera sig fram och välja bland de alternativ där det kunde finnas framgång.

Som jag tidigare påtalat skiljer sig kommunerna åt avseende utveckling och traditioner vilket skapat olika grogrund för arbetet med hälsingegårdarna.²⁶⁷ Ovanåkers kommun skiljde ut sig från de övriga. Här hade man länge arbetat med att inventera gårdar, skapa områdesbestämmelser och med detta kunnat genomföra en rad vårdprojekt. Frågan om gårdars tillsyn och områdesbestämmelser hade i Ovanåker fått en helt annan anda än i övriga hälsingekommuner. Ovanåker framställdes som föregångare på området och här hade man tidigt påbörjat en diskussion kring hälsingegårdarnas historiska värden i samförstånd och med stöd från fastighetsägarna. Kommunens planeringsansvarige berättar:

Vid ett första översiktplanearbete så pratade vi mer om skydd för gårdarna vilket ägarna ställde sig mycket negativa till. Man ville lokalt absolut inte vara med om att enskilda fastigheter skulle integreras i kommunala områdesbestämmelser. Vi bjöd in byborna till informationsmöte 1995 och valde att inte dölja önskemålet kring områdesbestämmelser. Fastighetsägarna blev informerade och kommunen byggde upp ett förtroende mellan myndighet och fastighetsägare. På det sättet myntades begreppet ”stolta fastighetsägare” vilket även ledde till att förtroendet mellan myndighet och gårdsägare kunde etableras. Ovanåkers kommun införde fastighetsindividuella områdesbestämmelser och ingen av bland de 122 fastighetsägarna protesterade mot förslagen.²⁶⁸

I en grupp kring hälsingegårdarna som länsstyrelsen drev satt representanter från Ovanåker med och kämpade för att få igång ett lokalt engagemang. I gruppen märktes var motståndet var tydligast. Det gäller särskilt i Forsatrakten, Hudiksvalls kommun där motståndet var särskilt starkt. Ett uttryck för hur motståndets innehåll och styrka kan se ut, var då en tjänsteman på länsstyrelsen som arbetade med kulturmiljöfrågor blivit ifrågasatt av enskilda fastighetsägare i Forsatrakten. Hon berättar:

[...] när vi sedan satt i bilen så kom tårarna. Vi blev helt enkelt kränkta vilket var en reaktion på hur myndigheterna har farit fram bland bönderna i regionen.²⁶⁹

Planeringsansvarige i Ovanåker vittnade om svårigheterna i Hudiksvall där man bjudit in representanter från Ovanåker till möten i Forsa för att försöka

---

267. Se kapitel 3.3 *Hälsingegårdar – antal och kommunalt engagemang*.

268. IP nr: 010.

269. IP nr: 024.

gjuta olja på vågorna. Han menade att det skar sig på ett tidigt stadium eftersom kommunen hade gått hårt fram från början:

Det kan räcka med att några få bygger upp ett motstånd och det kan ligga andra saker bakom och får man då med sig resten så är det kört sedan.²⁷⁰

Till motståndet i Hudiksvall kan även läggas den diskussion som ledningen för Hälsinge Museum framförde angående beskrivningen av hälsingegårdarna vid de besökscenter som etablerats i flera av hälsingekommunerna.²⁷¹

Motståndet varierade således, både avseende tema och innehåll. Att värna om den egna särarten var delar av grogrunden till hur ett motstånd eller ett positivt bemötande tog sig uttryck. Men det handlade även om innehållet. I en bygd som Voxnadalen i Ovanåkers kommun där det under mitten av 1970-talet restes ett omfattande motstånd mot kommunsammanslagningarna kan man idag notera en mer understödjande hållning från lokala aktörer kring världsarvsprocessen. Fenomenet behöver inte betraktas som paradoxalt men kräver kanske sin förklaring. En fråga som vi kan ställa oss är hur kan vi betrakta och förklara skillnaden på reaktionen på kommunsammanslagningarna och reaktionen på introduktionen av världsarvet?

Reaktionerna på sammanslagningar och världsarv utgår från samma grundvärdering, att skydda och bevara en egen lokal berättelse och försvara dess kontinuitet. Vid kommunsammanslagningen begränsades det politiska handlingsutrymmet för grupper och individer som tidigare varit dominerande i lokalpolitiska frågor. De traditioner, de insatser som gjorts och historiska händelser som skapat en stark identitet och stolthet för den egna platsen gavs, med en ny politisk och ekonomisk ordning, minskad betydelse.

I de lokala spänningarna men även i ett vidare uttryckt motstånd mot en regional byråkrati står ofta landsbygdens och det lokalas försvarare i en svagare position i samhällsutvecklingen. De urbant centralistiska perspektiven ges företräde.

Vid världsarvets etablering var situationen annorlunda. Att lyfta fram en agrar arkitekturtradition som grundas på ett framgångsrikt jordbruksföretagande vittnar och bekräftar värden, händelser och berättelser som hör samman med landsbygdens ekonomi i det förflutna. När byråkratin framhöll hälsingegårdarna och konstruerade dessa till en internationell angelägenhet kunde lo-

---

270. IP nr: 010.

271. Under projektperioden 2008-2010 tillverkades utställningsmontrar med information om hälsingegårdarna och världsarvet till fem så kallade Visitor Centers. Dessa erbjöds till samtliga hälsingekommuner, Nordanstig undantaget. Arbetet gick enligt planerna utom i Hudiksvall där företrädare för Hälsinglands museum framförde skarp kritik mot innehållet. Se Hudiksvalls Tidning. (2009-07-15).

kala aktörer ge sitt stöd utan att deras solidaritet med sitt eget kollektiv behövde ifrågasättas. Motståndet uttrycktes mer förfinat så att själva världsarvet inte behövde äventyras samtidigt som deras egen trovärdighet stod oskadd.

Ett exempel på brott mot en sådan solidaritet var när en företagare som inte hade förankring i bygden antog ordförandeskapet i föreningen Stora Hälsingegårdars Väg med nära koppling till utvecklingsarbetet kring gårdarna och världsarvet. I stället för att förhålla sig solidarisk med den lokala föreningen bildade företagaren allians med byråkratin i Gävle angående hanteringen av en varumärkesplattform. En ledamot i föreningen berättade om situationen under ett styrelsemöte:

[...] han (företagaren) hade innan mötet haft kontakt med projektledningen på regionförbundet och gjort upp om hur varumärket skulle antas av vår förening. Världsarvsprojektet har haft problem med förankringen av varumärket, lokalt. Vi andra i styrelsen gavs aldrig möjlighet att diskutera frågan. Jag hade som aktiv i Föreningen Hälsingegårdar ställt mig bakom kritiken mot hur varumärket tagits fram. Efter detta har jag av sagt mig arbetet i styrelsen.²⁷²

När varumärket Hälsingegårdar via denna företagare gavs företräde i föreningen blev han starkt ifrågasatt av ledande gårdsägare i gårdsägarföreningen.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att lokal sammanhållning kräver en yttre kraft att mäta sig emot. Ett kraftfullt verktyg att använda i en sådan mobilisering är just historien, i vilken den egna särarten, vi-et, är en avgörande komponent. Precis som ordföranden uttryckte: "Vi har ju inte gått med Gustav Vasa frivilligt...".

---

272. IP nr: 007.

5 Hälsingegårdarnas Dag

Varje år i början av juli arrangeras Hälsingegårdarnas Dag för att lyfta fram hälsingegårdarna inför en bredare allmänhet. Hälsingegårdarnas Dag introducerades i samband med annandag Pingst år 2000. I samband med att den svenska regeringen ville lyfta fram Sveriges nationaldag som symbol för en nationell gemenskap, flyttades ”Hälsingegårdarnas Dag 2005” fram för att integreras i nationaldagsfirandet. Dagen kom senare återigen att flyttas från nationaldagsfirandet till första helgen i juli månad. Som ett resultat av ett tilltagande intresse för historiska miljöer bland regionens turistföretagare önskade alltfler aktörer stärka gårdarnas ekonomiska möjligheter. Manifestationen ”Hälsingegårdarnas dag” skapade effektivare möjligheter att möta ökade flöden av besökare under semestersäsongen.²⁷³

Hälsingegårdarnas Dag visade sig vara en händelse som gjorde det möjligt att observera ett konkret agerande kring gårdarna och få en inblick i hur de konstrueras som meningsbärande objekt. Dagen fyller funktionen som årlig manifestation²⁷⁴ och fungerar även som en arena för kunskapsöverföring, sociala möten och för ekonomiska transaktioner.

Redan under sommaren 2010 gjorde jag flera besök vid ett urval av gårdar som fanns med i underlaget till den första världsarvsnomineringen. Då var det svårt att iaktta något samspel mellan olika aktörer. Hälsingegårdarnas Dag däremot attraherar flera olika individer och organisationer som bildar underlag för en bredare analys av de situationer som uppstår under dagen. En sådan analys öppnar för en djupare förståelse för hur gårdarna, Hälsingegårdarnas Dag och inblandade aktörer verkar i relation till varandra. Situationernas innehåll ger mig ett underlag för att tolka aktörernas berättelser.²⁷⁵ Till att börja med kan man ställa sig en rad frågor kring dagen och dess innehåll. Vilka personer söker sig till denna tidsmässigt avgränsade manifestation? Vilka olika

---

273. IP nr: 002.

274. Jfr. Beskrivningar av årliga evenemang i Alfta och Edsbyn i Ekman A.-K. (1991).

275. Jfr. Thick description. Geertz, C. (1973).

ambitioner, förväntningar och agendor kan tänkas vara aktuella under den tiden som händelsen pågår? Vem är det som äger Hälsingegårdarnas Dag med avseende på initiativ, arrangörskap och satsade resurser för dess upprätthållande? Dagen som syftar till att manifesteras hälsingegårdarna offentligt har sina uppenbara poänger men här fanns signaler och regelverk för dagen som var otydliga, vilket väckte undringar och spekulationer både hos mig och bland mina informanter. Finns det enskilda aktörer som har ett intresse av att dölja detaljer kring denna manifestering eller brister det i intresse för dagen? Intresset kanske är högre för de aktörer som inte behöver investera ekonomi eller tid medan aktörer med ansvar för ägande, underhåll, annonsering och närvaro inte fullt ut ser nyttan med dagen?

En annan fråga handlar om otydliga budskap och om gränser mellan något privat som ställs mot behov av att göra dessa gårdsmiljöer offentliga och uppmärksammade.

Ett sätt att skaffa sig en uppfattning om betydelser och värden som skapas kring hälsingegårdarna är att beskriva hur olika aktörer positionerar sig och agerar under dagen då gårdarna utlyses som särskilt öppna och tillgängliga för allmänheten. Med aktörer menar jag individer, organisationer och sammanslutningar som tillsammans bildar de nätverk som är aktiva i sammanhangen kring hälsingegårdarna.²⁷⁶

5.1 Vem äger frågan?

Hälsingegårdarnas Dag marknadsförs av Hembygdsförbundet i Gävleborg. Förklaringar till utformningen av dagen ges olika innehåll beroende på vem som tillfrågas. Ett centralt budskap i annonsering och i medias bevakning är att dagen ger tillfälle för ett antal gårdar att öppnas för allmänheten. ”Öppna” förutsätter i någon mening att gårdarna är ”stängda” resten av året, vilket inte riktigt stämmer med verkligheten. I samband med att regionen allt starkare satsade på en medveten exponering av hälsingegårdarna föddes idén om en särskild dag för att manifesteras hälsingegårdarna som regional symbol.

Beroende på vilken typ av gårdsägare som är engagerad varierar tillgängligheten till den enskilda gården över tid. Från en privat ägare som själv använder sin gård som bostad och öppnar gården endast en gång per år till de hembygdsföreningar och turistföretagare där själva verksamhetsidén bygger på att gårdsmiljön är tillgänglig året runt.

Andra ägare kan lösa tillgängligheten med att i princip ha stängt men öppnar för visning vid förbokning eller efter avtal med gudeföretag. En ägare i Delsbo-trakten formulerar sina villkor på följande sätt:

---

276. Se diskussion kring nätverksbegrepp under kapitel 1.2 *Centrala perspektiv och begrepp*.

Vill ni vara säkra på att få en guidning vid ert besök ska den bokas i förväg. Eftersom Västeräng inte är ett museum utan ett levande jordbruk kan vi jobba med annat och inte vara tillgängliga vid ert besök.²⁷⁷

Innehållsmässigt skiljer sig inte öppethållandet under denna manifestation i förhållande till andra dagar. Det är långt ifrån alla ägare av en hälsingegård som väljer att delta. Av de kring tusen gårdar som antikvariska myndigheter klassificerat som en "hälsingegård" är det ett femtiotal som deltar i Hälsingegårdarnas Dag.

Hälsingegårdarnas Dag fick redan från början en förankring i det regionala föreningslivet i Hälsingland. Den då nystartade föreningen, *Hälsingegårdägarnas intresseförening*, som syftade till att samla enskilda gårdsägare, fanns som en aktör.²⁷⁸ Varje ansluten gårdsägare uppmanades att under denna gemensamma manifestation öppna sina gårdar för besökare och berätta om gården och dess historia. Denna idé präglar fortfarande arbetet med dagen. Under åren har olika aktörer som deltagit i processen kring Hälsingegårdarnas Dag varierat, bland annat som ett resultat av att arrangemanget blivit allt mer resurskrävande samt att målsättningarna och förväntningarna på dagen har förändrats. Personer som tidigare varit aktiva i arrangemanget menar att arrangörskapet succesivt har förändrats i och med att gårdarnas roll i regionen har utvecklats över tid.²⁷⁹ En gårdsägare som varit aktiv i gårdsägareföreningen ger en bild av under vilka villkor som dagen uppkom:

När det gäller Hälsingegårdarnas Dag var det helt och hållet föreningens initiativ. Med hjälp av det första Hälsingegårdsprojektet drevs det så i några år. Sen försökte turistbyråerna sig på att klämma in allt turistiskt den här dagen. Jag var tillsammans med en gårdsägare i Bjuråker för att försvara vårt initiativ. Hembygdsrörelsen var hela tiden rädda att vi, de privata hälsingegårdsägarna, skulle bli för starka. De drev sedan på att lägga dagen på Svenska flaggans dag när Annandag pingst försvann. Föreningen Hälsingegårdar gick med på detta något år, men det passade inte ihop med vår profil. Så kom idén att lägga det i turistsä-

---

277. Texten är hämtad från en hemsida för hälsingegården Ol-Ers i Västeräng, Delsbo. www.olders.nu.

278. Senare ändrades namnet till Föreningen Hälsingegårdar. Verksamheten delades upp i två olika; en ideell och en ekonomisk, Hälsingegårdar, Ekonomisk förening. Vid de tillfällen under 2009 då jag fått kontakt med styrelsen för den ideella Föreningen Hälsingegårdar fanns cirka 350 registrerade medlemmar. Villkoren för medlemskap var under föreningens bildande erlagd medlemsavgift, med betydelsen att medlemskap i föreningen inte var förbehållet till endast gårdsägare. Jag var själv medlem fram till det att föreningen upphörde 2014.

279. Förändringen handlar om att dagen initierades i syfte att gårdsägarna skulle få ett tillfälle att informera varandra om sina gårdar och dess historia, som ett led i att stärka medvetenheten om gårdarnas kulturhistoriska värde. Dagen har senare utvecklats till att inför allmänheten manifesteras gårdarna som besöksmål.

songen i juli och det var vi eniga om. 2010 blev vi inte ens tillfrågade utan Hembygdsförbundet tog över organisationen på uppdrag av projektet.²⁸⁰

Även Hembygdsförbundet är således engagerat i evenemanget.²⁸¹ Hembygds-konsulenten arbetar aktivt med dagen med hänvisning till att det i förbundets verksamhetsplan finns formulerat att organisationen ska arbeta med evenemang kring hälsingegårdarna. Det finns dock skillnader i tolkningen av hur processen kring arrangemanget har utvecklats.

Hembygdskonsulenten uttrycker att arbetet i princip är övergivet av gårdsägarnas intresseföreningar och att arrangemanget har hamnat på hembygdsförbundets bord. Detta skapar intrycket av att samtidigt som det finns olika åsikter om hur dagen uppkom finns en viss trötthet kring viljan att kontinuerligt driva den. Hembygdskonsulenten uttrycker sin syn på hur dagen utvecklats:

[...] inledningsvis var det många som tyckte det var en nymodighet och roligt. Sedan blir det ju så att flera har ju i alla fall öppet den här dagen och då blir det som att dagen för en del går nästan förbi eftersom de i alla fall har öppet. Andra gårdsägare ser dagen som en möjlighet att satsa och göra något extra. Som till exempel i Rengsjö så arrangerar man Hilding Mickelsson-dagen i anslutning till Hälsingegårdarnas Dag [...] sedan finns det de (ägare) som anser att det kan vara roligt att arrangera en dag i alla fall [...] sedan tror jag att många som är kritiska och ifrågasätter om det är någon idé att genomföra en samordnad dag med tanke på att de flesta har öppet ändå [...] jag tycker att det är bra att hålla fast vid denna tradition eftersom den ges olika dignitet år från år och om det nu blir ett positivt världsarvsbeslut så kan man använda denna dag till något större. Då har man denna inarbetade dag. Jag tänker också så här att med de anpassningar som bör ske utmed Stora Hälsingegårdars Väg, så kan dagen användas för att skapa kanske tio händelser utmed vägen.²⁸²

I mobiliseringen kring dagen finns olika grupper representerade. En grupp är naturligtvis allmänheten som förutsätts besöka, hänföras, hämta in kunskap och konsumera olika utbud under dagen. En annan grupp är de närmast ansvariga för den enskilda gårdsmiljön, både privata och offentliga, och en tredje kategori är de som anser sig ansvariga för att samordna gårdarna och utlysa dagen. Vid sidan av marknadsföringseffekterna är det centrala syftet med dagen att man efteråt kan redovisa besöksiffror. Antalet besökande har varierat under de år som dagen har genomförts. I en tidningsartikel från 2002 påpekar en gårdsägare i Järvsö:

---

280. IP nr: 001.

281. Även kommunala turistbyråer har tidigare haft ambitioner att ansluta lokala arrangemang till dagen.

282. IP nr: 002.

Från att vi tog emot 30-40 besökare en dag under sommarsäsongen så kom det 300 personer under denna dag.

Under starten i början av 2000 menade många gårdsägare att det var något av en succé. En notis i HälsingeSommar från 2009 som är en reklamfinansierad sommarbilaga som delas ut till hushållen i Hälsingland gav en bild och berättelse om vad det handlade om:

Att de gamla hälsingegårdarna och allt vad de står för ska upphöjas till världsarv just i år, det har nog de flesta slagit ur tanken. Men ansökan ligger kvar och arbetet går vidare. Och - det viktigaste av allt - gårdarna finns ju kvar. Deras värde är oberoende av vad Unesco beslutar. Den åttonde juli firas kulturarvet hälsingegårdarna med Hälsingegårdarnas Dag. Då blir det aktiviteter på många av de gamla gårdarna. På en gård i varje kommun sker också ett officiellt firande med föredrag om kulturarvet och dess betydelse för regionen.²⁸³

Medias rapportering är en viktig del av dagen. Intressenternas behov av uppmärksamhet som ett resultat av dagen är delvis avhängigt vilken bild som presenteras offentligt, vilket kanske är en mycket starkare signal än de faktiska siffror som skrivs in i besöksstatistiken. Ett exempel på att publikens reaktioner har betydelse är då 2003 års upplaga av Hälsingegårdarnas Dag i princip regnade bort och lokalpressen rapporterade under rubriker som ”Ingen folkvandring till Hälsingegårdarna”.

Ett annat perspektiv på gårdarna handlar om förhållandet mellan det enskilt privata och det kollektivt offentliga. Dikotomin privat sfär och kollektiv resurs visar på en rad motstridiga imperativ som också drivs av olika individer i nätverken. Hälsingegården uppträder både som privat egendom och som attraktivt kulturobjekt. De privata nätverken består främst av enskilda gårdsägare och associeras till spontana möten mellan enskilda personer som är av betydelse för upprätthållande av till exempel bygemenskaper. Hit kan de ideella krafter som arbetar med gårdarnas bevarande räknas.²⁸⁴ De offentliga nätverken ingår mer i formella sammanhang där tjänstemän och förtroendevalda styr dialogerna med stöd från stadgar, uppdragsbeskrivningar och regelverk. Gårdarnas exponering sätter fingret på både bevarande och tillgängliggörande, båda under parollen ”vårt gemensamma kulturarv” alltså något som görs kollektivt och av moraliska skäl bör värnas om. De kollektiva strukturerna blir på så sätt normerande och tvingande.²⁸⁵ Privata intressen kan i dessa sammanhang misstänkas för att

---

283. HälsingeSommar är en bilaga till lokaltidningarna i Hälsingland: Hudiksvalls Tidning, Ljusdalsposten, Ljusnan och Söderhamns-Kuriren.

284. Jämför figur 1 i kapitel 1.2 *Centrala perspektiv och begrepp*.

285. Här finns en diskussion om skapande av kulturarv som också handlar om kollektivets demokratiska rätt till en gemensam historia. Se Alzén, A. & Aronsson, P. (red.) (2006).

inte handla i enlighet med den gemensamma nyttan. När ett objekt, som i princip är privat egendom, konstrueras med en kulturarvsstämpel blir det till något offentligt. Ett sätt att förklara dikotomin mellan det privata och det offentliga är att gårdarna, med vissa undantag, uppfattas som privata bostäder och offentliga miljöer där gårdsägare måste hantera olika roller, vilket inte alltid är enkelt. Ett exempel på detta är när hälsingegårdsägare ska bevaka sin egen ekonomi och samtidigt få gehör för sina argument i samverkan med en myndighet. Ett annat sammanhang är att som gårdsägare bjuda in till ett offentligt sammanhang men samtidigt värna om en egen privat integritet.

Hälsingegårdsägare har också fått försvara frågor som handlar om integritet och skydd. Gårdsägaren i Pallars uttrycker problemet med besökare som ”bara klampar på”. För många av aktörerna kring gårdarna är frågor om att skydda det privata ständigt aktuella. Å andra sidan är det kollektiva ett slags offentliggörande som sker under Hälsingegårdarnas Dag då dessa privata områden ska öppnas publikt. Dagen är ett slags temporärt försök att reglera förhållande mellan det privata och offentliga. En av ledamöterna i gårdsägareföreningen pekar på en tvist i föreningen där hon efterlyser tydligare budskap i broschyrer och information kring integriteten för det lokalt privata:

Det är svårt att säga nej till turister som är intresserade. Man blir utskälld för att man sätter upp gränser. Vi har tyvärr inte haft fasta guidetider.²⁸⁶

En lokalt engagerad person i Alfta-trakten ger uttryck för liknande perspektiv:

[...] jag är mycket tveksam till hela världsarvsidén på grund av att dessa integritetsfrågor inte är lösta. Byborna är privat inte särskilt intresserade av att aktivt ta emot bussgrupperna och andra turister. När bussarna väl rullar in kommer turisterna antagligen att bli besvikna för att byn är så död på aktivitet och att det finns ett påtagligt ointresse att möta dem.²⁸⁷

Det finns ett uppenbart intresse för integritetsfrågor som handlar om gränser mellan det privata och det offentliga. Denna distinktion ingår som en ingrediens i spelet mellan det lokalt folkliga och myndigheters vilja att ta makten över evenemanget som ett kulturellt uttryck vilket samspelar med idén om regional utveckling.

En solig julidag 2011 startar jag och mitt resesällskap en bilresa genom Hälsingland för att samla intryck från Hälsingegårdarnas Dag. På vår resa har jag valt att främst fokusera på två gårdar i Hälsingland, Erik-Anders i Asta by i Söderala som drivs av en möbelsnickare samt Gästgivars i Vallsta som under sommaren arrenderas av Arbrå hemslöjdsförening. Dessa gårdar

---

286. IP nr: 003.

287. IP nr: 008.

har sina likheter men skiljer sig även åt. Gårdarna ägs av privatpersoner men har samtidigt skapat utrymme för publika och kommersiella verksamheter. Anledningen till att jag valt just dessa gårdar för vår resa handlar om att de, förutom att de finns i två olika kommuner, skiljer sig åt vad gäller verksamhet och inriktning.

5.2 Hälsingegården Erik-Anders

Resan startar från Kungsgården, ett litet samhälle utanför Söderhamn i södra Hälsingland. Jag kör längs en mindre väg till byn Söderala för att besöka Erik-Anders. Vägen mot Söderala är en tidigare riksväg som kröker sig genom skogslandskapet och väl framme vid riksväg 50 saknas skyltning för hur trafikanter ska hitta till hälsingegården. Även i Söderala saknas det väghänvisningar så jag stannar och frågar. På tydlig hälsingedialekt upplyser oss en äldre herre gärna om vägen. Kunskapen om verksamheten på Erik-Anders förefaller självklar här.

Bild 8. Vy från gårdstunet vid Erik-Anders i Asta by. Foto: Martin Paju.

Väl framme vid infarten till byn Asta finns plötsligt rikligt med skyltning om gården Erik-Anders och när jag kommer fram står gården där med en storlek i bjärt kontrast till övrig bebyggelse. Men min förväntan om att gårdsägaren har ordnat med riklig information till besökare kommer på skam. Ingen tydlig hänvisning var besökare kan parkera eller var man ska gå in finns. Längre fram finns en yta som jag uppfattar som allmän och där en bil kan parkeras. Jag blir senare tillfrågad av en annan besökare om det är tillåtet att parkera på den här platsen. Det säger att vi inte är ensamma om upplevelsen av osäkerhet.

Bild 9. Dukat till kaffegäster på tunet vid Erik-Anders i Asta by. Foto: Martin Paju.

Vad är det då som möter oss på hälsingegården Erik-Anders? Under promenaden från bilen till gården upptäcker jag en informationsskylt som ger oss en idé om hur besökare ska göra vid sin entré till gården. Här finns ett gårdstun som inramas av två större gårdsbyggnader varav den ena är en traditionell hälsingegård och den andra är en form av ekonomibyggnad. En skylt "Personal" markerar avgränsning mellan privat och offentligt. Invid tunet på Erik-Anders finns även en blomsterträdgård med olika typer av växter och örter. Väl inne på tunet finns det även andra typer av anvisningar för hur en besökare ska förhålla sig till platsen. Här finns grupper med trädgårdsmöbler som bjuder in till vila och förtäring. Några andra besökare syns inte till.

Anslag om "gårdsbutik", "toalett" och "besöksinformation" bekräftar att vi befinner oss i en offentlig miljö och inte gjort oss skyldiga till intrång privat område. Ett besök vid en hälsingegård kan orsaka osäkerhet om var en sådan gräns går.

Jag får en känsla av att man på olika nivåer såväl inom kommunförvaltning som hos enskilda gårdsägare dels bjuder in, vill informera och skapa kunskap kring gårdarna men också att det finns ett motstånd mot en "massturism" som ger näring till föreställningar om att dessa antikvariska miljöer riskerar att nötas ned av ett alltför vidlyftigt besöksflöde. Bristen på tydlig och konsekvent vägledning som jag upplever under vår resa anknyter även till resonemang om hur skyltar gör en plats tillgänglig.²⁸⁸

---

288. Jfr. Augé, M. (1995).

Miljön kring Erik-Anders är inte utformad för att ta emot något större flöde av besökare. Ägaren, som uttrycker intresse för hälsingegårdarnas kulturhistoriska innehåll, ser även gården som en möjlighet att utveckla en möbelproduktion från det egna snickeriet. I en intervju vid ett senare tillfälle bekräftar ägaren att han bland besökare noterat ett ökande intresse för traditionell möbeldesign från Hälsingland. Detta bekräftas i en av lokaltidningarna där Erik-Anders porträtterats:

Erik-Andersgården i Asta är redo att göra tjänst. Den stora renoveringen i länsstyrelsens regi är klar. [...] slås portarna upp för denna udda företeelse som inte är en hembygdsgård och inte en kommersiell butiklokal utan båda delarna, samtidigt.²⁸⁹

Ägaren kommer ut från ett bostadshus som ligger i anslutning till Erik-Anders. Han är klädd för fysiskt arbete i snickarbyxor och verkar vara på språng. Bland hälsingegårdsägarna har han en speciell roll. Han har tidigare haft uppdrag i styrelsen för Föreningen Hälsingegårdsägarna och har nu tackat ja till ett erbjudande att ingå i styrgruppen för världsarvsprojektet. Detta trots att styrelsen för föreningen hälsingegårdsägarna hoppat av engagemanget i världsarvsprojektet.

Jag kontaktar ägaren för att presentera mig och boka tid för en intervju. Han stannar upp, förefaller intresserad och börjar engagerat berätta om sin syn på världsarvsprocessen och utformningen gården som utställningslokal, konferenscenter och besöksmål.

Även om besöket vid Erik-Anders under Hälsingegårdarnas Dag publikmässigt verkar något avslaget så har det tidigare år sett annorlunda ut. Senare hittar jag information om Hälsingegårdarnas Dag år 2009 då man på Erik-Anders annonserade med rubriken ”Vi firar vårt kulturarv”. Då medverkande både kommunalråd och byggnadsantikvarier från länsstyrelsen. I programmet fanns musikuppträdande och en ”byavandring” med visning av andra delar av byn. I samband med detta blev Erik-Andersgården även utnämnd av kommunen till att hysa kommunens information kring världsarvsarbetet i ett så kallat *Visitor Center*.

Vi blir inbjudna till en genomgång av miljöerna i bostadsbyggnaden. Här finns ett inredningsmåleri som kvalificerat Erik-Anders till att bli medtagen i världsarvsnomineringen. I ett skriftligt material kan man läsa sig till att sedan 1993 har byggnadernas exteriörer och interiörer fått status som bevarandevärda och därefter restaurerats. De gäller särskilt de ursprungliga interiörmålningarna från mitten av 1800-talet som tidigare har återfunnits dolda under lager av tapeter i flera av rummen. Vi stiger in i byggnaden och hamnar i förstugan.

---

289. Hälsingekuriren (1997-06-12).

Bild 11. I portet till mangårdsbyggnaden vid Erik-Anders i Asta by. Foto: Martin Paju.

När vi tar oss runt i byggnaden och fascineras av olika rum berättar ägaren kort om gårdens historia och om måleriet. Gårdsnamnet Erik-Anders har sin historia från lantbrukaren och nämndemannen Erik Andersson i Asta by, som lät uppföra gårdsanläggningen på 1820-talet. Gårdsägaren låter oss förstå att Erik Andersson var en man med ambitioner, vilket framgår av den för tiden ovanliga arkitektoniska utformningen med ett plan med dubbla rumsrader och en salong i mitten av huset. Efter vandringen genom denna estetiskt utformade och världsarvsnominerade kulturmiljö tackar jag ägaren för hans tid och berättelse. När det är avklarat lämnar vi byggnaden.

Bild 10. I festsalen på Erik-Anders i Asta by. Foto: Erik Nordin.

Åter ute på tunet påminns vi om sommaridyllen. Gräsytorna och trädgårds-möblerna lyser i solskenet med de historiefyllda byggnaderna i bakgrunden. Jag lockas att fantisera om hur, en gång i en förfluten tid, det ”riktiga” bondfolket passerade fram och tillbaka över detta tun i helt andra ärenden än de som gäller idag. Tunet blir en mötesplats mellan olika tider och agendor. Då för ekonomi och överlevnad, nu för historiebevarande och rekreation. Men tillfällen för ekonomiska utbyten och konsumtion lurar bakom knuten. Vi förväntas nog sitta ner med en kopp kaffe och lite bröd, vilket känns självklart. En paus för att smälta intrycken, samtala om dem innan resan går vidare.

Vi avslutar kaffestunden på det solfyllda tunet för att påbörja resan till Gästgivars i Vallsta som ingår i vårt dagsprogram. Där ska en byggnadsantikvarie från länsstyrelsen föreläsa om måleriet i Gästgivars och kommentera den senaste nomineringshandlingen till Unesco. Disken lämnar vi av i köket, säger hej och på återseende. Vårt mål är att hinna i tid till föreläsningen. En halvtimme senare parkerar jag bilen på Gästgivars i god tid innan föreläsningens början.

5.3 Möten på Gästgivars

När vi anländer till Gästgivars gårdstun är här liv och rörelse. Olika individer är sysselsatta med olika aktiviteter vilket gör situationen till ett utmärkt tillfälle för studier och reflektioner kring vad olika deltagare gör och varför de har sökt sig till platsen. De flesta förefaller vara ditkallade för att syssla med olika aktiviteter som har anslutning till dagen. Det handlar mest om att ”visa upp”, som på en slags teaterscen. Här finns, liksom på Erik-Anders, inte någon tydlig skyltning om dagen men av situationen och med viss förkunskap förstår man att gårdsplanen är arrangerat för fungera som en inramning av ett publikt evenemang. Några sitter med sitt slöjdande, en kvinna går med några kaffekoppar i händerna och ser ut att vara engagerad i programmet. Några personer sitter vid en möbel och pratar.

Under besöket vid Gästgivars möter jag olika aktörskategorier. Vissa har ett engagemang kring dagen, andra arbetar mer specifikt med verksamheter som knyts till Gästgivars även under andra dagar. Här finns *tjänstemän* från offentliga förvaltningar, *förtroendevalda*, *gårdsägare*, *slöjdare* och *hantverkare*, *föreningsaktiva*, *turister* och *ortsbor*. Tillsammans ingår de i och upprätthåller ett komplicerat nät av aktörer som alla verkar kring hälsingegårdarna och olika återkommande manifestationer. Vi möts här av många olika skäl. Ta mig själv som exempel. Jag är här på grund av mitt arbete som forskare men jag är även personligen attraherad av dessa miljöer. En annan orsak är att jag gärna vill visa mitt resesällskap hur det kan gå till när hälsingegårdarna presenteras, och vilka aktörsroller som olika personer tar på sig i samband med dagen. En annan

aktör av betydelse är *lokala media*. I marknadsföringen av dagen är lokalpressen särskilt aktiv. Det förekommer reportage om förberedelser, vilka gårdar som anslutit sig till att hålla öppet under dagen samt vilka personer och organisationer som tar initiativ. Några särskilt betydelsefulla organisationer som verkar kring Hälsingegårdarnas Dag är Gävleborgs hembygdsförbund, länsstyrelsen, läns museet och Föreningen Hälsingegårdar. Olika individer har olika roller i just dessa organisationer.

Det är viktigt att ha i åtanke att individerna oftast inte enbart tillhör en kategori utan har många, samverkande roller och olika positioner i olika nätverk. Ett exempel är när den före detta länsantikvarien vid länsstyrelsen tar en central roll vid Gästgivars, en dag som denna. Han har flera funktioner i bygden, som gårdsägare, tjänsteman med en central position i världsarvsarbetet och som ordförande för Arbrå hemslöjdsförening i Vallsta vars ekonomi och verksamhet delvis är beroende av lokalerna på Gästgivars. Eftersom Gästgivars är en av miljöerna som tillkommit i den senare världsarvsnomineringen har gården fått genomgå särskilda antikvariska åtgärder, i vilka denna person varit med och tagit strategiska beslut. I samband med den andra nomineringsomgången har han därför med sig olika kunskaper och erfarenheter från både det byråkratiska fältet som antikvarisk expert och från det ideella fältet som hemslöjdföreningens ordförande och lokal gårdsägare.

Ett exempel på hans olika roller uttrycks av en kollega vid länsstyrelsen som lyfter fram hans professionella men även personliga relationer till hälsingegårdarna. I sitt anförande vid Gästgivars påpekar hon att:

[...] det som du (antikvarien) inte lärt mig om hälsingegårdarna är nästan inte värt att veta. Sen har jag lärt mig en del på egen hand på vägen. En av de gårdarna som jag aldrig tidigare har jobbat med, det är Gästgivars i Vallsta. Lustigt nog eftersom den är så pass känd och välbevarad. Det har varit din hemmaplan det här, du är ju till och med släkt i gården.

Att vara tjänsteman, sakkunnig expert och ”släkt i gården” och därigenom vara med i samtalet kring frågor om bevarandeåtgärder, ekonomi och marknadsföring, kräver sin tribut. En reflektion kring ett sådant uppdrag är hur man som tjänsteman klarar av att sitta på flera stolar samtidigt. När olika personer möter varandra vid en händelse som Hälsingegårdarnas Dag uppstår ett intressant samspel, där individerna ges utrymme att ”glida mellan” olika roller och funktioner under dagen, vilket denna tjänsteman är ett bra exempel på. På det sättet blir Hälsingegårdarnas Dag ett exempel på en händelse där aktörerna visar en gemensam bild av gårdarna utåt även om det finns flera synsätt på hur gårdarna ska presenteras.

Efter att ha tagit intryck från Gästgivars, men även från Erik-Anders, har det blivit klart för mig att dessa gårdar ingår i olika sammanhang och har olika dignitet. Digniteten är starkt beroende av vilka verksamheter som ansluts till gården och vilka aktörer som finns på plats för att skapa legitimitet.

5.3.1 De sociala samspelet

Vid Gästgivars tittar vi på slöjdarna, deras arbete och alster och tar oss därefter in i byggnaden som står i fokus i den kommande världsarvsnomineringsen. Där kan alla ganska kravlöst vandra omkring. Här finns olika aktörer som är närvarande av både formella och informella skäl. Länsstyrelsens tjänstemän förbereder ett framträdande och övriga besökare dricker en kopp kaffe eller köper något slöjdalster. De privata och informella samtalen på Hälsingegårdarnas Dag runt kaffeborden är på ett naturligt sätt enklast att passa in i. I samband med kaffestunden reflekterar jag över att resonemangen runt bordet sällan berör kunskapstyngda frågor kring världsarvsnomineringsen eller antikvariska värden. Men när någon antikvariskt initierad eller någon som uppfattas som ”expert” lyfter fram en synpunkt eller åsikt som rör gårdarnas historia, bevarande eller antikvariska avväganden så tystnar det allmänna kaffeppratet. Besökarna som kommer är uppenbarligen, vid sidan av de sociala mötena, också intresserade av experternas kunskaper.

Bild 12. Hantverksmessa på gårdstunet vid Gästgivars i Vallsta. Foto: Lasse Feldtblad.

Vi passar på att hälsa på hos Ingrid och Bosse som jag lärt känna under mina fältstudier.²⁹⁰ Båda är i sextioårsåldern och hyr en lägenhet på Gästgivars. Ingrid är anställd av Arbrå hemslöjdsförening och fungerar lite som en spindel i verksamheten, både i föreningens butik i Vallsta samt på Gästgivars dit föreningen lägger sin verksamhet under sommarsäsongerna. Bosse är något av en föreningsaktivist med ett starkt intresse av att vara en kraft i strategiska frågor som rör ortens och regionens föreningsliv där utveckling, kulturhistoria och musik är centrala inslag.

Jag finner ett stort nöje i att få diskutera landsbygdens förändringsmönster i Hälsingland med Bosse, kanske även få en ny dragspelslåt till den egna reper-toaren. Som boende på gården har Ingrid och Bosse byggt upp en speciell till-varo. De är exempel på aktörer som befinner sig i en slags gråzon mellan det formella och informella, mellan det offentliga och det privata. Ingrid är intres-serad av kulturhistoria av flera skäl. Som *anställd* i hemslöjdsföreningen, *aktiv slöjdare* och tillhörande de nätverk som i huvudsak är lokala.²⁹¹ Bosse har en liknande profil i sitt engagemang för Vallstabygden.

Man kan säga att Ingrid och Bosse på sätt och vis hör till den kulturelit som senare under dagen kommer att dyka upp vid Gästgivars, men med ett mer lokalt engagemang. Nätverken kring Ingrid och Bosse bygger i huvudsak på personliga kontakter bland slöjdare och övrig lokalbefolkning. De har båda ett brett föreningsengagemang där ”bygdens framtid” ofta diskuteras. De finns många exempel på detta.

Bosse är aktiv i olika sammanhang som handlar om landsbygdens föränd-ring. Han har en central funktion i en kyrkbåtsförening, en kulturförening med vikingatema och en lokal kulturscen. Han är även flitigt anlitad för sitt musika-liska kunnande och har på senare år även engagerat sig i frågor kring vindkraf-ten. Han skriver med jämna mellanrum insändare i lokaltidningen och prövar olika resonemang som ofta handlar om att stärka olika organisationer på lands-bygden. Bosse berör sällan frågor som handlar om sitt eget ekonomiska in-tresse kring frågor om kultur. När jag klämmer honom på den punkten undrar han vad jag menar. Han ser förvånat på mig och lägger på ett bullrande skratt:

Skulle jag kämpa för bygden och kulturen för att tjäna pengar?? [...] då finns det annat att göra som lönar sig bättre.

Personer med en sådan inställning skulle normalt karaktäriseras som eldsjälar, lokalt aktiva som lägger stor vikt vid att hålla hjulen på landsbygden snurrande, utan några särskilda förväntningar på ekonomisk motprestation.²⁹² Belöningen

---

290. Namnen på dessa informanter är fingerade.

291. Slöjdgupper och andra personer med intresse för kultur.

292. Palm, K. (2008).

handlar om något annat. Några kraftfulla ekonomiska incitament finns inte för engagemanget, men väl ett socialt erkännande. Jag tolkar Bosses arbete kring Gästgivars, vikingakultur och kyrkbåtar främst som ett uttryck för denna vilja att uppnå socialt erkännande. Ett annat sätt att beskriva denna aktörstyp är som mediator mellan olika intressen som hellre associerar sig till mer horisontella strukturer och har en motvilja att inordna sig i redan etablerade nätverk med mer vertikala beslutsordningar.²⁹³ Dessa personer är, liksom Bosse, ofta inflyttade som sökt en särskild plattform i lokalsamhället för att finna en meningsfull livssituation. Ett exempel på en sådan plattform är att försöka påverka lokala kulturmönster och utbudet av upplevelser och service. Bosse är ett bra exempel på en individ som via ett lokalt engagemang i kultur och historia byggt upp ett socialt erkännande, ett symboliskt kapital, som genom konvertering också givit honom tillträde in i det byråkratiska fältet.²⁹⁴

Det är lätt att få kontakt med Bosse och Ingrid vid Gästgivars. Deras hem är ofta öppet för olika slags möten. När vi sitter och resonerar eller spelar dyker det med jämna mellanrum upp personer med olika ärenden. Artister, föreningsfolk, politiker och tjänstemän eller grannen som undrar hur och när taket till båthuset ska läggas om. Det är tydligt att Bosse njuter av att cirkulera kring olika frågor och folk med liknande intressen.

Vad jag förstår av andra som uttalat sig om Bosse är han en ”tillgång för bygden och enastående förhandlare”. Från mina egna erfarenheter av utvecklingsarbete på landsbygden är Bosse sinnebilden för en personlighet som varje bygdeförening med utvecklingsambitioner vill knyta till sig. Mycket idealitet, arbetsglädje och ofta ett godkänt resultat. Jag kan tänka mig att det är flera av aktörerna som är aktiva kring hälsingegårdarna som vill uppfattas på detta sätt.

Ingrid har en liknande inställning till engagemanget i kulturlivet och det sociala samspelet i olika föreningar. Medan Bosse säger att han uppfattar sig som en typisk lobbyist gör Ingrid sällan anspråk på att kunna hantera den formella institutionskultur som finns kring hälsingegårdarna och världsarvsfrågan. Däremot visar de gärna båda två ett stort intresse för vad gårdarna kan bidra med, även om de lika gärna kan höja ett tvivlets ögonbryn inför olika teorier och påståenden som förekommer kring världsarvsförvaltning och gårdarnas framtid.

Ingrids engagemang är mer fokuserat på hemslöjdsföreningens behov. Hon har på ett ofta pietetsfullt sätt skapat olika utställningar som besökare kan få titta på sommartid. Ingrid menar att sommarutställningarna på Gästgivars är en del av en lång tradition och att folk förväntar sig att få se något nytt varje år. Mot denna bakgrund kan man lätt föreställa sig hur Ingrid och Bosse rör sig bland besökare, tjänstemän och hantverkare på denna Hälsingegårdarnas Dag vid Gästgivars.

---

293. Jfr. diskussion kring begreppet ”cultural brokers” i Smith, V. L. & Brent, M. (red.) (2001).

294. Bourdieu, P. (1993a).

Jag har tidigare diskuterat Hälsingegårdarnas Dag med Ingrid och Bosse och vad de känner för arrangemanget. De har då gjort tydligt att dagen inte fått något starkare fäste i verksamheterna kring hemslöjdsföreningen. Ingrid menar att:

Dagen har en otydlig profil och är marknadsförd något olika genom åren. Arrangörerna är olika år från år och det är otydligt vem man ska prata med.²⁹⁵

I tidigare samtal har hon informerat mig om att utbudet vid Gästgivars föregås av en omsorgsfull planering i samarbete med hemslöjdsföreningens styrelse och programgrupp som träffas regelbundet. Man får intrycket av att föreningen lägger stor vikt vid de publika aktiviteterna. De skapar värden på olika plan, bland annat bringar verksamheter som är förlagda vid Gästgivars inkomster till föreningen som arbetar under tuffa ekonomiska villkor. En anpassning till besökarnas behov och betalningsvilja är därför nödvändig. Konsumtion av lokal hemslöjd verkar vara en del av attraktionsvärdet hos kulturhistoriska miljöer där estetik kombinerat med kulturarv är en självklar kombination. Kan möjligen inramningen av hemslöjdsprodukter i en kulturarvskontext som Gästgivars i Vallsta skapa speciella målgrupper med betalningsvilja? Ingrid informerar mig om att i Bollnäs har hemslöjdsföreningen nyligen lagt ned sin butiksverksamhet på grund av bristande lönsamhet. I jämförelse med Vallsta har Bollnäs ett betydligt större kundunderlag vilket gör att man kan ställa frågor kring hur förutsättningarna ser ut för olika hemslöjdsföreningar.

Tunet och miljöerna inne på Gästgivars är mycket likt en marknadsplats. Det slår mig att trots att det här inte skyltas om kommersiella aktiviteter med ekonomiska mål, finns ett lönsamhetskrav i bakgrunden. Hälsingegården Gästgivars är en avgörande miljö för att hemslöjdsföreningen i Vallsta ska kunna täcka sina kostnader, vilket är ett exempel på den generella problematik som finns kring kulturproduktion och ekonomisk utveckling. Försäljningen av hemslöjdsalster i kombination med den estetiskt mättade hälsingegårdsmiljön är en viktig kombination i föreningens utåtriktade verksamhet. Men här finns inga tydliga prisangivelser och lockande marknadsskyltar. Prissättningen på kaffe och bröd finns i form av en blygsam lapp som sitter med en klädnyppa vid en korg. Nästan som om avgiften är frivillig.

Runt om i butiken med hemslöjd är priserna diskret dolda. Miljön, väggmålningar, historiska ting och upplägget av slöjdsalster skapar en helhetsupplevelse. Kanske det bästa argumentet för att besökare ska kunna köpa med sig något som ett minne från besöket eller som en markör för att besökaren har varit vid en hälsingegård som nominerats till Unescos världsarvslista.

---

295. IP nr: 005.

Vid sidan av det ekonomiska utbytet och konsumtionen handlar marknaden här på Gästgivars också om sociala flöden. Precis som kring kaffebordet är det svårt att avgöra vem som är här av formella skäl med ett officiellt uppdrag om man inte vet vilka personerna är och vad de representerar. Slöjdarna som sitter vid sin bänk på tunet eller den personal som målmedvetet passerar med serveringsbrickor ger dock tydligare signaler om sin funktion under dagen.

Bild 13. I hemslöjdsbutiken på Gästgivars. Foto: Lasse Feldtblad.

Miljön runt Gästgivars är ett exempel på en symbolisk plats som rymmer kulturarv och historia men som samtidigt är en mötesplats med betydelse för sociala relationer och förtroenden, ett sätt att hålla sig à jour med aktuella händelser på bygden. För lokalbefolkningen innebär dagen dels en möjlighet att uttrycka en tillhörighet grundad på en gemensam historia och gemensamma berättelser.²⁹⁶ Men här formas också en social arena för utbyte av nyheter och skvallor.²⁹⁷ Eller för att uttrycka detta med Bourdieus terminologi, för att upprätthålla det sociala kapitalet i nätverken.²⁹⁸

Lokalbefolkningen gör spontana besök för att kanske träffa någon eller att köpa något och tar även med sig egna gäster, liksom för att visa upp kulturarvet och utbudet. Den del av lokalbefolkningen som engagerar sig kring

---

296. Jfr. Anderson, B. (1993).

297. Jfr. beskrivningar av Perstmässan i Edsbyn i Ekman, A.-K. (1991 s. 110 ff.) samt reflektioner kring museet som upplevelse i Borgström, B.-E. (1997 s. 105 ff.).

298. Jfr. Bourdieus diskussion om socialt kapital.

Gästgivars har också funktioner som till exempel hantverksproducenter eller som medhjälpare i allehanda föreningsbestyr.

Bosse menar att Gästgivars har en social funktion genom att delar av lokalbefolkningen på olika sätt i månader engagerat sig i det som kretsar kring Gästgivars och hemslöjdsföreningen just denna dag. Även om hälsingegårdsupplevelsen har en stark koppling till sommaren, så har själva görandet, utformningen av det materiella, kaffebrödsbakande, träslöjdstillverkning, vävning och alla andra förberedelser som krävs, varit en viktig del i de sociala sammanhangen hela året. Runt om i bygderna kring Vallsta och Arbrå finns personer som ägnar sig åt slöjd och annat konsthantverk och kommer till Gästgivars för att visa upp sig och sina alster. Allt det som sker bidrar till en slags föreställning om en ”levande” landsbygd.

Gästgivars är, likt Erik-Anders, fyllt av propåer att besökaren ska öppna plånboken och delta i marknaden. I samtal med Ingrid har jag förstått att verksamheten haltar ekonomiskt. Hela verksamheten tycks vara i stort behov av inkomster. Ingrid har fått gått ned i arbetstid för att anställningskostnaderna har varit för tunga för föreningen.

Det som säljs och köps är producerat av lokala krafter och får med anknytningen till Gästgivars ett speciellt symbolvärde. Ett köp av en smörkniv på Gästgivars sker inte endast för att det saknas smörknivar hemma i det egna köket utan för att den också fungerar att ta med som gåva till vänner och bekanta. En lokalt producerad vara som dessutom har en koppling till en kulturhistorisk miljö på landsbygden kan i vissa sammanhang stärka min position i mina egna nätverk. Smörkniven blir vid överlämnandet till en symbol vars värde jag kan använda för att stärka bilden av min person som givmild, generös och som kulturhistoriskt kunnig.²⁹⁹

Känslan av symbolik blir tydligt när jag besöker butiken i en av husets salar. Mitt på golvet i butiken finns ett stort bord som Ingrid omsorgsfullt har dukat med textilier och slöjdalster. Det ser inbjudande ut. Nästan som att jag inte törs röra vid sakerna. Här finns olika slöjdprodukter i varierande prisnivåer. En majoritet i lokalen är medelålders kvinnor. De flesta studerar utbudet, lyfter, känner och diskuterar med någon. Här syns inga barnfamiljer.

Jag har hela tiden en känsla av att de som kommer till Gästgivars en sådan här dag har det relativt bra ställt och är välutbildade. Det märks på folks sätt att bemöta en. Folk är välklädda, hälsar, är artiga och har lätt för att prata. En kvinna börjar spontant diskutera innehållet i en bok med mig som handlar om Arbrås hemslöjdsförening, en jubileumsutgåva. Vi visar båda intresse för boken och diskuterar den kort. Jag säger något om ”hyllvärmare” och hävdar

---

299. Bourdieu skulle förmodligen betrakta detta som en förstärkning av det egna symboliska kapitalet.

att man kan köpa den för den ”goda sakens” skull. Hon ger mig stöd för den åsikten, utan att närmare gå in på vad den ”goda saken” betyder.

När jag betraktar besökarna på Gästgivars denna dag konstaterar jag att det är främst kvinnor i medelåldern som driver på situationen och antar olika roller. Som konsumenter och besökare med ett intresse för bildning och kultur eller som servicepersonal med ansvar för någon del av arrangemanget. Männerna sitter ofta ute på tunet, dricker kaffe, slöjdar och pratar. Nu under utställningarna 2011 finns en ökad betoning på träslöjdshistoria där verktyg och utrustning uppvisas. Detta bidrar kanske även till att männen skaffar sig anledning till ett besök på Gästgivars som denna dag också är en plats för sociala möten och samspel.³⁰⁰

5.3.2 Kultureliten dyker upp

På en bänk utanför Gästgivars sitter jag med Bosse och dricker kaffe. Bosse är alltid pigg på analyser, nya perspektiv och när vi diskuterar mitt arbete väcks vissa frågor om publiken. Han menar att det finns ett visst drag av uppklädd medelklass bland besökarna denna dag. Främst är det sommarboende som efter sommarledigheten kanske vill komma hem och berätta om sitt förhållande till världsarvsprocessen och de kulturella kvaliteterna som inramar hälsingegårdarna.

Man kan anta att grupper och individer med vana vid kunskapsområden som behandlar kulturvärden också har en särskild förmåga att förhålla sig till miljöer liknande de som Gästgivars erbjuder. Mötet mellan de inbjudna experterna och ”oss andra” ger utrymme för reflektioner. Vilka maktpositioner kan mejslas fram ur det solindränkta tunet denna dag? Experterna äger kunskaperna men vi andra äger möjligheten att välja bort evenemanget, det vill säga inte infinna oss. Men genom att närvara på tunet skapar vi tillsammans ett slags konsensus med experterna om att dagen på Gästgivars är viktig. Vissa av oss besökare kanske till och med är där för att stödja idén om att Gästgivars kan göras till en fullvärdig kandidat i en världsarvsnominering.

Ett sätt att positionera sig under dagen är via symbolspråk. Ägaren av Gästgivars som balanserar sin närvaro mellan det privata och det offentliga, markerar till exempel med att vara iklädd en särskild scarf med tryck från Gästgivars originaltapet. Hon uppmärksammar oss på att scarfen endast finns producerad i ett fåtal exemplar. Detta plagg kan nog uppfattas som en del av kulturarvet men scarfen ger även bäraren en slags unik position i situationen.

Intill ingången till Gästgivars finns ett kraftigt bord av omålat råhyvlat virke. Det är ingen skönmålad stilmöbel som vid Erik-Anders i Asta. Bänkarna är av samma slag. De har sett sina bästa dagar men här sitter personer och sam-

---

300. Jfr. med diskussion på s. 51 ff. kring kolmilan i Långhed som ett centrum för sociala aktiviteter.

talat. Vi söker oss dit, hälsar och går sedan in i den byggnad på Gästgivars som gjort miljön nomineringsbar för världsarv.

Inne i lokalerna är det många besökare som samlats och det är svårt att ta sig fram. Det verkar som om publiken håller sig kvar efter det föredrag som en av länsstyrelsens byggnadsantikvarier har hållit tidigare på förmiddagen. Ljudnivån är hög. Många samtalar med varandra och pekar engagerat på miljöerna och föremålen. Jag hälsar på byggnadsantikvarien och den före detta länsantikvarien, båda centrala personer i världsarvsarbetet. Med på tillställningen finns en socialdemokratisk kulturpolitiker med intresse för kulturlivet i Bollnäs. Kvinnan är numera pensionär men har tidigare arbetat inom barnomsorgen. Enligt Bosse syns hon ofta i offentliga sammanhang där hon ser sig som representant för kulturnämnden. Jag lämnar butiken och går till rummet mitt emot för att ta lite kaffe till mig själv och mitt resesällskap. Jag kan inte betala men ansvarig för kaffet menar att det går att betala senare. I dessa sammanhang är förtroendet högt. Ingen skulle förmodligen komma på tanken att sno åt sig av utbudet utan att betala för sig. Det förefaller ingå i kontraktet mellan arrangör och besökare.

Ute på gårdsplanen sitter flera personer i diskussion med Bosse. Alla verkar uppslupna och förväntansfulla inför det kommande eftermiddagsföredraget. En del kommer förbi bordet för att hälsa. Inte på mig utan på andra som tycks vara bekanta eller av betydelse. Utanför Gästgivars byter publiken plats. Nyanlända fyller på medan andra lämnar platsen.

Bild 14. Förstuväst som en improviserad scen för framträdande. Foto: Cecilia Arvidsson.

Inför eftermiddagens föredrag samlas människor framför ingången. Den före detta länsantikvarien och föredragshållaren ser förberedda ut och alltför som publiken strömmar till formas situationen till ett artistuppträdande. Här finns ett utsett område för publiken och trappan till Gästgivars festbyggnad utgör en naturlig scen. Det finns förväntningar på vad som ska sägas. Dagens föreläsningar är själva höjdpunkterna under dagen på Gästgivars. Kanske skapar Gästgivars besökare en arena för att presentera sitt symboliska kapital och hur man förhåller sig till regionens historia. Ett exempel är när en pensionerad kommunpolitiker stiger in i mangårdsbyggnaden på Gästgivars. Han är fortfarande en politisk kraft att räkna med.³⁰¹ Han passerar skaran av personer på tunet som nu vuxit till ett 20-tal och tar sig med några snabba kliv in till hemslöjdsbutiken. Han är en av de förtroendevalda som representerade lokalpolitiken i världsarvsprojektets styrelse. Femton minuter senare är han försvunnen. Jag undrar varför hans besök blev så kort. Kanske var det bara för att kunna visa upp sig på den arena som de världsarvsnominerade hälsingegårdarna utgör.

Mitt under allt sorl och kaffedrickande ljuder plötsligt en hornstöt. En man har tagit upp en näverlur och med några kraftiga toner påkallar han tystnad och koncentration. Strax därpå kliver byggnadsantikvarien från länsstyrelsen tillsammans med sin kollega, den pensionerade länsantikvarien, fram till trappan till Gästgivars. Han hälsar välkommen och inleder med att informera om att Gästgivars nu är en av sju gårdar som ingår i den nya nomineringshandlingen till Unescos världsarvskommitté.

Den förre länsantikvarien menar att gården har en särskild betydelse för honom eftersom Gästgivars är som han uttrycker det: "[...] en av mina favoritgårdar." Jag riktigt studsar till. Är detta ett ögonblick då ett världsarv blir till? Situationen kring länsstyrelsens och världsarvsarbetets representanter här framför Gästgivars, utvecklas mer och mer till ett hyllningstal. Gårdens exklusivitet lyfts fram med inlägg som "Och att vi är på Gästgivars och lyfter fram Gästgivars gör jag med största glädje."³⁰²

Strax lämnas ordet över till byggnadsantikvarien som förklarar sin relation till världsarvsarbetet och till gården Gästgivars. Hon lägger även ner viss möda på att koppla samman situationen med kollegan som tidigare haft tjänsten som länsantikvarie i Gävleborg:

---

301. IP nr: 012.

302. Det faktum att man pekar ut en enskild gård som särskilt värdefull leder in till resonemang om hur olika hälsingegårdar har olika värden och kan, beroende på sammanhangen, variera i termer av status och karriär. Jag utvecklar dessa perspektiv i kapitel 2.4 *Gårdarnas status och karriärvägar*.

Det har varit X:s hemmaplan det här, du är till och med släkt i gården någonstans långt tillbaka i tiden. Om det varit något här så har det varit naturligt att du har tagit hand om kontakterna. Därför har det varit roligt att jobba och lära känna den här gården.

Föreläsningen följs av ett 30-tal personer som villigt följer anvisningarna för hur föreläsningen och guidningen ska fungera. Vi leds in i en av salarna i Gästgivars herrgård, det vill säga den byggnad som är underlag för världsarvsnomineringen. Uppträdandet känns säkert och stadigt, men föredragshållaren uttrycker även en vördnad, osäkerhet och ödmjuk hållning inför uppgiften att välja ut de gårdar och miljöer som ingår i nomineringshandlingen.

Föredraget inleds med en förklaring av bakgrunden till att vi befinner oss på just Gästgivars. Här får vi veta att i den tidigare världsarvsnomineringen som lämnades till Unesco 2007 grundades argumenten på gårdarnas ekonomiska bärkraft. Med utgångspunkt från beskrivningar av gårdarnas fysiska utveckling, med inslag av fåbodar, linberedningsverk och kvarn miljöer valdes gårdsmiljöer ut för att representera hälsingegårdarnas utseende och utveckling. Ekonomi, produktion och materiell nytta var själva grundtanken. Detta harmoniserar även med mina erfarenheter av hur boende i Hälsingland gärna beskriver sin historia.³⁰³

Det visade sig senare att Unesco med tillhörande expertorgan skulle hävda en annan tolkning av vad som kan uppfattas som universella värden hos hälsingegårdarna. I klartext att nomineringen från 2007 inte tillräckligt tydligt visade på något världsunikt. Man menade att stora välbyggda gårdar med jordbruksmark runt om finns på många andra håll. Denna bakgrund får verka som motiv till beskrivningen av Gästgivars som en god kandidat för att uppfylla de villkor som världsarvskommittén efterfrågat. I nomineringen har Gävleborg även föreslagit andra kriterier som gruppen runt världsarvsarbetet har lanserat i den nya nomineringshandlingen. Ett sådant kriterium handlar om festtraditioner som byggnadsantikvarien menar har varit speciella i regionen.

Föredraget fortsätter, och på ett välformulerat sätt används särskilda begrepp och referenspunkter som förstärker känslan av exklusivitet. Exempel på begrepp är pappersmakulatur, renässanspalats, schatterade blomsterbårder, brokad, fatatur, boudoir. Begrepp som jag gissar att en antikvarie med expertkunskaper gärna använder sig av, men som vi andra endast kan gissa hur de ska placeras i byggnadshistoriska sammanhang. Bruket av okända och exklusiva begrepp ökar känslan av att interiörerna i Gästgivars har sanktion från experter. Förekomsten av främmande ord blir även en markör att vi endast kan förstå

---

303. I kapitel 7 *Nomineringsarbetet*, finns beskrivningar och en fördjupad diskussion kring de två nomineringsomgångarna.

delar av Gästgivars exklusiva position bland andra hälsingegårdar. Vi icke-experten, kan känna oss initierade, men inte fullt ut.

Byggnadsantikvarien refererar även till olika studier och undersökningar som man i nomineringsarbetet använder sig av för att ge styrka åt Gästgivars som världsunik plats och företeelse. Här får Nordiska museet och en jordbrukare i Arbrå stå för säkerställandet av autenticiteten. Byggnadsantikvarien menar att hon

[...] har ju då fått tillfälle att sätta mig in i stora mängder av etnologiska uppteckningar om festsederna för att kunna koppla hur festsederna förhåller sig till husen som vi ser dem. [...] se i uppteckningsmaterialet att festsederna utvecklas mot allt större och större bröllopfester med allt mer diversifierade inslag och bjudningar med mat som kräver allt större utrymmen, helt enkelt. Det finns uppteckningar inte minst härifrån Arbrå, där en lantbrukare Rodell som lämnade in mycket material till Nordiska museet lät sig intervjuas.

Hon refererar även till hur allmogen kommunicerar med centrala maktsfärer i Stockholm. Samtidigt som vi här får ta del av berättelser om fattiga och enkla förhållanden förekommer kopplingar till hovet, borgarklassen och ekonomiskt och kulturellt tunga institutioner med säte i huvudstaden.

Under föredraget framkommer ett särskilt intresse för en allmogemålare, Jonas Vallström, som också är upphovsman till måleriet i Gästgivars. Vallström kom från enkla förhållanden som son till en indelt soldat. Enligt utredningar kring Vallströms verksamhet under 1800-talet hade han täta kontakter med en mästare³⁰⁴ inom inredningsskrået som i sin tur var flitigt engagerad av hovet och bland Stockholms överklass. Här görs en särskild poäng av att måleriet i Gästgivars är av utmärkt kvalitet och resultatet av en unik och kvalificerad utbildning som Vallström fick som gesäll under sin tid i umgänget med mästare i Stockholm. Möten och kunskapsöverföring mellan den kulturella eliten och allmogen lyfts särskilt fram. Denna kunskapsöverföring och dess resultat menar hon att Gästgivars är ett bra exempel på.

Här kan man se hur byggnadsantikvarien som expert upplyser om betydelsen av att bygdens egna (ur soldatleden rekryterade) hantverkare gick i lära och upprätthöll kontakt med en av makten godkänd och sanktionerad mästare. Definitionen av konstnärlig kvalitet skapas inte lokalt utan centralt i huvudstaden, där de politiska och ekonomiska besluten tas. Via formaliserad utbildning (lärling, gesäll, mästare) och de ur kvalitetssynpunkt ”rätta” kulturmarkörerna (tryckta bårder, tapeter, målerimotiv) bekräftas styrkeförhållandena mellan

---

304. Carl Fredrik Torsselius, hovmålare, tapetmakare, bildkonstnär, tecknare, (1764 - 1836) i Stockholm.

centrum och periferi. Det symboliska kapital som staden formulerat och sanktionerat tas upp och omformas av landsbygdens ”enklare” elit.

Det som Vallström gjorde med sina tekniker som målare, schablontillverkare och snickerier är imitat av det som överklassen har resurser till att göra på ”riktigt”. Måleriet av Vallström handlade mycket om att försöka kopiera sidan, guldfattningar och bronsgjutningar så att bonden i Vallsta kunde få en idé om symbolers betydelse bland kultureliten i huvudstaden.

Gästgivars ska även uppfylla dimensioner kring fest, bröllop och reproduktion. Ett exempel på hur festtraditioner präglade Gästgivars utformning finns i hennes beskrivning av det särskilt utsmyckade rummet på övervåningen. Här läggs stor vikt vid bröllopet och dess ceremoniella innehåll, där rummets gestaltning, möblering och utsmyckning har central betydelse. Ett exempel är:

Man kan säga att det här är ett rum som man kunde använda vid olika tillfällen. Vid husförhör, vid middagssittningar, bröllop, gravöl begravningsmiddagar [...] det förnämsta rummet. Det var själva huvudackordet på festen. Man stegrade festen, man rörde sig mot festens centrum [...] Hur de här bröllopfesterna gick till – ja, en viktig sak som händer under början av 1800-talet. Det är ju den period som vi fokuserat på i nomineringen. För det är då man inreder som störst utrymmen för fest och det är då den här festkulturen blir så tydlig.

Berättelser om släktband och säkrande av den egna släktens fortbestånd finns med i Gästgivars fysiska utformning. Det stämmer i viss mån överens med idén om hur man ansträngt sig att låta släktskap spela roll kring berättelserna om gårdarnas tillblivelse och utveckling. Föredragshållaren lägger viss tyngd på detta tema och konstaterar att:

[...] under det året (1829) så träffar han (Vallström) en piga här i Vallsta by och det faller ut i som det ofta gör när ungdomar träffas i ett utomäktenskapligt barn. [...] den här pigan tjänade i samma gård som Jonas syster så Jonas blev, som så många andra unga män, kär i syrrans kompis. Hade det inte blivit så hade han förmodligen tagit sig någon annanstans och kanske gift sig till Anders Vinbergs verkstad i Hudiksvall eftersom Vinberg hade ogifta döttrar, ja i lämplig ålder så att säga, men som sagt. Äktenskapet och kärleken här i Vallsta genomfördes och därför har vi chansen att kunna avnjuta Vallströms fantastiska måleri här i våra bygder istället för att se dem i Stockholm eller någon annanstans som till exempel i Hudiksvall.

Så på grund av ett hastigt kärleksmöte kan Gästgivars anslutas till världsarvsnomineringen. En fin knorr på en berättelse om en byggnad där vardagens slit är fjärran men festligheter och släktband står i fokus. Ett annat exempel på intresset för släktens överlevnad är i beskrivningen av ungdomarnas förplägnad under ett traditionellt bröllop.

[...] det är alldeles säkert att det var i dessa rum man förlade ungdomarna, man läser ju i bröllopsförteckningarna hur ungdomarna fick ligga på nätterna i långa syskonbäddar, par om par, pojkar och flickor, där man gärna knöt kontakter inför framtida äktenskapliga allianser.

Här finns sålunda berättelser som lyfter fram möten som kunde genomföras i skydd av nattens mörker. Vi kan alltså, utöver dess estetiska utformning, förstå hälsingegården som en arena för fest, lust och ”föräktenskapliga konceptioner”.³⁰⁵ Ett rum för nya band och förstärkande av redan tagna kontakter, och som deltagarna vid dessa bröllopfester, betraktade som självklara inslag i festarrangemanget.

Framställningen under föredraget på Gästgivars ger en känsla av att det finns fler sätt att tolka och beskriva dessa miljöer. Vid sidan av fokuseringen på det estetiska innehållet handlar det även om att se funktionen och nyttan med byggnaden, rummen och inredningen. I slutet av föredraget markerar byggnadsantikvarien att vår förståelse av Gästgivars storhet handlar om att inför oss kunna förklara funktionen hos olika detaljer i byggnaden. Föredraget avslutas med följande kommentar:

[...] man satt ju inte 100-150 pers. i detta rum utan det dukades upp i alla rum runt om i huset. Man kan tänka sig att släktingar och andra prominenta gäster satt här i rummet och ju mer perifer man var från bröllopsparet desto längre bort i huset fick man sitta. Ungdomarna fick ofta sitta långt bort i ett av de här rummen. Då börjar man förstå de här husen och hur de har fungerat, och hur måleriet har spelat en roll för att uttrycka festens händelser och rummens status.

Varje handling, social placering, utsmyckning och beslut ges i berättelsen en viktig roll för att tillställningen och arkitekturen ska kunna uppfattas som ett system, en genomtänkt handlingsplan där alla detaljer passas in i en helhet. Jag kan inte utvärdera hur nära ”sanningen” som byggnadsantikvarien kommer, men helt klart är att nomineringen och ”berättelsen hälsingegårdarna” måste kunna förstås som en harmonisk enhet. Men man kan diskutera om byggnadsantikvariens gestaltning under dagen handlar mer om vikten av att få positiv sanktion för världsarvsarbetet från lokalbefolkningen, att tillförsäkra sig att urvalet är det ”rätta”. Lokal förankring är trots allt en värderad aspekt hos Unesco.³⁰⁶

Men den lokala uppskattningen och förankringen räcker inte ensamma, utan måste bekräftas av professionella tjänstemän som kan definiera vad i gårdarna det universella kulturhistoriska värdet består av. Ett annat imperativ handlar om att bevara dessa värden och bevaka att gårdarna förvaltas på en viss nivå,

---

305. Nordin, G. (2009); Lindstedt Cronberg, M. (1997).

306. Se Unesco (2008b).

trots friktionerna mellan det privata och det offentliga. Till detta finns förväntningar på gårdarnas symboliska förmåga. De ska kunna representera en hälsingsk identitet samt via en världsarvsutnämning generera ytterligare energi åt besöksnäringen och stärka lokalsamhället både ekonomiskt och socialt.

5.4 Sammanfattning av dagen

Besöken vid Erik-Anders och Gästgivars gav tankar och reflektioner om bakgrunden till att Hälsingegårdarnas Dag över huvud taget arrangeras. Vilka var det som drev på, för vem och varför? Vilka syften var det som fördes fram officiellt och vilka mer dolda agendor kunde mejslas fram ur de möten som jag gjort under dagen?

Erfarenheterna från Gästgivars och Erik-Anders bidrog med upplevelser och material som gav en bild av vad världsarvsprocessen handlar om. En tydlig skillnad mellan gårdarna var att samtidigt som detta år saknades en större publik på Erik-Anders i Asta samlades det många olika aktörskategorier som turister, bybor, hantverkare, tjänstemän och kulturpersoner på Gästgivars i Vallsta. Det var uppenbart att det handlade om hur de inblandade aktörerna valde att exponera dagen i utbud och program. Hos ägaren av Erik-Anders var möbeltillverkningen central, på Gästgivars fick hemslöjdsföreningen ett stort utrymme under dagen. Följaktligen har varje specifik världsarvs gård olika innehåll och man kan fråga sig vilka effekter detta har haft för deras chanser på världsarvslistan.

På Erik-Anders fanns ett starkare företagsfokus än den mer föreningsinriktning som gällde på Gästgivars. Vid Gästgivars i Vallsta fanns en annan mångfald av aktörer, även om det visat sig att liknande aktiviteter tidigare också fanns vid Erik-Anders. Mångfalden av aktörer bidrog till att situationen vid Gästgivars framstod som levande och vital. Om det som attraherade var intresset för kulturmiljöområdet i allmänhet, gårdsmiljön i sig, kaffet eller för att träffa vänner och bekanta som fanns i de sociala nätverken kring hälsingegårdarna, får vara en öppen fråga.

Jämförelsen mellan dessa två gårdsmiljöer kan säkert ifrågasättas. Beskrivningarna från Erik-Anders och Gästgivars som tecknats ovan kan knappast påstås vara representativa för alla gårdar i Hälsingland. Men det är uppenbart att det under Hälsingegårdarnas Dag fanns olika varianter på hur aktörer, ting och händelser samverkade där kulturarv och konsumtion kombinerades. Sammanhagen vid Erik-Anders och Gästgivars kan fungera som exempel på hur kulturmiljöer brukas och hur aktörerna skapar olika föreställningar om hälsingegårdarna. Gårdarna fungerar som sociala mötesplatser men sammanhagen måste laddas med mening. Köpet av kaffet och smörkniven eller deltagandet i

den kunskapstyngda föreläsningen påverkade aktörerna i deras meningsskapande kring ”berättelsen hälsingegården”. I det sociala samspelet jämfördes våra upplevelser och reflektioner. Dessa processer blev sammantaget det fundament på vilket den egna historieförståelsen vilar.

Med Hälsingegårdarnas Dag fick jag en unik möjlighet att betrakta och lyssna på många olika aktörer. Oavsett om individen var officiellt inbjuden för att presentera något eller om det endast var nyfikenhet, kaffet och umgänget som lockade bidrog varje närvarande individ med något. Man tillförde nya kunskaper, köpte och sålde, man träffade vänner och bekanta och betraktade och värderade estetiska föremål. Sammantaget utgjorde dagen en arena för aktörerna att presentera symboliskt kapital och förhålla sig till regionens historia. Där samlades personer som representerade idéer från såväl det byråkratiska, mediala och ideella som det kommersiella fältet. Gården, berättelserna och världsarvsfrågan förenade dem alla.

6 Förankringsprocessen och världsarvsprojektet *Hälsingegårdar - världsarv och utveckling*

Promote broad stakeholder engagement in the planning, development and management of sustainable tourism that follows a destination approach to heritage conservation and focuses on empowering local communities.³⁰⁷

Citatet från Unescos policyarbete med världsarvskonventionen står som illustration till att ett arbete med en världsarvsnominering även måste engagera lokala aktörer nära världsarvsobjekten. Runt om i Sverige finns det världsarv som är beroende av att det lokalt finns enskilda och organisationer som är villiga att göra insatser för till exempel underhåll och tillgänglighet. I olika förvaltningsplaner hävdar man ofta att lokalt engagemang bidrar till tillgänglighet för allmänheten men att ett lokalt förankringsarbete också stimulerar en positiv utveckling i regionen.³⁰⁸ Vid de flesta av de svenska världsarven skrivs ”lokal förankring” ut som ett mål i sig.

Ofta kopplas retoriken om lokal förankring till en stärkt besöksnäring. Detta är en naturlig följd av att olika aktörer inom turism ser ekonomiska möjligheter kring världsarven. Från Unesco ser man det ökade intresset från besöksnäringen som en resurs men även som ett hot. Resursen handlar ofta om ett ekonomiskt flöde som stärker lokalsamhället men även bidrar till ett politiskt intresse för bevarandefrågor. Hotet formuleras oftast i termer av ”massturism” och att ett ökat intresse för världsarven också innebär en risk för ett ökat slitage. Mot bakgrund av dessa mekanismer som uppstår kring marknadsföring, regional utveckling och kulturpolitik skapas starka incitament att föra över ansvar och förvaltning på aktörer som oftast uppträder i

---

307. Unesco (2012c).

308. Magnusson, T. (2002); Gotlands kommun (2004).

lokala sammanhang, inte sällan inramat av formuleringar som *local participation* och *sustainable development*.

Av den anledningen har lokal förankring varit en viktig komponent i världsarvsarbetet i Gävleborg. Det finns dock inga färdiga mallar för hur en sådan förankringsprocess ska utföras. I själva ordet ”förankring” finns det en inbyggd dikotomi, ett vi-dom, där aktörer på en samhällsnivå har behov av att en fråga även blir till en angelägenhet för aktörer på en annan nivå. I fallet kring hälsingegårdarna har världsarvsprocessen startats på initiativ hos länsmyndigheterna. Aktörer i lokala sammanhang har tillfrågats att delta men utan att ges resurser och mandat att styra processen.

Samtidigt fanns en medvetenhet hos myndigheterna att detta kunde skapa ett motstånd hos en lokalbefolkning som tidigare hade visat sig kunna mobilisera ett motstånd, närt av misstankar mot myndigheters initiativ och verksamhet.³⁰⁹ För att förebygga detta gjorde man det till en politisk nödvändighet att skapa en regional gemenskap kring världsarvet, en gemenskap som geografiskt omfattar hela Gävleborgs län och inte endast medborgare i sex hälsingekommuner. I det läget uppstod planer på att sätta ett större projekt som skulle informera en bredare allmänhet om hälsingegårdarnas möjligheter som världsarv och som språngbräda för att öka regionens lyskraft. Mot bakgrund av detta inleddes en förankringsprocess, som i stort kom att gestaltas av ett projekt, med rubriken *Hälsingegårdarvärldsarv och utveckling*.³¹⁰

Olika världsarv har olika behov och förutsättningar liksom de individer och organisationer som samlas vid nominering och det framtida skyddet och förvaltandet. Alla jämförelser kan egentligen sägas vara omöjliga och orättvisa. Men vissa mönster finns. Ett sådant handlar om hur många fristående aktörer som anser sig ha rätten att blanda sig i processen kring ett världsarv. Som jag visat tidigare så är hälsingegårdarna speciella i den meningen att de är många till antalet, de omgärdas av olika typer av ägarskap och de tillskrivs betydelser och värden utanför det antikvariska arbetsfältet.³¹¹

Samtidigt har vi kunnat konstatera att på internationell nivå finns en diskussion som handlar om att vid en världsarvsutnämning ta hänsyn till värden utöver själva objektet. Sociala rörelser, lokal mobilisering och attityder är exempel på sådana värden, som anses ha betydelse för hur ett objekts världsarvsstatus ska kunna upprätthållas även i framtiden. Detta har varit särskilt uppen-

---

309. Se kapitel 4.3 *Motståndets uttryck - Hans och Greta i Hälsingland*.

310. För att tydliggöra världsarvsprojektets närvaro i texten har jag valt att vid vissa passager skriva ut hela projektnamnet.

311. Se kapitel 4.2 *Hemma på gården*.

bart i exemplet hälsingegårdarna, där privata intressen finns nära nomineringen och det fortsatta förvaltningsarbetet.

I samband med att hälsingegårdarnas potential som världsarv lyftes fram drev olika myndigheter i Gävleborg idén att insatser för ett mer omfattande bevarande av gårdsmiljöer skulle knytas till lokala aktörer. Grundtanken var att bevarande och skydd av kulturhistoriskt värdefulla gårdsmiljöer var beroende av en ökad medvetenhet lokalt. Att förankra frågorna hos kommunledningar och förvaltningar men även inom föreningslivet och bland gårdsägare blev till en symbolfråga. Men här fanns även svårigheter med koppling till avfolkning och försämrad service.³¹² När processen inleddes såg myndigheterna en möjlighet att knyta samman hälsingegårdarnas kulturella värden med deras betydelse för regionens ekonomiska utveckling och som en del av ett regionalt varumärke. Länsantikvarien berättar:

Vi hade folkmöten om världsarvet i olika områden där vi sa att vi har kommit fram till att vi tycker att det verkar rimligt att föra fram den här bygden som världsarvsförslag. Vad tycker ni om det, ni som bor här? Svaret var då alltid att det var väl trevligt, det var fint med gårdarna och så, men om vi inte kan bedriva jordbruket här, om det växer igen om det inte finns ekonomiska förutsättningar för jordbruk, vad är det då att visa upp? Den stora skräcken, det som dök upp varenda gång som en reaktion, var egentligen inte det som hade med världsarvet att göra utan den andra faran. Avfolkningen och det ekonomiskt avtacklande samhället. Jag kände att då kunde världsarvet vara en språngbräda till något bättre, även i dessa avseenden.³¹³

En annan aspekt av förankringsprocessen handlade om att stärka kommunernas roll i processen, det vill säga att bygga ett nätverk mellan myndigheterna kring hälsingegårdarna. Utgångspunkten för detta arbete blev samverkansorganet Hälsingerådet som sedan flera år verkat som forum för att finna gemensamma lösningar på de utmaningar som de sex hälsingekommunerna ställts inför. Samtidigt som de regionala myndigheterna byggde upp ett strategiskt arbete kring gårdarna ökade också dessa kommuner sitt engagemang i världsarvsfrågan, inte minst för att stärka sina positioner inom turistområdet.

Det kommunala engagemanget var en del av arbetet med att skapa legitimitet för världsarvsfrågan. De uppmärksammade ansträngningarna i Ovanåker blev också en bra utgångspunkt och exempel för att motivera andra kommuner till att mer aktivt delta i förankringsprocessen. Kommunalrådet i Ovanåker tar med sig sina egna erfarenheter in till möte med övriga kommuner i Hälsingerådet:

---

312. Se diskussion om lokal identitet och tillväxt i kapitel 2.2 *Kulturarv och regional utveckling*.

313. IP nr: 018.

Beslut om en världsarvsförklaring av Hälsingegårdarna väntas fattas av Unesco vid halvårsskiftet 2009. Under tiden fram till beslut är det angeläget att hålla frågan levande och planera för förvaltning och utvecklingsmöjligheter av ett framtida världsarv. Vi behöver vara väl förberedda.³¹⁴

Citatet är hämtat från en inlägga som riktade sig till ordförandena i kommunstyrelserna samt till kommunchefen i sex hälsingekommuner. Strax därpå utarbetas en projektbeskrivning för världsarvsprojektet ”Hälsingegårdar – Världsarv och utveckling” och en projektledare rekryteras.

Redan här skissas projektmålsättningar för verksamheten. Den då utsedda projektledaren beskriver situationen:

Jag var anställd av Ovanåkers Näringslivsbolag. Detta för att det var enkelt att anställa mig på det sättet, uppdraget var egentligen från länsstyrelsen som jag jobbade för. [...] Jag kom in genom att kommunalråden i Ovanåker och Bollnäs frågade om jag skulle kunna tänka mig att jobba som projektledare för ett projekt som var begränsat i tid och skulle finansieras av kommunerna och länsstyrelsen. Projektets arbetsnamn var ”Världsarv hälsingegårdar” men det som nu är pågående heter ”Hälsingegårdar - världsarv och utveckling”. [...] detta var inte det första projektet där världsarv fanns med som idé. Det hade funnits i många år innan. Tidigare projektledare har under årtal arbetat med dessa frågor. [...] Det har varit rätt slitsamt att vara ledare för ett projekt som har så många intressenter.³¹⁵

Kommunalrådet i Ovanåker var den person som i olika sammanhang fick ta på sig rollen som drivande av världsarvsfrågan. Det fanns visserligen en överenskommelse mellan de sex hälsingekommunerna men efter att det kommunala engagemanget lyftes över till kommunalråden i Ovanåker och Bollnäs samt till länets hembygdskonsulent drevs arbetet av en mindre grupp personer. Ett beslut togs att lägga upp formerna för en omfattande förankringsprocess och söka finansiering för ett avgränsat projekt hos EU:s strukturfonder.³¹⁶

Här fanns flera punkter som visar på att projektets medarbetare inte hade full insyn i regelverket kring samarbetet med Unesco och regering. Kring 2007 uppstod diskussioner om kompetenser och bakgrund hos projektledningen.

---

314. Mårtensson, B. (2007-10-26).

315. IP nr: 014.

316. Följande målpunkter var, sedan beslutet togs i Hälsingerådet, vägledande för innehållet i en första projektbeskrivning.

- Hälsingegårdarna förklaras som världsarv 2008.
- Under projekttiden hålla en aktuell hemsida.
- Svara för information och nyhetsbrev.
- Samordna arbetet med andra intressenter.
- Vara Hälsinglands kontakt mot regeringen och Unesco.
- Föreslå en framtida organisation för världsarvet.

Projektledaren drog på sig kritik för bristande antikvariska kunskaper och för att vara för indragen i de lokala sammanhangen i Hälsingland. Att vara hälsing och driva ett symbolmättat projekt med stora resurser kunde uppenbarligen inte utföras av en projektledare med position bland hälsingarna. Att den tidigare projektledaren gav stöd åt tanken att ledamöterna, och särskilt gårdsägarna, inte skulle ges möjlighet att ta avlönade uppdrag av världsarvsprojektet kanske gav näring till beslutet att lämna projektet. I min intervju lämnar projektledaren en del kritiska synpunkter:

Gårdsägarföreningarna tycker att man behöver direkt ekonomiskt stöd. Helst skulle man vilja kunna hämta pengar i projektet för att kunna jobba med det man vill.

Med hänsyn till sin roll som entreprenör och känd i de lokala sammanhangen valde projektledaren att hoppa av världsarvsprojektet och efter att en ny projektledare rekryterats, i juli 2008, reviderades projektbeskrivningen. I den fick projektmålen en ny inriktning som tydligare betonade världsarvets kommersiella och affärsmässiga möjligheter.

Det konkreta arbetet i förankringsprojektet genomfördes genom offentliga möten och informationskampanjer där företrädarna för myndigheter sökte förmedla ett positivt förhållningssätt till hälsingegårdarnas möjligheter att bli uppförda på världsarvslistan. I världsarvsprojektet satsades medel för spridning av olika typer av informationsmaterial som beskrev världsarvets olika ingångar och vilka miljöer och gårdar som nominerats. En hemsida upparbetades och fem besökscenter etablerades runt om i Hälsingland. I projektets slutskede utarbetades ett varumärke för Hälsingland i samarbete med en varumärkesbyrå. Under projekttiden kommunicerades arbetet och dess förändringar i samarbete med en följeforskare.

Världsarvsprojektet kom därför att primärt handla om att informera olika intressenter i regionen men nu även att visa på hälsingegårdarnas möjligheter att stimulera regional utveckling och tillväxt. Det utarbetade varumärket Hälsingegårdar räknade man skulle utgöra grund för ökat entreprenörskap och sysselsättning, vilket även var den grund som ansökan till EU:s strukturfonder och Tillväxtverket stödde sig på.³¹⁷

Region Gävleborg,³¹⁸ som var en relativt ny organisation (2007) utsågs till ägare av världsarvsprojektet Hälsingegårdar- världsarv och utveckling. Samtidigt satte kommunerna och deras samarbete tydliga avtryck i världsarvsarbetet. Kommunalförbundet i Ovanåker var den som fick iklä sig rollen som drivande i världsarvsfrågan. Med det uppstod en otydlighet i vem som egentligen drev frågan.

---

317. Tillväxtverket (2009).

318. Se beskrivning av regionförbundet Region Gävleborg på s. 16.

Bild 15. Visitor Center vid Ol-Anders i Alfta. Foto: Gudrun Axman Jumisko.

En viktig person i världsarvsprocessen var den nye projektledaren som profiletrade världsarvsprojektet i riktning mot världsarvets kommersiella och affärs-mässiga möjligheter. I samband med tillsättningen av projektledaren presenterade han sig så här på regionförbundets hemsida:

Jag brinner för kulturen och hälsingegårdarna som är en levande kultur som jag ska lära känna i sommar [...] att finna gränssnittet mellan näringslivet, lokalbygden och förvaltningen av gårdarna.³¹⁹

Projektledaren och regionförbundet signalerar detta med ”Världsarvet som regional affär” och dess ”långsiktiga samhällsnytta”, en position där det potentiella världsarvets kulturhistoriska värden framför allt ses som en vara på en marknad och möjlig motor för regional utveckling.

Regionen gagnas på många sätt av ett världsarv. När objektet är äldre bebyggelse kan vi vänta oss ett ökat intresse för bebyggelsevård och hantverksinsatser. Detta ger i sin tur troliga återverkningar för både utbildningsväsende och sysselsättning. Som besöksmål ger världsarvet återverkningar för en stor del av det regionala näringslivet som på ett eller annat sätt påverkas av ett ökande resande, boende och aktiverande av inkommande besökare.³²⁰

Projektets nya inriktning blev, med betoning på arbetstillfällen och företagande, att gårdarna skulle göras ”turistiskt spelbara” där nya företag förväntades uppstå bland hälsingegårdsägare men även genom annan kringverksamhet.

---

319. Region Gävleborg (2008a).

320. Region Gävleborg (2008b).

En aspekt på detta handlar om Tillväxtverkets insatser och hur en projektägare uttrycker sina projekt mål i förhållande till anslagsgivarens regelverk. För att få Tillväxtverkets godkännande av den statliga finansieringen på cirka tre miljoner till världsarvsprojektet krävdes konkreta mål. Det blev tidigt klargjort att en ansökan till EU:s strukturfonder skulle handla om entreprenörskap. Denna ansökningsprocess drevs vidare trots att beslutet i världsarvskommittén kunde punktera världsarvsambitionerna. I ansökan om medel till världsarvsprojektet ansåg de regionala myndigheterna att dessa medel skulle knytas till en åtgärd ur EU:s strukturfondsprogram med rubriken ”entreprenörskap”. I ansökan angavs att projektet förväntades skapa 30 nya företag och 100 nya arbetstillfällen.

Två personer som var engagerade i frågorna om världsarv var hembygds-konsulenten i Gävleborg och kommunalrådet i Ovanåkers kommun. Båda satt i ett antal styrande organ med direkt påverkan på hur hälsingegårdarna kunde utvecklas, både som världsarv och som regionalt varumärke. De är exempel på aktörer som kombinerade en stark kulturell förankring med ett socialt engagemang och politiskt arbete och kunde därigenom, med stöd av sina nätverk, förflytta sig mellan olika delfält. Flera av dem som inom kulturmiljövårdens ram arbetar med hälsingegårdarna hade också andra kopplingar till världsarvsfältet, som gårdsägare, boende eller som aktiva i någon förening. De flesta av aktörerna hade således tillgång till flera olika noder i nätverken och kom att använda dessa under världsarvsarbetet i Gävleborg.

Även om världsarvsprojektet gav utrymme för olika konflikter är det viktigt att påpeka att alla aktörer hade ett starkt intresse av att hälsingegårdarna fick världsarvsstatus. Spelplanen bestod av de sex hälsingekommunerna och länsstyrelsen, som tillsammans med Tillväxtverket stod som tunga finansiärer. Dessutom ingick expertorgan som Läns museet, Hälsinglands museum liksom organisationer som LRF, Hälsinglands Turism, Hembygdsförbundet och gårdsägarkollektivet vilket gav projektet en bred förankring. Arbetet med hälsingegårdarna drev även på uppmärksamheten i media, inom kulturmiljövården och bland myndigheter som arbetade med regionala utvecklingsfrågor.³²¹ Det gjordes således stora investeringar i projektet inte bara i form av pengar utan också i arbetstimmar och prestige. Dessa investeringar kan betraktas som ett ”pund” som borde förvaltas.

De arenor där idéerna om hälsingegårdarna som världsarv har spelats ut, diskuterats och förhandlats, har skilt sig åt. Inom världsarvsprojektet har det funnits formaliserade sammanhang som till exempel möten med styrgruppen, där deltagarna uppträdde som representanter för något som var större än de själva. Här fanns landsantikvarie, länsantikvarie, turismutvecklare, politiker, museichef, projektledare och hembygdskonsulent, som alla deltog inom ramen

---

321. Se skissen med aktörer på s. 98.

för sina respektive offentliga tjänstepositioner. Gårdsägare och länsförbundsordförande för LRF var däremot aktörer som inte på samma självklara sätt disponerade tid och resurser för sin medverkan. Det som har karakteriserat företrädarna för världsarvsprojektet i Gävleborg är hur man spelat med kombinationen av två olika kapital, den entusiasmerande expertkunskapen och förvaltningens regelverk.

Erfarenheterna från arbetet med att lokalt förankra världsarvsfrågan runt om i Hälsingland visar att ett sådant arbete inte endast handlar om åtgärder och handlingsplaner utan mer om enskilda individer som har vissa positioner och därmed har möjlighet att kontrollera resurser, regelverken och sociala mobileringar. De beslut och händelser som syftade till att leda världsarvsprojektet mot sina mål föll dock inte alla på läppen vilket gjorde att förankringsmaskinen började kännas osmord och gnisslig.

6.1 En decembermorgon händer något

Morgonen den 15 december 2009 delas hälsingarnas lokaltidningar ut som vanligt. Runt om i Hälsingland är det tyst, snötäcket ligger vitt och bäddar in landskapet i den trygghet som vi ofta får se i turistbroschyerna. Men tryggheten är vacklande och snart ska många prenumeranter sätta morgonkaffet i vrångstrupen. Det är nu som den ”varböld” som utvecklats kring världsarvsprojektet Hälsingegårdar-världsarv och utveckling, spricker. Detta prestigefyllda projekt som skulle sälja in idén om hälsingegårdarna som världsarv till allmänheten i Hälsingland och Gävleborg. Bakgrunden till dramat är att de personer som bjudits in att bidra med sitt kunnande i projektets styrgrupp deltog under olika villkor och förutsättningar. Förhållanden, samarbeten och konflikter i styrgruppen har nu blivit till en fråga hos lokala media.

Rubriken ”Ågare flydde projekt” i Hudiksvalls tidning denna morgon, pekade ut de konflikter som tycktes finnas inom projektet. De romantiska och positiva berättelser som flankerat hälsingegårdarnas resa mot upplyft kultursymbol byts plötsligt ut mot utrop med toner av övergrepp och gatlopp. Det är ett drama som rullas ut i offentligheten. I ingressen höjs temperaturen i intrigen:

20 miljoner kronor av offentliga medel satsas för att främja turism och annan företagsverksamhet runt hälsingegårdarna. Men gårdsägarnas egen förening lämnade styrgruppen redan förra året. De anser att projektet inte blev vad som lovats.³²²

---

322. Hudiksvalls tidning (2009-12-15). Bland citaten som hämtats ur artiklar från lokalmedia har jag gjort viss sparsam redigering i syfte att anonymisera enskilda personer som uttalat sig i världsarvsfrågan.

Texten ger läsaren associationer till journalistiskt scoop och avslöjande reportage. Här har offentliga medel använts i syfte att främja turism och företagande med resultatet att huvudrollsinnehavaren upplevt sig placerad i marginalen. I tidningens dramaturgi blir rollfördelningen mellan 'förtryckta jordbrukare' och en 'maktfullkomlig myndighetsapparat' tydlig.

I artikeln fokuserade journalisten främst på gårdsägarnas missnöje med att de fått ett begränsat utrymme för sina synpunkter och ambitioner. Men här sattes även ljus på det komplicerade spel som uppstod mellan å ena sidan gårdsägarnas närvaro och därmed kraften att legitimera och å andra sidan byråkratins kontroll över ekonomiska resurser.

Tidningsrubrikens ordval är en del av den dramaturgi som journalisten målar upp. Genom att tala om "ägare" görs de gårdsägare som bjudits in att medverka i styrgruppens arbete till representanter för hela kollektivet. Ordet "flydde" anspelar på en dramatisk konflikt där gårdsägarna inte sett någon annan utväg än att lämna projektet. Därmed gav tidningen sin egen särskilda tolkning av det inträffade; en aktör som framhåller motsättningar mellan byråkratin och folket. I detta sammanhang gjorde lokalmedia sig till en aktiv aktör i hur processerna uppfattas och beskrivs.

I artikeln redogjorde journalisten för olika turer inom projektet och i texten avslöjades att det fanns en lång tradition av spänningar mellan lokalt engagerade gårdsägare och de nätverk av tjänstemän, främst på regional nivå, som var engagerade i världsarvsfrågan. I sitt uttalande tog ordföranden i gårdsägarförbundet tillfället i akt att visa på problemens historiska sammanhang:

Även när Hälsinggårdsprojektet ägdes av länsstyrelsen i Gävle var inställningen till de privata gårdsägarna negativ.³²³

Andra beskrivningar av samspelet mellan regionala myndigheter och gårdsägare i Hälsingland visar att utvecklingen inom världsarvsprojektet också var beroende av andra händelser.³²⁴ Relationerna var påverkade av strukturella förhållanden, till exempel skillnader mellan en offentlig byråkrati och privata företagare. Medan tjänstemännen och de förtroendevalda deltog i processen utifrån en tydligt formulerad instrumentalitet var världsarvsprojektet i långt högre grad en del av ett bredare sammanhang i det dagliga livet för gårdsägarna. I sammanhanget är det viktigt att ha i minnet att alla gårdsägare i Hälsingland inte formerades sig som ett homogent intressekollektiv kring världsarvet. Här fanns de gårdsägare som också meddelade en avvikande uppfattning:

---

323. Hudiksvalls tidning (2009-12-15).

324. Se beskrivningar i kapitel 4.3 *Motståndets uttryck - Hans och Greta i Hälsingland*.

Vi har alla samma huvudmål, men det finns olika intressen, säger Jan Thorén från Korsökrogn, representant för LRF i styrgruppen och hälsingegårdsägare [...] tycker att konflikthanteringen varit positiv för projektet. – Men jag tyckte det fungerade bra tidigare också.³²⁵

Även om sakfrågorna i sig kan verka legitima så var missnöjet i gårdsägarkollektivet i första hand orkestrerat av gårdsägarföreningens styrelse.

Eftersom det var de offentliga instanserna som behärskade både regelverket och de ekonomiska medel som fanns avsatta för projektet hamnade gårdsägarna i underläge. Men även underordnade har maktmedel som till exempel att dra sig undan och därmed i detta fall undanhålla den resurs, det kulturella kapital, som hela projektet var beroende av.

När gårdsägarna upptäckte att det faktiskt var de som kontrollerade den centrala resursen i hela projektet, det vill säga gårdarna, utan att kunna påverka fördelningen av projektets resurser blev reaktionen att skriva ett formellt brev till regionförbundets styrelse i vilket de tydliggjorde att de upplevde sig lurade. I brevet menar de att:

Bristen på inflytande och delaktighet för de privata hälsingegårdsägarna har skapat en kris i Hälsingegårdssamarbetet, sett från Föreningen Hälsingegårdar och Hälsingegårdar ek. förenings ståndpunkt. Under alla år som Hälsingegårdssamarbetet pågått har brist på inflytande orsakat grus i maskineriet.³²⁶

När man knyter samman ”flykten” med ”brist på inflytande” och ovilja att ”sitta som alibin” kan situationen tolkas som att gårdsägarna i styrgruppen vill, inför gårdsägarkollektivet, hävda sin integritet mot en övermakt som har kontroll över både lag och resurser, en uppfattning som dock inte delas av alla gårdsägare.³²⁷

Aktörerna i Gävleborg som på olika sätt är engagerade i kultur- och naturvård samt landsbygdsfrågor har också en gemensam historia. En version av denna historia består av berättelser om ett hårdhänt myndighetsutövande och ett tjurigt, lokalt motstånd.³²⁸ Här finns berättelser där tillsynsmyndigheternas, exempelvis länsstyrelsens, agerande mot gårdsägare snarare har präglats av auktoritet än samförstånd. Stämningen i dialogerna ger intryck av att relationerna präglats mer av en bitter strid som ingen av parterna kan vinna, än av samförstånd och förståelse. Dessa berättelser och självbilder hade inte samma positiva

---

325. Hudiksvalls tidning (2009-12-15).

326. Citatet är hämtat ur en skrivelse (2008-03-10) med rubriken ”Hälsingegårdsägarna vill ha reellt inflytande i nytt projekt”. Avsändarna är de två föreningar som företräder hälsingegårdsägarna - Föreningen Hälsingegårdar och Hälsingegårdarna Ekonomisk förening.

327. Gårdsägare som anser att föreningen agerar osunt i förhållande till myndigheterna. IP nr: 027.
328. IP nr: 020.

och utvecklingsinriktade diskurser som de som lyfte fram regionens möjligheter vid en kommande världsarvsutnämning. Man kan då föreställa sig att en inbjudan från regionala myndigheter till gårdsägarna redan från början innehöll en viss spänning och ömsesidig vaksamhet.

Gårdsägarna valde att lämna samarbetet i projektet och sedan lägga locket på. Inför allmänheten och media ville gårdsägarna inte framstå som bakåtsträvare och fientliga till en världsarvsutnämning. Med risk för att olika organ, som Riksantikvarieämbetet, svenska regeringen och världsarvskommittén skulle uppfatta protesterna som ett motstånd mot världsarvet valde man att inte gå ut offentligt med sitt missnöje. Tystnaden bröts emellertid denna decembermorgon. Det är uppenbart så att samarbetet i världsarvsprojektet även handlar om makt, subjektet och objektifiering. I tidningsartikeln görs det klart att,

[...] styrgruppen inte hade någon reell makt, anser föreningens ordförande. Enligt henne har det i projektet inte funnits något intresse för att lyssna på gårdsägarna. – Det är ett tjänstemannastyre. Vi blev objektifierade.³²⁹

Enligt projektledningen för världsarvsprojektet Hälsingegårdarna- världsarv och utveckling var projektets legitimitet och anseende beroende av gårdsägarnas närvaro. Samtidigt styrdes myndigheternas agerande av ett formellt regelverk, som bland annat satte stopp för såväl direkta stöd till enskilda individer som till att låta gårdsägarföreningen uppträda som en formell branschorganisation. En annan stötesten i samarbetet var att ledamöterna i styrgruppen ställdes inför krav på att acceptera projektägarens definitioner på ledamöternas roll i styrgruppen.³³⁰ Den enskilde gårdsägaren kunde sålunda uppfatta sin medverkan mer som ett legitimerande inslag än som en organiserad representant med en ambition att driva förankringen av världsarvsarbetet.

Ett tema som gav näring till missnöje handlar om hälsingegårdarna, företagsutveckling och gårdsägarnas rådgivningsverksamhet (Antikvarisk & Affärsmissig). Här blev även LEADER:s hållning i floran av projekt kring hälsingegårdarna en källa till förvirring och irritation.

Gårdsägarnas eget arbete med affärsutveckling och antikvarisk rådgivning hade innan världsarvsprojektet sjösattes pågått sedan några år tillbaka i samar-

---

329. Hudiksvalls tidning (2009-12-15).

330. Jag har fått ta del av den uppdragsbeskrivning som projektägaren utarbetade för ledamöterna att underteckna. I uppdragsbeskrivningen stipulerades ett antal villkor för ledamöternas medverkan i styrgruppen. Bland annat ställdes krav på ledamöterna att de i styrelsearbetet inte deltog som representanter för sin nominerande organisation utan endast som representanter för projektet. Enligt uppdragsbeskrivningen gavs ledamöterna ingen möjlighet att utföra betalda uppdrag i projektet och eller att arbeta med projektuppdrag i den organisation man var nominerad av. I uppdragsbeskrivningen reglerades ledamöternas medverkan så den blev bunden till deras individuella kunskaper och erfarenheter.

bete med länsmuseet i Gävle.³³¹ Gårdsägarnas förväntningar om att detta arbete skulle utgöra en självklar del av världsarvsprojektets aktiviteter och budget kom dock inte att infrias.

Projektägaren, Region Gävleborg, valde att inte ge finansiellt stöd till gårdsägarnas rådgivningsprojekt som av gårdsägarföreningen betraktade sin företagsmodell som ett utmärkt sätt, åtminstone delvis, att uppnå projektmålen. Som framgår av redogörelser i lokala media gjorde styrgruppen för världsarvsprojektet en annan prioritering:

Bland annat ville de fortsätta med den antikvariska och affärsmässiga rådgivning till gårdsägare som de tidigare bedrivit tillsammans med länsmuseet i ett prisat projekt. Nu känner de sig lurade.³³²

Ledningen för världsarvsprojektet och gårdsägarna hade uppenbarligen inte samma syn på vilka projektaktiviteter som var effektivast i arbetet med företagande och affärsutveckling.

Då, när debatten kring världsarv och gårdarnas framtid gick som hetast under perioden 2009 - 2011, vände sig gårdsägarföreningen till det lokala LEADER-kontoret för att få finansiering för en fortsättning av sitt rådgivningsprojekt. Efter att den beslutande LAG-gruppen³³³ givit ett negativt besked på ansökan uppfattades detta av gårdsägarna som ett led i ett allmänt misstroende mot gårdsägarnas arbete med affärsutveckling. Av avslagsbeslutet framgår hur LEADER ser på gårdsägarnas projekt:

Att rådgivning med mera påstås ännu ej ha startat i nöjaktig omfattning i det nya projektet (världsarvsprojektet) motiverar inte LAG att bevilja nytt stöd.³³⁴

Bland medlemmar och styrelseledamöter i gårdsägarföreningen var reaktionen irriterad och uppgiven. Man var dock inte förvånad. Styrelseordföranden uttalar sig om hur de ser på relationen mellan myndigheter och gårdsägarna:

[...] inställningen inget som kommit med det nya projektet. – Även när Hälsingegårdsprojekten ägdes av länsstyrelsen i Gävle var inställningen till de privata gårdsägarna negativ.³³⁵

En av flera faktorer i LAG-gruppens motivering vittnar om att LEADER måste förhålla sig till vad andra aktörer gör inom ett särskilt verksamhetsområde.

---

331. Se kapitel 2.3 *Den regionala agendan och projektkulturen*.

332. Hudiksvalls tidning (2009-12-15).

333. Local Activity Group.

334. Söderhamns-Kuriren (2009-12-18).

335. Hudiksvalls tidning (2009-12-15).

I sitt beslut hänvisar LEADER till att verksamhet som handlar om företagsutveckling redan pågår i världsarvsprojektet samt att affärsutveckling och rådgivning, så som gårdsägarna formulerat det i sin ansökan uppfattas som en del av verksamheten hos offentliga myndigheter. Verksamhetsledaren för LEADER Hälsingebygden försvarade beslutet och menade att,

Vi utgick från projektbeslutet och då kan inte vi se annat än att rådgivningsverksamhet är sådant som det stora projektet ska arbeta med. Sedan var det inte enda skälet till avslaget. Det finns delar i det här som ingår i ordinarie verksamhet på kommunal och regional nivå. Sådant får vi inte ge stöd till.³³⁶

Gårdsägarna kunde konstatera att samtidigt som deras rådgivningsverksamhet gick på sparlåga kunde LEADER inte ge stöd till projekt med liknande mål och innehåll. Dessutom prioriterade världsarvsprojektets ledning andra aktiviteter för att uppnå sina mål.

Bakgrunden till detta är något oklar. Möjligen handlar det om att de regionala myndigheterna upplevde att enskilda gårdsägare velat få kontroll över ekonomiska resurser i världsarvsprojektet. Detta bekräftas även av en tidigare projektmedarbetare som menar att slutsatsen i tidigare projekt var,

[...] att de (gårdsägarna) inte skulle ges någon särskild roll. Sen gjordes det också tydligt i det nya projektet (världsarvsprojektet) att det behöver tydliggöras att om man sitter i styrelsen, så kan man inte samtidigt gå in som konsult och arbeta i projektet. Då får man dubbla roller. Det hade inte en del av gårdsägarna tänkt på utan hade utgått från att man skulle kunna jobba (det vill säga erhålla lön från projektet). Plockas upp av projektet och få en utkomst och samtidigt sitta i styrelsen. Så hade det sett ut tidigare; suttit med i en styrgrupp och jobbat där. Det är några personer som är tämligen involverade där deras gårdar eller verksamheter kanske hade särskild nytta av det.³³⁷

Medarbetarens uttalande ger stöd åt att det handlade om ett behov hos projektledningen att behålla kontrollen över de ekonomiska resurser som knutits till världsarvsprojektet.

Även världsarvsprojektets ordförande hade flera olika förklaringar till varför gårdsägarnas perspektiv inte kunde infrias. Han såg inte avhoppet som något problem och i artikeln hade han klara besked, tryggt lutande mot Tillväxtverkets regelverk:

---

336. Söderhamns-Kuriren (2009-12-18).

337. IP nr: 014.

Det var inte tillåtet för hälsingegårdsprojektet att syssla med det som Föreningen Hälsingegårdar ville (företagsutveckling) [...] Då hade vi blivit återbetalningsskyldiga.³³⁸

Den ena parten, gårdsägarna, såg det hela som en utvidgning och förlängning av något redan pågående, medan den andra sidan, världsarvsprojektets ledning, betraktade situationen som helt ny, eftersom världsarvsprojektet uppfattades ingå i ett annat administrativt ramverk.

Gårdsägarna såg sig själva som motor i företagsutvecklingen, medan världsarvsprojektets ordförande såg att företagseffekterna kunde uppstå på annat håll. Som van politiker konstaterar han att avhoppet och kritiken kan man leva med:

Men får vi ett världsarv är det här ett billigt pris. Ett världsarv kommer i framtiden att betyda oerhört mycket för näringslivet i regionen.³³⁹

Ett annat tema som präglade gårdsägarnas frustration i samarbetet med myndigheterna var med vilket mandat som de skulle medverka i världsarvsprojektet. Gårdsägarna blev bestörta över projektägarens krav på att begränsa deras möjlighet att stärka sin position just genom att uppträda som formella representanter för sitt eget kollektiv. På den arena som bildats kring världsarvsprocessen i Gävleborg kom därmed en strid att uppstå kring hur de formella positionerna skulle definieras. De uppfattningar som dominerade det byråkratiska fältet stod helt i strid med de tolkningar som aktörer inom det ideella fältet hävdade. Ett tredje fält som fick betydelse för hur konflikterna mellan myndigheter och gårdsägare framställs är lokala media. I det här läget tog media ställning i konflikten mellan parterna genom att låta journalisten skriva fram de uppfattningar som råder inom det ideella fältet.

Efter avhoppet uttryckte världsarvsprojektets ledning att gårdsägarföreningen var saknade. Men dock inte som organiserat särintresse, utan som en ”kompetens”. Till media meddelas att ledningen,

[...] beklagar att föreningen inte vill delta i styrgruppens arbete. – Det finns en plats för dem. Däremot har vi andra gårdsägare med, så vi har inte förlorat den kompetensen.³⁴⁰

Detta med ”personlig kompetens” var det som burit fram idén om att personerna i styrgruppen inte ska representera ett särintresse. De skulle främst bidra med sin expertkompetens i arbetet med att driva förankringsprocessen. Gårdsägarna upplevde därmed sig inte ha någon formell anknytning, mandat och

---

338. Hudiksvalls tidning (2009-12-15).

339. Ibid.

340. Ibid.

funktion i styrgruppen. Denna princip verkade inte har fått fäste fullt ut, vilket i sin tur skapade grogrund för konflikterna. I tidningsartikeln summerade gårdsägarna bakgrunden till sitt agerande:

Föreningen har varit mycket tystlåten med sitt avhopp. De har inte velat skapa konflikt eller skada Hälsingland och de goda krafter som finns.³⁴¹

De föreningsanslutna gårdsägarna hänvisade i första hand till hur projektet skulle kunna möta och tillfredsställa lokala behov, medan de regionala myndigheterna hävdade sina tolkningar av hur hälsingegårdarnas antikvariska värden skulle utformas till en resurs för regionen.³⁴² Den tidigare använda Hans- och Gretametaforen är inte helt tagen ur luften, utan fungerar som ett sätt att beskriva konflikternas rollbesättningar ur gårdsägarnas perspektiv.

Projektledningen beskrev samarbetet med en annan bild. En av mina informanter ur projektledningen liknade relationen mellan myndigheter och lokalbefolkningen vid en förälder-barnrelation. Stämningen i styrgruppen har, som han såg det, haft karaktären av en slags lördagsgodis-situation där gårdsägarna var barnen med behov av ekonomiska ersättningar och stöd. Övriga i styrelsen framställdes som föräldrar, som har makt och resurser att sätta gränser när så behövs. Begreppet ”veckopeng” förekom i resonemangen.

Ett annat sätt att förstå det motstånd som gårdsägarföreningen visade, handlar om att läsa in det i ett spänningsförhållande mellan stad och land. Det är i ett sådant sammanhang som skillnaderna mellan att hänvisa till lokal respektive regional kontext också blir en nyckel till förståelse. När hälsingegårdarna ingår i och förstås utifrån sitt lokala sammanhang uppträder de som betydligt mer sammansatta: de är både kulturarv och nav i människors vardagliga liv. När de i stället placeras in i den regionalt definierade kulturarvskontexten, förlorar de den del av sin komplexitet som är förknippad med det vardagliga livet. Det var i hög grad denna process som drev fram den konflikt som decembermorgonens tidningsartikel satte ljus på. Tidningsartikeln, som lyfte locket av lådan med motsättningar, fick även sina efterföljare.

När de regionala myndigheterna fick upp ögonen för möjligheterna som förväntades finnas i världsarvsfrågan omstöptes betydelsen av gårdarna från att vara en del av lokalsamhällets vardag och hembygdsrörelsens intressesfär till att ingå som ett verktyg i en regionpolitisk retorik. En retorik som ofta utvecklas i och med att regionerna ställs mot varandra i en tävling som ibland rubriceras som en ”Regionernas kamp”. Den lokala kulturen riskerar att objektifieras i och med att hälsingegårdarna tolkas och artikuleras i ett annat fält, det byråkratiska.

---

341. Hudiksvalls tidning (2009-12-15).

342. I denna utvecklingsorienterade diskurs deltar både Region Gävleborg och Länsstyrelsen.

Från en intervju i en senare tidningsartikel framgår att styrgruppens ordförande ville beskriva de dynamiska relationerna som följt med världsarvsprojektet som ”produktiva” inslag. Här vändes plötsligt motsättningarna i styrgruppen till en fördel för projektet genom att peka på komplexa förhållanden i projektet. I lokalmedia citeras han kommentar:

Det är många intressen inblandade. Jag tror det är tack vare konflikterna som vi kommit så långt som vi gjort.³⁴³

Dialogen mellan projektledaren och gårdsägarföreningens ordförande kretsade kring hur regelverkens och policydokumentens stipulering av lokal förankring och demokratiska rättigheter skulle tolkas. Det innebär att tolkningsföreträdet eller kanske till och med retoriken i media, blir avgörande för vem som framstår som segrare.

Medias inblandning i världsarvsfrågan kan så här i efterhand påstås haft avgörande inverkan på samarbetet mellan olika samhällsnivåer (lokalt - regionalt) och att gårdsägarkollektivet fick sina ståndpunkter hörda och bekräftade. Men denna öppning mot allmänheten förändrade inte den centrala målsättningen, nämligen att återuppta arbetet med en andra nominering av hälsingegårdarna till världsarvslistan.

---

343. Hudiksvalls tidning (2009-12-15).

7 Nomineringsarbetet

7.1 Förarbetets byggstenar

Arbetet med att nominera hälsingegårdarna till världsarvslistan styrdes i allt väsentligt från länsstyrelsen och dess länsantikvarie. För länsstyrelsen i Gävleborg gällde det att på något sätt ta sig förbi regeringens restriktiva förhållnings-sätt till att nominera objekt till världsarvslistan.³⁴⁴

Att få genomslag för sitt perspektiv innebär att någon annan aktör kommer i skymundan och därmed kan det sägas att vi har att göra med en serie av förhandlingar och utspel, där varje aktör använder sina resurser (kapital) för att få genomslag för just sin tolkning av vad processen bör omfatta och handla om. I samband med en världsarvsutnämning öppnas därmed ett socialt fält där olika aktörer ser möjligheter att arbeta för att förverkliga sina intressen.

Det slutgiltiga beslutet att lämna in en världsarvsnominering till Unesco ligger emellertid hos regeringen. En världsarvsnominering som inte har med sig ett godkännande från Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och regeringen är således dömd att misslyckas.³⁴⁵ Det är under dessa villkor som länsstyrelsen i Gävleborg inleder sitt arbete med att ta fram en nominering av hälsingegårdarna som världsarv.

Världsarvsprocessen initierades genom en diskussion mellan några tjänstemän på länsstyrelsen. Den första officiella noteringen om hälsingegårdarnas möjligheter att nomineras till världsarvslistan är en formulering i en verksam-

---

344. Se diskussion om kulturpolitik i kapitel 2.2.3 *Nationell förvaltning*.

345. Riksantikvarieämbetet tar årligen emot förslag på miljöer och objekt som anses kunna bli föremål för prövning i världsarvskommittén. Efter prövning av RAÄ kan ett sådant förslag föras upp på Sveriges tentativa lista över planerade världsarvsnomineringar hos Unesco. Bland exemplen finns "The Rise of Systematic Biology" som 2009 fördes upp på listan. Se whc.unesco.org/en/tentativelists/

hetsplan för länsstyrelsens kulturmiljöenhet om att driva frågan om världsarv.³⁴⁶ I början av år 2000 startade kulturmiljöavdelningen vid länsstyrelsen i Gävleborg en dialog med RAÄ angående möjligheterna att inleda ett nomineringsarbete. Detta arbete hade vid tillfället föregåtts av dialoger där länsstyrelsen uttryckt sina ambitioner kring en världsarvsnominering av hälsingegårdarna.

Det var länsstyrelsen och dess kulturmiljöenhet som fick uppdraget att driva processen och att ta fram nomineringshandlingarna. Detta leder senare till att länsantikvarien börjar skissa på en nomineringshandling. Från början var arbetet inte officiellt sanktionerat av länsledningen och länsantikvarien arbetade inledningsvis med världsarvsprocessen parallellt med sina ordinarie sysslor. Under en intervju berättar han hur arbetet med hälsingegårdarna som kulturmiljöer successivt utvecklas:

Men så fick jag stöd i slutet av 90-talet, 1996. Jag jobbade med en utredning av kulturminneslagen [...] när jag kom tillbaka från tjänstledigheten så fungerade det bra, så jag tog tjänstledigt ytterligare ett halvår och försökte formulera någonting kring begreppet hälsingegårdar. Jag fick stöd för detta inom länsstyrelsen av både landshövding och länsråd som såg att det här var något som var värt att formulera sig kring.³⁴⁷

För att argumentationer och förhandlingspositioner ska kunna uppfattas som relevanta måste dessa utformas med hänvisning till det potentiella världsarvet alternativt det bästa för regionens utveckling. Varje aktör läser av och förstår såväl de materiella objekten (gårdarna) som diskussionen om dess värden och vill slå vakt om dessa utifrån sin egen horisont. ”Hälsingegårdarna som världsarv” tenderar därmed att bli en allmän ram kring en rad avgränsade handlingar och skeenden som knyter an till kulturella, sociala och ekonomiska värden som engagerar såväl den enskilde gårdsägaren som de politiskt ansvariga för regionens framtid. För exempelvis gårdsägarna på gården Kristofers handlade det, som vi sett i kapitel två, i hög grad om deras egen situation och gårdens framtid - inte om världsarvet som sådant. Även de övriga aktörerna i fältet styrs av mer specifika mål. För politiker på olika nivåer blir världsarv även en fråga om regional attraktionskraft och ökat antal arbetstillfällen. Turistnäringen i regionen betraktar gårdarna som attraktiva besöksmål och underlag för ökande besökssiffror och omsättning. För medierna skapar världsarvsfokuseringen möjligheter att dokumentera händelser och delta i debatt.

---

346. Uppgiften om i vilket sammanhang som världsarvsidén i Gävleborg har väckts har varit kontroversiell. I verksamhetsplanen för länsstyrelsen i Gävleborg år 1996 så framgår att man har framskridna planer på att arbeta fram en nominering av hälsingegårdarna till Unescos världsarvskommitté. Se Länsstyrelsen Gävleborg (2004).

347. IP nr: 018.

I relation till de nämnda aktörerna intar företrädare för den byråkratiska kulturmiljövården en särställning, eftersom deras främsta tillgångar är just den kulturhistoriska expertisen och deras behärskande av kulturmiljövårdens retorik och regelverk. Men kulturmiljövården är samtidigt den minst homogena, eftersom den är så tydligt uppdelad i skilda nivåer, alltifrån nationellt myndighetsutövande till hembygdsrörelsen på lokal nivå.

Högst upp i kulturmiljövårdens hierarki finns RAÄ och ICOMOS som inför de regionala företrädarna både är ett stöd som förstärker den egna auktoriteten och en motståndare mot vilka de regionala företrädarna måste bryta sina perspektiv. Avslaget på den första nomineringen var därmed inte bara en motgång i sak, utan också en utmaning mot den regionala byråkratins auktoritet.

Förutom länsantikvarien och övrig personal på länsstyrelsen, uppträder också andra kulturhistoriskt kunniga personer i nomineringsarbetet. En sådan framträdande roll kom att intas av en konstvetare och författare som tillsammans med en fotograf producerat en bok som givit hälsingegårdarna uppmärksamhet.³⁴⁸ Som doktor i konstvetenskap och boende i regionen kom konstvetaren att tilldelas en särskild roll. Många av mina informanter menar att hon bör tillerkännas rollen som initiativtagare till att hälsingegårdarna nomineras till världsarvslistan. Detta var alltså en person med ett starkt kulturellt kapital som hon kunde använda i processen. I rollen som sakkunnig markerade konstvetaren sitt engagemang och intresse för gårdarna, men även för hur nomineringshandlingen borde utformas. En viktig förutsättning för denna position var att konstvetaren i en avhandling inventerat och analyserat delar av det traditionella inredningsmåleriet, med betoning på allmogemålaren Anders Ädel som verkade i Hälsingland under perioden 1790-1860.³⁴⁹ I en intervju fick jag veta att hon i slutet av 1990-talet inlett en dialog med RAÄ om möjligheterna att nominera hälsingegårdarna till världsarvslistan. I en skrivelse till RAÄ daterad mars 1999³⁵⁰ pekade hon ut ett antal gårdsmiljöer i Forsa-trakten³⁵¹ som bärare av särskilda arkitektoniska och autentiska värden. Hennes argument var att Forsa-bygdens gårdsarkitektur borde kunna utgöra grund för en världsarvsansökan.

I mars drygt ett år senare besvarade RAÄ hennes skrivelse. I brevet förklarade RAÄ:s internationella sekreterare Sveriges officiella ståndpunkter kring världsarv.³⁵² De framhöll problemet med obalansen mellan nomineringar av världsarv i Europa och den övriga världen och påpekade att två

---

348. Andersson, M.-B. & Ericson, N. (2004).

349. Andersson, M.-B. (2000).

350. Riksantikvarieämbetet (1999).

351. Forsa-bygden ligger i Hudiksvalls kommun i norra delen av Hälsingland.

352. Brevet är även undertecknat av stabschefen, Christina von Arbin på Riksantikvarieämbetet.

tredjedelar av de 630 objekt på världsarvslistan finns i Europa, vilket uppfattades som ett problem.

Även om RAÄ i sitt svar pekade på en mängd besvärande omständigheter som talade emot en nominering öppnade myndigheten för att det fanns en möjlighet för nationer i Europa att nominera ytterligare objekt men att ett sådant måste vara av en kategori som ”är underrepresenterad på världsarvslistan”. En sådan bristkategori var just en arkitektur som utvecklats av jordbrukstraditioner i lantlig miljö.³⁵³ Det ska senare visa sig att begreppet och kategorin ”vernacular architecture” var ett av argumenten i världsarvskommitténs bedömning av hälsingegårdarnas möjligheter att skrivas in på världsarvslistan.

I sin skrivelse pekade RAÄ vidare på det resurskrävande tillvägagångssättet med analyser av internationellt jämförbara, liknande ”objektstyper” och samrådsprocesser i fråga om objektets globala värde. Som avslutning menade RAÄ att hälsingegårdarna har ett för nationen ”mycket stort kulturhistoriskt värde” och att en omvärldsstudie bör genomföras för att klargöra gårdarnas ställning i förhållande till andra liknande kulturarv. RAÄ uppmanade anmälaren, det vill säga konstvetaren, att tillsammans med länsstyrelsen i Gävleborg utreda frågan vidare.

Därmed var det inte endast tjänstemän som drev diskussionen och arbete kring hälsingegårdarna som regionalpolitiskt utvecklingsinstrument. Lokalt i Hälsingland började kommunerna få upp ögonen för de strategiska möjligheterna. Bland annat tog Ovanåkers kommun initiativ till ambitiösa inventeringsprojekt, underhållsprogram och upprättande av områdesbestämmelser kring hälsingegårdar som anses kulturhistoriskt värdefulla. Även på riksdagsnivå togs hälsingegårdarna upp i olika sammanhang och flera motioner lämnas in till riksdagen. Ett exempel var den motion från 2002 som författades av fem s-politiker verksamma i Gävleborg. De skriver:

En rik och stimulerande kulturmiljö och ett rikt kulturutbud är viktiga konkurrensmedel i fråga om en regions attraktivitet, både vad gäller val av lokaliseringsort för näringslivets investeringar och enskilda personers val av bosättningsort. Det finns småföretagsamhet med anknytning till kultursektorn, som i många fall har goda förutsättningar att utvecklas inom glesbygdsområden. Erfarenheterna av kulturinsatser inom ramen för EG:s strukturfonder visar på stora möjligheter för ökad sysselsättning och tillväxt i berörda områden. Detta gäller inte minst kulturturismen som har goda förutsättningar att bli en bärkraftig och regionalekonomiskt viktig utvecklingspotential i Sverige och många andra länder i Europa.³⁵⁴

---

353. ”Vernacular architecture” är den engelska benämningen för denna kategori.

354. Svensson, P.-O. *et al.* (2002).

Sammantaget kan det urskiljas ett relativt brett engagemang i olika sammanhang för hälsingegårdarnas framtida roll i Gävleborg men även inom hela riket. Argumentationen för en världsarvsnomination låter inte vänta på sig även om både regeringens kulturutskott och svenska Unesco-rådet ställer sig tveksamma till ett sådant initiativ.

7.2 Första omgången

Den första nomineringen, som togs emot av Unesco i januari 2007, fokuserade på hälsingegårdarnas arv som produktionsmiljöer. Urvalet av miljöer bestod då inte endast av gårdsmiljöer utan inkluderade, som jag tidigare nämnt, även linberedningsverk och en fåbodmiljö. Utöver att den arkitektoniska traditionen med storbyggda och dekorerade bostadsbyggnader lyftes fram fanns en ambition att samtliga hälsingekommuner skulle finnas representerade. Denna blandning av olika perspektiv på hälsingegårdarna kom senare att visa sig göra nomineringen mindre lyckad.

När nomineringen, ”Farms and Villages in Hälsingland”, lämnades till Unesco var förväntningarna högt uppskruvade. Det faktum att Riksantikvarieämbetet och i förlängningen även regeringen, mot all förmodan, accepterade att nominera gårdarna till världsarvslistan, skapade en hausse inte minst i det mediala fältet. Vid sidan av den lokala mediebevakningen uppmärksammades nomineringsarbetet i Gävleborg även bland tyngre mediala institutioner som Dagens Industri, Sveriges Television och de större nationella dagstidningarna.

I samband med att den svenska regeringen lämnade nomineringshandlingarna till Unesco var det många engagerade aktörer runt om i Gävleborg som nu tog processen mer på allvar. Intresset för gårdarna stegrades, besöksnäringen låg i startgroparna för en lansering av hälsingegårdarna som besöksmål och allt fler människor skaffade sig en uppfattning i världsarvsfrågan. Intresset var således stort inför möjligheterna att Sverige nu skulle få sitt femtonde världsarv.³⁵⁵

7.2.1 ICOMOS besök i Hälsingland

Förväntningarna och anspänningen var på topp när ICOMOS representant anmälde sitt besök³⁵⁶ för att på Unescos uppdrag inspektera huruvida verkligheten stämde med den information som länsstyrelsen hade fogat samman i sin nomineringshandling som omfattade 250 sidor. Under några septembardagar 2008 samlade sig länsstyrelsens tjänstemän för att presentera de nominerade

---

355. Samtliga svenska världsarv finns listade på Riksantikvarieämbetets hemsida. <http://www.raa.se/upplev-kulturarvet/varldsarv/>

356. I protokollet från ICOMOS rubriceras besöket som ett *Technical Evaluation Mission*. Se ICOMOS (2009).

objekten för ICOMOS-representanten. Flera av gårdarna som fanns upptagna i nomineringshandlingen fick besök av utvärderaren, en fylkesantikvarie och arkitekt från Trondheim. Vårdar var tjänstemän från länsstyrelsen men även en representant från svenska ICOMOS var inbjuden för att ge stöd till nomineringen. I en rapport ger hon sin bild av besöket:

Hälsingegårdarna representerar ett oerhört rikt arv som skildrar en bygds utveckling, dess näringar, sedvänjor och konstnärlig vilja. Ansökan har just i dagarna kompletterats med en jämförande studie av objekt i hela världen som skulle kunna göra dem rangen stridig. [...] Det är klart att en världsarvsnominering betyder mycket för möjligheten att kunna visa detta enastående arv för fler. Det för, sannolikt på grund av bättre ekonomi, också med sig möjlighet att ordna detta på ett för dess byggnader och dess helhetsmiljö betydligt mer både kvalificerat och skonsamt sätt. [...] Uppställningen från olika intressenter från hela länet med kunrig och intresserad landshövding i spetsen var imponerande. Det var lätt att konstatera att stödet för kandidaturen var stort, vilket är viktigt för ett positivt resultat.³⁵⁷

Besöket sker i största hemlighet eftersom frågan om gårdarnas världsarvsstatus ska bedömas strikt efter världsarvskonventionens kriterier och ICOMOS representant inte vill bli uppvakad av andra intressen utanför kulturmiljövårdande myndigheter. Den 12 september 2008 avslutas besöket och ICOMOS representant åker hem för att sammanställa sin rapport till världsarvskommitténs möte.

Några dagar senare fick jag ett samtal med den nya länsantikvariern kring besöket och hennes uppfattning kring ICOMOS-representantens reaktioner. Det låter tungt i telefonen. I samband med besöket har ICOMOS väckt frågor som bidragit till att den församlade tjänstemannakåren i Gävle fått tunghäfta. Hur var det ställt med förvaltningsplan? Fanns det förberedelser för att brand-skydda dessa träbyggnader och vad var bakgrunden till den geografiska spridningen bland nomineringens miljöer? Fanns det en misstanke om att det i nomineringen doldes en politisk ambition att samtliga hälsingekommuner skulle finnas representerade? Alla dessa frågor pekade på att ansträngningarna med nomineringen inte var tillräckliga. Det fanns i slutet av september 2008 mycket som pekade på att nomineringen av hälsingegårdarna till världsarvslistan hade brister och inte fullt ut följde Unescos ”operational guidelines”.

När ICOMOS i mars 2009 publicerade sin rapport fick länsstyrelsen i Gävleborg sina farhågor bekräftade. Möjligheterna att efter mötet i Sevilla få utropa hälsingegårdarna som världsmonika var enligt ICOMOS starkt begränsade. På flera punkter konstaterade ICOMOS-experten att gårdarna inte fyllde de

---

357. Westerlund Bjurström, K. (2008).

krav som konventionstexten stipulerar. Bland annat skrev ICOMOS representant i sin rapport att,

[...] although the timber construction technique have clearly evolved, and the farms and their landscapes do reflect the interaction of people with their environment, it is not the overall interaction in terms of the corpus of buildings and their farmed landscape that can be said to be exceptional or the way they have evolved over time. Such farming processes, timber building techniques and their evolution over time are prevalent elsewhere, as discussed above. Furthermore the nominated property does not encompass intact landscape units that could be said to demonstrate an exceptional cultural landscape.³⁵⁸

Ställda inför ICOMOS rapportering blev stämningen tryckt och en viss pessimism spreds bland de olika aktörerna i Gävleborg. Förväntningarna var lågt ställda när det var dags för den svenska delegationen att starta sin resa till världsarvskommitténs möte i Sevilla.

7.2.2 Mötet i Sevilla och avslaget

I juni 2009 samlades delegaterna i Unescos världsarvskommitté i den spanska staden Sevilla för ett möte som varade i nio dagar.³⁵⁹ Mötet syftade till att ge kommittén tillfälle att diskutera aktuella frågor som rörde arbetet med världsarvskonventionen och dess tillämpningar men även för att ta beslut om ett antal platser och objekt som nominerats till världsarvslistan. Utöver de 54 världsarvsnomineringar som beretts till beslut inför sessionen i Sevilla diskuterades även redan befintliga världsarv vars värden var utsatta för någon form av hot eller på annat sätt skulle justeras.

I samband med världsarvmötet i Sevilla inleddes dagarna med särskilda temamöten. För deltagarna från Gävleborg innebar detta att särskilda gruppmöten arrangerades som koncentrerades på världsarvsfrågor i Norden. Under dagarna erbjöds de även tillfällen att tillsammans med representanter för expertorganet ICOMOS, diskutera Sveriges nominering. Här knöts även kontakter med enskilda ledamöter i världsarvskommittén och med representanter från stater som vid detta tillfälle inte hade en plats i kommittén utan endast agerade som observatörer. Att dessa mer informella kontakter hade betydelse för resultatet blev tydligt, särskilt i samband med diskussionerna mellan den svenska delegationen och enskilda personer i världsarvskommittén kring den svenska nomineringen.³⁶⁰

---

358. ICOMOS (2009).

359. Världsarvskommitténs möten rubriceras ”sessioner”. Sessionen den 22 – 30 juni 2009 var den 33:e sedan världsarvskonventionen instiftades 1972.

360. IP nr: 024.

Det är svårt att uppskatta antalet personer som närvarar under en session med världsarvskommittén. En översikt över antalet nationer och organisationer som fanns representerade vid Sevillemötet visar att en session kan omfatta över 200 personer. Vid sessionen i Sevilla fanns ett antal medlemsländer representerade, dock med olika status.³⁶¹ De 21 medlemsstater som formellt sitter med i kommittén representerades av varsin delegation, vilket genererade minst ett hundratal personer.³⁶² De 97 andra nationer som också fanns representerade hade delegationer av varierande storlek. Till detta kommer de personer som representerade de rådgivande expertorganen (ICCRUM³⁶³, ICOMOS samt IUCN³⁶⁴) vars utlåtanden Unesco stöder sina beslut på. Dagordningen för dagarna i Sevilla visade att världsarvskommitténs möten präglades av noggranna förberedelser och formaliserade ritualer. Varje dokument hade ett särskilt nummer och hörde samman med bestämda punkter på dagordningen.³⁶⁵ Trots detta fanns det utrymme för olika tolkningar av konventionstextens innehåll.

Resultatet av förhandlingarna, där Sverige antog en strikt vetenskaplig attityd, blev emellertid, som redan nämnts, att den svenska delegationen fick åka hem med rekommendationen att arbeta fram en ny nomineringshandling, baserad på andra värden än de i den första ansökan. I sin rapportering riktade ICOMOS kritik mot att de femton miljöerna i nomineringen ur olika aspekter visade ett alltför brett och ofokuserat urval. Det gällde både urvalets geografiska spridning och miljöernas möjlighet att fånga gårdarnas världsunik status. I enlighet med detta yttrande skulle den nya nomineringen inriktas på färre objekt och med fokus på gårdarnas interiörer, i första hand inredningsmåleriet.

I samtalen med tjänstemännen från Gävleborg påtalade ICOMOS att med rätt urval av gårdsmiljöer kunde många hinder och problem enklare lösas, exempelvis beträffande autenticitet och integritet. Autenticiteten i dessa sammanhang avser äktheten i de objekt som ska nomineras till världsarvslistan. För hälsingegårdarna blev autenticiteten ett mått på i vilken utsträckning som de fysiska objekten stämde överens med berättelsen om inredningsmåleriet. Autenticiteten kan anses hotad om det gjorts förändringar i inredningsmåleriet efter det att originalet skapats. Integritetsmålet handlar om att den nominerande parten tydligt anger i vilken utsträckning som andra liknande miljöer skulle kunna hota det egna objektets anspråk på att vara universellt enastående. I exemplet hälsingegårdarna finns det runt om i världen många

---

361. I inledningen av 2014 hade Unesco 195 medlemmar. Till dessa finns även så kallade "associate members" som 2014 är nio till antalet. 1950 undertecknade Sverige sitt avtal för medlemskap.

362. Av dessa 21 stater finns Sverige med som medlem under perioden 2007 – 2011.

363. ICCROM-International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property.

364. IUCN - International Union for Conservation of Nature.

365. Unesco (2009).

exempel på hur ekonomiskt starka jordägare med arkitektoniska uttryck, manifesterar sitt välstånd. Med ett tydligare fokus på inredningsmåleriet och dess variationer i landskapet kunde gårdarnas integritet avseende OUV-status tydligare hävdas i förhållande till andra liknande miljöer. Ett tydligt budskap var att nomineringen skulle stärkas om den hade stöd i en internationell jämförande studie, som kunde visa på hälsingegårdarnas status som universellt enastående. Nomineringen skulle också stärkas om områdesgränserna förtydligades och interiörernas lagskydd preciserades.

Eftersom gårdsmiljöerna är spridda runt om i Hälsingland skulle ansökan till Unesco betraktas som en *serienominering*, det vill säga att de enskilda gårdarna skulle betraktas som separata objekt men sätta i ett gemensamt historiskt sammanhang³⁶⁶. Enligt ICOMOS erbjuder serienomineringarna speciella svårigheter och det är nödvändigt att presentera en tydlig och hållbar *storyline*, eller *berättelse*, som håller samman objekten som finns medtagna i en nominering. Om det finns brister avseende en sådan *storyline* riskerar nomineringen att ifrågasättas och förutsättningarna för ett beslut om *inscribe* äventyras radikalt.

I Sevilla uppstod även en diskussion kring hur regionens traditioner av tapetryck och schablonmåleri kunde stärka en kommande nominering avseende autenticitetsgraden. ICOMOS ståndpunkt kring dessa traditioner var att det föreställande måleriet har högre autenticitetsgrad, medan tryckta tapeter och schablonmåleri inte kan påstås vara en isolerad företeelse i Hälsingland. Av representanterna från Gävleborg framfördes argument där man betonade att det föreställande måleriet i Hälsingland inte kunde ses som en isolerad företeelse, utan att det i samklang med andra bildtekniker hade utvecklats till en globalt unik inredningskonst. Inför arbetet med en ny nominering av hälsingegårdarna såg tjänstemännen ett sådant resonemang som en framkomlig väg mot ett världsarvsutnämmande.

Det fanns således indikationer på att det hela skulle gå vägen. Via olika kanaler fick tjänstemännen i Gävle, Riksantikvarieämbetet och kulturdepartementet information om att världsarvskommittén inte anser sig slaviskt bunden av ICOMOS utlåtanden. Det finns exempel på andra ”världsunika” miljöer som tagits upp på världsarvslistan på svagare underlag än det som den svenska nomineringen nu lutade sig mot. Oavsett världsarvskommitténs kommande beslut fanns en nyfikenhet bland de hitresta tjänstemännen på hur det kunde gå till på det möte som skulle få stor betydelse för deras framtid.

När så hälsingegårdarna kom upp på dagordningen uppstod en positiv öppning. Många av de delegater som begärde ordet framhöll att de uppfattade den svenska nomineringen som intressant, och att hälsingegårdarna representerar

---

366. Westerlund Bjurström, K. (2009).

en speciell kultur som framöver borde finnas inskriven på världsarvslistan. Särskilt intressant för tjänstemännen från Gävleborg var iakttagelsen att inte endast västlänerna uttryckte sig positivt, utan även representanter för stater som Kenya och Bahrain.³⁶⁷

Trots att ICOMOS utlåtande var vägledande för kommitténs beslut ansåg några afrikanska delegater att nomineringen i princip var tillräcklig som underlag för ett beslut om *inscribe*. Nomineringen skapade osäkerhet i kommittén och i ett läge under mötet ställdes en direkt fråga till den svenska delegationen: ”- How would you like our decision to be?”³⁶⁸ I det läget meddelade ansvariga tjänstemän från Riksantikvarieämbetet att Sverige drar tillbaka sin nominering med hänvisning till de kritiska synpunkter som ICOMOS meddelat i sitt utlåtande. De poängterade att i turerna kring nomineringen av hälsingegårdarna skulle Sverige manifesteras en tradition av förvaltningsmässig integritet där vetenskaplighet och professionalitet utgjorde kritiska värden. Kommittén valde i detta läge att besluta om ett ”defer”, det vill säga att hälsingegårdarna bedömdes bära på sådana universella värden att de kunde föras upp på världsarvslistan, men att nomineringens utformning gjorde det omöjligt för kommittén att ta ett definitivt beslut. Därför uppmanades den svenska delegationen att till ett senare tillfälle återkomma med en ny nominering.³⁶⁹ Även från RAÄ:s håll fanns en kritik mot hur hälsingegårdarna framställdes i den första nomineringen.³⁷⁰ Ett av problemen var att världsarvet i för hög grad blivit föremål för en kommunpolitisk process där det primära tycktes vara att varje kommun i Hälsingland skulle få ett världsarv. Dock fanns det detaljer i nomineringen som uppenbarligen skapade utrymme för enskilda delegater att under sittande möte förhandla om hälsingegårdarnas världsarvsstatus. Tjänstemännen från Gävleborg gjorde viktiga iakttagelser som de noterade i sin rapportering

Vid vår analys av ICOMOS yttrande var den viktigaste insikten att nomineringen har blivit granskad som ett kulturlandskap, trots att det inte var vår avsikt. Mycket av den kritik vi fick från ICOMOS och IUCN kan härledas tillbaka till detta. Inför kommittésessionen informerade vi därför ICOMOS skriftligt om att vår ansökan har tolkats på ett sätt vi inte har avsett, samt om ett antal rena faktafel i utvärderingen.³⁷¹

Tjänstemännen från Gävleborg var begripligt nog förkrossade över beskedet. Tårar föll och många funderade kring svenska förvaltningstraditioner. Uppen-

---

367. IP nr: 024.

368. Unesco (2009).

369. Broström, I. (2009).

370. IP nr: 018.

371. Broström, I. (2009).

barligen hade man i nomineringsarbetet inte lyckats sammanfoga alla de olika intressen och resurser som varit inblandade på ett tillräckligt effektivt sätt. Kontentan var att nomineringen inte var tillräckligt övertygande.

De kontakter som togs och de erfarenheter som gjordes under mötet i Sevilla skulle trots allt visa sig innehålla värdefulla kunskaper för det fortsatta arbetet. De svenska tjänstemännen konstaterade att nominerade objekt från andra stater presenterades utanför sessionslokalen med färggranna affischer, så kallade roll-ups, och att broschyrer om enskilda objekt delades ut. Med dessa erfarenheter i bagaget lyftes frågan i den svenska delegationen om vikten av att i samband med en ny nominering ta fram informationsskrifter på engelska och andra språk i vilka hälsingegårdarna kunde presenteras inför en internationell publik. Mötet blev därmed ett viktigt tillfälle att samla erfarenheter inför arbetet med en ny nominering. Det var dags att ta nya tag.

Ett första steg i den fortsatta processen var att författa en rapport till svenska ICOMOS. Tjänstemännen på länsstyrelsen pekade här på det glädjande i att representanter för andra kulturkretsar än den svenska kunde ta till sig hälsingegårdarnas värden. Särskilt lades vikt vid att delegationerna från Australien och USA som visat på behovet av att stärka närvaron av miljöer av ”vernacular architecture” på världsarvslistan och betonat att:

[...] while acknowledging the need to increase the representation of vernacular architecture on the World Heritage List, expressed its agreement with the recommendation of ICOMOS for deferral and expressed its hope that the State Party of Sweden would be able to resubmit a strengthened nomination file.³⁷²

Dessa iakttagelser skapade en uppfattning i den svenska delegationen om att hälsingegårdarna hade möjlighet att fylla en lucka i världsarvslistan och att hälsingegårdarna trots allt hade ett potentiellt enastående universellt värde.

Efter mötet i Sevilla och de erfarenheter som gjordes där, hade länsstyrelsens tjänstemän bestämt sig. Arbetet med en ny nominering skulle löpa vidare men det fanns många frågor kring antal gårdar, vilka kvaliteter som skulle styra urvalet och vilka kvaliteter som skulle ingå i världsarvet. 2007 års nominering bedömdes i det läget kunna utgöra en god grund för det fortsatta arbetet men att ICOMOS rekommendationer om interiörmåleriet skulle få inverkan på arbetet. Det stod klart att i en andra nominering skulle gårdarnas världsunika värde radikalt ändras till att anpassas till konstvetenskapliga perspektiv och resone-mang kring landskapets ekonomiska historia tonas ned. Detta innebar att världen i framtiden skulle få se hälsingska byggnadstraditioner genom dess dekorationsmåleri vilket präglade byggnadsstilen under byggeskapets storhetstid.

---

372. Unesco (2009).

7.3 "Vi ger oss inte" - andra nomineringsomgången

Vi förlorar lite tid, men vi kommer igen starkare än någonsin [...]. Hälsingegårdarna är även fortsättningsvis ett av länets stora dragplåster.³⁷³

Uttalande görs av ordföranden i världsarvsprojektets styrgrupp efter att beslutet om ett "defer" spreds ut i lokala medier. Beskedet fick en omedelbar effekt hemma i Sverige. Det mediala intresset var stort och med rubriker som "Snuvad på arvet" (tidningen VI 2009-06-23), "Inget världsarv för hälsingegårdarna" (Ljusnan 2009-06-28) trummades nederlaget ut i lokala och nationella media:

Hälsingegårdarna måste vänta minst två år till på att bli världsarv. Det beska beskedet kom i helgen från Unesco.³⁷⁴

Alla var dock inte lika inriktade på att helt enkelt ta nya tag efter beslutet i Sevilla. I samband med det negativa beskedet yrkade exempelvis ordförande för Gävleborgs Regionstyrelse på en paus i nomineringsarbetet:

Utifrån detta anser jag att man nu måste göra en halvhalt. Den nya inriktning som projektet skulle få är något helt annat än det som man från begynnelsen drog igång.³⁷⁵

Här uppstod vad som såg ut att kunna bli en kraftmätning mellan de kulturmiljöförvaltande myndigheterna å ena sidan och politiken å den andra. En kamp om vilka som skulle hålla i rodret i fråga om hälsingegårdarnas världsarvmöjligheter. Men diskussionen upphörde lika fort som den startats när den nye länsantikvarien gjorde klart att länsstyrelsen inte hade några planer på att bromsa projektet.

Gävleborgs länsantikvarie blir lite förvånad över uttalandet och har inga avsikter att avbryta arbetet med den nya ansökan om världsarvsstatus som planeras vara färdig till årsskiftet.³⁷⁶

Länsantikvariens position var att en världsarvsnominering inte är en politisk fråga, utan en angelägenhet för ett förvaltningssystem som styrs av ett formaliserat regelverk.

En utnämning till världsarv innebär risker för intrång i eller begränsningar på befintlig verksamhet. För gårdsägarna blev det då viktigt att överblicka och acceptera de ekonomiska aspekterna av en världsarvsutnämning. Ett konkret

---

373. Söderhamns-Kuriren (2009-09-22).

374. Svenska Dagbladet (2009-07-02).

375. Hudiksvalls Tidning (2009-07-08).

376. Ibid.

exempel på ett sådant dilemma var hos ägarna på Kristofers, där ekonomiska intressen, framför allt knutna till jordbruket, kom i konflikt med myndigheternas önskan att göra gården till en del av världsarvsnomineringen.³⁷⁷ När jag satt i köket på Kristofers och diskuterade världsarvsfrågan med ägarna präglades resonemangen av misstänksamhet mot myndigheternas ambitioner. Ägarna var givetvis mer beroende av sitt företagande än av en världsarvsstatus, samtidigt som de hade tidigare erfarenheter av hur länsstyrelsens tjänstemän ställt krav med hänvisning till lagar och förordningar.

Frågan om ekonomiska resurser till enskilda världsarvsobjekt skulle i samband med den senare nomineringen visa sig inte vara helt oproblematisk. Det handlade då mer specifikt om en enskild hälsingegård, dess ägare och relationen mellan jordbruksföretagare och myndighetsutövare med tillsynsansvar.

Den svenska regeringen hade uttryckt ett tydligt intresse för att genomföra nomineringen av hälsingegårdarna. Därmed hade alla politiska beslut tagits och det övriga arbetet var en fråga om formaliteter. För regionstyrelsens ordförande var det emellertid inte kulturarvet och miljövården som var det centrala, utan snarare frågan om på vilka sätt gårdarna kunde bidra till en regional utveckling:

Kanske är det bättre att arbeta vidare med besöksnäringen med de gårdsägare som vill, istället för att satsa ytterligare resurser på en ansökan som kommer att få ett beslut som varken gör till eller från för de flesta hälsingegårdsägare.³⁷⁸

Visserligen var arbetet kring den andra världsarvsnomineringen inte en fråga för vare sig regionförbund eller de sex hälsingekommunerna, däremot fanns det ett politiskt engagemang i arbetet med det stora förankringsprojektet Hälsingegårdar – världsarv och utveckling, eftersom regionförbundet här stod som huvudman. Som vi såg i förra kapitlet, kom gårdsägarna att spela en central roll i samspelet mellan det byråkratiska fältet och det ideella.

Ett tecken på detta finns i den ledarartikel i tidningen Ljusnan, som en skribent, hälsingegårdsägare och aktiv i gårdsägarföreningen, skrev under rubriken ”Kanske dags att lägga ned?”:

Just nu finns det ingen ansökan om världsarv, det är fortfarande ytterst oklart om de gårdar som borde ingå i en världsarvsansökan vill vara med och den affärsutveckling som var målet anser projektet vara otillåten verksamhet. Det börjar kanske bli dags för en omstart, eller varför inte nedläggning?³⁷⁹

---

377. En längre diskussion och beskrivning av situationen hos Kristofers finns i kapitel 4.3 *Motståndets uttryck - Hans och Greta i Hälsingland*.

378. Hudiksvalls Tidning (2009-07-08).

379. Hudiksvalls Tidning (2009-12-23).

I denna situation anlade kulturmiljövårdens företrädare moteld:

Att ansökan nu inte blev nominerad betyder inte att det är stopp för en ny och omarbetad ansökan, en sådan är välkommen av världsarvskommittén.³⁸⁰

I debatten kring världsarvet exponerades olika föreställningar om världsarvsutnämning, byråkratiska regelverk, nomineringsförfaranden, ansökningar och resurstilldelningar. Inte minst fanns det många olika varianter på hur världsarv är kopplat till ekonomi. En vanlig föreställning kring världsarvet var att en världsarvsutnämning innebär att externa ekonomiska resurser förs in lokalsamhället. Men utnämningen till världsarv följs inte per automatik av några sådana ekonomiska transaktioner, vilket en del av aktörerna i Hälsingland, inte minst gårdsägarna, hade synpunkter på. Huvudansvaret för bevarandet av de värden som utnämningen grundats på, ligger emellertid på regeringen och skattebetalarna eftersom det är nationen Sverige som står bakom nomineringen.

7.3.1 The Decorated Farmhouses of Hälsingland

I samband med att länsstyrelsen i Gävleborg startade arbetet med en ny nomineringshandling togs även beslut om dess innehåll. Tjänstemännen valde att följa ICOMOS rekommendationer och att fokusera på de traditioner av inredningsmåleri som utvecklats kring hälsingegårdarna. Eftersom det har funnits olika traditioner, uttryck och skolor inom detta konstnärliga arbete räknade man med att kunna fylla kravet om en hållbar ”storyline”.³⁸¹

I det arbetet bestämde sig länsstyrelsen för att även integrera berättelser om festtraditioner, vilket syftade till att ge inredningsmåleriet en särskild bakgrund, även om detta delvis var en avvikelse från ICOMOS rekommendationer. Trots att denna fokusering på rummens mer avgränsade funktion som utrymmen för festligheter innebar en viss risk, övervägde de möjligheter detta gav för att utveckla en gemensam berättelse - en storyline. Festtraditionerna blev därmed en viktig byggsten i den gemensamma strategin för en ny nominering.

Av samtalen med ICOMOS framgick att de målade interiörerna är helt avgörande för nomineringens möjlighet att nå framgång. Det räcker således inte med storslagna gårdar i ett välbevarat odlingslandskap. Det blev även tydligt att urvalet av gårdsmiljöer inte borde spegla den ekonomiska utvecklingen i regionen, vilket var fallet i 2007 års nominering. För att kunna presentera en tydlig och klar nominering beslutade sig tjänstemännen från Gävleborg för att låta urvalet styras av tidsperioden mellan 1800 och 1870, som i hälsingegårds-

---

380. Ljusnan (2009-06-28).

381. Se kapitel 7.2.2 *Mötet i Sevilla och avslaget*.

sammanhang utmålats som ”allmogemåleriets guldålder”. Till allmogemåleriet fogades också en parallell tradition av tapettryck och schablonmåleri.³⁸²

I början av 2011 lämnades den nya nomineringshandlingen med rubriken ”The Decorated Farmhouses of Hälsingland” till Unesco. Detta innebar förändringar för vissa av aktörerna i Gävleborg. Särskilt för de ägare av gårdar och miljöer som togs bort ur eller fördes in i diskussionen om vilka kriterier hos hälsingegårdarna som ska uppfattas som världsunika. I rapporteringen efter det obligatoriska granskningsbesöket noterade ICOMOS representant att:

ICOMOS considers that the nominated property meets criterion (v) and the conditions of authenticity and integrity and that Outstanding Universal Value has been demonstrated.³⁸³

I detta läge fanns det anledning att hysa goda förhoppningar om att hälsingegårdarna skulle skrivas in på världsarvslistan vid kommande möte med världsarvskommittén.

7.3.2 Mötet i St. Petersburg

Vid världsarvskommitténs möte i St. Petersburg i juni 2012 fanns flera personer från Sverige och Gävleborg närvarande. I delegationen medverkade representanter från Riksantikvarieämbetet, länsstyrelsen samt regionförbundet i Gävleborg och en projektledare från Uppsala. Utöver tjänstemännen fanns sex av världsarvsgårdarna representerade. En av gårdsägarna som jag samtalat med efteråt beskriver stämningen som formell och att de diskussioner som fördes var komplicerade att följa. Under mötets sjunde dag då nomineringen av hälsingegårdarna skulle behandlas, höjs stämningen bland de svenska delegaterna.³⁸⁴ Flera nationer argumenterade för att förslaget om ett inscribe skulle antas. Diskussionen avslutades med att kommentaren ”The Draft Decision 30 COM 8B.40 was adopted as amended.” gjordes i protokollet.³⁸⁵ Gårdsägaren beskrev ögonblicket då kommitténs beslut meddelades:

[...] man diskuterade synpunkter som ICOMOS lagt fram. Om buffertzonen runt Bommars samt en del annat. Plötsligt fick vi besked att kommittén antagit gårdarna. Det kändes överkligt.

Ett beslut som innebar att hälsingegårdarna formellt kunde skrivas in på världsarvslistan, det 15:e bland svenska världsarv. Det fanns dock förbehåll i

---

382. Broström, I. (2004).

383. ICOMOS (2012).

384. Se Unesco (2012b) under punkten: D.4.2 Properties deferred or referred back by previous sessions of the World Heritage Committee.

385. Unesco (2012a).

världsarvskommitténs beslut. Dessa handlade främst om hur en buffertzona runt en av världsarvsgårdarna, Bommars i Järvsö skulle komma att fungera.³⁸⁶ Detta framgår av protokollet från mötet:

Requests the State Party to provide a revised plan for the extended buffer zone for Bommars.³⁸⁷

Trots detta tog beskedet skruv bland aktörerna och det föll glädjetårar bland de svenska delegaterna. Innehållet i reaktionerna hemma i Sverige och lokalt i Gävleborg kunde avläsas i hur media hanterar nyheten.

I lokalpressen återgavs reaktioner från tjänstemännen. Den tillförordnade länsantikvarien, som fanns med under mötet i Sankt Petersburg uttryckte:

Visst har jag tvivlat ibland, men nu känns det fantastiskt, [...] det var en enhällig kommitté som tog beslutet.³⁸⁸

Från officiellt håll med meddelade kulturministern:

Det är mycket glädjande att Hälsingegårdar upptas på världsarvslistan. Hälsingegårdar är utan tvekan ett enastående exempel på nordisk byggnadstradition och en värdefull del av vårt kulturarv.³⁸⁹

Lokaltidningen Ljusnan refererar till ett samtal med ordförande i Föreningen Hälsingegårdar som blir glatt överraskad.

Det är fantastiskt roligt och ett lyft för hela landskapet. Vi har hoppats och trott på det här även om det varit trassligt och motigt på vägen.³⁹⁰

Med den nya bakgrundsbeskrivningen försvann vissa gårdsmiljöer från världsarvsstatus medan andra plötsligt och hastigt omdefinierades som världsminnen. Men att bli ägare till ett världsarv kan även skapa oro inför framtiden. I Ljusdalsposten uttryckte en av ägarna att:

[...] det är inte så roligt att de kommer in där man bor. Samtidigt säger hon att visst får människor komma och titta på gården, det kan hon inte säga i från. Och hon är tacksam för all ekonomisk hjälp de har fått från Länsstyrelsen när det gäller renovering.³⁹¹

---

386. Under nomineringsarbetet har fastighetsägare intill Bommars lagt synpunkter på hur omfattande den så kallade buffertzonen ska utformas. Buffertzonen syftar till att ge ett tillräckligt exteriört skydd för värden hos ett världsarvsobjekt.

387. Unesco (2012a).

388. Ljusnan (2012-07-01).

389. SVT (2012-07-02).

390. Ljusnan (2012-07-01).

391. Ljusdalsposten (2012-07-03a).

Reaktionerna på beslutet fick ett blandat innehåll men med en närapå enhällig röst lyftes turismen fram som det område som dragit det längsta strået. Många av dem som gavs tillfälle att uttala sig pekade på att världsarvet betydde mycket rent turist- och näringsmässigt för Hälsingland. De flesta uttryckte sig med en undertext att ”nu är det upp till besöksnäringen att förvalta denna möjlighet”. Det handlade sålunda om ekonomi, trots allt. Kommentarer i nationell press gjorde gällande att

[...] de blivit världsarv räcker inte. Det krävs att man skapar en produkt, säger tillförordnad kommunikationschef på Visit Sweden.³⁹²

I en artikel undertecknad av samtliga kommunalråd i sex hälsingekommuner skrevs detta rakt ut:

Unescos beslut att sätta in hälsingegårdarna på världsarvskartan är glädjande besked för Hälsingland och särskilt för kultur- och besöksnäringen, som nu får väl-förtjänt uppmärksamhet.³⁹³

7.3.3 .....och vad hände sedan?

Några år efteråt när firandet lagt sig kontaktar jag några av aktörerna och ställer frågor angående vilka effekter som världsarvsutnämningen fört med sig. Det finns förändringar. Ett förvaltningsråd för världsarvet har inrättats, Föreningen Hälsingegårdar har lagt ned sin verksamhet, och de personer som var aktiva i nomineringsarbetet och i världsarvsprojektet sägs ha avslutat sitt engagemang. Andra effekter handlar om framtida utveckling i regionen men inte på det sättet som regionpolitikerna tidigare hade uttryckt förhoppningar om. Det handlade mer om verksamheter som skapar konkurrens i förhållande till världsarvet. Till exempel har vindkraftsförespråkare hamnat i en häftig debatt med företrädare för världsarvets bevarande. En debatt som i lokala media rubriceras med: ”Världsarv till vilket pris? Kultur ställs mot utveckling”.³⁹⁴

Vindkraftens ökade närvaro i energipolitiken får även Unesco att höja ett varnande finger. Detta fick den svenska staten med sig hem från världsarvs-kommitténs möte i St. Petersburg. I protokollet noterades att:

Recommends that the State Party give consideration to the following: a) Paying specific attention to the expansion and location of wind power turbines which could impact adversely on the scale and openness of the landscape setting.³⁹⁵

---

392. Dagens Nyheter (2012-07-06).

393. Ljusdalsposten (2012-07-03b).

394. Söderhamns-Kuriren (2015-04-02).

395. Unesco (2012b).

Man kan konstatera att de historiefyllda bondehemman som numer står tysta och stilla kunde utvecklas till att bli en bricka i storpolitiken där historiebevarande ställs mot framtidsutsikter. Om det är bondeslott, vindkraft eller turism som människor runt om i Hälsingland kommer att beskriva som framtida framgångsfaktorer, återstår att se.

8 Hälsingegårdarna i lokala och globala sammanhang

I Hälsingland och Gävleborg har hälsingegårdarna, som vi sett, blivit till en framträdande symbol i en berättelse där de areella näringarna manifesteras i en storslagen arkitektur. Men idag representerar hälsingegårdarna inte dåtidens näringsfång utan är omdefinierade till konst och kopplingen mellan gårdarna och landsbygdens utveckling har försvagats. Det är, trots ansträngningarna på den regionala nivån, fortfarande en öppen fråga om när, var och hur hälsingegårdarna kan fungera som instrument för lokal utveckling och hur länkarna till olika samhällsaktörer ska utformas.

I det sammanhanget är frågor kring hur förväntningarna på hälsingegårdarna harmonierar med andra samhällsförändringar intressanta. Ett exempel är den regionalpolitik som implicit bygger på kulturalisering och exklusivisering av landsbygden, och där små byasamhällen genomgår en förändring från råvaru-producenter till att tillhandahålla upplevelser.

Många av berättelserna kring hälsingegårdarna bygger på gårdarnas historiska roll som produktionscentra och på människans behov av att skapa ekonomisk hållbarhet, en uppfattning som slår igenom i de flesta beskrivningar. Jag menar, att i det implicita med att driva projekt och berättelser kring en historisk miljö som vittnar om hur människan förr har löst olika problem i tillvaron, ligger även en föreställning om hur vår framtid bör gestaltas. Ett slags tidslinjens möte mellan det förflutna och framtiden.

För att förstå gårdarnas utseende idag måste man försöka skapa sig en bild av vilka villkor för ekonomi och överlevnad som präglade hälsingebygdens historia. Gårdarna är i all väsentlighet sprungna ur en agrar ekonomi med olika typer av etableringar där efterfrågan på olika varor och tjänster från omgivande marknader haft betydelse.

En vanlig uppfattning på detta tema är att hälsingeböndernas välstånd byggde på linhantering, skogsbruk, livsmedelsprodukter hemma på gården och

borta på fåbodvallen samt aktiviteter som associeras till dessa. Alltså, i sökandet efter hälsingarnas intresse och bruk av historia måste man förstå deras kärlek till miljöer, traditioner och ekonomi som bygger på regionens produktion av varor och tjänster. När resultatet av all denna regionala historia och de aktiviteter som genererats ska exponeras inför en internationell publik blir sammanhängen svårare att beskriva.

I konstruktionen av "världsarvet" Hälsingegården presenteras en bild, en stereotyp, vilket var ett krav från ICOMOS och Unesco. Men här uppstår slitningar mellan aktörer i de olika fält som jag beskrivit stå gårdarna nära. Det är inte endast gårdsägare som har uppfattningar utan här blandar sig även media, byråkrati och kulturexpertis in.

Föreställningar om "landsbygden" är ofta förknippade med nostalgiska minnen från en tid då lokalsamhällets ekonomi baserades på självförsörjande jordbruk. På många håll har det växt fram en kulturarvsindustri som bygger sin verksamhet och ekonomi på att lyfta fram den typen av idealiserande berättelser om dåtiden, i form av till exempel bygdespel, hembygds gårdar och lokala museer.³⁹⁶ Olika landsbygder och dess människor kan på så sätt hamna i konkurrens med varandra och marknadsföringen av regionen blir därmed en inte helt betydelselös aspekt av livet på landet.

I denna marknadsanpassningens regionalpolitik ingår även kopplingar till en globaliserad värld och ett internationellt miljöarbete där flöden av information, varor och människor hela tiden ökar. Världsarvskonventionens mål och ambitioner har också blivit en del av dessa processer. Från att 1972 främst syftat till ett bevarande av världsunika värden har konventionen anpassats till att ge världsarven annat innehåll, inte minst det som rör kulturarvens ideologiska innehåll och som engagerar olika politiska temaområden.

Hälsingegårdarna uppfattas på många olika sätt, som turistattraktion, bostad, produktionsenhet, som museum eller som symbol för en hel region. I de olika sociala fälten finns aktörer med olika uppfattningar och särskilt utstakade agendor. Det visade sig till exempel i urvalet av gårdar i nomineringen till världsarvslistan och i hur hälsingegårdarna skulle marknadsföras som en symbol för regionen. Dessa definitioner som också bidrar till att föra hälsingegårdsbegreppet från att präglas av heterogenitet mot att betecknas som en homogen stereotyp, blir en av grunderna till de ibland konfliktfyllda processer som avhandlats i föregående kapitel.

Inom den rörelse som ser sig som stridande för landsbygdens framtid finns en utvecklingsretorik med nyckelord som även förekommer inom upplevelseindustrin och besöksnäringen. Ett exempel är den när regeringen formulerar strategier

---

³⁹⁶ Jfr. Hansen, K. (1999); Ekman, A.-K. (1999).

för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder.³⁹⁷ Här betonas ofta turistnäringens roll för en bibehållen och utvecklad service på landsbygden samt hur turistekonomin skapar sysselsättning inom andra näringar. Resonemangen är tydliga. Genom att satsa på landsbygdsnära turism räknar regeringen med att landsbygdens naturresurser och näringar med koppling till upplevelser med bland annat inriktning på lokal mat och kultur utgör stora utvecklingsmöjligheter.

Kulturpolitiken innehåller även ett ansvar för kulturarvens framtida möjligheter där företrädare för kulturmiljövården ofta ställs inför finansiella utmaningar. När offentliga medel inte längre räcker till vänder man sig till mer marknadsorienterade intressen, förändringar som ofta får stöd från förtroendevalda på såväl lokal som regional nivå. På senare år har regioner och enskilda kommuner fått ta ställning till värdet av en världsarvsstatus. Möjligheten att via Unescos världsarvslista få sin lokala kulturhistoria tillerkänd en global uppmärksamhet, skapar förhoppningar om utveckling bland olika intressegrupper i lokalsamhället. Kulturmiljövårdens aktörer, från länsstyrelse och länsmuseum till den enskilda hembygdsföreningen finner sig själva placerade i en utvecklingsdiskurs där deras arbetsområde förutsätts kunna bidra till en regional attraktivitet. Kulturhistoriska miljöer och den kompetens som byggs kring dessa knyts till förväntningar om en hållbar utveckling.

Jakten på autentiska värden kan även sättas in i spelet kring exotisering av olika regionala utposter och normer som bildas i storsamhällets mediala och politiska landskap. Regionala symboler som till exempel de hälsingskt laddade ”bondeslotten” förmedlar romantiserade föreställningar om landskapet Hälsingland. Många kulturella uttryck runt om i regionen blir via sådana processer sammanförda och homogeniserade i en kulturarvsform som redan skapats av majoritetssamhället. Boende i Hälsingland pendlar mellan att artikulera en lokal och en nationell identitet. Likt en supporter som aldrig är så nationell som just där, på läktaren, under ett fotbolls-VM är hälsingen aldrig så regional som när det spelas hälsingelåtar på fiolen eller äts en kolbulle på tunet till en autentisk hälsingegård.

Idén om hälsingegårdarna och deras narrativa innehåll blir i rollen som exportvara silad genom en idé om det nationella Sverige. Hur Sverige en gång byggdes upp av envisa, självägande jordbrukare som lämnade efter sig dessa träslott som ett bevis på sina framgångar. Genom aktörer som förstärker föreställningar om ”hälsingar” anpassas historien till säljbara varor och tjänster.

Genom avhandlingen har jag argumenterat för att ett arbete med världsarv alltmer blir till en angelägenhet för ett bredare spann av samhällsaktörer som gör anspråk på både bruk och definitioner. Världsarv och kulturresurser i vidare mening ges ett nytt innehåll och kulturmiljösektorn förväntas därför kunna hantera andra typer av uppdrag utanför sin traditionella roll som bevarare. Ge-

---

397. Näringsdepartementet (2009 s. 98).

nom kulturpolitikens ökade instrumentella orientering har världsarven som utvecklingsfaktor blivit tydligare och allmänt accepterat. Som jag tidigare nämnt har en marknadsanpassad regionalpolitik öppnat upp för olika aktörer att exploatera kulturfenomen. Därigenom kan även politiker med regionala uppdrag integrera kulturfrågor i sitt arbete. Miljöer som görs till "kulturarv" laddas med särskilt innehåll och anpassas till aktörernas egna mål och agendor.³⁹⁸

Bland aktörer i Gävleborg har hälsingegården utvecklats till en arena för förhandlingar. Det handlar om hur kontroll över ekonomiska tillgångar och symboliska kapital blir till resurser som har betydelse i kampen om tolkningsföreträdet, till exempel när "hälsingegården" ska artikuleras.

Svårigheter uppstår när hälsingegårdarna ska anpassas till en rad olika intressen. Det kan röra sig om alltifrån Unescos fredsprojekt, till ett instrument för regional utveckling eller till ett objekt för lokal marknadsanpassning. Företagandet är i sig inget negativt. Vinstgenerering från kulturarvsresurser skapar möjlighet på många olika nivåer. Problemet handlar mer om hur samverkan mellan personer från olika sociala fält ska fungera kring konstruktionen av ett världsarv.

Aktörerna kring gårdarna och världsarvet använde ekonomiska resurser och olika typer av symboliska kapital för att stärka sina särskilda positioner.³⁹⁹ För gårdsägarna handlade det ofta om att hävda den enskilda gården som en symbol som representerar något personligt. Ett ägande, en ekonomi eller en släkt-historia som inte självklart låter sig slås samman till en gemensam megaberättelse om jordbrukets utveckling och ekonomi i Hälsingland.

Många aktörer som var inblandade i världsarvsprocessen arbetade med olika mål och förväntningar. Det fanns en trend där flertalet aktörer tog stöd från argument som kunde kopplas till platsens attraktionskraft. Utöver detta finns en väl etablerad diskurs som handlar om landsbygdens initiativförmåga att "överleva". Ett exempel är hur den nationella kulturpolitiken påverkar regionernas möjligheter att skapa och utforma sin egen utveckling. De politiska regelverken verkade i en nationell och internationell kontext, i detta fall en världsarvskontext, där den enskilda regionen måste anpassa sig till dessa regelverk.

Därför tvingades utvecklingsstrategerna på länsstyrelsen, regionförbundet och Tillväxtverket koppla världsarvet och gårdarna till regionens behov av att stärka sin konkurrenskraft. Hälsingegårdarna gjordes i deras retorik till en strategisk tillväxtfaktor. När dessa perspektiv möttes i olika typer av partnerskap och förhandlingssituationer kunde kraftmätningar uppstå.

Kulturpolitiska avväganden harmoniseras och anpassas alltmer till andra politikområden såsom regionpolitiken, näringsliv och arbetsmarknad. Hit hör även hur marknadsföringen av Sverige kan ta stöd från särskilda objekt i de

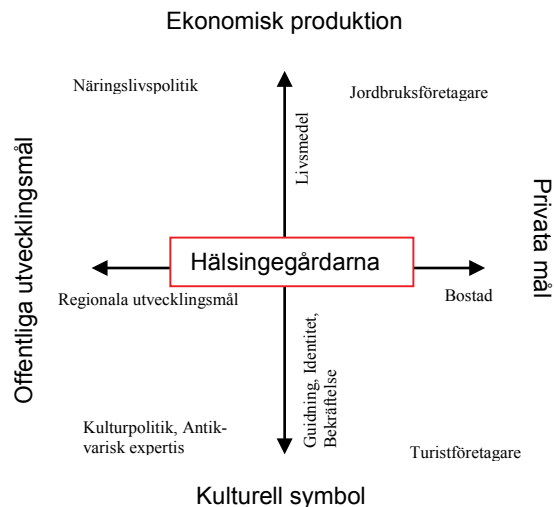
---

398. Se diskussionen om meningsskapande i kapitlet 2.1 *Kulturarven – definitioner och bruk*.

399. Jfr. Bourdieu, P. (1993a).

svenska kulturlandskapen, där hälsingegårdarna, dalahästen, samekultur och gotländska får konkurrerar om uppmärksamheten och besökarnas betalningsvilja. Som jag diskuterat i kapitel fem har Sveriges medlemskap i EU och dess stödformer för landsbygden skapat en typ av ”projektkultur” där olika aktörer skapar egna maktordningar och hierarkier. Utseendet på dessa strukturer är starkt beroende på vem som har kontroll över olika stödformer som riktas mot landsbygd men även vem som kan hantera de språkliga krav som utvecklats i en sådan projektinriktad diskurs. Denna består av aktörer som utvecklat kännedom om de administrativa förvaltningsordningar som styr resurser, mandat och projektmål.

Dessa individer har i regel tillägnat sig utbildning, språk, vanor och kulturella koder för att smidigt kunna hantera de utmaningar som förhandlingarna mellan lokalsamhälle och myndighet för med sig. I och med att lokala aktörer blir medvetna om regelverken ges de verktyg att skapa motstånd.⁴⁰⁰

Figur 5. Mål och bruk kring hälsingegårdarna

Modellen ger en bild av hur olika mål och bruk möts kring hälsingegårdarna. I vissa sammanhang uppfattas ”gården” som en plats för ekonomisk produktion samtidigt som den artikuleras som ett kärt kulturobjekt. Dessa två konkurrerande tolkningar kan sammanföras till att fylla politiska mål som kan rubriceras ”regional utveckling”. Spänningen i dikotomin ”ekonomi-kultursymbol” kan även upplösas i en privat sfär där en enskild ägare kan se fördelar i gårdens möjligheter som jordbruksenhet och som ett stöd i sin egen historia. Symbolgö-

400. Se kapitlet 4.3 *Motståndets uttryck - Hans och Greta i Hälsingland*.

randet av hälsingegården placerar den som ett objekt mellan krafter som dels hävdar dess symboliska och ideologiska innehåll och dels förväntar sig att den ska fungera som utgångspunkt för ekonomisk utveckling.

I konkurrensen mellan regioner lyckas vissa bättre i dagens kunskapsamhälle. Frånvaron av akademiska miljöer bland kommunerna i Gävleborg är påtaglig och i vissa fall även uttalad. En journalist och debattör med uppdrag inom museisektorn i Gävleborg menade att förmågan att föra upp hälsingegårdarna och världsarvet i ett vidare utvecklingsresonemang kräver närvaro av akademiska forskningsmiljöer.⁴⁰¹ Bristen på sådana miljöer i Gävleborg anses vara en av flera bidragande faktorer till att engagemanget i världsarvets möjligheter att konkret bidra till regionens utveckling är begränsad. Här finns en koppling till att de sex hälsingekommunerna via Hälsingerådet samverkar kring tillgången till högre studier och strategisk kompetensförsörjning, men samtidigt har begränsade möjligheter att profilera sig som en högskoleregion.⁴⁰²

I ett nationellt perspektiv bör man kunna lyfta frågor kring hur tillgång till högre utbildning och forskningsmiljöer kan motverka en regional marginalisering. Något som motiverar ett sådant perspektiv är att utbildnings- och forskningsaspekterna på hälsingegårdarna ofta betonas. Ett exempel är hur olika former av utbildning hanteras i gårdsägareföreningen. I en skrift betonas att,

I samband med antikvarisk och affärsmässig rådgivning framkommer behov om utbildning bland Hälsingegårdsägarna. Hälsingegårdsföretagaren gör en kompetensplan i samband med rådgivningen. Det behöver finnas ett utbud av utbildning för hälsingegårdsföretagare.⁴⁰³

Vissa regioner och kulturområden blir helt enkelt mer intressanta, medan andra befinner sig i ett akademiskt skugglandskap.

Ett annat tema som kan kopplas till maktspel och som jag beskriver i kapitel två handlar om relationen mellan gårdarnas roll som egna subjekt där gårdsägaren hävdar en egen agenda och ett från gårdsägarna upplevt krav på objektifiering. Hälsingegården som en solitär med rätt att definiera sin egen historia står i konflikt med varumärket "Hälsingegårdarna" som ett kollektiv med en gemensam historia framförd av en kör av marknadsföringsaktörer. Dessa letar tillsammans efter *en* enda berättelse om gårdarna som få av gårdarna kan bekräfta, än mindre leva upp till.

Sedan 1990-talet har de globala sammanhangen gjort allt tydligare insteg i lokalsamhällets vardag. Forskning visar att nationalstaten uppfattas som allt svagare i relation till andra samhällsnivåer, som till exempel det lokala, det

---

401. IP nr: 022.

402. Roos, G. *et al.* (2000); Roos, G. (2001).

403. Länsmuseet Gävleborg (2007).

regionala och det globala, som får allt fastare positioner.⁴⁰⁴ Det var inte länge sedan som olika grupperingar ropade ut slagord om en ”glokaliserad” ekonomi. ”Handla lokalt men tänk globalt” är ett välkänt exempel.

Som kulturfenomen har hälsingegårdarna två olika och delvis motstridiga innebörder. Samtidigt som de är uttryck för upprätthållande av en monokultur, det vill säga, en föreställning om en homogen hälsingekultur måste gårdarna, som världsarvsobjekt, passa in i en världskulturdiskurs. Världsarv ses i vissa sammanhang som ett uttryck för en strävan till att upprätta ett jämlikt förhållande mellan olika platser, folk, uppfattningar och ideologier.

Världsarv finns inte per automatik. Med andra ord; det finns inga platser, objekt eller miljöer där ute, som väntar på att bli upptäckta. De värden som gör ett objekt till något världsunikt måste nog dokumenteras, hävdas och nomineras till Unesco. Med stöd från olika aktörer inom politiska, sociala och kulturella fält blir objekten konstruerade som just ”världsarv”. Det handlar således om att i en process lyfta fram ett kulturarv och sedan ladda det med just det innehåll och de värden som krävs för att kunna göra det till ett världsarv. Till stöd finns även själva grunddokumentet, världsarvskonventionen.

Själva världsarvsutnämningen bygger på föreställningar om unicitet och autenticitet vilket i sig är problematiskt när det unika även ska vara en del av det generella. Som världsarv riskerar hälsingegårdarna, tillsammans med övriga världsarv, att transformeras från ett unikt kulturobjekt till att bli till en del av en generell världsarvsstereotyp.

Genom detta betraktelsesätt på världsarven kan man fråga sig om den plats som ett enskilt världsarv representerar också blir drabbad av en sådan transformering, det vill säga drabbas av en ”glokalisering” där det lokala sammanhanget blir till en del av en global helhet.⁴⁰⁵ Ofta uttrycks skillnader mellan det globala och lokala i moraliska termer. Så fort något är lokalt och unikt höjs värdet, medan en globalt formad turistindustri framställs som dess motsats.

Här finns olika uppfattningar om hur det lokala kommunicerar med det globala. I en ny regionalt organiserad ordning där världsarv givits stor betydelse skapas möjligheter med fokus på begrepp som ”profil”, ”marknadsföring”, och ”regional utveckling”.

1990-talet var en period då den akademiska litteraturen fylldes med teorier kring globaliseringens effekter på samhällsutvecklingen.⁴⁰⁶ En teoribildning pekar på ett ökande globalt flöde av människor och hur olika media styr föreställningar kring bilder, värdegrunder och teknologi. Resonemangen hör sam-

---

404. Andersson, M. & Jansson, A. (2012).

405. Andersson, M. & Jansson, A. (2012).

406. Se Lechner, F. J. & Boli, J. (red.) (2012); Barnett, C., Robinson, J. & Rose, G. (red.) (2008); Featherstone, M. (red.) (1990).

man med hur globalt verkande finansiella och ideologiska flöden påverkar vår vardag i större utsträckning i jämförelse med tidigare inflytanden från nationalstaternas institutioner.⁴⁰⁷ Händelserna i Gävleborg är ett exempel på ett sådant globalt skifte där Unesco som mellanstatlig institution hade en viktig roll.

Jag uppfattar detta som en kritisk dimension att ha i minnet när man tar del av berättelserna som beskriver gårdarnas historia. Från miljöer med produktion av livsmedel och andra produkter som skapat förutsättningar för liv i Hälsingebygden till att idag vara historiska miljöer till nytta för en ny upplevelseekonomi.⁴⁰⁸ I världsarvsarbetet har gårdsägare och myndigheter betonat gårdarnas ökade ekonomiska potential vilket påminner om kulturarvens roll i en globaliserad ekonomisk ordning.⁴⁰⁹

Resonemangen kring nyttoaspekter på gårdarna och världsarvet för tankarna till hur neoklassisk tradition inom ekonomisk teori präglar förvaltningen av resurser och vilka konflikter detta skapar med de traditioner inom kulturarvsrörelsen som oftast betonar ett humanistiskt innehåll i sina målsättningar. I mina betraktelser av spelet kring hälsingegårdarna kunde jag finna en mängd aktörer som utifrån sitt sätt att formulera ”nytta” presenterade sina argument och därmed skapa en position i förhållande till andra alternativa nyttoargument.

Det handlar om att via ett maximerande av nytta skapa olika värden kring hälsingegårdarna och dess betydelse för regionen. Denna nytta handlar inte alltid om att maximera värden i ekonomiska termer. Det handlar lika ofta om att maximera sina möjligheter att definiera gårdarnas symboliska kapital och därmed skapa bekräftelse för sin egen existens. Kring hälsingegårdarna finns det föreställningar om en logik som ofta benämns som *livsstil* eller som en tjänsteman vid regionförbundet i Gävleborg uttrycker det:

Det är ganska många som är nöjda med att få leva som de vill. Att få tova sina vantar, mjölka sina fjällkossor och göra sin getost när man har lust och därmed har man ett liv med filosofin: ”good enough” när det gäller försörjning. Detta liv präglas även av ett diversivt yrkesarbete som står långt ifrån, som vi tidigare nämnt, brukssamhällets ingredienser. Vid sidan av ett litet jordbruk så ger man föreläsningar, skriver någon bok, man söker bidrag för en utvecklingsverksamhet och så går livet runt på det sättet.⁴¹⁰

Tjänstemannens resonemang går ut på att kategorisera en ”representativ individ”, i detta fall en typ av hälsingegårdsägare. En annan gårdsägartyp framställs som mer inriktad på att utveckla hälsingegården som affärsidé, vilket

---

407. Jfr. Appadurai, A. (1996).

408. Jfr. Wallerstein, I. (2005).

409. Jfr. Lowenthal, D. (1998).

410. IP nr: 023.

framkommer i slutrapporten från gårdsägarnas rådgivningsprojekt: ”[...] utveckla produkter och skapa affärsverksamheter utifrån de kulturhistoriska värdena på gårdarna.”⁴¹¹

Samtidigt som jord- och skogsbruksnäringen har accepterat kraven på effektivisering, nedläggning och förtätning har aktörerna kring landsbygders problem och möjligheter lagt fokus på EU:s strukturfondsprogram som en självklar finansieringskälla. Aldrig förr har så många olika stöd till landsbygden utvecklats som sedan inträdet i EU. Jordbrukarna och livsmedelsproducenterna har med hälso- och miljöargument fått större plats i debatten. Från mindre, småskaliga lösningar till extensiva storskaliga lösningar där markanvändningen på svensk landsbygd blir del av ett internationellt konkurrenssystem.

Ett utvecklingsprojekt på landsbygden kräver i regel någon form av legitimitet genom lokal förankring. Sedan medlemskapet i den europeiska unionen i mitten av 90-talet finns det en strävan att föra beslut och mandat till den enskilda människan som verkar lokalt.⁴¹² I Gävleborg har myndighetspersoner lyckats bevaka lagstiftningen och samtidigt skapa en viss grad av legitimitet för ett regionalt utvecklingsarbete som världsarvsprojektet är ett exempel på. Legitimiteten har inte varit självklar. Gårdsägarna föredrog att inte offentligt kommentera de spänningar som funnits kring förankringsprocessen i regionen. Inte primärt med hänsyn till de regionala eller nationella myndigheterna utan mer på grund av de krav på lokal förankring som formuleras i Unescos regelverk och att inte behöva framstå som en bromskloss mot världsarv och utveckling.

Framtidens utmaningar och möjligheter finns ständigt närvarande när en aktör söker legitimera en särskild specifik berättelse från det förflutna. Detta kan exemplifieras med de insatser kring hälsingegårdarna som olika personer utfört. När länsstyrelsens och läns museets tjänstemän poängterade nödvändigheten av olika bevarandeåtgärder var det naturligt att de i tankarna hade olika framtida hot mot gårdarna. Entreprenörer som verkar kring gårdarna laborerade även de med framtidsutsikter med kulturmiljöerna som utgångspunkt.

Trots att många gårdsägare är entreprenörer riskerade de som hävdar ett hälsingskt ursprung och lever med sin historia på sitt eget sätt, att i förhandlingen med storsamhället bli till en isolerad museal företeelse. Dessa ”minoriteternas kulturarv” vinner storsamhällets gunst delvis på grund av att de betraktas som triviala, oskuldsfulla och med sina mänskliga drag berikar de föreställningar om landsbygden som konservativ och pittoresk. I arbetet med att upprätthålla en sådan diskurs ingår föreställningar om autentiska värden, vilket

---

411. Läns museet Gävleborg (2007).

412. Landsbygdsdepartementet (2012).

kräver vissa åtgärder på de gårdar som ingår i världsarvet. Här ingår dels rent fysiska förändringar på gårdarna där till exempel moderna elinstallationer demonteras och renoveringsinsatser görs på måleriet. Även den kunskapsförmedling som sker under guidningar och seminarier bidrar till föreställningen om den enskilda gårdens autentiska värden.

En utgångspunkt i manifestationerna av världsarv är att det ställs krav på lokalbefolkningar som i någon mening måste anpassa sitt liv till att leva med dessa mer eller mindre autentiska miljöer. Men det är viktigt att komma ihåg att krav på autenticitet formuleras och omformuleras i en ständigt pågående förhandling mellan aktörer på olika nivåer. Ett tydligt exempel på det är det som hände avseende autentiska värden i skiftet mellan de båda nomineringsomgångarna. I den första nomineringen handlade det om hela gårdsmiljön, i den andra om interiörmåleriet.

Världsarven och dess tillskyndare fokuserar på objektets autentiska innehåll och besökaren är oftast intresserad av att få uppleva genuint historiska miljöer. Jakten på det autentiska tycks aldrig upphöra.⁴¹³ Här kan man jämföra med en, om än begränsad, världsarvsturism där enskilda personer samlar på världsarvsupplevelser.

I och med världsarvsnomineringen ställs frågor om gårdarnas unika betydelse på sin spets. Denna unicitet har prövats i omgångar där länsstyrelsen och andra antikvariska experter fått uttala sig, bland annat i ICOMOS-utlåtandet kring den första nomineringshandlingen där frågan om gårdarnas universella värden ifrågasätts.

Parallellt med denna diskussion bedömer jag sammanhangen kring gårdarna som att det finns, oavsett vad Unesco postulerar, förväntningar på att gårdarna även framledes ska uppfylla flera funktioner. Förväntningarna och funktionerna blir ofta kopplade till de problem som regionen i övrigt har att brottas med, en förändrad näringsstruktur där skogsindustri ersätts av upplevelseindustri och regionens invånare alltmer måste klara att hantera estetiska värden istället för materiell produktion med koppling till verkstad och skogsresurser.

På detta, för Gävleborgarna, nya världssarvsfält där en landsbygdsnära bondarkitektur görs till en betydelsefull faktor för framtiden finns detta spektrum mellan kulturhistoria, estetik och funktion. Nu gäller det för aktörerna att komma vidare med dessa möjligheter.

I denna avhandling har jag beskrivit ett antal av de processer, aktörer och sociala samspel som kan vara av betydelse när ett världsarv växer fram. En viktig slutsats som kan dras från detta är att världsarv inte kan beskrivas som

---

413. Se Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998).

homogena fenomen utan bakgrunden till varför världsarv är så eftertraktade är starkt beroende på i vilka sammanhang som argumenten förs fram.

Hälsingegården står, som vi sett, i centrum för olika intressen och tolkningar. Den är fortsatt ett viktigt lokalt socialt fenomen förankrat i olika historiska förklaringar men samtidigt ska gårdarna kunna artikuleras i ett globalt sammanhang. Det är i en sådan dynamisk kontext, kännetecknad av konsumtion och mobilitet, som hälsingegårdarna kan utvecklas till attraktiva besöksmål och därmed bidra till regional tillväxt och utveckling.

Summary

The Decorated Farms of Hälsingland in transition - a study of a World Heritage process in Hälsingland.

On July 1st, 2012 seven agricultural properties in Gävleborg County in the province of Hälsingland, in Sweden were approved and inscribed on the UNESCO World Heritage list under the collective name “Decorated Farms of Hälsingland” (*hälsingegårdarna*). The thesis describes and discusses the processes and negotiations that arose in connection with a number of events and actors who showed an interest in these properties and other cultural environments being nominated for the UNESCO World Heritage list. Adding natural or cultural objects to the World Heritage list often involves long-term cooperation between actors who in different ways exhibit interest and involvement in such a process.

The efforts to nominate *hälsingegårdarna* to the World Heritage list began in the mid-1990s with support from different project including restoration activities, information campaigns and exhibitions. With the process, the farms and the brand *Hälsingegårdarna* were expected to fulfil a variety of features, including branding and as a symbol for the whole region.

The thesis describes and analyses two parallel processes in the work with *hälsingegårdarna*. One is a regional support process initiated by the Regional Council of Gävleborg aimed at preparing, marketing and promote the prospective World Heritage nomination in connection with development perspectives. Within the framework of a project which was entitled “*Hälsingegårdarna – Kulturarv och Utveckling*” (*Hälsingegårdarna: Cultural Heritage and Development*) the work with a local anchoring process took place. The other process was a bureaucratic one which included work with the nomination process, written documentation and the selection of which farms to include. This work was guided by formal regulations in the Swedish administrative system and UNESCO processing forms and ideals.

The empirical data shows that the definitions, use, and management of this cultural capital took place within the context of specific social orders and bargaining games in which questions of definition of rights and interpretative prerogative were important. The analytical processing is based on a theoretical framework where concepts such as symbolic capital and social fields are key tools. These concepts are derived from theories developed by the sociologist Pierre Bourdieu.

The World Heritage work within Gävleborg County has been driven mainly from two different positions of strength. On the one hand, a development-oriented position where stakeholders in the tourism sector with the aid of a World heritage site attempted to increase their financial revenues. Some actors in this position also had a regional political agenda with ambitions to reverse a negative trend of emigration, rising unemployment and falling property values.

On the other hand, there was a position oriented towards preservation in which cultural values were a claim to form a symbolic capital not subject to demands for utility or financial returns from various social actors.

The two positions created a variety of discourses articulating both cultural resources and economic development, and were played out in negotiations around the hälsingegårdarna and their world heritage status.

The social fields in which players seek positions are in many respects shaped around a hierarchical management structure that defines regulations and legislation in the areas of cultural environment and world heritage. Various formal regulations in the preservation of international cultural environments created space for negotiations and various struggles between participating actors. An example is when the arguments for conservation, management and use of cultural heritage sites are adapted to a broader development discourse in which cultural values are assumed to be converted into financial resources for competing interests in an open market.

The World Heritage issue in Gävleborg shows that a regional and comprehensive cultural or natural phenomenon, nominated for the World Heritage list, may spawn disagreements which are not necessarily accentuated in relation to the UNESCO requirements demanding local support. One incentive for concealing conflicts and local tensions is concern among stakeholders that open conflicts may lead to a questioning of the nomination.

In the World Heritage process, we can also detect signs of a dichotomy between a centre and a periphery, between urban life and rural and local economic needs. The work on hälsingegårdarna was by many actors described as a top-down project and this has, therefore, also led to conflicts. In other words, the initiative, nomination work and the local anchoring process have mainly been prompted by regional authorities, and local and private interests have been

invited to participate in the processes as recipients of planning, resource allocations and decisions.

These circumstances provide scope for questions about how power relations are associated with cooperation and common goals in relation to the region's development. The interplay between the various actors in the development project "Hälsingegårdarna – kulturarv och utveckling" can also be seen as an interaction between actors at various levels of society. In projects funded by regional development funds, different actors often have given roles and positions. Officials and politicians manage resources, administer and take crucial decisions while individuals and non-profit organizations often take on the role of the executive party. Such a project-culture involves a test of positions, creating a playing field in which stakeholders are struggling for resources, recognition and interpretative prerogatives.

Hälsingegårdarna and their World Heritage status were also highlighted on the basis of an overall regional strategic discourse on values. This deals with questions about growth and development, inter alia by encouraging strong business life in the region. Increasing number of businesses and job opportunities in the so-called cultural branches of business and in this way appearing attractive to different kinds of establishment is an important goal. In such a perspective, hälsingegårdarna and the World Heritage fit in well, because these phenomena are closely linked to culture, business and tourist enterprises. They are even linked to themes where knowledge is important, such as in architecture, ethnology, art history and building.

Although the hälsingegårdarna are local in the sense that they are located in one place and provide livelihood opportunities in local society, local needs tend to given less emphasis, when these farms become part of a regional development strategy. The impact of such a move will have additional strength when, with support from UNESCO, the entire process becomes part of a globalized economy. When hälsingegårdarna are constructed as a "strategic resource" at regional, national and global levels, positions are defined in novel ways.

While the interest and involvement in history and the heritage of places and their environments has increased, values in relation to such heritages and their history will also become integrated into policy areas linked to regional development. Hence, when the World Heritage issue appeared in Gävleborg, many actors considered this to be an opportunity to link this to various conceptions of development.

This study of the process of hälsingegårdarna and their world heritage nomination shows how local mobilization can be developed in conjunction with a World Heritage nomination, where individual and organized actors at local and

regional levels encounter a management culture which promotes and monitors bureaucratic and formal aspects of world heritage.

The region of Gävleborg is slowly abandoning a resource-based industrial economy, adapting to an experience economy where supply and demand for cultural services increases. Many actors in Gävleborg consider the nomination process as a tool to adapt to this structural transformation. At the same time, there have been signals from national cultural policymakers regarding restrictions on new environments and objects to be nominated for World Heritage status. *Hälsingegårdarna* have come to be seen as an important tool for organizing the region's development interests as well as a contested symbol in the interaction between the actors involved, where each farm has its own unique career as a private residence, a production unit or as part of the tourist industry.

The results point out that the farms of Hälsingland and the World Heritage nomination evolve into a strong driving force in organizing regional interests and regional competition. The distribution of influence and power between different networks and actors was in many respects a matter of asserting the right to define what the process was all about and about identities in the social field. The study highlights the importance of social and cultural capital in encounters and negotiations at different levels of society, from local festivals and exhibitions to meetings between representatives from the provincial government, the regional museum and outside experts.

Referenser

- Alzén, A. & Aronsson, P. (red.) (2006). *Demokratiskt kulturarv?: Nationella institutioner, universella värden, lokala praktiker*. Tema Kultur och samhälle, 1. Linköpings universitet, Norrköping.
- Anderson, B. (1993). *Den föreställda gemenskapen: Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Historia och samhällsvetenskap. Daidalos, Göteborg.
- Andersson, M. & Jansson, A. (2012). *Landsbygdens globalisering: Medier, identitet och social förändring i nätverkssamhällets marginaler*. Daidalos, Göteborg.
- Andersson, M.-B. (2000). *Allmogemålaren Anders Ädel*. Konstvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet. Prisma, Stockholm.
- Andersson, M.-B. (2003). Gårdarna utanvedes - Presentation av ett nytt forskningsfält. *Rig: Kulturhistorisk tidskrift*. Vol. 86, nr. 3. Kungl. Gustav Adolfs Akademien, Uppsala.
- Andersson, M.-B. & Ericson, N. (2004). *Husbibeln: Möten med gårdar*. Prisma, Stockholm.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. Press, University of Minnesota, Minneapolis.
- Arnell, K.-H. & Nordin, E. (2003). *Vadstena möte: Ett kvartssekel med länsantikvarierna*. Föreningen Sveriges länsantikvarier. Göteborg.
- Augé, M. (1995). *Non-places: Introduction to an anthropology of supermodernity*. Verso, London.
- Axman Jumisko, G. (2011). *Avresa - Stora Hälsingegårdars väg*. OKAB Näringsliv AB. Slutrapport, Ovanåkers kommun.
- Barnett, C., Robinson, J. & Rose, G. (red.) (2008). *Geographies of Globalisation. A Demanding World*. Sage Publications, London.
- Beauvoir de, S. (1976). *Det andra könet*. AWE/Geber, Stockholm.
- Bedoire, F. & Hogdal, L. (2000). *Den stora hälsingegården: Gårdar och befolkning i Voxnans dalgång*. Byggförlaget, Stockholm.
- Bedoire, F. (2001). *Mannen som byggde Edsbyn*. Projekt Hälsingegårdar, Ovanåkers hembygdsförening.
- Björkroth, M. (2000). *Hembygd i samtid och framtid 1890-1930: En museologisk studie av att bevara och förnya*. Papers in museology, Institutionen för Kultur och medier, Umeå universitet.

- Borgström, B-E. (1997). *Cherished moments: Engaging with the past in a Swedish parish*. Stockholm studies in social anthropology, 40. Socialantropologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Bott, E. (1971). *Family and social network: Roles, norms, and external relationships in ordinary urban families*. Social science paperbacks, 35. London.
- Bourdieu, P. (1993a). *The field of cultural production: Essays on art and literature*. Johnson, R. (red.), European perspectives, Columbia University Press, New York.
- Bourdieu, P. (1993b). *Kultursociologiska texter*. I urval av Broady, D. & Palme, P. Brutus Östlings Bokförlag, Stockholm.
- Bourdieu, P. (1994b). Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field. *Sociological Theory*. Vol. 12(1).
- Bourdieu, P. (1996). *Homo academicus*. Sv. övers. Nyman, L. E. B. Östlings bokförl. Symposion, Eslöv.
- Bourdieu, P. (2000) *Konstens regler: det litterära fältets uppkomst och struktur*. Sv. övers. Stierna, J. Stehag : B. Östlings bokförl. Symposion. Eslöv.
- Bourdieu, P. (2004). *Science as Science and Reflexivity*. Polity Press, Cambridge.
- Boverket (2002). *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser: 2002 års revidering*. Allmänna råd, Boverket, Karlskrona.
- Bratt, T. (1998). *Hälsingland - från istid till nutid. Studier i ett rikt källmaterial*. Länsmuseet Gävleborg, Gävle.
- Bredberg, A. (2011). *Uppföljning av Gävleborgs miljömål. Utvecklingen av miljö kvalitetsmålen i Gävleborg samt en samlad slutrapportering av Gävleborgs 54 miljömål*. Länsstyrelsen i Gävleborg.
- Broady, D. (1991). *Sociologi och epistemologi: Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. HLS Förlag, Stockholm.
- Broady, D. (1998). Inledning: En verktyglåda för studier av fält. I Broady, D. (red.), *Kulturens fält*. Daidalos förlag, Göteborg.
- Broström, I. & Stavenow-Hidemark, E. (2004). *Tapetboken: Papperstapeten i Sverige*. Byggförlaget, Stockholm.
- Broström, I. (2009). *Lägesrapport för Hälsingegårdarna som världsarv*. Svenska ICOMOS, Nyhetsbrev, okt, 2009. www.icomos.se/wp-content/uploads/2013/05/Nyhetsbrev_oktober_2009.pdf
- Cameron, C. & Rössler, M. (2013). *Many voices, one vision: The early years of the World Heritage Convention*. Farnham, Surrey, Ashgate.
- Cars, G., Olsson, K. & Snickars, F. (1996). *Kulturmiljö på spel. En studie av strategier att bevara och utveckla den byggda miljöns kulturvärden*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Clifford, J. & Marcus, G. E. (red.) (1986). *Writing culture: The poetics and politics of ethnography: A School of American Research advanced seminar*. School of American Research. University of California Press, Berkeley.
- Coombe, R. (1998). *The cultural life of intellectual properties: Authorship, appropriation, and the law*. Duke University Press, Durham.
- Dagens Nyheter (2012-07-06). *Så ska världsarven locka nya turister*. Text: Magnå, J.
- Davies, C. A. (2002). *Reflexive ethnography: A guide to researching selves and others*. ASA research methods in social anthropology. Routledge, London.

- Ekman, A.-K. (1991). *Community, carnival and campaign: Expressions of belonging in a Swedish region*. Stockholm studies in social anthropology, 25. Socialantropologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Ekman, A.-K. (red.) (1996). *Bortom bruksandan: Föreställningar om kultur, historia och utveckling i Bergslagen*. Institutet för regionalforskning (SIR), Östersund.
- Ekman, A.-K. (1999). The Revival of Cultural Celebrations in Regional Sweden: Aspects of Tradition and Transition. *Sociologia Ruralis*. Vol.39/ 3.
- Ellström, A. (2001). *Bondens livsform: En kraft att ta tillvara. En kvalitativ intervjustudie om några Hälsingebönders syn på sitt brukande*. Institutionen för landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala.
- Eriksen, T. H. (2000). *Små platser - stora frågor: En introduktion till socialantropologi*. Nya Doxa, Nora.
- Erixon, S. (1923). Hälsingarnas hem. I *Svenska turistföreningens årsskrift, 1923*. Stockholm.
- Europeiska Kommissionen (2014). *En integrerad kulturarvsstrategi för Europa*. Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska Ekonomiska och Sociala Kommitén samt Regionkommittén, Bryssel.
- Featherstone, M. (red.) (1990). *Global culture: Nationalism, globalization and modernity. A theory, culture & society special issue*. Sage in association with Theory, culture & society, London.
- Fiebranz, R. (2002). *Jordbruk, linne eller träkol? Genusordning och hushållsstrategier, Bjuråker 1750-1850*. Studia Historica Upsaliensis 203, Uppsala universitet.
- Fiebranz, R. (2003). Hälsinglands kultur - hälsingegårdarnas kultur. Myter och motbilder. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, nr. 45. Konstvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Fliegstein, N. & McAdam, D. (2012). *A Theory of Fields*. Oxford University Press, Oxford.
- Forsberg, A. (2010). *Kamp för bygden: En etnologisk studie av lokalt utvecklingsarbete*. Etnologiska skrifter, 53. Institutionen för kultur- och medievvetenskaper, Umeå universitet.
- Frey B.S., Pamini, P. & Steiner, L. (2013). Explaining the World Heritage List: An empirical study. *International Review of Economics*. Vol.60 /1. Springer Verlag Berlin Heidelberg.
- Frykman, J. & Löfgren, O. (1979). *Den kultiverade människan*. Kulturgränser och klassgränser. Etnologiska sällskapet i Lund. Liber Läromedel, Lund.
- Fyall, A. & Leask, A. (2006). *Managing World Heritage Sites*. Elsevier, Burlington, US.
- Föreningen Hälsingegårdar (2008). *Medlemsbrev nr 2*. April, 2008. Förf. B. Blank.
- Gadamer, H-G. (1994). *Truth and method*. Transl. rev. by Weinsheimer, J. Marshall, D. G. 2:a rev. Continuum International Publishing Group, London.
- Gadd, C-J. & Myrdal, J. (red.) (2000). *Det svenska jordbrukets historia: Den agrara revolutionen 1700-1870*. Band 3. Natur och kultur/LT i samarbete med Nordiska museet och Stift. Lagersberg, Stockholm.
- Geertz, C. (1973). Thick Description: Toward an interpretive Theory of Culture. I Geertz, C. (1993). *The interpretation of cultures: Selected essays*. Fontana, London.
- Gerholm, L. (1985). *Kulturprojekt och projektkultur: En fallstudie av en kulturpolitisk försöksverksamhet*. Stockholms universitet. Liber Förlag, Malmö.
- Glesbygdverket (2007). *Hälsingegårdar blev Årets Leader*. Nyhetsbrev 3. Glesbygdverket, Östersund.

- <https://www.tillvaxtanalys.se/download/18.4258ed2314e1fb3261236115/1435230991856/nyhetsbrev-3-07.pdf>.
- Glesbygdverket (2007-07-12). *Hälsingegårdar blev Årets Leader*. Pressmeddelande. Publicerat på verkets hemsida. <http://www.mynewsdesk.com/se/pressreleases/haelsingegaardar-blev-aarets-leader-159546>.
- Gossas, M. (2006). *Kommunal samverkan och statlig nätverksstyrning*. Örebro studies in political science, 13. Framtidens samhälle, 1. Institutet för Framtidsstudier, Stockholm.
- Gotlands kommun (2004). *Världsarvet hansestaden Visby inför 2000-talet: Ett handlingsprogram med åtgärdsplan*. Gotlands kommun, Visby.
- Grahn Danielson, B., Rönn, M. & Swedberg, S. (2014). *Kulturarv i samhällsplaneringen: Kompensation av kulturmiljövården*. Trita-ARK, 2. Fjällbacka: Rio Kulturlandskapet i samarbete med KTH/Arkitektur, Stockholm.
- Green, C. (2009). *Managing Laponia: A world heritage site as arena for Sami ethno-politics in Sweden*. Uppsala studies in cultural anthropology, 47. Uppsala universitet.
- Gren, L. (red.) (2010). *Samhällsförändringar och vården av natur och kultur. En debattskrift om natur- och kulturmiljövårdens utveckling under 100 år*. Rapport från Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Grundberg, J. (2004). *Historiebruk, globalisering och kulturarvsförvaltning: Utveckling eller konflikt?* ETOUR, GOTARC. Institutionen för arkeologi och antikens kultur, Göteborgs universitet.
- Gunnarsdotter, Y. (2005). *Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap: Den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis perspektiv*. Department of Landscape Planning, 3. Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala.
- Gustafsson Reinius, L. (2002). *Den förtrollade zonen: Lekar med tid, rum och identitet under Medeltidsveckan på Gotland*. Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusstudier, Stockholms universitet.
- Halstead, N. (2001). Ethnographic Encounters: Positionings Within and Outside the Insider Frame. *Social Anthropology* 9(3).
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (2007). *Ethnography: Principles in practice*. 3. (red.) Milton Park, Abingdon, Oxon, Routledge.
- Handler, R. (2003). Cultural Property and Culture Theory. Department of Anthropology, University of Virginia, USA. *Journal of Social Archaeology*, Vol. 3, No. 3.
- Hannerz, U. (2010). *Anthropology's world: Life in a twenty-first-century discipline*. Anthropology, culture and society. Pluto, London.
- Hansen, K. (1998). *Välfärdens motsträviga utkant. Lokal praktik och statlig styrning i efterkrigstidens nordsvenska inland*. Historiska media. Lund.
- Hansen, K. (1999). Försäljning, vandrarhem, servering! Om kulturarv och landsbygdsutveckling. I O'Dell, T. (red.), *Nonstop!: Turist i upplevelseindustrialismen*. Historiska media, Lund.
- Hansen, K. (2005). Kulturarvspolitik och museiutställningar. *Nordisk museologi* 2/2005.
- Hastrup, K. (1992). Writing ethnography: State of the art. I Okely, J. & Callaway, H. (red.), *Anthropology and Autobiography*. ASA Vol. 29. Routledge, London.
- Hellström, P. & Unge Sörling, S. (red.) (1993). *Antikens sju underverk*. Vänföreningarna för de svenska instituten i Rom och Athen. Carlssons bokförlag.

- Henriksson, H. (1973). Karlsgården i Järvsö: Studier i den nordsvenska gårdstypens historia. I *Hälsingerunor*. Hälsinglands hembygdsförening, Norrala.
- Hettne, B. (2008). *Vad är utveckling?* Pocketbiblioteket, SNS förlag, Stockholm.
- Hobsbawm, E. J. (1983). Introduction: Inventing Tradition. I Hobsbawm, E. J. & Ranger, T. O. (red.), *The invention of tradition*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hobsbawm, E. J. & Ranger, T. O. (red.) (1992). *The invention of tradition*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hudiksvalls Tidning (2009-07-08). *Vill ta paus i världsarvsansökan*. Svensson, L.
- Hudiksvalls Tidning (2009-07-15). *Utställning om Hälsingegårdar för ytlig*. Svensson, L.
- Hudiksvalls tidning (2009-12-15). *Ägare flydde från projekt. "ville inte sitta som alibin"*. Westlund, J.
- Hudiksvalls Tidning (2009-12-23). *Är det kanske dags att lägga ned?* Malmström, Å.
- Hughes, J. A. (1976). *Sociological analysis: Methods of discovery*. Nelson, London.
- Hälsingekuriren (1997-06-12). *Belåtna hantverkare redo att visa upp "nya" Erik-Andersgården*. Text: Mårtensgård, L.
- Hälsingerrådet. (2006-11-29). Protokoll från rådsmöte.
- ICOMOS (2009). *Farms and villages in Hälsingland. (Sweden)*. No 1282. ICOMOS-rapport No 1282. March 2009.
- ICOMOS (2012). *Decorated Farmhouses of Hälsingland (Sweden)*. No 1282 rev. Yttrande. Länsstyrelsen i Gävleborg.
http://www.lansstyrelsen.se/gavleborg/SiteCollectionDocuments/Sv/nyheter/2012/halsingegardar/ICOMOS_yttrande.pdf.
- Jameson, F. (1989). *The political unconscious: Narrative as a socially symbolic act*. University paperback, 782. Routledge, London.
- Jansson Herlitz, L. & Broström, I. (2013). *Världsarvsgården Jon-Lars*. Länsstyrelsen Gävleborg, Gävle.
- Johannisson, J. (2010). *Förändringar i kulturpolitikens geografi*. Kulturpolitisk forskning, 1. Statens kulturråd, Stockholm.
- Johansson, E. (1994). *Skogarnas fria söner – Maskulinitet och modernitet i norrländskt skogsarbete*. Nordiska museets handlingar, 118. Nordiska museet, Stockholm.
- Johansson, E. (2003). Det sista träslottet. Rivalitet, jämlikhet och byggalenskap. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, nr. 45. Konstvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998). *Destination culture: Tourism, museums, and heritage*. University of California Press, Berkeley.
- Kulturdepartementet (2002). *Unescos världsarvskonvention och de svenska världsarvsobjekten*. Regeringsskrivelse, 2001/02:171. Regeringskansliet, Stockholm.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur, Lund.
- Lagerlöf, S. (1907). *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. Bd 2. Bonnier, Stockholm.
- Landsbyggsdepartementet (2012). *Ett landsbygdsprogram för Sverige*.
<http://www.regeringen.se/contentassets/31d61126d65342e3bb82bdc6b4e6bcc3/sveriges-landsbygdsprogram-2007-2013>.
- Larsson, L. (2002). *När EU kom till byn: Leader II - ett sätt att styra landsbygdens utveckling*. DFR-rapport. Geografiska regionstudier 50, Uppsala Universitet.

- Lechner, F. J. & Boli, J. (red.) (2012). *The Globalization Reader*. Wiley-Blackwell, Oxford.
- Lejoneke, P. (2008). *Hälsingegårdar – världsarv och utveckling*. Projektplan. 2008-09-24. Regionförbundet i Gävleborg, Gävle.
- Lindstedt Cronberg, M. (1997). *Synd och skam. Ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680-1880*. Historiska institutionen. Lunds Universitet.
- Ljusdalsposten (2011-03-12). *Vem ryms i ett världsarv?* (Insändare). Text: Elin Hägg, Delsbo.
- Ljusdalsposten (2012-07-03a). *Blandade känslor över världsarvet*. Text: Vikström, A.
- Ljusdalsposten (2012-07-03b). *Ett lyft för hela Hälsingland*. Text: Centerwall, M., Schmidt, C., Bäckman, R., Renström, Y., Olsson, M. & Lindestam, S-E.
<http://helahalsingland.se/insant/insandare/1.4863499-ett-lyft-for-hela-halsingland>.
- Ljusnan (2009-06-28). *Inget världsarv för hälsingegårdarna*. Text: Ivarsson, M.
- Ljusnan (2012-07-01). *Nu är Hälsingegårdarna ett världsarv*. Text: Lindh, S.
- Lowenthal, D. (1998). *The heritage crusade and the spoils of history*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Långheds byaförening (2012). www.langhed.se.
- Länsmuseet Gävleborg (2007). *Slutrapport för projekt Rådgivning Hälsingegårdar – Antikvarisk/Affärsmässig*. 2004-09-01 – 2007-08-31. Föreningen Hälsingegårdar.
- Länsstyrelsen i Gävleborg (1997). *Hälsingegårdar*. Rapport 1997:5.
- Länsstyrelsen Gävleborg (2004). *Verksamhetsplan 1994/95*. Kulturmiljöenheten.
- Länsstyrelsen Gävleborg (2005). *Kulturarv för samtid och framtid. Kulturmiljöprogram för Gävleborgs län 2006-2010*.
- Löfgren, O. (1994). Learning to be a Tourist. *Ethnologia Scandinavica. A Journal for Nordic Ethnology*, 14/1994.
- Magnusson, T. (2002). *Världsarv och turism: De svenska världsarven ur ett turistiskt perspektiv*. ETOUR. Rapport, nr. 11. Östersund.
- McIntyre, A. (2008). *Participatory action research*. Sage Publications, Los Angeles.
- Mitchell, J. Clyde (1969). *Social networks in urban situations: Analyses of personal relationships in central African towns*. Institute for African studies. University of Zambia, Manchester.
- Mårtensson, B. (2007-10-26). *Nytt projekt hälsingegårdar 2008 – 2010*. Styrgruppen för Projekt Världsarv Hälsingegårdar. Projekt Världsarv Hälsingegårdar. Edsbyn.
- Naturvårdsverket (2011). *Värna, vårda, visa - Ett program för att bättre förvalta och använda naturskyddade områden 2005–2015*. Rapport, nr. 6462. Naturvårdsverket, Stockholm.
- Nilsson, D. (2011). *Aktivera natur och kulturarv: För hållbar utveckling och tillväxt*. TemaNord, nr. 526. Nordiska ministerrådet, Köpenhamn.
- Nordanstigs kommun (2015). *Näringslivsstrategi 2012 – 2014 med utblick till 2020*.
<http://www.nordanstig.se/Naringsliv/Naringslivsstrategi.html>.
- Nordin, E. (2006). *Hälsingegårdar - ett världsunikt kulturarv*. Byggförlaget, cop. 2006. Stockholm.
- Nordin, G. (2009). *Åktenskap i Sápmi. Giftermålsmönster och etnisk komplexitet i kolonisationens tidevarv, 1722–1895*. Institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet.
- Noy, C. (2008). Sampling Knowledge: The Hermeneutics of Snowball Sampling in Qualitative Research. *International Journal of Social Research Methodology*, Vol. 11/4.

- Näringsdepartementet (2009). *En strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder*. Regeringsskrivelse, 2008/09:167. Regeringskansliet, Stockholm.
- Olsson, D. & Thelin, B. (2003). Hälsinglands bostadshus under 1600- och 1700-talen. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, nr. 45. Konstvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Olsson, K. (2010). Cultural Heritage as a Resource in Place Marketing. I Mälkki, M. & Schmidt-Thomé, K. (red.), *Integrating Aims — Built heritage in social and economic development*. Centre for Urban and Regional Studies Publications. School of Science and Technology, Aalto University.
- Ovanåkers kommun. *Stora Hälsingegårdars väg*.
www.ovanaker.se/upplevadora/halsingegardar/storahalsingegardarsvag.
- Paju, M. (2002). *Kulturmiljön och den regionala tillväxten, Länsantikvariernas syn på de regionala tillväxtavtalen*. Working Paper, 46. CERUM, Umeå universitet.
- Palm, K. (2008). *Det riskabla engagemanget: Om regenerativ utveckling av mänskliga resurser, eldsjälar och ledarskap i radikal utveckling*. Trita-IEO R, nr. 04. Institutionen för industriell ekonomi och organisation. KTH, Stockholm.
- Regeringens proposition. (1995). *En politik för arbete, trygghet och utveckling*. Regeringens proposition, 1995/96:25.
- Regeringens proposition. (1997). *Regional tillväxt – för arbete och välfärd*. Regeringens proposition, 1997/98:62.
- Region Gävleborg (2008a). *Hälsingegårdar har fått ny projektchef*. Från
www.regiongavleborg.se.
- Region Gävleborg (2008b). *Hälsingegårdar – världsarv och utveckling*. Projektplan, 2008-09-24. Lejoneke, P.
- Rideland, F. (2004). *Hälsingland*. Bilda förlag, Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet (1999). *Förslag till Unescos världsarvslista*. Skrivelse. Andersson, M.-B. Dnr: 302-1000-1999. Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet (2004). *Agenda kulturarv: Slutrapport*. Riksantikvarieämbetets förlag, Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet (2010). *Hållbar landskapsutveckling – hur blev det?* Rapport. Riksantikvarieämbetets förlag, Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet, Svenska Unescorådet & Naturvårdsverket (2014). *Världsarv i Sverige*.
http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/7145/Varia%202014_16.pdf?sequence=1.
- Ronström, O. (2008). *Kulturarvspolitik-Visby: Från sliten småstad till medeltidsikon*. Carlsson, Stockholm.
- Roos, G., Baumgarten, M. & Dahllöf, U. (2000). *Studiecentra i samverkan om högre utbildning i Hälsingland*. Rapport, nr. 3. Studiecentra Hälsingland, Bollnäs.
- Roos, G. (2001). ”Nya” studerande eller ”gamla”? Rekrytering till studiecentra i Hälsingland. I *Pedagogisk Forskning i Sverige*. nr. 6/1. Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet.
- Said, E. W. (1993). *Orientalism*. Ordfront, Stockholm.
- Saltzman, K. (1999). Att bevara det föränderliga: Om nomineringen av södra Ölands odlingslandskap till Unescos världsarvslista. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, nr. 38. Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet.

- Saltzman, K. (2001). *Inget landskap är en ö: Dialektik och praktik i öländska landskap*. Nordic Academic Press, Lund.
- Sjöström, U. (1994). Hermeneutik – att tolka utsagor och handlingar. I Starrin, B. & Svensson P-G. (red.), *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Studentlitteratur, Lund.
- Smith, V. L. & Brent, M. (red.) (2001). *Hosts and guests revisited: Tourism issues of the 21st century*. Tourism dynamics. Cognizant Communication, New York.
- SOU 1989:55. *Fungerande regioner i samspel: Slutbetänkande*. 1987 års regionalpolitiska kommitté. Allmänna förlag, Stockholm.
- SOU 2012:37 (2015). *Kulturmiljöarbete i en ny tid*. Betänkande av Kulturmiljöutredningen. Fritze, Stockholm.
- Stadsrådsberedningen (2015). *Sveriges nationella reformprogram 2015 Europa 2020 – EU:s strategi för smart och hållbar tillväxt för alla*. Regeringskansliet, Stockholm.
- Steiner, L. & Frey, B.S. (2012). Correcting the imbalance of the world heritage list: Did the UNESCO strategy work? *Journal International Organizations Studies*. Vol. 3.
- Strathern, M. (1981). *Kinship at the core: An anthropology of Elmdon, a village in north-west Essex in the nineteen-sixties*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sundberg, M., Kellgren, O., Wannberg, E. & Nilsson, K. (1987). *Rundturer – vägvisare till Kulturhistoriska sevärdheter i Gästrikland och Hälsingland*. Länsmuseet i Gävleborgs län.
- Sundin, B. (1994). Upptäckten av hembygden: Om konstruktionen av regional identitet. I Blomberg, B. & Lindquist, S.-O. (red.), *Den regionala särarten*. Länsmuseerna. Studentlitteratur, Lund.
- Svensk byggtjänst (2002). *Hälsingegårdar i fem socknar*. Konsthögskolans arkitekturskola - Restaureringskonst. Konsthögskolan, Stockholm.
- Svenska Dagbladet (2009-07-02). *Gårdarna blir inte världsarv än*. Text: Hellekant, J.
- Svenska Dagbladet (2013-06-18). *Politisering hotar urvattna Unescos världsarv*. Text: Ambreus, L & Djurberg, M.
- Svenska Unesco-rådet (2015). *Deklarationer, rekommendationer & konventioner*. <http://www.unesco.se/om-oss/unesco/deklarationer-rekommendationer-konventioner/>.
- Svensson, B. (1999). På naturliga äventyr i kulturarvet. I O'Dell, T. (red.), *Nonstop! Turist i upplevelseindustrialismen*. Historiska media, Lund.
- Svensson, P-O., Sinikka Bohlin, S., Högström, K., Lindestam, Å. & Pärssinen, R. (2002). *Hälsingegårdarna som världsarv*. Motion till Riksdagen. 2002/03: Kr354.
- SVT (2012-07-02). *Hälsingegårdarna kulturarv*. Text: Busk, B. SVT Gävledala.
- Söderhamns-Kuriren (2009-09-22). *Hälsingegårdarna – ett starkt varumärke*. Text: Bjerknæs, K.
- Söderhamns-Kuriren (2009-12-18). *Inga EU-pengar till gårdsägarprojekt*. Text: Westlund, J.
- Söderhamns-Kuriren (2015-04-02). *Världsarv till vilket pris? Kultur ställs mot utveckling*. Text: Nyblad, H.
- Tillväxtverket. (2009). *Ökat entreprenörskap och utvecklat företagande genom kultur-, kultur- arvs- och idrottsprojekt*. Rapport nr. 0038. Stockholm.
- Turtinen, J. (2006). *Världsarvets villkor – Intressen förhandlingar och bruk i internationell politik*. Stockholm Studies in Ethnology, 1. Stockholms universitet.
- Unesco (1972). *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. UNESCO, Paris.

- (2003a). *UNESCO: What It Is, What It Does*. UNESCO, Paris.
  - (2003b). *Revision Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. Decision 6 EXT. Com 5.1.
  - (2008a). *Unescos Konvention om Skydd för Världens Kultur- och Naturarv*. Svenska Unesco.
  - (2008b). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. UNESCO, World Heritage Centre. Paris.
  - (2008c). *World Heritage Information Kit*. UNESCO, World Heritage Centre. Paris.
  - (2009). *Summary record - 33th session WHC*. Protokoll med anteckningar från världsarvskommitténs möte i Sevilla. WHC-09/33com-summary.
  - (2012a). *Summary record*. World heritage committee. Thirty-sixth session Saint Petersburg, Russian Federation 24 June – 6 July 2012. WHC-12/36com.inf.19.
  - (2012b). *Decisions adopted by the world heritage committee at its 36th session*. Saint Petersburg, Russian Federation. Whc-12/36.com/19.
  - (2012c). *5E: World Heritage Tourism Programme*. Reports of the World Heritage Centre and Advisory Bodies. St. Petersburg 2012, WHC- 12/36. COM/5E.
<http://whc.unesco.org/archive/2012/whc12-36com-5E-en.pdf>.
  - (2015a). *World Heritage List*. <http://whc.unesco.org/en/list/>.
  - (2015b). *Introducing UNESCO: What we are*.
<http://www.unesco.org/new/en/unesco/about-us/who-we-are/introducing-unesco/>.
  - (2015c). *The World Heritage Convention, Brief-History*.
[Whc.unesco.org/en/convention/#Brief-History](http://whc.unesco.org/en/convention/#Brief-History).
- Wallerstein, I. (2005). *Världssystemanalysen: En introduktion*. Tankekraft, Stockholm.
- Weber, M. (1978). *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda*. Argos, Lund.
- Weissglas, G., Paju, M., Westin, L. & Danell, T. (2002). *Kulturarvet som resurs för regional utveckling - En kunskapsöversikt*. Riksantikvarieämbetet, 1. Stockholm.
- Westerlund Bjurström, K. (2008). Världsarvsansökan ”Farms and villages in Hälsingland”. I *Nyhetsbrev, dec. 2008*. Svenska ICOMOS, Stockholm.
- Westerlund Bjurström, K. (2009). Ordförande har ordet. I *Nyhetsbrev okt. 2009*. Svenska ICOMOS, Stockholm.
- Westholm, E. (2008). Regionen som varumärke. I *Framtider* nr. 2/2008. Institutet för Framtidsstudier, Stockholm.
- Zander, U. (2006). *Fornstora dagar, moderna tider: Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte*. Nordic Academic Press, Lund.
- Östman, N, & Jansson, A. (2014). *Hälsingegårdarna – kampen om världsarvet*. Svensk dokumentär. SVT.

1

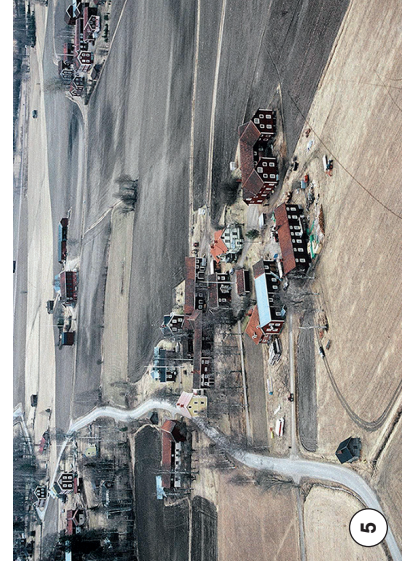
2

3

4

5

6

8

7

10

Gårdar - miljöer som nominerats till Unesco:s världsarvslista

- Bild 1. Västerby, Rengsjö i Bollnäs kommun.
- Bild 2. Trollidalen, Växbokvarn i Bollnäs kommun.
- Bild 3. Hillsta-Nansta-Trogsta, Forsa i Hudiksvalls kommun.
- Bild 4. Norrgården, Flatmo, Forsa i Hudiksvalls kommun.
- Bild 5. Delsbobygden, Delsbo i Hudiksvalls kommun.
- Bild 6. Kulturreseptatet Västeräng-Ås-Vi, i Hudiksvalls kommun.
- Bild 7. Bommars, Letsbo, i Ljusdals kommun.
- Bild 8. Kristofers, Stene, Järvsö i Ljusdals kommun.
- Bild 9. Karls, Bondarv, Järvsö med bymiljö i Ljusdals kommun.
- Bild 10. Å by, Svens, Jättendal i Nordanstigs kommun.
- Bild 11. Ersk-Mats, Lindsjön, Hassela i Nordanstigs kommun.

Gårdarna numrerade med rött är idag världsarvsgrändar.

9

11

Bilaga 1 - Utvik med bilder

12

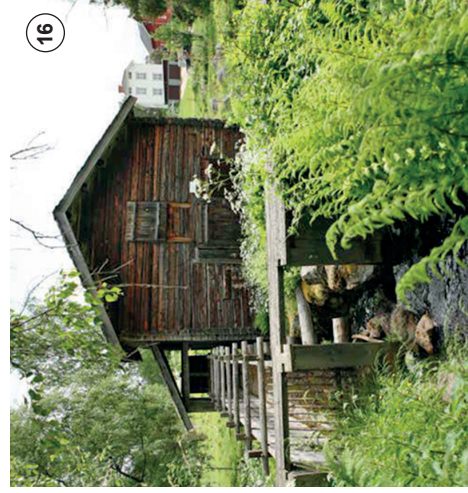
13

14

15

16

17

Gårdar - miljöer som nominerats till Unescos världsarvslista

- Bild 12. Väsbo fåbodar i Ovanåkers kommun.
- Bild 13. Jon-Lars, Långhed-Näsbyn-Gunbo i Alfita kommun.
- Bild 14. Pallars, Långhed-Näsbyn-Gunbo i Alfita kommun.
- Bild 15. Skommars, Tutabo, Grängsbo i Alfita kommun.
- Bild 16. Vängsbo by, Nygårds i Ovanåkers kommun.
- Bild 17. Erik Anders, Asta by i Söderala kommun.
- Bild 18. Gästgivars i Vallista kommun.
- Bild 19. Bortom Åa, Fågelsjö i Los kommun.

Gårdarna numrerade med rött är idag världsarvsgrårdar.

18

19

Bilaga 2 - Utvik med bilder